

ІНСТИТУТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

ВІДДІЛ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ
ІНСТИТУТУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ НАПН УКРАЇНИ

УПРАВЛІННЯ ОСВІТИ І НАУКИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ
ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

ВІДДІЛ ОСВІТИ
ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОЇ РАЙОННОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

КОМУНАЛЬНА УСТАНОВА
«ТЕРЕБОВЛЯНСЬКИЙ РАЙОННИЙ МЕТОДИЧНИЙ КАБІНЕТ»

ЦЕНТР ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ
«РСКК» В ЄЛЕНІЙ ГУРІ РЕСПУБЛІКА ПОЛЬЩА

Матеріали
Міжнародної науково-практичної конференції

«Інклюзивне навчання в Новій українській школі»

м. Тербовля
26-27 березня 2018 року
Інтерсервіс

Інклюзивне навчання в Новій українській школі: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “Інклюзивне навчання в Новій українській школі” (26 -27 березня 2018 р., м. Тереховля): у 2 ч. / Інститут спеціальної педагогіки НАПН України; упорядн. : Лапін А.В., Сурмай Л.О., Щуцька О.І. – Київ: Інтерсервіс, 2018. – 230 с.

Матеріали конференції присвячені розкриттю сутності інклюзивного навчання, трансформації суспільних поглядів щодо проблемних питань нормативно-правового регулювання, розгляду нових викликів та тенденцій явища з гуманістичних позицій. Доповіді, презентації, майстер-класи учасників конференції можуть бути корисними для різнопрофільних фахівців у сфері освіти різного рівня, науково-педагогічних працівників, а також усіх, хто цікавиться сучасними суспільно-освітніми тенденціями і проблемами запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх закладах, в першу чергу, з позицій забезпечення рівного доступу до якісної освіти, поєднання досвіду загальноосвітніх і спеціальних закладів, ПМПК, ресурсних центрів, батьків, громадських об'єднань.

Участь у конференції взяли провідні експерти і вчені наукових установ України та Польщі, навчальних закладів, представники зацікавлених державних органів та громадських організацій.

ISBN 978-617-696-722-4

© Інститут спеціальної педагогіки
НАПН України, 2018;
© автори статей, 2018.

ЗМІСТ

ЧАСТИНА ПЕРША.

- Кацан Й. П.**, начальник відділу освіти Тереховлянської РДА. *Про підсумки розвитку дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти у 2016-2017 навчальному році та пріоритетні завдання розвитку освітньої галузі на 2017-2018 навчальний рік*.....9
- Бружина Т. В.**, заступник директора з навчально-виховної роботи Дарахівської ЗОШ І-ІІІ ступенів. *Інклюзивна освіта – рівень свідомості нації*24
- Вітик М. М.**, асистент вчителя Дарахівської ЗОШ І – ІІІ ступенів. *Практична діяльність асистента вчителя*.....25
- Гоцко Г. І.**, методист відділу дошкільної, початкової, спеціальної та інклюзивної освіти ТОКІППО. *Особливості організації освітнього процесу в умовах реалізації основних засад інклюзивного навчання*.....28
- Жара О. В.**, заступник директора з навчальної роботи Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу імені О. Барвінського. *Готовність випускників Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Олександра Барвінського до роботи в Новій українській школі в умовах реалізації інклюзивної освіти*.....30
- Кавецький В. Є.**, в.о. завідувача кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти. *Організація психолого-педагогічного супроводу дітей в інклюзивному середовищі*.....32
- Кацан М. Б.**, директор Тереховлянського НРЦ. *Досвід Тереховлянського навчально-реабілітаційного центру у створенні оптимальних умов навчання дитини з особливими освітніми потребами*.....35
- Квітка Н. О.**, старший науковий співробітник відділу інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. *Музична терапія у роботі з дітьми в інклюзивному середовищі*.....38
- Ковалінська І. І.**, заступник директора з навчальної роботи Тереховлянського НВК. *Модель інклюзивної освіти в умовах Тереховлянського навчально-виховного комплексу*.....42
- Коваль Л. В.**, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу інклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. *Організація інклюзивного середовища у закладі освіти*.....46

Кульбіда С. В. , д. п. н., проф., головний науковий співробітник відділу навчання жестової мови Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. Засади двомовного навчання — в контексті реалізації положень конвенції про права нечуючих осіб	49
Лазорчик І. Б. , методист з початкової освіти Теробовлянського РМК. <i>Психолого-педагогічні умови підготовки вчителя початкових класів з впровадження інклюзивного навчання в Новій українській школі.....</i>	52
Лапін А. В. , старший науковий співробітник відділу іклюзивного навчання Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. <i>Організація соціального життя дитини з особливими освітніми потребами асистентом вчителя.....</i>	56
Логойда М. М. , вчитель історії та правознавства Соснівської ЗОШ І-ІІ ступенів. <i>Славетними стежками Теробовлянщини.....</i>	59
Лоза С. І. , директор Тернопільської обласної ПМПК. <i>Психолого-педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.....</i>	64
Малинович Л. М. , експерт Комісії освіти та науки при ЛОДА. <i>Новітні підходи у забезпеченні комплексним супроводом дітей з порушеннями в розвитку та їхніх родин у процесі деінституалізації.....</i>	68
Маслянка В. С. , директор Дружбівської ЗОБШ І-ІІІ ступенів. <i>Інклюзія. Наші перші кроки.....</i>	72
Михалків М. З. , методист з бібліотечних фондів відділу освіти Теробовлянської РДА. <i>Проектна діяльність бібліотек закладів загальної середньої освіти в системі реформування освітянської галузі.....</i>	75
Недокус Н. Т. , методист з позашкільної, позакласної та виховної роботи Теробовлянського РМК. <i>Про виконання заходів з реалізації національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді Теробовлянщини.....</i>	79
Сурмай Л. О. , завідувач Теробовлянського районного методичного кабінету. <i>Про теоретичні джерела та практичні орієнтири атестації педагогічних працівників.. ..</i>	87
Трендовацька О. В. , методист-психолог з інклюзивної та корекційної освіти Теробовлянського РМК. <i>Формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.....</i>	90

Трофименко Л. І., старший науковий співробітник відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. *Діти з тяжкими мовленнєвими порушеннями в умовах спеціального та інклюзивного навчання.....*91

Шеліга О. П., директор Заздрістської ЗОШ І-ІІ ст. імені Йосифа Сліпого. *Формування молодого покоління та педагогічної еліти на традиційних духовно-моральних цінностях Теробовлянщини.....*95

Шутко Н., голова батьківського комітету, **Варга М.**, голова ради спецшколи-інтернату Хустської спеціальної ЗОШ І-ІІІ ступенів. *Інклюзія для дітей з порушеннями слуху: за чи проти?.....*98

ЧАСТИНА ДРУГА.

Барабаш Я. С., практичний психолог, **Касецька М. В.**, вчитель ЛФК комунального закладу освіти «Багатопрофільний НРЦ «Сузір'я» ДОР, м. Кривий Ріг. *Корекційно-розвиткові заняття з лікувальної фізкультури як засіб зняття емоційної напруги та зменшення рівня ситуативної тривожності у дітей з порушенням слуху та у дітей з тяжкими порушеннями мовлення.....*101

Голочинська І. О., вихователь Теробовлянського НРЦ. *Формування логічного мислення у дітей з особливими потребами за допомогою ейдетики.....*104

Гудзенко Н. Г., заступник директора з навчально-виховної роботи Новоушицької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату Хмельницької обласної ради. *З досвіду індивідуальної роботи з розвитку слухового сприймання та формування вимови в початкових класах.....*108

Демчук Л. Й., вчитель індивідуальної слухової роботи Теробовлянського НРЦ. *Система та методи навчання дітей із вадами слуху та мовлення на заняттях з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання усного мовлення та формування вимови.....*111

Дудар Н. В., вчитель початкових класів Теробовлянського НРЦ. *Формування та розвиток пізнавальних інтересів в учнів з вадами слуху на уроках з природознавства.....*114

Дудун Г. В., вчитель української мови та літератури Теробовлянського НРЦ. *Формування ключових компетенцій учнів засобами інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови та літератури.....*117

Заяць Т. М., вчитель-дефектолог Сосницького НРЦ. *Білінгвальний підхід у навчанні учнів з порушеннями слуху.....*123

- Іванюк Г. С.**, вихователь Тереховлянського НРЦ. *Виховання маленького патріота на засадах українських народних традицій та звичаїв*.....126
- Капелюх Д. Р.**, заступник директора з виховної роботи Тереховлянського НРЦ. *Здоров'язберігаючі технології: сутнісна характеристика*..... 128
- Катіна Ж. Б.**, вчитель індивідуальної слухової роботи. *Особливості обстеження звуковимови і слуху*.....133
- Корольчук-Лях Ю. І.**, вчитель хімії Тереховлянського НРЦ. *Застосування інтерактивних технологій на уроках хімії для дітей з особливими освітніми потребами*.....135
- Костів М. В.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Види ігрових ситуацій на уроках математики*.....138
- Кравчишин О. Д.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Особливості формування та робота над розвитком писемного мовлення у глухих дітей з інтелектуальними порушеннями*.....140
- Кріль О. І.**, вчитель-дефектолог Тереховлянського НРЦ. *Особистісно-зорієнтований підхід з формування мовлення у дошкільників з порушеннями слуху*.....142
- Крушельницька Л. М.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Використання логопедичних вправ на заняттях для дітей з тяжкими порушеннями мовлення*.....148
- Лац Л. Т.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Важливість взаємозв'язку у роботі вчителів, вихователів та батьків для розвитку мовлення учнів з порушенням слуху*.....153
- Лозинська М. М.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *Науково-теоретичні аспекти удосконалення мовленнєвого розвитку молодших школярів, формування навичок виразного читання та читацької культури*.....156
- Ломакіна О. М.**, вчитель індивідуальної слухової роботи Тереховлянського НРЦ. *Інноваційні засоби розвитку слухового сприймання та формування вимови як одна з ланок адаптації та інтеграції дитини з особливими потребами у суспільство*.....162

- Луценко Л. М.**, директор, **Назаренко В. Г.**, заступник директора з навчально-виховної роботи «Багатопрофільного НРЦ «Сузір'я» ДОР, м. Кривий Ріг. *Особливості організації та змісту корекційно-розвиткових занять (інваріативна складова навчального плану) в класах для дітей з порушеннями слуху.....*164
- Луцків М. Т.**, вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ. *З досвіду роботи над проблемою впровадження інноваційних технологій у навчання дітей з вадами слуху у початкових класах.....*167
- Максимів Н. І.**, вихователь Тереховлянського НРЦ. *Екологічна культура як невід'ємна частина виховання всебічно розвиненої особистості.....*170
- Михалків М. З.**, вихователь Тереховлянського НРЦ. *Формування особистості школяра на основі морального виховання.....*175
- Мудра О. О.**, вихователь Тереховлянського НРЦ. *Використання особистісно-орієнтованих методів у навчанні дітей з тяжкими порушеннями мовлення.....*177
- Палій М. М.**, вчитель української мови Тереховлянського НРЦ. *Використання таблиць-опор на уроках української мови.....*179
- Пердуга Н. Б.**, вихователь Тереховлянського НРЦ. *Використання гри для всебічного гармонійного розвитку особистості дитини.....*182
- Прохоренко Л. І.**, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, **Бужинецька К. Б.**, аспірант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України. *Психологічні аспекти пізнавальної мотивації дітей з порушеннями когнітивного розвитку.....*184
- П'ятничко С. В.**, учитель ритміки «Багатопрофільного навчально-реабілітаційного центру “Сузір'я” ДОР. *Організація та зміст індивідуальних та групових корекційно-розвиткових занять з ритміки в класах для дітей з порушеннями слуху.....*187
- Свинарчук С. А.**, вчитель-логопед Тереховлянського НРЦ. *Розвиток мовлення дітей-дошкільників засобами театралізованої діяльності.....*192
- Сивульська Н. І.**, вчитель спеціальних дисциплін з професії «Кравець» Тереховлянського НРЦ. *З досвіду використання інтерактивних технологій на уроках спецдисциплін з професії «Кравець».....*194

Солонинка Р. Д. , вчитель географії Теробовлянського НРЦ. <i>Активізація пізнавальної діяльності учнів при використанні інноваційних технологій на уроках географії.....</i>	198
Стецула Н. П. , вчитель трудового навчання Теробовлянського НРЦ. <i>Соціалізація дітей з особливими освітніми потребами на уроках трудового навчання.....</i>	202
Федорчук І. Т. , вчитель-дефектолог слухового кабінету Теробовлянського НРЦ. <i>Особливості реабілітації дітей з порушенням слуху та мовлення з використанням сучасних комп'ютерних програм</i>	206
Ходинецька М. Й. , вчитель біології Теробовлянського НРЦ. <i>Використання інтерактивних форм і методів роботи на уроках біології.....</i>	208
Чаплюк Ю. І. , вчитель початкових класів Теробовлянського НРЦ. <i>Формування ключових компетентностей учнів з тяжкими порушеннями мовлення на уроках математики</i>	211
Чоп'як І. І. , вчитель математики. <i>Організація роботи з національно-патріотичного виховання на уроках математики.....</i>	215
Шмигулець О. М. , соціальний педагог Теробовлянського НРЦ. <i>Формування відповідальності дітей з особливими освітніми потребами.....</i>	219
Щуцька О. І. , заступник директора з навчальної роботи Теробовлянського НРЦ. <i>Принципи діяльності Теробовлянського навчально-реабілітаційного центру.....</i>	223
Щуцький В. П. , вчитель історії та правознавства Теробовлянського НРЦ. <i>Досвід використання інформаційних технологій при опануванні минулого на уроках історії.....</i>	226
Яценко Н. П. , вчитель жестової мови Теробовлянського НРЦ. <i>Конспект проведення уроку жестової мови на тему "Київ" у 8 класі для глухих учнів у навчально-реабілітаційному центрі</i>	228

ЧАСТИНА ПЕРША

УДК 37.01/.09:37.091.2(477)(045)

Кацан Й. П.,

начальник відділу освіти Тереховлянської РДА

ПРО ПІДСУМКИ РОЗВИТКУ ДОШКІЛЬНОЇ, ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ТА ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В 2016/2017 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ ТА ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ РОЗВИТКУ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ НА 2017-2018 НАВЧАЛЬНИЙ РІК

Сучасний розвиток Української держави, який спрямований на побудову громадянського суспільства та інтеграцію України у світове та європейське співтовариство, вимагає від нас побудови нового якісного навчально-виховного процесу з орієнтацією на справжнього патріота-захисника своєї країни.

Шкільний вік - це особливий період людського життя. Саме на цьому етапі людина визначає свої життєві орієнтири і потребує підтримки уваги досвідченого педагога, здатного креативно мислити і навчити цього своїх учнів.

Якщо ми хочемо, щоб у нас була нормальна, активна, самостійна, незалежна, освічена, здорова молодь, то нею потрібно займатися, постійно підтримувати їх проекти, сприяти їх самореалізації, даючи свободу дій змінювати Україну на краще.

Освіта була і надалі залишається найвищим національним престижем, основою для розвитку особистості, суспільства та держави. Тому створення високоефективної системи якісної освіти – це об'єктивна вимога часу.

Діяльність галузі освіти району спрямована на всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних цінностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору.

У районі забезпечується реалізація державної політики в галузі освіти, творчо застосовується на практиці її реформування.

Аналізуючи підсумки минулого навчального року, можемо засвідчити, що за активної підтримки районної державної адміністрації, районної ради, у співпраці з органами місцевого самоврядування, батьківською громадськістю нам вдалося не лише забезпечити стабільну роботу галузі, а й зробити реальні кроки щодо модернізації багатьох освітніх ланок.

На початок 2017-2018 н.р. зареєстровано: 18 навчальних закладів в Тереховлянському районі; 10 навчальних закладів у Микулинецькій, 8 відповідно в Іванівській, 18 у Золотниківській громадах.

Найгострішою проблемою є наповнюваність дітей у класах Бенівської, Буданівської ЗОШ I-III ступенів; Глецавецької, Різдянської ЗОШ I-II ступенів. Так, у Бенівській, Буданівській ЗОШ I-III ступенів у минулому навчальному році були відсутні учні 10-х класів. При статусі навчального закладу II ступеня укомплектовано лише 5 класів у Різдянській та 3 відповідно у Глецавецькій ЗОШ I-II ступенів.

Найгостріше проблема малокомплектності проявлялася у населених пунктах Золотниківської громади, де помітно і істотно зменшувалась кількість дітей шкільного віку. З початку нового навчального року, впорядкування освітньої моделі Золотниківської ОТГ реорганізовано з пониженням ступеня Гниловодівську, Котузівську, Гайворонківську, Маловодівську ЗОШ I-II ступенів у НВК I ступеня.

Доступність до якісної освіти починається з дошкільної ланки, бо саме вона є базисом системного розвитку дитини, фундаментом творення якісно нового освітнього простору. Районний відділ освіти координує роботу 21 ДНЗ і 6 навчально-виховних комплексів “школа – дитячий садок”

Дошкільною освітою охоплено 910 дітей дошкільного віку, що становить 42% від загального числа дітей від 0 - 6 років.

У 2016/2017 н.р. навчально-виховний процес в ДНЗ району здійснювали 95 педагогічних працівників, з них 52 з вищою педагогічною освітою.

Освіта дітей дошкільного віку у межах Базового компонента дошкільної освіти здійснюється за комплексними і парціальними (допоміжними) програмами та іншими видами навчальних видань, рекомендованими МОН України.

Дошкільні району працювали над програмою розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі”, програмою розвитку дітей старшого дошкільного віку “Впевнений старт” та Базового компоненту дошкільної освіти.

Посилюється увага до організації взаємодії дошкільного навчального закладу з батьками вихованців. Основними векторами цієї роботи є залучення батьків, інших членів родин вихованців до участі в освітньому процесі закладу. Проведено на базі Дружбівського ДНЗ “Оленка” семінар-практикум для батьків. Метою цього заходу стало навчання батьків правильно підбирати художню літературу згідно віку дитини, надання інформації про значення читання у вихованні дошкільників.

Отже, система злагодженої роботи в дошкільній освіті відповідає замовленню суспільства, стимулює творчу активність педагогів, носить системний та комплексний характер, сприяє удосконаленню педагогічної майстерності педагогів, озброєнню їх практичними вміннями і навичками роботи з дітьми відповідно до державних стандартів. Методична робота з педагогами ДНЗ району спрямована на створення оптимальних умов для оперативного розв’язання проблем, що виникають, своєчасного ознайомлення педагогів з інструктивно-методичними документами, інноваціями, на результативність і якість освітньої роботи у дошкільній галузі.

У зв’язку із суттєвим підвищенням авторитету дошкільної освіти в районі зокрема, необхідно й надалі розширювати мережу груп дошкільних навчальних закладів там, де необхідно, а саме: створення додаткової групи в Золотниківському ДНЗ; відкривати, за потреби, групи короткотривалого перебування дітей, реорганізації загальноосвітніх шкіл у НВК тощо.

Сьогодні Україна потребує особливої уваги щодо формування національно свідомої педагогічної еліти, здатної сформувати повноцінну молодь, яка прагне

допомогти обдарованій дитині максимально самореалізувати свій природний потенціал.

2017/2018 н.р. освітні заклади району розпочнуть в повній укомплектованості педагогічними кадрами з відповідною фаховою освітою, належним рівнем професійної підготовки. Навчально-виховний процес в загальноосвітніх школах Терехівлянського району, Іванівської, Золотниківської та Микулинецької ОТГ здійснюватиме 577 педагогічних працівників.

Забезпеченню шкіл педагогічними кадрами сприяє залучення сумісників. У минулому році в школах працювали 36 сумісників.

Зберігається позитивна динаміка росту освітнього рівня педагогів району. Із загальної кількості педагогів з вищою освітою працює 562 вчителів, що становить 89%. З року в рік збільшується кількість педагогів, яким присвоєно (підтверджено) педагогічні звання “старший вчитель” та “вчитель-методист”. У 2016-2017 році педагогічні звання “учитель-методист” мали 10 вчителів, “старший учитель” — 59 педагогів.

У школах району працює 56 молодих спеціалістів, стаж роботи яких становить 3 роки і менше. В цьому навчальному році працевлаштовано 6 цільовиків.

З метою набуття необхідних практичних і організаційних навичок для виконання функціональних обов'язків, вивчення специфіки своєї роботи в школах проводиться стажування молодих спеціалістів. За ними закріплено наставників з числа висококваліфікованих вчителів. Значне місце в реалізації форм методичної підготовки молодих фахівців відводиться стажуванню, наставництву і консультаціям.

Національна доктрина розвитку освіти (“Україна XXI століття”) націлює сучасну школу на підготовку учнів до повноцінної діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Одним із кроків до цього є профільне навчання в старшій школі. Звичайно, не можна стверджувати, що за допомогою профільного навчання можна навчити людину на все життя, але розкрити певні якості особистості для неї самої, для суспільства, уберегти підлітка від помилок під час вибору професії можна. І цей крок матиме сенс, якщо ми переконаємося, що введення профільного навчання для одних учнів – це поглиблення наукових знань і підготовка до подальшого навчання, а для інших – набуття трудових умінь, навичок, або й професії, щоб усі 17-річні випускники відразу могли включитися у повноцінне життя в суспільстві.

Одним із показників якості освіти є поглиблене вивчення навчальних предметів. У 2016/2017 н.р. в 5-ти навчальних закладах району, а саме: Микулинецькій опорній школі, Струсівській санаторній школі-інтернаті, Хмельівській, Дарахівській, Терехівлянському НВК 4 предмети, зокрема українську мову, історію України, англійську мову, хімію, поглиблено вивчали 230 учнів, починаючи з 8 класу. У навчальних планах варіативна частина включала факультативи та курси за вибором. Загалом у школах району функціонувало 60 факультативів та 45 курсів за вибором.

Як позитив, варто відзначити, що у Микулинецькій опорній ЗОШ І-ІІІ ст. профільне навчання введено з 2004 року. У минулому навчальному році учні 10-А класу цієї школи продовжили поглиблено вивчати українську мову, 10-Б класу – історію України; 11 класи поглиблено вивчали українську мову та історію України.

У 2016/2017 н. р. учні 10-11 класів Дарахівської, Дружбівської і Струсівської загальноосвітніх шкіл навчалися за технологічним профілем у Струсівському міжшкільному навчально-виробничому комбінаті; учні Теревовлянського НВК - за профілем “Іноземна філологія”; учні 9-ти навчальних закладів – за універсальним профілем.

Ефективною формою активізації наукової діяльності школярів є навчання в обласному відділенні Малої академії наук. Цілеспрямовано досягають омріяної мети учні Теревовлянського навчально-виховного комплексу, які щороку займають призові місця в обласних та Всеукраїнських етапах конкурсу науково-дослідницьких робіт. У 2017 році 9 призових місць здобули учні НВК в обласному етапі конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук.

Відповідно до рішення сесії Микулинецької селищної ради від 23.06.2016 р. №264 «Про створення опорного загальноосвітнього навчального закладу» створено Микулинецьку опорну загальноосвітню школу І-ІІІ ступенів (навчається 461 учень) з філіями: Кривківська ЗОШ І ст. (10 учнів), Волянська школа-сад І ст. (16 учнів), Конопківська ЗОШ І ст. (27 учнів).

На зміцнення матеріально-технічної бази створеного опорного закладу було виділено з державного бюджету у минулому році на Микулинецьку громаду 5 млн. 320 тис. 639 грн. Завдяки такій фінансовій підтримці в опорному закладі та його філіях зроблено чимало роботи: проведено заходи з енергозбереження (заміна вікон, дверних блоків тощо), оснащено кабінети комп'ютерною та мультимедійною технікою, поповнено навчально-методичну базу кабінетів, придбано спортивне обладнання, музичну апаратуру та інструменти, шкільні меблі. Це великі здобутки не тільки для навчальних закладів, а й усієї громади.

Аналізуючи наведене, відділ освіти спільно з керівниками ОТГ, органами місцевого самоврядування і надалі ефективно працюватиме:

- щодо удосконалення мережі опорних шкіл, розширення кількості навчальних закладів з профільним навчанням з предметів природничо-математичного циклу;

- запровадження нових форм організації освітнього процесу, форм і методів навчання (електронне навчання, мобільне навчання, спільне навчання, смарт навчання, STEM освіта, відкриття онлайн-курсів, змішане навчання, соціальне навчання) на основі хмаро орієнтованих технологій та сервісів електронних соціальних мереж;

- удосконалення технічного оснащення навчальних закладів, кабінетів, лабораторій, майстерень, бібліотек комп'ютерними системами.

Школярі також повинні відчувати зміни і отримати кращу якість освіти. Саме тому з 1 вересня 2018/2019 навчального року розпочнеться навчання за

Проектом нового Державного стандарту початкової школи. Надзвичайно актуальним і важливим є науково-методичний супровід педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів, які охоплені Всеукраїнським експериментом за темою “Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної середньої освіти”.

Початкова ланка освіти нашого району забезпечена висококваліфікованими фахівцями, які вміло орієнтуються в нових вимогах, адже впровадження нових програм, застосування інноваційних технологій – це джерело педагогічного пошуку, засіб професійного самовдосконалення.

Початкова освіта є фундаментом для набуття в майбутньому необхідних знань та формування навичок. Від результативності та ефективності початкової освіти значною мірою залежить якість функціонування середньої й старшої школи, які мають бути пов'язані між собою принципом наступності. Тому виявлення ключових проблем на етапі молодшої школи та корекція допущених помилок сприятиме поліпшенню якості освіти на всіх рівнях.

Сучасне суспільство вимагає, аби молодь була здатна креативно, нестандартно мислити, могла створювати інновації. Інновації значною мірою залежать від досягнень в галузі науки, технології, інженерії та математики. Усе більше число робочих місць у всіх галузях економіки вимагають STEM-знань, які виходять за межі підготовки фахівців лише до конкретних робочих місць. В цьому навчальному році відбудеться впровадження STEM-освіти.

Учні нашого району теж повинні бути конкурентоспроможними на ринку праці. І в цьому мають допомогти вчителі і зробити це за допомогою впровадження та розвитку STEM-навчання.

Центральне місце в цій моделі займає добре освічений і досвідчений вчитель з сильними навичками до взаємодії з іншими вчителями-предметниками та учнівським і батьківським загалом. Такий вчитель має розуміти важливість інтегрованих програм педагогічної освіти. В умовах зростаючої економіки, заснованої на знаннях, країна потребує добре освічених вчителів STEM, які зможуть підняти нинішнє молоде покоління до рівня новаторства.

Перші кроки у нас вже зроблені вчителем математики та інформатики Вишнівчицької ЗОШ І-ІІІ ст. Попель С. М. Світлана Михайлівна разом з своїми учнями працює над створенням проектів, які інтегрують знання з різних предметів. Результатом її роботи є перемоги учнів в різноманітних Всеукраїнських проектах.

Підвищення кількості і якості вчителів STEM-освіти призведе до того, що добре освічені вчителі спроможні будуть допомогти більшій кількості учнів розвивати навички 21 століття і здатність до інновацій.

У нас існує співпраця кафедри математики та інформатики Тернопільського педагогічного університету та вчителями математики та інформатики Тербовлянського району. Міжнародний тренінговий центр «Освітня інноватика» для вчителів інформатики провів тренінг для 20 вчителів з комп'ютерного моделювання. У вересні планується проведення тренінгу по

STEM-освіті для 25 вчителів математики. Вчителі інформатики, математики та фізики Попель С.М. (Вишнівчицька ЗОШ І-ІІІ ст.), Васильчик Р.М., Семків Ю. І. (Теребовлянський НВК) брали участь у наукових пікніках. STEM-освіта – інноваційний та перспективний шлях оновлення природничо-математичної освіти. Саме у спільній роботі зацікавлених директорів та креативних вчителів полягає секрет успіху нової української школи.

Особливістю оновленої математичної освіти, як і освітнього стандарту в цілому, є те, що вона сформована і передбачає розгортання навчально-виховного процесу на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та аксіологічного підходів. Тому вчителі математики району належну увагу приділяють формуванню компетентностей через діяльнісну спрямованість навчання математики, показують не лише виникнення математичного факту із практичної ситуації, а й ілюструють його застосування на практиці.

Вчителі інформатики чітко виражають прикладну спрямованість предмету і реалізують її переважно шляхом застосування практичних методів і форм, реалізують інформаційно-комунікаційний компонент освітньої галузі «Технології» Державного стандарту для формування предметної інформаційно-комунікаційної та ключових компетентностей.

«Не вчи камінь котитися, просто прийми перешкоду – і він сам покотиться», - сказав мислитель Г. С. Сковорода. Саме у тих словах криється основа великого мистецтва формування компетентного мовця, національно свідомої, духовно багатой мовної особистості. Це і є основним завданням вчителів-філологів у 2017-2018 навчальному році.

У процесі навчання іноземної мови реалізується освітня, виховна і розвивальна функції. Спілкування іноземною мовою — потреба часу. Для того використовуватиметься діяльнісні функції: волонтерство, мовні табори, залучення носіїв мови. Це є частиною компетенції іноземних мов.

Користуючись нагодою, акцентую вашу увагу на проведенні міжнародного соціального проекту “Книга добра”, який проходив за підтримки міністра закордонних справ України Павла Клімкіна, кардинала, верховного архієпископа Києво-Галицького Любомира Гузара, письменниці, народного депутата України Марії Матіос, а також Міністерств культури і закордонних справ, посольств Естонії, Угорщини, генерального консульства Угорщини в Ужгороді, національної кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка, і є продовженням проекту “Діти за мир у всьому світі”. У цьому проекті взяли участь 63 учні Іванівської ЗОШ І-ІІІ ст. (учитель Павлюк Ірина Михайлівна). Школа виборола II місце в рейтингу серед всіх шкіл України. Приємно відзначити, що розповіді «Тепла чашка чаю» Діани Михайлів (37 місце) та «Посмішка» Марії Заверухи (38 місце) увійшли у сотню найкращих робіт серед тисячі написаних історій, які увійдуть у “Книгу добра”. Ця книга буде розповсюджена в майже 50-ти країнах світу і передана в книгозбірні Ватикану, конгресу США, Єгипту, в королівську бібліотеку Великої Британії.

Враховуючи те, що 2016 рік був оголошений Роком англійської мови відповідно до указу президента, актуальним на сьогоднішній день є ефективна

робота мовного пришкольного табору Дружбівської багатопрофільної ЗОШ І - ІІІ ступенів за участю волонтера ООН Вашингтона Джорджа Барроса.

Зовнішнє незалежне оцінювання є важливою і невід'ємною складовою освітньої системи держави, користується постійною великою підтримкою громадської та освітньої спільноти, є досить успішною освітньою реформою за всі роки незалежності України.

Аналізуючи результати минулорічного ЗНО, відділ освіти планує вжити заходів з метою організації ефективної підготовки до ЗНО. Введено факультативні курси з основних предметів "Готуємось до ЗНО". Результати ЗНО детально проаналізовані на засіданнях районних методичних об'єднань вчителів.

Інноваційна методична робота – ключ до успіху в освітній реформі. Робота методичної служби району базується на трьох складових: наука, інновації, педагогічний досвід. Методисти РМК використовують теоретичні професійні знання у процесі практичної методичної діяльності, можливості сучасних технічних засобів навчання, мережу Інтернет та навчають цьому педагогічних працівників, застосовують інтерактивні методи навчання.

У районі сформовано сучасну структуру методичної роботи, яка охоплює 26 районних методичних об'єднань вчителів-предметників, 76 шкільних, міжшкільних методоб'єднань у 4 методичних округах на базі Микулинецької, Іванівської, Струсівської, та Вишнівчицької шкіл, школи молодих вчителів, творчі групи, педагогічні вітальні, школи педагогічної майстерності, конференції тощо. Працівники методичного кабінету, враховуючи різні освітні потреби педпрацівників, цілеспрямовано працюють над формуванням особистості педагога-дослідника, педагога-новатора в процесі проведення активних форм методичної роботи: "круглих столів", майстер-класів, тренінгів, дискусій, захистів творчих проєктів, панорам педагогічних ідей та інновацій, конкурсу "Учитель року", виставок матеріалів інноваційних навчально-виховних технологій.

Новопризначені директори шкіл, заступники з навчально-виховної роботи та керівники, які мають досвід роботи на цій посаді до 3-ох років, набувають майстерності управління на заняттях районної школи методичного менеджменту з проблеми «Система управління сучасною школою».

Організовано роботу школи педагогічної майстерності керівників ДНЗ, районних методичних об'єднань вихователів старших, молодших та середніх груп, груп раннього віку, музичних керівників.

У минулому навчальному році підвищили кваліфікацію в ОККІПО 150 керівних і педагогічних працівників району. Зокрема: за очною формою навчання підвищили кваліфікацію 37 педагогів, за очно-дистанційною – 110, за дистанційною з використанням сучасних комп'ютерних, інформаційних та телекомунікаційних технологій – 3.

На базі району у листопаді 2016 року проведено обласний семінар відповідальних працівників за організацію профільного навчання «Профорієнтаційна робота як одна із складових допрофільної підготовки та

профільного навчання школярів» (Дружбівська ЗОБШ І-ІІІ ст., Микулинецька опорна ЗОШ І-ІІІ ст.).

Стабільною є участь творчих педагогів району в щорічному фаховому конкурсі “Учитель року”. У 2017 році учителі району взяли участь у всіх запропонованих номінаціях, а саме: з початкової освіти - 5 (Вишнівчицька, Микулинецька, Ілавченська ЗОШ І-ІІІ ст., Теробовлянський НВК); інформатики - 2 (Вишнівчицька ЗОШ І-ІІІ ст., Теробовлянський НВК); біології – 2 (Теробовлянський НРЦ, Ілавченська ЗОШ І-ІІІ ст.); музичного мистецтва – 1 (Струсівська санаторна школа-інтернат).

За результатами відбіркового етапу ІІ туру у фінал обласного конкурсу увійшли учителі району: номінація “Інформація”: Попель С.М. - Вишнівчицька ЗОШ І-ІІІ ст.; номінація “Біологія”: Ходинецька М. Й. – Теробовлянський НРЦ. У березні 2017р. на обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Роде наш красний, роде наш прекрасний» нагороджені грамотами переможці: учениця 10 класу Дарахівської ЗОШ І-ІІІ ст. Кокітко Іванна в секції “Археологія”; у секції «Геологія» Кушнір Роксолана, учениця Буданівської ЗОШ І-ІІІ ст.; в секції «Історичне краєзнавство» Бикова Вікторія, вихованка Теробовлянського центру туризму, краєзнавства і екскурсій учнівської молоді; у секції «Географічне краєзнавство» Клак Юлія, учениця Бенівської ЗОШ І-ІІІ ст. Учениця 9 класу Іванівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Федірко Віра виборола І місце на обласному конкурсі учнівської творчості у номінації “Література”. Грамотою управління освіти і науки облдержадміністрації нагороджені 2 учнів Струсівської санаторної школи-інтернату, роботи яких у номінації «Література» відзначено за належний рівень оформлення і виконання. У квітні 2017 року Федірко Віра стала переможцем ХVІ Всеукраїнського конкурсу учнівської творчості у номінації “Література” (учитель Павлюк І.М.).

В обласному літературному конкурсі «Акорди творчості» (номінація «Поезія») Борис Тетяна, учениця 11 класу Теробовлянського НВК, виборола диплом І ступеня. У травні 2017 року в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу дитячо-юнацької творчості “Безпека в житті – життя в безпеці 2017» учні Іванівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів стали переможцями.

У 2016-2017 н.р. команда Ілавченської ЗОШ І-ІІІ ступенів зайняла І місце в зональних обласних змаганнях з волейболу та ІІІ місце – у фінальних змаганнях. Збірна команда району виборола ІV місце в обласних змаганнях з легкоатлетичного кросу серед шкіл І-ІІ ступенів. Команду представляли учні Соколівської, Бурканівської, Великоговилівської і Заздрітської імені Йосифа Сліпого ЗОШ І-ІІ ступенів. Учень 9 класу Бурканівської ЗОШ І-ІІ ступенів Гнатів Віктор зайняв І місце в особистому заліку. Збірна команда Теробовлянського району виборола V місце в обласних змаганнях з легкоатлетичного кросу серед шкіл І-ІІІ ступенів. Команду представляли учні Бенівської ЗОШ І-ІІІ ст., Теробовлянського НВК, Кобиловолоцької ЗОШ І - ІІІ ст. Команда Микулинецької опорної ЗОШ І-ІІІ ступенів здобула І місце у фінальних обласних змаганнях з гандболу серед юнаків ЗОШ І-ІІІ ст.; команда Соколівської ЗОШ І-ІІ ст. на зональних обласних змаганнях з міні-футболу зайняла 3 місце.

29-30 травня 2017 року у районному етапі Всеукраїнської дитячо-юнацької, військово-патріотичної гри “Сокіл” учні Тереховлянського НВК зайняли I місце; у грі “Джура” - учні Ілавченської ЗОШ I-III ступенів I місце. Ці команди брали участь в обласній грі.

У процесі реформування нашої освіти однією з найактуальніших і найобговорюваніших є проблема інтеграції дітей з особливими освітніми потребами у єдиній освітній системі – загальноосвітній школі.

Згідно із статистичними даними зростає кількість дітей з вадами психофізичного розвитку. Актуальним стає питання про організацію своєчасного виявлення таких дітей та надання їм дієвої допомоги в розвитку. В цьому напрямку роботи, у зв’язку з відсутністю районної ПМПК, допомога шкільного психолога як таким учням, так і їхнім батькам, і вчителям є вкрай необхідною. На належному рівні здійснюється соціальних захист дітей пільгових категорій в навчальних закладах району.

Розбудова системи інклюзивної освіти для дітей з особливими освітніми потребами покладає на психологів особливу відповідальність за створення комфортних умов їх перебування в навчальному закладі, підготовку решти дітей у класі, школі, батьків і вчителів до взаємодії з ними, розробку відповідних програм розвитку.

У відділі освіти ведеться документація щодо обліку дітей-інвалідів та дітей із особливими освітніми потребами, яка щорічно поновлюється.

Свого часу В. О. Сухомлинський підкреслював, що патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується.

З нагоди відзначення 100-річчя Української Революції у березні 2017 р. відділом освіти було проведено виховний захід з вшанування пам’яті хорунжого армії УНР Данила Холошина у с. Струсів, який загинув у бою під Тереховлею проти більшовиків в 1919 році.

У поминальній панакхиді за героєм взяли участь учні та педагоги Струсівської ЗОШ I-III ст., які й організували даний захід, а також громадськість села, начальник відділу освіти, голова Тереховлянської РДА Ю. М. Ништа та голова Тереховлянської районної ради І. М. Смільський.

У квітні 2017 року школярі брали участь у Всеукраїнській акції “Квіти пам’яті”, присвяченій Дню Пам’яті і примирення. Виготовлені учнями червоні маки, як символи пам’яті жертв війни, були передані воїнам-захисникам у зону АТО до 8 травня 2017 року. Учні та вчителі залучаються до роботи зі збереження й облаштування пам’ятників, меморіальних комплексів, місць захоронення жертв воєн, могил Новітніх Героїв, що знаходяться на території району, місцевих громад. Проводиться краєзнавча, пошукова, дослідницька робота, збирають дані і фактичний матеріал з вивчення історичної та культурної спадщини, історії рідного краю під час тематичних уроків, занять гуртків, походів, експедицій. Така діяльність спрямовується на утвердження в свідомості дітей патріотичних цінностей, поваги до історичного минулого України. З цією метою у вересні-жовтні буде проведено в районі конкурс пошукових і науково-дослідницьких робіт щодо вивчення діяльності ОУН і

УПА в роки Другої світової війни та післявоєнні роки на території району, області.

На виконання протокольного доручення засідання організаційного комітету Тернопільської облдержадміністрації з підготовки та відзначення в області 75-ї річниці утворення Української Повстанської Армії від 13 липня 2017 року № 3 та управління освіти і науки облдержадміністрації в Іванівській ЗОШ I-III ст. планується встановлення меморіальної дошки односельчанам, учасникам ОУН УПА, зв'язковим Марії Добровольській і Варко Теофілії. У Дарахівській ЗОШ-I-III ступенів буде встановлено меморіальну дошку героям ОУН-УПА Сірому Мар'яну (Бурлака) і Сірій Євгенії. На будинку культури с. Кам'янка (Слобідка Струсівська) – меморіальну дошку героям ОУН-УПА Прусаку Михайлу та Прусак Степанії. На даний час керівникам шкіл необхідно ініціювати до сільських рад, голів громад питання про розміщення меморіальних дошок, пов'язаних з історичними подіями національно-визвольного руху в період Другої світової війни.

Важливим напрямом формування національно-патріотичної свідомості учнівської молоді є військово-патріотичне виховання. З метою патріотичного виховання юнаків, формування їхньої готовності до захисту Вітчизни, дій в умовах надзвичайних ситуацій, практичного закріплення рівня умінь та навичок учнів в районі проведено:

- 3-х денні навчально-польові збори учнів 11 класу;
- спартакіади допризовної молоді (збірна району виборола III місце в обласних змаганнях);
- перший військово-патріотичний фестиваль “Повстанська ватра” у Тербовлянському НВК.

Команда учнів Микулинецької опорної ЗОШ I-III ст. стала переможцем обласної гри “Легенди УПА”, яка щороку проходить на базі нашого району.

Для забезпечення сприятливих умов для самореалізації учнів, посилення патріотичної спрямованості виховного середовища у 10-ти навчальних закладах діють патріотичні клуби, в основі діяльності яких є розвиток інтелекту, фізичний гарт і патріотичне виховання. Діяльність клубів об'єднує і координує функціонування гуртків національно-патріотичного та пошуково-краєзнавчого профілю. Їх налічується 26 у школах району, Золотниківській, Іванівській, Микулинецькій ОТГ, з них 11 - військово-патріотичного напрямку. Також діють дитячі об'єднання, товариства “Молода Просвіта”, “Козачата”, “Соколята” (12 осередків), які тримають тісний зв'язок із районною організацією “Просвіта” імені Тараса Шевченка.

У вихованні школярів засобами краєзнавства значну роль відіграють шкільні музеї, які діють у Дарахівській, Струсівській ЗОШ I-III ст., Струсівській санаторній школі-інтернаті, Глещавецькій ЗОШ I-II ст. Музеї підтримують зв'язки з навчальними закладами, організовують екскурсії для школярів і вчителів.

Волонтерська діяльність на підтримку “євромайданів” та бійців АТО, членів їхніх родин стала безпрецедентним проявом громадської самоорганізації та національно-патріотичної свідомості наших школярів. Спільно з

представниками громадських організацій, за підтримки органів влади, місцевого самоврядування відділом освіти координується робота у даному напрямку. Учні, педагогічні колективи, батьківська громадськість долучаються до благодійних акцій і заходів.

У листопаді 2016 року відділом освіти ініційовано проведення районної акції “Школярі Теробовлянщини – українському війську” з метою привернення уваги школярів, громадськості до проблем військовослужбовців, які перебувають у зоні АТО і потребують допомоги, виховання в учнів відповідального ставлення до долі своєї Батьківщини, поваги до воїнів. До благодійного заходу долучилися учні та педагоги шкіл району, Іванівської, Микулинецької і Золотниківської об’єднаних територіальних громад. Зібрані вродовж місяця подарунки та необхідні речі учасники акції від щирого серця передали волонтерам, які доставили їх на Схід нашим землякам.

У квітні 2017 року проведено благодійну акцію “Привітай українського воїна-захисника з Великоднем”. Дитячі вироби-обереги, листи, малюнки, вітальні листівки також були передані волонтерам для воїнів-теробовлянців. Добродійні акції не мають часових кордонів. І поки солдати потребують підтримки – кожен для себе повинен мати відповідь на ключове питання: “Наскільки цінним є вклад кожного із нас в долю своєї країни?”.

Важливу роль у формуванні християнських чеснот підростаючого покоління відіграє вивчення курсу “Основи християнської етики”, який вивчається у всіх загальноосвітніх школах району. Навчальні заклади району співпрацюють з священиками та церковними громадами: запрошують на всі виховні заходи національно-патріотичного спрямування.

2 роки поспіль відділом освіти організовується Літня педагогічна школа керівників навчальних закладів району у Марійському духовному центрі Зарваниці. З нагоди відзначення 125-ї річниці з Дня народження Патріарха Йосифа Сліпого у навчальних закладах району, Золотниківської, Іванівської, Микулинецької ОТГ організовано тематичні конференції, години духовного спілкування. 17 лютого 2017 року Заздрістській ЗОШ І-ІІ ст. відбулась науково-мистецька композиція “В житті важливі не літа людини, а що дає людина для народу”, під час якої презентовано виставку наукових праць Йосифа Сліпого та художніх творів про нього.

Доброю традицією стало проведення християнського таборування у Кобиловолоцькій школі. 10 червня цього року було проведено такий табір за участю вчителів та учнів Буданівської, Старомогильницької, Долинської шкіл та кількох навчальних закладів Чортківщини і Тернополя. Таборування було присвячене вшануванню пам’яті поета-націоналіста Олега Ольжича.

Загалом більше 150 дітей із п’ятьма священиками спільно із учителями спілкувалися і читали літературні твори поета. Такі табори проводяться систематично з благословення та за участю єпископа УПЦКП Павла Кравчука. Метою організаторів виховного процесу має стати створення цілісної моделі виховної системи на основі громадянських та загальнолюдських цінностей.

За останні роки в Україні Цивільний Захист суттєво змінив свої функції та завдання. Сьогодні в час російської агресії в Україні кожен має обов’язок на

захист свого життя від воєнних дій. А також кожен має право на навчання щодо захисту свого життя і здоров'я від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха та забезпечення такого права від керівників установ, організацій. Тому одне із основних завдань навчання на випадок різних надзвичайних ситуацій (НС) — здатність учасників навчально-виховного процесу попереджувати виникнення будь-яких НС, вміння ліквідувати їх наслідки в стислі строки, а найголовніше: не допускати людських жертв. Ось такі завдання, які є основою всього навчально-виховного процесу. Щоб навчити дітей діяти, зібратися та не розгубитися у випадках виникнення НС.

У 2017 році згідно розпорядження голови Тернопільської обласної державної адміністрації удосконалили рівень кваліфікації з цивільного захисту понад 40 освітян.

В районі проводилася робота з підготовки та участі у змаганнях допризовної молоді, Всеукраїнського громадського дитячого руху “Школа безпеки”.

Систематично, вже кілька років поспіль адміністрація Микулинецької опорної ЗОШ I-III ступенів спільно з Микулинецьким центром туризму готують команду для участі в обласних змаганнях “Юний рятувальник”. Згідно Закону України “Про освіту”, “Про охорону праці”, відповідальність за створення безпечних умов навчально-виховного процесу покладається на керівника навчального закладу, який організовує роботу щодо підготовки навчального закладу до нового навчального закладу, уживає заходів щодо приведення інженерно-технічних комунікацій, устаткування, обладнання відповідно до чинних стандартів, правил, норм, організовує роботу щодо попередження травматизму і нещасних випадків серед учасників навчально-виховного процесу у навчальних закладах.

Важко переоцінити, наскільки важливо сучасній школі мати своє обличчя, власний імідж, який сприятиме підвищенню ефективності діяльності закладу, приваблюватиме батьків та учнів, надаватиме змогу бути конкурентно спроможним у сучасних соціально-економічних умовах. Цього вимагає сьогоднішня ситуація. Тому сучасному керівникові замало бути обізнаним у нових ідеях, “потрібно знати, де можна використовувати ці ідеї, вміти їх реалізовувати, а не лише захоплюватися, - зазначав британський журналіст Майкл Фрімен.

У 2016/2017 навчальному році керівники навчальних закладів вживали заходів щодо виконання нормативно-правових документів з безпеки життєдіяльності учасників навчально-виховного процесу (вихованців, учнів, педагогічних та технічних працівників). Вже стало традицією щорічно розробляти і затверджувати відповідний план заходів, заслуховувати на педагогічних радах, колегіях хід їхнього виконання, аналізувати причини виробничого та дитячого травматизму, створення здорових і безпечних умов для учасників навчально-виховного процесу. Обов'язкова звітність керівників ЗНЗ та ДНЗ на шкільних конференціях в кінці навчального року.

Упродовж навчального року в школах та дитсадках проводяться інструктування і навчання працівників та учнів з охорони праці, профілактики побутового травматизму, охорони здоров'я, пожежної безпеки, цивільного

захисту, гігієни праці, безпеки дорожнього руху, поведження в НС. Детальний аналіз проведеної роботи було розглянуто на колегіях відділу освіти у лютому та червні цього року.

На відділ освіти покладено функції управління процесом формування бібліотечних фондів навчальної літератури загальноосвітніх навчальних закладів. Забезпечення закладів освіти навчальною літературою – складний багатоаспектний процес, результативність якого впливає на успішність організації навчально-виховного процесу в школі.

Навчальні підручники та посібники є основним засобом навчання у школах, вони мають певний термін використання, щорічно підлягають таким процедурам, як: замовлення, розподіл і перерозподіл, інвентаризація та інше. Впродовж двох останніх навчальних років відділом освіти здійснювалось замовлення та отримання підручників для 4, 7 та 8 класів.

Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 26 серпня 2015 р. № 629 видання, придбання та доставка підручників і посібників для учнів 4 та 7 класів загальноосвітніх навчальних закладів державної та комунальної форм власності здійснювалася 50% - за рахунок коштів, передбачених державним бюджетом, 50% - за рахунок коштів місцевих бюджетів.

В даний момент дуже важливим та актуальним є питання реформування бібліотечної системи, згідно якого передбачається об'єднання публічних та шкільних бібліотек. Для детального вивчення та обговорення воно було включене у порядок денний нарад та колегій відділу освіти, педагогічних нарад та зборів батьківських колективів загальноосвітніх навчальних закладів.

Проаналізувавши питання щодо можливого об'єднання публічних та шкільних бібліотек, відділ освіти рекомендує залишити бібліотеку у складі навчального закладу, тому що вона є учасником навчально-виховного процесу. Адже, шкільна бібліотека давно стала визначним центром спілкування і духовності. Без неї неможливо сьогодні уявити навчання і виховання школярів, без неї неможлива освіта і самоосвіта педагогічних працівників. Весь навчальний і виховний процес у школі починається саме з бібліотеки. Шкільні бібліотекарі ж, у свою чергу, сприяють реалізації державної політики в галузі освіти, надаючи систематичну, цілеспрямовану допомогу учням в опануванні знаннями зі шкільних предметів, вивчення яких передбачає шкільна програма, виховують в учнів інформаційну культуру, постійне прагнення до її пошуку, створюють комфортне середовище, а також реформують бібліотеку в таку, яка б включала як традиційні, так і сучасні носії інформації, мультимедійні технології. Вони виконують важливі завдання, а саме: видачу, прийняття підручників, їх замовлення, різноманітну щорічну звітність, інвентаризацію бібліотечних фондів, освоїли роботу у Репозитарії навчальних матеріалів, у програмі «Шкільний підручник» де ведеться облік навчальної літератури. Також проводять для учнів цікаві виховні заходи, бібліотечні уроки, вікторини, конкурси, регулярно оформляють тематичні книжкові виставки, організовують зустрічі з ветеранами Другої світової війни, воїнами АТО, волонтерами, ведуть активну інформаційно-просвітницьку роботу. Таким чином, у своїй роботі шкільні бібліотеки органічно поєднують національно-патріотичне,

громадянське, моральне, родинно-сімейне виховання, що сприяє формуванню у дітей національних та загальнолюдських цінностей. Також бібліотекарі є активними учасниками і переможцями районних та обласних конкурсів. Наприклад, у Всеукраїнському конкурсі «Шкільна бібліотека-2017» на II обласному етапі бібліотекар Іванівської ЗОШ I-III ст. зайняла III місце.

Підсумувати хочу словами Василя Сухомлинського: *«Без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Читання є основою опанування всіх наук, розвитку людського інтелекту. Якщо ви хочете, щоб молодь тягнулася до знань, турбуйтеся про головні, найважливіші джерела духовної культури – бібліотеки».*

Пріоритетними завданнями відділу освіти залишається поповнення матеріально-технічної та навчально-методичної бази закладів освіти, створення якісних умов для навчання та виховання дітей.

У всіх навчально-виховних закладах із залученням коштів місцевих бюджетів, спонсорів та меценатів завершуються поточні ремонти класних кімнат, а також приміщень загального користування (коридорів, майстерень, їдалень), упорядковані спортивно-ігрові майданчики та прилеглі території, тощо. Аналіз та стан підготовки навчальних закладів до нового навчального року вивчатиметься у на початку вересня 2017 року згідно затвердженого графіка.

Відповідно до закону України «Про публічні закупівлі» від 25 грудня 2015 року відділом освіти Терехівської РДА в 2017 році проведено 13 закупівель, загальна сума яких складала 5 млн. 470 тис. 788 грн. 05 коп. Після проведення електронних закупівель в системі “PROZZORO” сума укладених договорів становить 5 млн. 153 тис. 170 грн. 05 коп., що дало економію бюджетних коштів в сумі 317 тис. 618 грн. Здійснюються дієві заходи щодо поновлення, осучаснення та модернізації існуючої матеріально-технічної бази навчальних закладів. Як позитив, заплановано 1 млн. 500 тис. грн. бюджетні призначення на закупівлю сучасних кабінетів природного-математичного циклу. Впродовж 2016-2017 навчального року відділом освіти придбано ноутбуки, інтерактивні дошки, проектори на суму 130 тис. грн., які розподілені між Струсівською ЗОШ I-III ст. імені С. Будного, Кобиловолоцькою ЗОШ I-III ст., Буданівською ЗОШ I-III ст. та Хмелівською ЗОШ I-II ст. Отримано безоплатну матеріальну допомогу, а саме: 30 ноутбуків та ліцензійне програмне забезпечення до них, які розподілені між Кобиловолоцькою ЗОШ I-III ст., Буданівською ЗОШ I-III ст. та Великоговилівською ЗОШ I-II ст. Придбано сучасні спортивні споруди на 30 тис. для Дарахівської школи. На придбання матеріалів, обладнання та інвентаря, у т. ч. м'який інвентар затверджено 649,7 тис. грн., з них використано 406,3 тис. грн. У числі важливих завдань – ремонт та часткова заміна даху Хмелівської ЗОШ I-II ступенів. Виготовлено проектно-кошторисну документацію та проведено тендерну процедуру по капітальному ремонту даху у Дарахівській ЗОШ I-III ступенів, кошторисна вартість якої становила 1 млн. 480 тис. грн. Після проведення процедури вартість даного об'єкта становить 1 млн. 175 тис. 200 грн., що дало економію 304 тис. 800 грн. З метою ефективного впровадження енергозберігаючих технологій придбано металопластикових

вікон на суму 18,40 тис. грн. В цілому для проведення ремонтно-відновлювальних робіт навчально-виховних закладів району на сьогоднішній день використано з державного бюджету 182 тис. грн.. та 533 110 тис. грн. позабюджетних коштів.

Першочерговими завданнями, які ставить відділ освіти перед собою і навчальними закладами на 2017/2018 навчальний рік, є:

➤ до 01.09.2017 року привести інженерно-технічні комунікації, устаткування, обладнання освітніх закладів у відповідність до чинних стандартів, правил, норм;

➤ провести до початку навчального року обстеження навчальних кабінетів, майстерень, спортзалів, ігрових та спортивних майданчиків, інших приміщень навчального закладу і оформити відповідні акти-дозволи;

➤ до початку навчального року призначити відповідальних осіб за охорону праці, безпеку життєдіяльності в навчальному закладі, а в структурних підрозділах – відповідальних за безпеку будівель та споруд, електробезпеку, пожежну безпеку, тепломережу, газове господарство;

➤ сприяти скеровуванню цільових коштів, направлених для підтримки опорних навчальних закладів на конкретні заходи, реалізація яких сприятиме вдосконаленню якості освіти (оснащення сучасними кабінетами природничо-математичного циклу, придбання комп'ютерної техніки та мультимедійного обладнання, створення умов для занять спортом, облаштування стрілецьких тирів, смуг перешкод із сучасним нестандартним обладнанням, кімнат здоров'я); при підготовці проектів щодо капітального ремонту, реконструкцій будівель навчальних закладів максимально використовувати можливості Державного фонду регіонального розвитку, кошти місцевих бюджетів.

Сучасні освітні реформи вимагають оновлення змісту освіти на основі розбудови навчально-виховного процесу згідно потреб особистості та індивідуальних можливостей учнів, зростання їхньої самостійності. Підтримка та розвиток учнів, які володіють потенціалом до досягнень, є одним із пріоритетних напрямів сучасних змін. Тому упродовж навчального року робота педагогічних колективів буде спрямована на створення інтелектуально та духовно насиченого середовища, яке забезпечує реалізацію пізнавальних, соціальних, культурних та фізичних потреб обдарованих дітей.

Дорогі колеги!

Сьогодні ми вказали на свої недоліки, назвали свої успіхи та перемоги, напрацювали низку нових завдань. Проблем перед освітянською галуззю району стоїть набагато більше, ніж мною окреслено, тому закликаю всіх до активного обговорення і внесення слухних пропозицій.

І все це ми зможемо зробити лише разом, в одній єдиній команді, удосконалюючи свою педагогічну майстерність, управлінську діяльність, починаючи від відділу освіти до керівника, вчителя і вихователя. Дякую Вам за все, що ви зробили для освіти, робите повсякденно, плануєте і прагнете зробити завтра! Тільки наша спільна праця, взаєморозуміння, взаємопідтримка і спільна відповідальність – запорука нашого спільного успіху!

Бружина Т. В.,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Дарахівської ЗОШ I-III ступенів

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – РІВЕНЬ СВІДОМОСТІ НАЦІЇ

Інклюзивна освіта – це освітня технологія, яка передбачає навчання і виховання дітей з особливими потребами у звичайному закладі освіти, де створені відповідні умови для забезпечення максимальної ефективності освітнього процесу.

Інклюзія – це не науковий термін, яким послуговуються для вирішення абстрактних проблем, а насамперед це перший крок до того, щоб дитина з особливими освітніми потребами (ООП) могла стати частиною соціуму. Особлива дитина в класі – неабияке випробування для вчителя: якщо не можеш працювати з нею, то як навчаєш інших?

Це випробування для всіх батьків: як пояснити своїм дітям, що хтось поводить себе або виглядає не так, пояснити, що люди в принципі різні. Але все суспільство має усвідомлювати, що усі громадяни рівні у доступі до освіти.

У 2013-2014 навчальному році у Дарахівській ЗОШ I-III ступенів було вперше запроваджено інклюзивне навчання та створено інклюзивні класи. У цьому навчальному році є три інклюзивні класи, у яких навчається по одній дитині із ЗПР. Вони засвоюють програму, складену на основі спеціальних програм та програми загальноосвітньої школи.

У нас працює три асистенти вчителя, які пройшли курси підвищення кваліфікації, тренінги, семінари з організації інклюзивного навчання. Значне місце у підвищенні фахового рівня у роботі з дітьми з ООП належить самоосвіті, якій наші педагоги приділяють належну увагу.

У школі працюють мультидисциплінарні команди за участю вчителів, асистентів вчителів, психолога, соціального педагога, заступника директора з навчально-виховної роботи, батьків.

Психолого-педагогічні консилиуми відбуваються на початку навчального року, в кінці кожного семестру і при виникненні певних питань інклюзивного навчання. На консилиумах ми розробляємо та коригуємо індивідуальні навчальні плани, індивідуальні програми розвитку дітей, обговорюємо нагальні питання, знайомимося з нововведеними нормативними документами, обмінюємося досвідом.

Важливе місце в системі роботи з особливими дітьми займає психологічний супровід в умовах інклюзивного навчання. Корекційно-розвиткові заняття проводять психолог і соціальний педагог.

Питання інклюзивного навчання обговорюється на засіданнях педрад, нарадах при директорі.

Незважаючи на те, що інклюзія у нашій школі запроваджена у 2013 році, в процесі навчання виникає дуже багато проблем. Школа, як і суспільство в цілому, не є абсолютно готовою до інклюзії:

- матеріальна база має бути кращою. У 2017 році на зміцнення матеріальної бази виділено 5 тис. грн. на трьох дітей;

- кадрове питання: у школі мав би працювати вчитель-дефектолог, логопед та інші спеціалісти, адже це залежить від діагнозу дітей: на навчання можуть прийти діти з епілепсією, періодичними розладами поведінки, аутизмом тощо.

- неготовність спеціалістів прийти в школу на погодинну оплату, без оплати відпусток.

- інклюзивного навчання потребують діти з хворобами опорно-рухової системи. Пандус на перший поверх не вирішує проблеми. Зміни у школі потребують великих матеріальних затрат.

- ще одна велика важлива проблема – готовність класу прийняти не схожих на себе (це особливо стосується підліткового віку).

Та, напевно, найголовнішим в інклюзії є зміна нашої свідомості. Ми маємо розуміти, що від нас залежать долі тисяч дітей з особливими можливостями, які хочуть жити простим звичайним життям, хочуть бути сприйнятими такими, якими вони є.

УДК 376-056.2/3:37.091.12(045)

Вітик М. М.,
асистент вчителя Дарахівської ЗОШ I – III ступенів

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ АСИСТЕНТА ВЧИТЕЛЯ

Рівний доступ до якісної освіти є невід'ємним правом кожної дитини. Необхідність інклюзивної освіти зумовлена тим, що число дітей, які потребують корекційного навчання, неухильно росте. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей і забезпечує однакове ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з ООП. Навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку на сьогодні є одним з найважливіших завдань для країни. Тому необхідно створити дійсно інклюзивне середовище в закладах освіти, де кожен може відчувати важливість свого існування.

Суспільство зобов'язане дати можливість кожній дитині, незалежно від її потреб та інших обставин, повністю реалізувати свій потенціал, приносити користь суспільству. Потрібно зробити все, щоб такі діти відчували себе потрібними у житті, бо найбільше у світі вони хочуть бути такими, як всі. Донедавна у них була можливість отримати освіту у спеціальних навчальних закладах або за індивідуальною формою навчання. Втім, з часу ратифікації Україною Конвенції ООН про права інвалідів¹, зокрема статті 24 "Освіта", де зазначено, що «одним із зобов'язань держав-учасниць даної Конвенції є забезпечення інклюзивної освіти на всіх рівнях, держава взяла на себе

1 Конвенція про права інвалідів. Ст.24.

міжнародні зобов'язання створити умови для навчання для дітей з ООП за місцем їхнього проживання на базі дошкільних та закладів загальної середньої освіти».

Перебування дітей з ООП у класі зі здоровими однолітками дає їм змогу розвивати відповідні комунікативні та соціальні навички. Звичайна соціальна взаємодія сприяє встановленню дружніх, позитивних стосунків. Спостерігається покращення концентрації уваги, пам'яті, посилення мотивації до навчання. Набувається успішний досвід оволодіння вміннями, необхідними для активного самостійного життя.

Для успішної реалізації інклюзивного навчання вчителю потрібна допомога адміністрації закладу, інших фахівців, батьків. Найважливішою для педагога є надання допомоги під час освітнього процесу. Саме надання такої допомоги і є основною метою діяльності асистента вчителя.

Основні завдання асистента вчителя закладу з інклюзивним навчанням полягають в адаптації змісту та методів навчання до можливостей і потреб дитини з особливими освітніми потребами; застосування під час уроку системи корекційних заходів, спрямованих на опанування навчального матеріалу.

Асистент вчителя разом з учителями збагачує навчальну програму та допомагає учням з порушеннями психофізичного розвитку набувати знань, вмінь та навичок, які будуть їм необхідні для повноцінного життя в класі, школі, суспільстві.

Асистент вчителя здійснює функції:

організаційну:

- допомагає в організації освітнього процесу в класі з інклюзивним навчанням;
- надає допомогу учням з ООП в організації робочого місця;
- проводить спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб;
- допомагає концентрувати увагу, сприяє формуванню саморегуляції та самоконтролю учня;
- співпрацює з фахівцями, які безпосередньо працюють з дитиною з особливими освітніми потребами та беруть участь у розробленні індивідуальної програми розвитку, індивідуального навчального плану;
- забезпечує разом з іншими працівниками здорові та безпечні умови навчання, виховання та праці;
- веде педагогічну документацію.

навчально-розвиткову:

- співпрацюючи з вчителем класу, надає освітні послуги, спрямовані на задоволення освітніх потреб учнів;
- здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з ООП, дбає про професійне самовизначення та соціальну адаптацію учнів;

- сприяє розвитку дітей з ООП, поліпшенню їхнього психоемоційного стану;
- стимулює розвиток соціальної активності дітей, сприяє виявленню та розкриттю їхніх здібностей, талантів, обдарувань шляхом їх участі у науковій, технічній, художній творчості;
- створює навчально-виховні ситуації, обстановку оптимізму та впевненості у своїх силах і майбутньому.

діагностичну:

- разом із групою фахівців, які розробляють індивідуальну програму розвитку, вивчає особливості діяльності і розвитку дітей з ООП, оцінює навчальні досягнення учня;
- оцінює виконання індивідуальної програми розвитку, вивчає та аналізує динаміку розвитку учня.

прогностичну:

- на основі вивчення актуального та потенційного розвитку дитини бере участь у розробленні індивідуальної програми розвитку.

консультативну:

- постійно спілкується з батьками, надаючи їм необхідну консультативну допомогу;
- інформує вчителя класу та батьків про досягнення учня.

Асистент дотримується педагогічної етики, поважає гідність особистості дитини, захищає її від будь-яких форм фізичного або психічного насильства. Постійно підвищує свій професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру.

Працюючи в інклюзивних класах з 2013 р., ми усвідомлюємо, що знання теоретичних засад – це важливо, але практичне їх застосування вимагає індивідуального підходу до вирішення кожної окремої ситуації. Ми зрозуміли, що без командної роботи інклюзія неможлива.

Кожна дитина – це особистість і підходи до роботи з нею формуються не лише висновком ПМПК, адже діти мають різний темперамент, вподобання, звички, свій внутрішній світ, який необхідно відкрити.

Початковий етап роботи з дитиною з ООП є спостереження. Уважне спостереження за поведінкою дітей, що мають певні особливості розвитку, підкаже, які прийоми й методи краще використовувати у кожному конкретному випадку. Ефективність прийомів можна перевірити тільки шляхом практичного застосування.

Ймовірність успіху буде вищою, якщо підійти до вирішення проблем творчо. Успіхів і досягнення у дітей, які навчаються на інклюзивному навчанні, ми оцінюємо диференційовано, тому що в одному випадку успіх - навчити

дитину читати і писати, а в іншому – самостійно одягатися, знати елементарні правила поведінки і орієнтуватися в побуті.

За короткий час роботи ми маємо певні досягнення. Зокрема, троє дітей, які навчалися в інклюзивних класах, продовжують навчатися за загальноосвітньою програмою.

Отже, робота асистента вчителя займає надзвичайно важливе місце в навчанні та соціалізації дітей з ООП.

УДК 37.01/.09:376-056.2/3(477)(045)

Гоцко Г. І.,
методист відділу дошкільної, початкової,
спеціальної та інклюзивної освіти ТОКІППО

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСНОВНИХ ЗАСАД ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Кожна дитина неповторна, наділена від природи унікальними здібностями, талантами та можливостями. Місія Нової української школи — допомогти розкрити та розвинути таланти кожної дитини, в тому числі дітей з особливими освітніми потребами (ООП), які навчаються в інклюзивних класах закладів загальної середньої освіти.

Одним з основних завдань Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки є розвиток мережі та забезпечення надання освітніх, медичних, соціальних, реабілітаційних послуг (зокрема раннього втручання, інклюзивного навчання) на рівні територіальної громади з урахуванням потреб мешканців.

В Законі України “Про освіту” від 05.09.2017 №2145-VIII визначено поняття інклюзивного навчання як системи освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

На сьогодні в Україні є політична воля щодо впровадження інклюзивного навчання, є достатньо сформована законодавча база, яка постійно удосконалюється. При організації інклюзивного навчання слід керуватись постановою Кабінету Міністрів України від 15.08.2011 №872 “Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах (із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 588 від 09.08.2017 р., яка визначає вимоги до організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти з метою реалізації права на освіту дітей з атипичним розвитком за місцем проживання, їх соціалізації та інтеграції в суспільство, максимального залучення батьків до участі в освітньому процесі.

Включення дітей з психофізичними порушеннями у спільноту дітей з типовим розвитком вимагає подолання бар'єрів, що гальмують процес поступового входження в соціальне середовище.

Для забезпечення інклюзивного навчання у закладах освіти, де навчаються діти з обмеженими можливостями, потрібно створити відповідні умови, а саме:

- психологічний мікроклімат, сприятливий для навчання дітей з порушеннями розвитку;

- кадрові ресурси, тобто спеціально підготовлені фахівці для роботи з дітьми з психофізичними порушеннями, а саме: тифло-, сурдо-, олігофренопедагоги, логопеди, психологи, асистенти вчителів; відповідну підготовку варто пройти всім педагогам, які працюватимуть з дитиною в інклюзивному класі;

- безбар'єрне середовище: пандуси, підйомники, спеціально обладнані туалети, парти, місця в класі, їдальні, бібліотеці тощо;

- спеціально обладнані кабінети: психологічного розвантаження, лікувальної фізкультури, психомоторної корекції, кімнати для логопедичних та корекційних занять з дефектологами, психологами та ін.;

- засоби корекції психофізичного розвитку, спеціальне обладнання, відповідний дидактичний матеріал, особливі наочні засоби (закупівля здійснюється за рахунок субвенції з держаного бюджету місцевим бюджетам);

- розроблена командою психолого-педагогічного супроводу індивідуальна програма розвитку, за потреби індивідуальний навчальний план, індивідуальна навчальна програма, розклад з урахуванням корекційно-розвиткових занять.

Освітній процес у класах з інклюзивним навчанням здійснюється відповідно до робочого навчального плану загальноосвітнього навчального закладу, складеного на основі типових навчальних планів закладів освіти. Відповідно до особливостей інтелектуального розвитку учня може розроблятися індивідуальний навчальний план та індивідуальна навчальна програма. Індивідуальний навчальний план розробляється на основі Типових навчальних планів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку педагогами (в т. ч. дефектологами), які беруть безпосередню участь в освітньому процесі, за участі батьків дитини, і затверджується керівником закладу. Індивідуальна навчальна програма дитини з ООП у класі з інклюзивним навчанням розробляється на основі навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів, у тому числі спеціальних, з відповідною їх адаптацією.

Індивідуалізація освітнього процесу здійснюється і через надання додаткових форм підтримки у процесі навчання, зокрема асистента вчителя, який здійснює особистісно орієнтоване спрямування навчального процесу, адаптує навчальні матеріали відповідно до особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з ООП. Для дітей зі складними порушеннями освітній та соціальний супровід може здійснюватись соціальним працівником, батьками або особами, уповноваженими ними.

Законодавчі документи, прийняті з метою забезпечення інклюзивного навчання, роблять нагоду до змін — змін, перш за все, у свідомості, ставленні до людей з ООП, створенні ситуації розуміння різниці між дітьми і толерантного ставлення до них без акценту на порушенні, з опорою на сильні сторони дитини.

УДК 377/377.8:376-056.2/3]:37.014.3(477)(045)

Жара О. В.,

заступник директора з навчальної роботи
Чортківського гуманітарно-педагогічного коледжу імені О. Барвінського

**ГОТОВНІСТЬ ВИПУСКНИКІВ
ЧОРТКІВСЬКОГО ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНОГО КОЛЕДЖУ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА БАРВІНСЬКОГО
ДО РОБОТИ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ
В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Нині, в період реформування системи освіти України, особливо актуальною є проблема формування професійної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти, оскільки спектр функцій учителя значно розширюється. Тобто, окрім основних функцій (дидактичної, виховної і розвивальної), додаються просвітницька, що полягає в інформуванні громадськості та батьків про позитиви інклюзії, діагностична - вивчення можливостей та потреб дитини, корекційна, що передбачає добір і проведення психолого-педагогічних заходів щодо виправлення або послаблення недоліків психофізичного розвитку дітей, їхньої адаптації та соціалізації, та рефлексивна - розроблення критеріїв і показників для оцінювання навчальних досягнень учнів, аналізу ефективності освітнього процесу і пошуку способів його коригування. Для виконання цих функцій учитель має володіти глибокими знаннями з фахових дисциплін, методики викладання предметів початкової школи, високим рівнем майстерності в галузі навчально-виховної та розвивальної роботи як зі здоровими учнями, так і з особливостями в розвитку. Тобто, сучасні студенти педагогічного, гуманітарно-педагогічного закладів освіти, майбутні педагоги повинні отримати не лише загальну професійну, але й спеціальну підготовку з корекційної педагогіки, психології та педагогіки.

Сучасний учитель початкових класів, соціальний педагог повинен мати високий рівень фахової підготовки, яка включає систему знань із методології інклюзивної освіти та корекційно-педагогічної майстерності, володіти загальнопедагогічними та корекційно-розвивальними технологіями, інтегрувати у собі особистісні якості педагога — емпатію, толерантність, емоційну підтримку іншої людини, рефлексію. Це забезпечить його функціональну спроможність в умовах інклюзивної освіти у вузькому

розумінні (включення дітей з порушеннями психофізичного розвитку та особливими освітніми потребами у заклади загальної освіти) та ширшому (позитивне ставлення до багатоманітності учнів, цінування та врахування відмінностей кожного), що закладено в умовах реалізації Концепції Нової української школи.

Чортківський гуманітарно-педагогічний коледж імені Олександра Барвінського здійснює підготовку вчителів початкових класів та соціальних педагогів, соціальних працівників. Згідно з галузевими стандартами щодо підготовки фахівця галузі “Освіта/Педагогіка”, “Соціальна робота”, випускник має оволодіти системою теоретико-практичної підготовки, засвоїти низку компетентностей, що дозволить йому працевлаштуватися за спеціальністю та продовжити навчання.

Готовність випускника коледжу до роботи в Новій українській школі в умовах реалізації інклюзивної освіти формується при вивченні теоретичних дисциплін протягом навчання в закладі та підсилюється практичною підготовкою. Теоретичні аспекти інклюзивної освіти студенти вивчають у межах предметів “Вступ до спеціальності”, “Педагогіка”, “Соціальна педагогіка”, “Методика соціально-педагогічної діяльності”, “Теорія соціальної роботи”. Вітчизняний досвід соціальної роботи характеризує досвід соціального становлення та громадської опіки аномальних дітей у Київській Русі в XVI-XX століттях, соціальна робота з людьми з особливими потребами. Особливості соціального захисту дитинства, нормативно-правову базу держави щодо забезпечення рівних прав громадян студенти аналізують у процесі вивчення основ соціально-правового захисту дитинства.

Студентами обох спеціальностей вивчається предмет “Основи корекційної педагогіки”, де вони отримують знання щодо особливостей навчання і виховання осіб з вадами психофізичного розвитку, специфіку змісту освіти для різних категорій дітей з урахуванням особливостей їхнього психофізичного розвитку; особливості вербальних методів і дактильно-жестової мови у навчанні глухих дітей, навчання сліпих дітей за допомогою шрифту Брайля. Аналізують педагогічні чинники, що ефективно впливають на розвиток дитини та активізують формування компенсаторних новоутворень, особливості роботи з дітьми із ЗПР, які навчаються в закладах загальної освіти. Вивчення даного предмету забезпечує систему спеціальних знань про ефективні шляхи, способи і засоби своєчасного виявлення, попередження і подолання відхилень у розвитку та поведінці дітей.

Підготовка соціальних педагогів передбачає вивчення ними особливостей роботи з аномальними дітьми у різних предметних галузях дефектології.

У даних фахівців формують навички надання допомоги у встановленні взаємодії між особистістю, яка розвивається в умовах недостатності (фізичної, психічної, інтелектуальної), і суспільством для сприяння забезпечення належного життя і підвищення рівня соціальної адаптації дітей та підлітків, які потребують особливої підтримки.

Вивчення даних предметів дозволяє сформувати професійну педагогічну компетентність майбутніх вчителів початкових класів, соціальних працівників,

необхідну для роботи з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в Новій українській школі.

Невід'ємною частиною навчального процесу, засобом формування професійних вмінь і навичок студентів виступає соціально-педагогічна практика. Під час практики відбувається закріплення теоретичної та перевірка практичної підготовки студента до самостійної роботи, створюються можливості для забезпечення творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця. Завдяки широкому спектру баз практики (дошкільні заклади, загальноосвітні школи, школи-інтернати, ліцеї, гімназії, спеціалізовані школи; лікувальні та лікувально-оздоровчі установи: лікарні, дитячі лікарні, установи санаторно-курортного типу, геронтологічні лікарні, відділення лікарень загального типу; реабілітаційні та профілактичні організації: товариства інвалідів для дорослих та дітей, служба "Карітас", центр репродуктивного здоров'я, центр планування сім'ї; соціальні служби: центр соціальних служб для молоді, відділ соціальної допомоги населенню, відділ соціальної допомоги вдома) студенти отримують можливість набути практичних навичок педагогічної роботи, оволодіти соціально-педагогічними технологіями роботи з різними категоріями дітей: дітьми-сиротами, дітьми-інвалідами, дітьми з неблагополучних сімей, обдарованими дітьми; сім'єю, соціальними службами, навчально-виховними закладами; навчитися проектувати соціально-педагогічну роботу з конкретними дітьми і підлітками на основі аналізу їхніх соціально-психологічних особливостей; оволодіти технологічними прийомами використання різноманітних діагностичних методик у конкретній соціально-педагогічній ситуації; формувати навички підбору раціональних способів виявлення індивідуально-психологічних особливостей дітей, планувати та реалізовувати відносно проблеми корекційно-відновлювальну роботу.

Саме наявність у фахівців такої професійно-практичної підготовки за Концепцією Нової української школи є визначальним у забезпеченні інклюзивної освіти.

УДК 37.015.3:376-056.2/3(045)

Кавецький В. Є.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри педагогіки і психології та інклюзивної освіти

Тернопільського обласного комунального ІППО

ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО СУПРОВОДУ ДІТЕЙ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Відповідно до Концепції «Нової української школи» діяльність в ЗСО буде здійснюватися на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. У рамках цієї моделі школа максимально враховує права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму [2]. Отже, організацію психолого-педагогічного супроводу особистості дитини з

особливими освітніми потребами (ООП) слід здійснювати відповідно до цієї моделі.

Проблемі організації інклюзивного навчання в закладах освіти присвячено чимало праць. Так, М. Салігман визначив особливості психологічної допомоги дітям з ООП; Л. Гупало і Р. Юськевич опрацювали засади організації навчання дітей з ООП; М. Староверова визначила напрями подолання шкільної неуспішності в дітей в умовах інклюзії; Т. Скрипник представила технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі; І. Демченко обґрунтувала сутність, структуру, критерії та показники готовності вчителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти [1]; І. Юхимець і Л. Савчук здійснили моніторинг готовності педагогів до роботи з дітьми з ООП [3]. Однак дослідниками не приділено достатньої уваги для визначення позиції керівних кадрів освітніх закладів щодо особливостей організації психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання. З метою вивчення ставлення адміністрації освітніх закладів до проблеми впровадження інклюзивного навчання було проведено відповідне анкетне опитування директорів закладів середньої загальної освіти, їхніх заступників з виховної роботи та керівників закладів дошкільної освіти. Усього дослідженням було охоплено 92 респонденти.

До основних переваг інклюзивної форми навчання освітні менеджери віднесли, насамперед, інтеграцію дітей з ООП в соціум, створення умов для їхньої подальшої успішної соціалізації (21,8%), забезпечення принципів виховання особистості в колективі (16,3%), рівного доступу до освіти (13,1%), розвиток в дитини з ООП, відчуття власної потреби, а також виховання милосердя, толерантності в звичайних дітей. Водночас окремі респонденти акцентували увагу на ймовірних негативних наслідках впровадження інклюзії. Зокрема, можливе неприйняття в групі (класі) дитини з ООП однолітками. Також управлінці висловлювали побоювання, що вихованець з ООП може стати об'єктом булінгу або ж «дитина може страждати через свою хворобу, вважати себе неповноцінною поруч із здоровими дітьми». Окремі керівники ЗДО вважають, що дитина з ООП може негативно впливати на однолітків, особливо у випадках, коли в неї наявні порушення інтелектуальної чи емоційно-вольової сфер або ж розгальмованість поведінки. Також респонденти припускають, що у перевантажених інклюзивних групах (класах) вихователь (вчитель), намагаючись приділити належну увагу дитині (учню) з ООП, буде не в змозі повноцінно забезпечити освітній процес для інших дітей.

До основних труднощів, що можливі при впровадженні інклюзії, керівники віднесли, насамперед, відсутність відповідної матеріально-технічної бази в освітніх закладах та належного фінансування, непідготовленість наявних педагогічних працівників до роботи з дітьми з ООП та відсутність фахівців зі спеціальної педагогіки, різноманітні бюрократичні перепони, непідготовленість громадськості до інтеграції даних дітей. Зокрема, респонденти наголошують на ймовірному упередженому ставленні батьків здорових дітей до створення інклюзивного середовища в групі (класі). Також деякі директори ЗСЗО передбачають проблеми із підвезенням учнів з ООП до школи. Відповідно

представники адміністрації ЗСЗО та ЗДО визначають основні причини, що гальмують впровадження інклюзивного навчання: неналежне фінансування, відсутність матеріальної зацікавленості в педагогічних працівників; недостатність інформаційного забезпечення процесу запровадження інклюзії; відсутність зв'язку науки і практики; нестача часу і сил для створення інклюзивного середовища тощо.

Щоб подолати зазначені перешкоди, на думку респондентів, необхідно суттєво покращити ресурсне забезпечення інклюзивного навчання. Зокрема, обладнати класи відповідно до потреб інтегрованого навчання, зробити приміщення освітніх закладів доступними для дітей з ООП, забезпечити відповідну підготовку педагогічних працівників до роботи в інклюзивних класах тощо. Аналіз інформаційного забезпечення керівних кадрів освіти щодо інтегрованого навчання показав, що лише кожен 3-4 респондент (28,3%) ознайомлений з нормативно-правовою, науково-методичною базою інклюзивного навчання. Відповідно лише 5,5% освітніх менеджерів вважають, що достатньо теоретично підготовлені для впровадження інклюзії в очолювані ними освітні заклади, 81,4 % визнали рівень своїх знань недостатнім, а 13,1 % зазначили, що не володіють інформацією з даного питання.

Аналіз інформаційних джерел, з яких керівники освітніх закладів черпають матеріали щодо шляхів розв'язання проблем інклюзивної освіти, показав, що переважна більшість респондентів (65,4%) орієнтуються на Інтернет-ресурси, кожен третій (32,7%) черпає інформацію з друкованої науково-методичної літератури. Також частина управлінців звертаються за консультаціями до методистів чи колег, або ж поповнюють свої знання на курсах підвищення кваліфікації. Відповідно основними формами своєї підготовки до впровадження інклюзії в освітні заклади керівники ЗСЗО і ЗДО називають опрацювання науково-методичної літератури (16,4%), а також участь у тренінгах, семінарах, навчання на курсах підвищення кваліфікації і онлайн-курсах та ін. При аналізі форм методичної роботи, які необхідно впровадити в освітні заклади при підготовці педагогічних працівників до реалізації інклюзії, наші респонденти виділили такі: надання індивідуальних консультацій, організація стажування, створення творчих груп, проведення семінарів-практикумів. При організації роботи з батьківською громадськістю керівники освітніх закладів, насамперед, орієнтуються на проведенні бесід і консультацій, а також планують обговорити проблеми, пов'язані з впровадженням інклюзивного навчання, на батьківських зборах.

Загалом аналіз позицій керівних кадрів освіти щодо впровадження інклюзивного навчання показав, що респонденти стурбовані неготовністю освітніх закладів до інтегрованого навчання в плані матеріально-технічного оснащення, низькою інклюзивною компетентністю педагогів, відсутністю різнопрофільних фахівців для психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП. Однак, розуміючи актуальність проблеми впровадження інклюзивної освіти, керівники ЗСЗО і ЗДО налаштовані на підвищення рівня своєї власної компетентності стосовно інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в

очолювані ними заклади, а також на створення умов для формування відповідної готовності в інших суб'єктів освітнього процесу.

Список використаних джерел:

1. Демченко І. І. Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика: навч.-метод. посіб. / Ірина Іванівна Демченко. – Умань: Видавець «Сочінський М.М.», 2014. – 160 с.
2. Концепція «Нової української школи?». [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://drive.google.com/file>
3. Підготовка педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання. Вісник № 3. / Упор.: Юхимець І. В., Савчук Л. О. – Рівне: РОППО, 2012. – 69 с.

УДК 376/376-056.263-056.264-056.24] :37.018.3(045)

Кацан М. Б.,
директор Тереховлянського НРЦ

ДОСВІД ТЕРЕХОВЛЯНСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ У СТВОРЕННІ ОПТИМАЛЬНИХ УМОВ НАВЧАННЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сучасні заклади України працюють над завданнями, які зазначені: в Законі України «Про освіту», Державній національній програмі «Освіта» (Україна ХХІ століття), Концепції національного виховання, в Національній доктрині розвитку освіти [1, 3]. Тенденції розвитку українського суспільства висувують на передній план життя проблему громадянськості і як якості суспільства, і як якості особистості. У суспільстві постала потреба у вихованні громадянина – освіченого, активного, який вміє жити і працювати в умовах демократії.

Найважливішим етапом у цьому процесі є навчальний заклад, тому що саме в ньому закладаються основи громадянського суспільства, особистісно орієнтованої системи навчання, де учень з особливими освітніми потребами (ООП) стає громадянином, який виходить в життя соціальною особистістю, здатною адекватно орієнтуватися у соціальному житті [2,3].

Тереховлянський НРЦ має тривалу історію, достатньо багатий досвід, і є освітнім закладом відкритого типу і відповідає трьом основним критеріям:

➤ гуманізму (до дошкільного закладу, як і до підготовчого, 1 класу приймаються діти без диференціації їх за рівнем підготовки і за рівнем здібностей, оскільки в цьому показнику, як правило, виявляються соціальний статус і умови життя сім'ї нечуючої дитини, дитини з ТПМ);

➤ демократизму (на другому ступені кожна дитина може себе випробувати у різних галузях навчання і творчості, а на третьому – обирати і зміст подальшого навчання з професійною підготовкою, на будь-якому ступені до дитини застосовуються доступні і зрозумілі засоби комунікації і навчання);

➤ відповідності структурі державної системи навчання, яка пропонує учням різні варіанти навчальних планів і принципово новий, демократичний

підхід до побудови навчального плану, що включає інваріантну та варіантну частини [4].

Гуманістична складова НРЦ визначає всі без винятку напрями діяльності на різних рівнях – організаційному, змістовому, функціональному, комунікативному.

На організаційному рівні такий підхід забезпечує децентралізацію управління підсистемами НРЦ.

На змістовому – доступ усіх дітей до не заполітезованого, не заангажованого змісту освіти, вибір засобу навчання, альтернативних підручників, посібників, можливість набувати знання як в урочний, так і позаурочний час.

На функціональному рівні – впровадження комунікативно-інформаційних активних та інтерактивних технологій в умовах двомовності (доступних і зрозумілих суб'єкт-суб'єктних стосунків), різних форм соціалізації учнів, реабілітаційно-корекційного процесу, розвитку шкільного самоврядування.

На комунікативному рівні – децентралізація стосунків між наставником і учнем, керівництвом НРЦ освіти й учителем, директором і учнями, колегіальне прийняття рішень, налагодження контактів між: адміністрацією і педагогічним (медичним, технічним) персоналом, НРЦ і громадськими організаціями, батьками.

Оскільки головною метою НРЦ є задоволення освітніх, реабілітаційних, комунікативних потреб учнів з ООП шляхом надання їм якісної загальної середньої освіти, то для досягнення цієї мети сформовано системну структуру НРЦ, що охоплює різні освітні рівні: дитячий садок – початкова школа – основна школа – старша школа (профільне навчання).

Структура НРЦ вибудована за лінійно-функціональним принципом і має чотири освітні ступені. Головними підрозділами є об'єднання педагогів, які працюють у дошкільній, початковій, середній та старшій школі. Роботу зазначених різних ступенів доповнюють, збагачують і підтримують: методична рада, шкільна ПМПК, психологічна служба, корекційно-відновлювальної роботи, які забезпечують якісні освітньо-реабілітаційні послуги для кожної дитини з ООП незалежно від рівня загального розвитку, стану здоров'я, стану слухової функції, стану мовленнєвої функції. Управління навчально-виховним, реабілітаційно-корекційним процесом здійснюють лінійні заступники: з навчальної роботи (Щуцька О.І.) та виховної роботи (Капелюх Д.Р.).

З метою надання ефективних освітніх послуг учням з ООП у НРЦ створено умови, які передбачають врахування нормативно-правових, організаційно-педагогічних, навчально-методичних, психологічних, соціально-комунікативних аспектів.

Нормативно-правові стосуються використання чинної правової бази, заснованої на Міжнародному нормуванні прав і свобод, ратифікованих Україною в останні роки.

Понятійно-правові умови передбачають використання термінологічної бази, яка жодним чином не була б дискримінаційною і орієнтувалася на можливість дитини з ООП, а не на її обмеження [2].

Організаційно-педагогічні умови спрямовані на забезпечення регулювання складу та кількості учнів у класі (групі), врахування особливостей організації їхньої спільної діяльності та створення комфортного середовища перебування дитини з ООП в НРЦ (сучасне технічне обладнання, індивідуальні та колективні тренажери, FM-8 системи, комп'ютерні програми різного спрямування, високоякісні слухові апарати та ін.).

Навчально-методичні умови передбачають створення варіативних Навчальних планів, програм, підручників, авторських розробок, в яких ураховуються індивідуальні можливості зазначеної категорії учнів.

Психологічні умови визначають участь дитини з ООП стосовно успіхів в особистісному розвитку, оцінюванні власних навчальних досягнень для забезпечення комфортного самопочуття освітньому середовищі НРЦ. Виконання соціально-комунікативних умов забезпечить взаємодію дітей у навчально-виховному процесі та сприятиме засвоєнню норм поведінки.

Звертаємо увагу, що дотримання зазначених умов одночасно при залученні до співпраці професійної команди (адміністрація НРЦ, вчителі-предметники, класоводи, психолог, соціальний педагог, медики, вихователі, вчитель жестової мови, батьки, учні) дозволяє досягти позитивного результату діяльності НРЦ. Адже всі учасники освітнього процесу знаходяться у постійній взаємодії: аналізують інформацію, обмінюються нею, колегіально приймають рішення, радяться і проводять консультації щодо пошуку якнайкращих умов розвитку кожної конкретної дитини з ОПП.

Таким чином, цілісність системи дієвого середовища НРЦ залежить від її складових горизонтального і вертикального рівнів та тісних зв'язків між ними. Названі складові горизонтального рівня включають освітню (навчальну, виховну, реабілітаційно-корекційну), методичну, психологічного супроводу, медичного супроводу, управлінську, ресурсну підсистеми.

Список використаних джерел:

1. Закон України "Про освіту" 2017. Режим доступу: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>
2. Кульбіда С.В. Концептуальні засади навчання нечуючих і використання жестової мови (на матеріалах зарубіжної теорії та практики) / С.В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність: збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 3. – С. 26–33. Режим доступу <http://lib.iitta.gov.ua/1978/>
3. Кульбіда С.В. Освіта ХХІ століття. Дефектологія. - № 2. - 2006. - С. 54–56.
4. Проект концепції жестової мови в Україні. С. Кульбіда, І. Чепчина. Особлива дитина: навчання і виховання. - № 3. - 2009. - С. 53–57.
5. Kulbida S. (2017) The steps ukrainian science in the study and popularization the ukrainian sign language / Svitlana Kulbida / Issues of upbringing and teaching in the context of modern conditions of objective complication of the person's social adaptation processes. – Peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the CXXXVIII International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Psychology and Educational sciences (London, February 9 - February 15, 2017). - S. 26–28. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/706729/>

Квітка Н. О.,
старший науковий співробітник відділу інклюзивного навчання
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

МУЗИЧНА ТЕРАПІЯ У РОБОТІ З ДІТЬМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У системі психокорекційної допомоги дітям з особливими освітніми потребами (ООП) музикотерапія посідає важливе місце. Як варіативна складова змісту освіти може слугувати методом, який використовує музику як засіб мобілізації інтелектуальних, емоційних, рухових, мовленнєвих та інших функціональних можливостей організму дитини з психофізичними порушеннями.

Термін «музикотерапія» грецько-латинського походження. В перекладі означає «зцілення музикою». Водночас у науковій літературі є багато визначень цього поняття:

- допоміжний засіб психотерапії;
- системне використання музики в лікуванні дітей;
- засіб реабілітації, профілактики, підвищення резервних можливостей організму людини;
- засіб оптимізації творчої та педагогічно-виховної роботи;
- найновіша психотехніка, що здатна забезпечити ефективне функціонування людини в суспільстві, гармонізувати її життя.

Отже, музикотерапія (музична терапія) – це контрольоване використання музики для гармонізації внутрішнього світу людини. Вона сприяє покращенню або збереженню здоров'я, впливає на фізичний, емоційний, інтелектуальний, соціальний, естетичний і духовний стан. З метою активізації емоційних процесів, подолання соціально-комунікативних порушень поведінки, регуляції психофізіологічних напружень, формування здатності до естетичних переживань, насолоди тощо музикотерапія слугує засобом корекції, лікування та реабілітації дітей з психофізичними порушеннями.

Музична терапія для дітей з ООП в інклюзивному середовищі разом із спільною метою та завданнями музичного виховання (освітніми, виховними та розвивальними) спрямована на реалізацію специфічного завдання – корекцію психофізичних порушень дітей, зокрема корекцію їх психоемоційного стану. Необхідно створити простір, в якому діти вчаться володіти основними рухами відповідно до звучання музики, розвивати у них слухові відчуття, виховувати культуру поведінки. Музика позитивно впливає на вегетативну нервову систему дитини, є стимулятором мисленнєвих процесів і стабілізатором комунікативних взаємин між дорослими та дітьми.

Музична терапія спрямована на реалізацію наступних завдань:

- формування у дітей здатності емоційно сприймати музику;
- формування інтересу до музично-практичної діяльності;

- формування елементарних знань та уявлень про музичне мистецтво, ознайомлення з його роллю у житті людей;
- корекція недоліків пізнавальної та емоційно-вольової сфери шляхом систематичного, цілеспрямованого формування сприймання музики;
- формування мови та різних функцій мовлення;
- виправлення недоліків моторно-рухової сфери;
- формування емоційно-естетичного ставлення до предметів і явищ навколишнього світу та творів музичного мистецтва;
- формування музично-сенсорних здібностей;
- виховання у дітей основних моральних та комунікативних якостей особистості, в тому числі закладення основ національної свідомості.

Музикотерапія спрямована на допомогу вчителям музики, терапевтам, психологам, асистентам стимулювати й коригувати розвиток дітей з ООП (порушення мовлення, слуху, зору, інтелекту, опорно-рухового апарату, гіперактивність та розлади аутичного спектру) в навчальному закладі з інклюзивною формою навчання.

Розроблена музикотерапії вміщує зміст, який складається з корекційно-розвивальної програми та методичних рекомендацій. Зміст програми, особливості розвитку дітей з ООП у процесі сприймання музики, види корекційно-розвивальної роботи, організацію та зразки занять з використанням певних напрямів музики та рекомендованими музичними творами подано у даних матеріалах. Прослуховування музики рекомендується не лише у процесі занять, а й під час ігрової чи навчальної діяльності або для налаштування дітей на відпочинок. Пропонуємо дітям подавати музику дозовано. Наприклад, спочатку як фон від 5 до 15 хв. по одній-дві мелодії повторюючи їх раз від разу, але кожного дня. Тобто рухаючись від простого до складного і коли музику діти почнуть впізнавати – слухати нові твори.

Зміст занять реалізується шляхом запровадження певних видів корекційно-розвивальної роботи:

- Рецептивне сприймання музики (чуттєве).
- Рухова релаксація та злиття з ритмом музики.
- Гра з іграшками.
- Музично-рухові ігри та вправи.
- Вокалотерапія (співи).
- Музикомалювання.
- Казкотерапія.
- Гра на дитячих шумових і музичних інструментах та ритмічна декламація.
- Дихальні та гімнастичні вправи під музику.

Всі види корекційно-розвивальної роботи задовольняють індивідуальні потреби кожної дитини. Вирішити питання щодо розвитку емоційно-вольової сфери, уваги, інтелекту допоможуть особистісний підхід, доступні методи і відповідні форми музично-педагогічного впливу на дитину.

Вибір музичних творів для занять із дітьми, що мають різні порушення психофізичного розвитку є складним. Саме тому ми зупинилися на творах

класичної та фольклорної музики, які є основою для формування музичної культури особистості.

Звернувшись сьогодні до практичної музикотерапії, треба використати весь її творчий потенціал. Зокрема й музичний фольклор як засіб духовного впливу на особистість дитини (С. Азбелев, О. Росовецький та ін.), а також як засіб національно-патріотичного виховання (С. Грица, А. Іваницький, М. Леонтович, М. Стельмахович, К. Стеценко, Леся Українка та ін.). Специфіка дитячого музичного фольклору полягає у відповідності віковим можливостям дітей дошкільного віку у виборі тем, образів, ідей; характеризується поєднанням словесного матеріалу з елементами гри та супровідними рухами; проявляється через виражене виховне спрямування. Сповнений особливого національного колориту, він без сумніву має силу зцілювання.

Слухаючи музику, людина одразу сприймає всю глибину мистецтва, тому що воно як віра та любов не є кількістю інформації. В першу чергу, це енергія, що випромінюється і сприймається, а відтак створює особливий душевний стан, який допомагає досягти позитивних результатів у лікуванні, реабілітації та нормалізації психофізичного стану дітей з особливими потребами.

Планування занять поданої нами корекційно-розвивальної програми з музикотерапії подано в таблиці, де розписано зміст занять за видами корекційно-розвивальної роботи та напрямками музики та приблизна їх кількість. Вона представлена у вигляді таблиці, в якій основними є три колонки: «Тема заняття», «Вид корекційно-розвивальної роботи» та «Практичний матеріал». Добір музики здійснено за такими напрямками:

- 01 - релаксація (розслаблення);
- 02 - заспокійлива;
- 03 - глибока релаксація;
- 04 - стимуляція позитивного настрою;
- 05 - стимуляція емоційної сфери;
- 06 - стимуляція емоційно-образних уявлень;
- 07 - активізація творчих здібностей;
- 08 - стимуляція інтелектуальної сфери;
- 09 - підвищення активності;
- 10 - стимуляція мовленнєвої активності;
- 11 - закладення основ національної свідомості.

Завдання кожного заняття з музикотерапії має бути спрямоване на те, щоб дитина отримала якомога більше позитивних почуттів, бо музика пробуджує такі емоції, які формують внутрішню потребу людини у глибокому та постійному спілкуванні з нею.

Зміст занять з музикотерапії полягає в єдності таких позицій, як збагачення досвіду емоційно-особистісного ставлення до дійсності та збільшення багажу музичних вражень. При цьому дуже важливо виховувати у дітей культуру слухання та бажання займатися художньою та музично-практичною діяльністю для досягнення власної самостійності, незалежності у своїх уподобаннях, а головне здатності через музику любити і сприймати себе та світ таким, яким він є.

Заняття з музикотерапії здатні сприяти загальному розвитку особистості дитини. Емоційна чуйність і розвинений музичний слух дозволяють дітям в доступній для них формі відгукнутися на добрі почуття та вчинки, допомагають активізувати пізнавальну діяльність, постійно вдосконалюючи рух до загального оздоровлення всього організму в цілому.

Особливих застережень для використання музикотерапії немає. Проте музичний терапевт має враховувати індивідуальні особливості кожної дитини із психофізичними порушеннями, враховуючи, що при загальному тяжкому стані дитини, гострій формі захворювання, тяжких ураженнях нервової системи дитина надзвичайно вразлива і потребує особливих підходів у будь-яких методах лікувальної терапії.

Варто проводити заняття з музикотерапії в приміщенні, де діти почувають себе комфортно і затишно, обладнаних необхідними наочними засобами і технічною апаратурою.

Таким чином, використання музичної терапії у роботі з дітьми з особливими потребами в інклюзивному середовищі у різних її видах і формах як багатофункціонального засобу корекції психофізичних порушень є надзвичайно важливим для забезпечення нормалізації їх життєдіяльності. В освітньо-виховному процесі закладу, де активно відбувається розвиток і навчання дітей з різними порушеннями психофізичного розвитку, вона має зайняти належне місце. Адже впровадження нестандартних, творчих, немедичних засобів впливу на активізацію внутрішніх ресурсів організму дитини з психофізичними порушеннями створює більше шансів для її розвитку.

Список використаних джерел:

1. Алвин Дж. Музыкальная терапия для детей с аутизмом / Дж. Алвин, Уорик Э. – М.: Теревинф, 2004. – 208 с.
2. Антонова-Турченко О. Музыкальная психотерапия: пособие-хрестоматия / О. Антонова-Турченко, Л. Дробот – К.: ІЗМН, 1997. – 260 с.
3. Брусиловский Л. С. Музыкальная терапия: руководство по психотерапии / Л. С. Брусиловский – М., 1985.
4. Готсдинер А. Л. Музыкальная психология / А. Л. Готсдинер – М., 1993.
5. Матейова З. Музыкальная терапия при заикании / З. Матейова, С. Машура – К., 1984. – 364 с.
6. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский – М.: «Музыка», 1972. – 345 с.
7. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика / В. И. Петрушин – М.: Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2000. – 176 с.
8. Побережна Г. Педагогічний потенціал музикотерапії / Г. Побережна – № 2 - 2008. - С. 9-12.

МОДЕЛЬ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ТЕРЕХОВЛЯНСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО КОМПЛЕКСУ

Кожна людина, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, має право на одержання освіти, якість якої не різниться від якості освіти здорових людей.

Видатний український філософ Григорій Сковорода, говорячи про людей уражених хворобою, ставив риторичне питання: *«Невже гадаєш, що премилосердна й дбала матір наша природа зачинила їм двері до щастя, ставши для них мачухою?»*.

Це риторичне запитання нині хвилює багатьох спеціалістів, причетних до навчання, виховання, соціальної реабілітації дітей, яких природа позбавила достатньою мірою сприймати світ, відчувати свою належність до нього через хвороби, травми, патологічні стани.

Визнання прав такої дитини, її інтересів, потреб, надання допомоги у процесі соціалізації та вибору професійної діяльності є дуже важливим на сучасному етапі розвитку освіти.

Проблема навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП) набуває широкої актуальності сьогодні. Освітній інклюзивний простір стає доступним для таких дітей, адже право на рівний доступ до якісної освіти та навчання за місцем проживання в умовах загальноосвітнього закладу – це право всіх дітей. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства.

Головним завданням Тереховлянського навчально-виховного комплексу є забезпечення права на освіту, належних умов проживання та виховання дітей, які потребують державної підтримки, всебічного розвитку, відновлення і зміцнення фізичного, соціального та психічного здоров'я, соціального захисту, медико-психолого-педагогічної реабілітації й соціальної адаптації, професійної орієнтації, підготовки до самостійного життя та праці. У навчально-виховному комплексі напрацьовано досвід інтегрованого та інклюзивного навчання, виховання та лікування дітей з вадами зору.

Школа є навчальною лабораторією Факультету корекційної педагогіки та психології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, член Всеукраїнської Асоціації тифлопедагогів та Асоціації «Відроджені гімназії України».

У навчально-виховному комплексі навчаються обдаровані діти, учні з вадами зору та іншими соматичними захворюваннями, діти-інваліди. Особлива увага приділяється корекції зору та адаптації дитини в навколишній світ за допомогою всіх збережених можливостей.

Основна мета учасників навчально-виховного та корекційно-реабілітаційного процесу – зберегти зір, життя і здоров'я вихованців, розкрити можливості кожної дитини, дати змогу інтегруватись в суспільство.

Особливістю освітнього процесу дітей з ООП є його корекційна спрямованість. Для проведення корекційно-розвиткових занять в індивідуальному навчальному плані учня передбачено певну кількість години на тиждень, що встановлюється з урахуванням рекомендацій ОПМПК відповідно до особливостей психофізичного розвитку дитини. *Індивідуальний навчальний план* визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, що відводяться на вивчення кожного предмета за роками навчання, та тижневу кількість годин, розробляється на основі типових навчальних програм загальноосвітніх навчальних закладів за участю батьків дитини та затверджується керівником закладу освіти.

Головною метою системи корекційно-реабілітаційної роботи у навчально-виховному комплексі є сприяння формуванню гармонійної особистості, розвиток її творчих здібностей і нахилів, підготовка до інтеграції в соціум.

Виконання цих завдань в умовах нашого закладу передбачає наявність команди фахівців (як з боку освіти, так і з боку медицини), яка спроможна забезпечити комплексний супровід і підготовку дітей до інтеграції в соціум, а також; активну участь батьків як на етапі діагностування, так і в процесі безпосередньої допомоги дитині та залучення до команди волонтерів благодійних організацій.

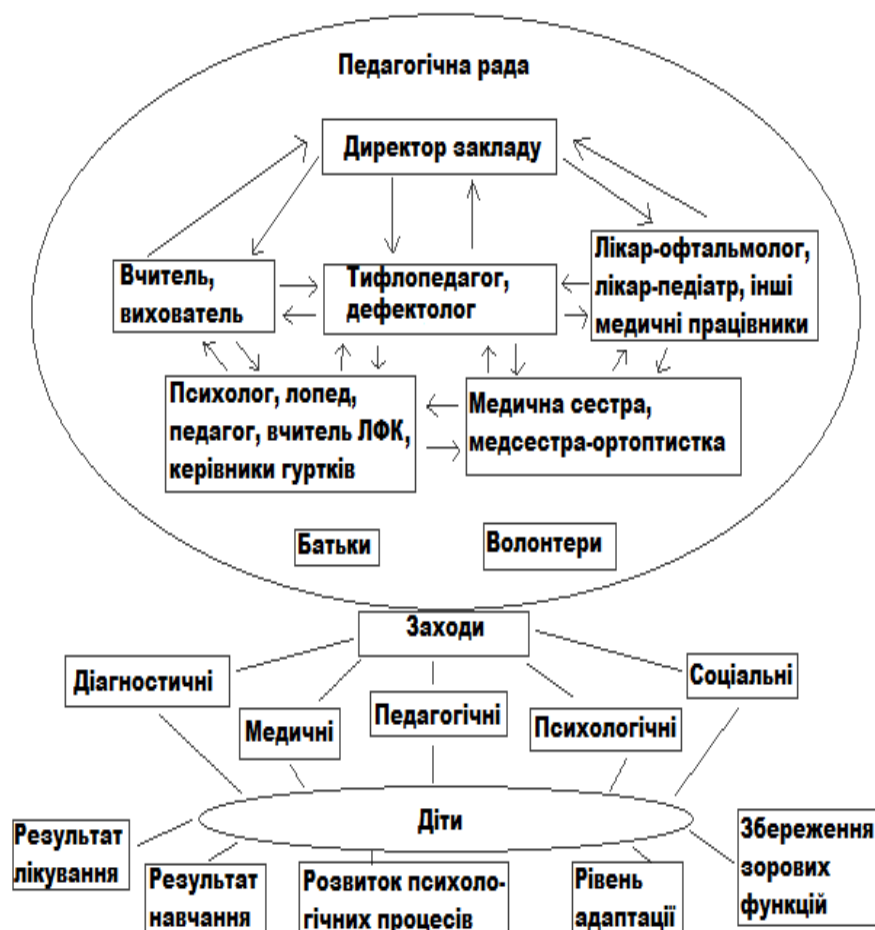
У навчально-виховному комплексі створена своя модель міждисциплінарної взаємодії в процесі корекційно-розвивального супроводу розвитку дитини, яка демонструє координацію зусиль фахівців різного профілю в єдиній команді, визначає місце кожного учасника в цій системі, їх взаємозв'язок у реалізації основних заходів, спрямованих на досягнення кінцевого результату – підготовку дитини до життя.

Від того, як співпрацюють медична та психолого-педагогічна служби в закладі, значною мірою залежить кінцевий результат корекційно-розвивальної роботи.

Також командою фахівців розробляється *Індивідуальна програма розвитку*, яка містить детальну інформацію про дитину і відображає процес планування, загального розвитку, досягнень у тих сферах життєдіяльності учня, в яких він потребує додаткової підтримки.

У процесі підготовки до уроку в загальноосвітньому інклюзивному класі вчитель складає план-конспект уроку, в якому інтегрує навчальний матеріал загальноосвітніх і спеціальних (корекційних) програм так, щоб на одному уроці діти з різним станом психофізичного та інтелектуального розвитку вивчали близьку за змістом тему, але на тому рівні засвоєння, який доступний для кожного учня. Закріплення отриманих знань, умінь і навичок ведеться на різному дидактичному матеріалі, підібраному для кожної дитини індивідуально: роздаткові картки, вправи з навчальних посібників і підручників.

Корекційна робота спрямована на усунення (зменшення) відхилень у розвитку вихованців з патологією зору і здійснюється за такими напрямками: розвиток зорового сприймання, розвиток соціально-побутової орієнтації, корекція порушень мовлення, розвиток дотику і дрібної моторики, орієнтація в просторі, ритміка, лікувальна фізкультура. Усі заняття проводяться індивідуально або групами з урахуванням стану зору, здоров'я і пізнавальних можливостей дитини.

Модель. Організація та взаємозв'язок корекційно-розвивальної роботи в Теробовлянському навчально-виховному комплексі

Практика доводить, що корекційна робота стає ефективною лише при позитивній спільній участі педагогів і вузьких фахівців в створенні ситуації активного мислення учня, що формує системний процес розвивального навчання. Саме цим питанням в школі приділяється значна увага.

Для створення *сприятливого середовища* в закладі здійснюються спеціальні профілактичні заходи:

- дотримання норм освітлення (достатнє освітлення, поєднання штучного освітлення з природним);
- правильний добір та розміщення меблів;
- розсаджування дітей на заняттях за характером зорової патології (згідно з рекомендаціями лікаря-офтальмолога);
- застосування адекватного зоровим функціям індивідуального підходу під час проведення режимних моментів;
- дотримання норм тривалості занять; режиму зорових навантажень;

- періодична зміна видів діяльності дитини, проведення фізкультурхвилинок, гімнастики для очей;
- спеціальний підбір наочності з урахуванням характеру порушень зору;
- дотримання рухових обмежень на заняттях з фізичної культури;
- виконання заходів з профілактики як загального, так і зорового стомлювання;
- обов'язкове виконання рекомендацій лікаря-офтальмолога стосовно використання окулярів.

Особлива увага приділяється створенню умов ефективного відновлення зорових функцій, загального здоров'я і фізичного розвитку кожної дитини, реабілітації ушкоджених сфер.

Усім дітям на досить високому рівні надається *офтальмологічна допомога*. Крім оптичної корекції, вони одержують медикаментозне, ортоптичне і плеоптичне лікування, стимулювання залишкового зору, а також; за показанням своєчасне хірургічне втручання в умовах стаціонару. Уся лікувально-профілактична робота спрямована на максимальне відновлення, поліпшення й охорону послабленого зору дітей. Лікування і відновлення зорових функцій відбувається в ортоптичному кабінеті медико-реабілітаційного відділення НВК під контролем офтальмолога і проводиться медсестрою-ортоптисткою.

Реалізуючи комплексність корекційно-реабілітаційної діяльності закладу, медична допомога тісно взаємодіє з педагогічними заходами. З одного боку, працівники офтальмологічної служби розвивають у дитини зорові функції, розширюють їх сенсорні можливості. З іншого, педагоги формують пізнавальні процеси вихованців, навчають їх раціональних засобів зорового сприйняття і тим самим удосконалюють збережені зорові функції.

Постійно проводяться бесіди та обговорюються питання стосовно інтегрованого та інклюзивного навчання на нарадах, круглих столах, психолого-педагогічних семінарах, консилиумах, тренінгах.

На сьогоднішній день заклад має всі умови для навчання і виховання дітей з різними вадами зору і може по праву бути осередком з питань інклюзивного навчання. Спеціальні програми, підручники, зошити, державне забезпечення школярів, спеціальна тифлопедагогічна підготовка вчителів, створена методична і медична база школи сприяють успішному здійсненню програми корекції розвитку та реабілітації дітей з ООП.

Тут проектуються і апробуються новий зміст освіти, нові технології, структурні моделі навчання, способи виховання і шляхи розвитку учня, створюються умови для гармонійного розвитку особистості. Освітній процес вільний від догм і спрямований на прогресивні інновації.

Список використаних джерел:

1. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник /за заг. ред. Колупавої А. А. – К.: «А.С.К.», 2012. - 308 с.
2. Діти з порушеннями зору в умовах інклюзивної освіти: навч.-метод. посіб. / Н. М. Алєєва, Ю. В. Барінов та ін. / за наук. ред. Є. П. Синьової, С. О. Рикова. – К.: Кафедра, 2016. – 212 с.

3. Психолого-педагогічна готовність педагогів до роботи в умовах інклюзивного навчання / І. О. Сасіна, О. Я. Ярич // Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. – 2013. – Вип. 23 (2). – С. 81 — 88.

УДК 37.015.31:316.42]:376-056.213(045)

Коваль Л. В.,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу інклюзивного навчання
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

ОРГАНІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Сучасні інноваційні зміни у вітчизняній освітній парадигмі пов'язані з визнанням демократичних цінностей, що ґрунтуються на дотриманні прав і свобод особистості без ідентифікації її з фізичними та психічними особливостями, а відтак, широким упровадженням новітніх методів щодо їх упровадження. Інклюзія (з англ. *inclusion* — *включення*) — процес збільшення ступеня участі всіх громадян в соціумі. І насамперед тих, що мають труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Він передбачає розробку і застосування таких конкретних рішень та дій, які зможуть дозволити кожній людині рівноправно брати участь в академічному і суспільному житті. У суспільстві з високим рівнем інклюзії всі зацікавлені сторони повинні брати активну участь для отримання очікуваного результату.

Отже, інклюзія – це процес *реального, а не часткового чи точкового* включення осіб з особливими освітніми потребами (ООП), в тому числі з інвалідністю, в активне суспільне життя і однаковою мірою необхідна для всіх членів суспільства. Інвалідність – це не вирок долі, це особливий стан, що вимагає від суспільства такого ступеня пристосування, який надає всім членам суспільства рівні права, у тому числі і до освіти. Це, швидше, такий спосіб життя за обставин, що склалися, який може багато дати особі з інвалідністю і людям, що оточують її, якщо інвалідність розглядати в рамках соціальної концепції. Тоді головний сенс процесу інклюзії можна позначити так: *«Суспільство багатогранне у своєму соціальному вимірі. Тому всі мають можливості до самореалізації, а не залежності»*. Не хвороба створює обмеження діяльності, а умови життя, які може запропонувати суспільство (уряд, місцеві органи громадського управління) людям з обмеженими можливостями. Поняття *інклюзії* близьке за значенням з поняттям *інтеграція*, однак не тотожне та радикально протилежне до *сегрегація*.

Інклюзія базується на концепції «нормалізації», в основі якої – ідея, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї спільноти. Принципи «нормалізації» закріплені низкою сучасних міжнародних правових актів: Декларація ООН про права розумово відсталих (1971), Декларація про права інвалідів (1975),

Конвенція про права дитини (1989) та ін. Зокрема, Декларація ООН про права розумово відсталих є першим нормативно-правовим документом щодо визнання осіб з порушеннями психофізичного розвитку суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціальної підтримки та правового захисту.

Інклюзивна школа – заклад освіти, який забезпечує всім без виключення освіту як систему освітніх послуг, зокрема: адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, вміє використовувати існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей, створює позитивний клімат у шкільному середовищі тощо.

Хоча інклюзивні школи забезпечують сприятливі умови для досягнення рівних можливостей і повної участі, для їх ефективної діяльності необхідні спільні зусилля не лише вчителів і персоналу школи, а й батьків, членів родин, ровесників.

Основні принципи інклюзивної школи:

- всі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не зважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;
- школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання;
- забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів, застосування організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами;
- діти з ООП мають отримувати будь-яку додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання.

Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з ООП у загальноосвітніх школах за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з ООП. Отримані поза соціумом знання і вміння не є дійовими, корисними для подальшого життя у загальному соціумі дітям з ООП, цілковито адаптуватися в суспільстві, підготуватися до подолання неминучих життєвих труднощів, а, отже, реалізуватися повною мірою як рівноправні і повноцінні члени суспільства. В інклюзивних класах діти з ООП включені в освітній процес. Вони осягають основи незалежного життя, засвоюють нові форми поведінки, спілкування, взаємодії, вчать виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у розв'язанні проблем, приймати самостійні рішення.

Інклюзивне освітнє середовище – це система ціннісного ставлення до навчання, виховання та особистісного розвитку дітей з ООП, сукупністю ресурсів (засобів, внутрішніх і зовнішніх умов) життєдіяльності в загальноосвітніх закладах і спрямованістю на індивідуальні освітні стратегії учнів. Це простір соціалізації дітей з різними можливостями й особливостями:

просторово-предметний компонент (матеріальні можливості установи – доступна (безбар’єрна) архітектурно-просторова організація; забезпеченість сучасними засобами та системами, що відповідають освітнім потребам дітей).

Вагомою умовою успішного навчання дітей з ООП в умовах загальноосвітнього навчального закладу є обґрунтування й запровадження в навчальний процес індивідуальної програми розвитку (ІПР) із гнучкою варіативною структурою її компонентів, а саме: індивідуального навчального плану (за потреби), індивідуальної навчальної програми, системи необхідних адаптації та модифікації, комплексу додаткових послуг, які б забезпечили навчання таких учнів у відповідності з їхніми можливостями та з урахуванням додаткових потреб. Індивідуальна програма розвитку виконує низку функцій, у тому числі: навчально-методичну, комунікативну, менеджменту, підзвітності, моніторингу, контролю дотримання нормативних вимог та оцінки. Технології індивідуалізації навчання здійснюються на основі адаптації та модифікації освітнього середовища чи окремих його компонентів до конкретних потреб дитини.

Отже, створення інклюзивного освітнього середовища передбачає розробку адаптованих освітніх програм, спеціальне матеріально-технічне забезпечення, архітектурне перетворення. Застосування середовищного підходу в навчанні дітей з ООП дозволило сформулювати низку вимог, що забезпечують специфіку організації та реалізації цього процесу. У більшості випадків проблему варто шукати не в дитині, а в середовищі, що її оточує (на рівні сім’ї, класу, школи і т. ін.), тобто її обмеження зумовлені середовищем. Якщо у дитини є особливі потреби, то вона включається в освітнє середовище на своїх власних умовах: не дитина пристосовується до середовища, а середовище до дитини. На сучасному етапі розвитку освіти дітей з ООП пріоритетного значення набуває створення інклюзивного освітнього середовища. У такому середовищі всі діти навчаються разом у системі масової освіти за загальноосвітніми навчальними програмами, що пристосовані до потреб дитини з ООП.

Список використаних джерел:

1. Лапін А.В. Організація роботи команди фахівців у дошкільному закладі освіти з інклюзивною формою навчання. А. В. Лапін. 2017. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua>.
2. Лапін А. В. Робота асистента вчителя в інклюзивному освітньому закладі. А. В. Лапін. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб. - Вип. 5. – Київ, 2014. - С. 219–232.
3. Постанова КМ України від 15 серпня 2011 р. № 872 «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ У № 588 від 09.08.2017 р.).
4. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Диференційоване викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчальний курс та методичний посібник / за заг. ред. Колупасової А.А. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 124 с.
5. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу / Інклюзивна школа: особливості організації та управління : Навчально-методичний посібник / За заг. ред. Даниленко Л. І., - К., 2007.- 128 с.

6. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / Укл.: Н. В. Засркова, А. О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.

УДК 376-056.263:[81'246.2/81'221.24]:342.7(045)

Кульбіда С.В..

доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу навчання жестової мови
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

ЗАСАДИ ДВОМОВНОГО НАВЧАННЯ - В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛОЖЕНЬ КОНВЕНЦІЇ ПРО ПРАВА НЕЧУЮЧИХ ОСІБ

Нині в освіті накопичено значний досвід двомовного навчання, який ґрунтується на досягненнях соціокультурного підходу, що чинить помітний вплив на установки суспільної свідомості, зокрема, на ставлення до осіб з особливостями психофізичного розвитку, зокрема глухих і слабкочуючих.

Система освіти в Україні є особливим соціальним інститутом, розвиток якого зумовлений цивілізаційними трансформаціями, які визначають довготривалу перспективу. Окремі соціальні показники виявляються залежними від якості педагогічної роботи, зокрема формування статусу нечуючої людини з у питанні соціальних стосунків, значною мірою, визначається характером і рівнем її освіченості.

Методологічною основою визначення змісту двомовного навчання нечуючих є загальнолюдські цінності, гуманізм та центрованість на актуальних потребах і перспективних інтересах нечуючої дитини не з позиції дефектності, а з позиції розвитку її компенсаторних можливостей.

Метою двомовного навчання (українська мова і українська жестова мова) глухих і слабкочуючих осіб є задоволення індивідуальних потреб нечуючих громадян України у доступному й ефективному методі навчання, який враховує актуальні можливості дитини і реалізацію її освітніх прав, а також забезпечення потреб держави у професійних, освічених громадянах, які володіють відповідним рівнем предметних знань, інтелектуального, комунікативного й соціального розвитку. Основні положення двомовного навчання висвітлено у працях українських вчених та практиків: Наталії Адамюк, Ольги Біланової, Євгенії Грищенко, Олени Дробот, Наталії Зборовської, Наталії Іванюшевої, Наталії Каменської, Світлани Кульбіди, Віри Муць, Василя Стьопкіна, Ірини Чепчиної, Маргарити Курзіної, Дмитра Федорченка та ін.

Соціальна значущість двомовного навчання виражається у наступних позиціях:

- забезпечення культурної (в т. ч. – мовної) самобутності нечуючої спільноти;
- підвищення рівня освіченості й якості освіти нечуючих;

- переорієнтація фокусу навчання із домінування значення розвитку мовлення, на розвиток мислення, інтелекту й особистості нечуючої загалом;
- реалізація потреб нечуючих на доступний, доцільний, зручний метод навчання;
- підтримка формування позитивної самоідентифікації нечуючих як представників мовно-культурної меншини.

Основні завдання двомовного навчання нечуючих:

- визначення нормативно-правового, організаційного, навчально-методичного, кадрового забезпечення як умов впровадження та розвитку двомовного навчання нечуючих;
- впровадження двомовного навчання на всіх рівнях освіти нечуючої особистості;
- створення системи мовно-педагогічної підтримки й інформування батьків нечуючих;
- удосконалення й розробка мовного компонента навчальних предметів;
- різнобічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків і здібностей, задоволення її інтересів і потреб;
- збереження і зміцнення морального, фізичного і психічного здоров'я вихованців;
- формування у нечуючих бажання і вміння вчитися, виховання потреби і здатності до навчання упродовж усього життя, вироблення умінь практичного і творчого застосування здобутих знань.

Зміст визначається на засадах фундаменталізації, науковості і системності знань, їхньої цінності для соціального становлення людини, гуманізації і демократизації двомовної освіти, ідей полікультурності, взаємоповаги між мовними й культурними соціальними групами. У відборі змісту враховуються його доступність, науковість, наступність і перспективність, практична зорієнтованість, можливості для загальнокультурного, наукового, технологічного розвитку особистості, індивідуалізації, диференціації навчання.

Зміст освіти осучаснюється таким чином, щоб випускники загальноосвітніх закладів могли швидко й ефективно адаптуватися у самостійному житті, цілеспрямовано використати свій потенціал як для самореалізації в професійному і особистому плані, так і в інтересах суспільства й держави.

За змістовими компонентами двомовне навчання поділяється на предметно-змістовий компонент і мовний компонент.

Предметно-змістовий компонент системи двомовного навчання нечуючих має відповідати предметно-змістовому компоненту стандарту відповідної ланки системи загальної освіти чуючих.

Мовний компонент білінгвальної освіти нечуючих ґрунтується на основі забезпечення у навчально-виховному процесі паритетного функціонування жестової і національної словесної мов. Зважаючи на той факт, що сучасна система спеціальної освіти для нечуючих ґрунтувалась на засадах біолого-медичної концепції глухоти, основним є усний метод навчання, то для переходу на двомовну систему навчання соціокультурного розуміння глухоти н

необхідно значно збільшити питому вагу предмета «УЖМ» та активізувати оволодіння й використання в процесі міжособистісної комунікації в рамках навчально-виховного процесу української жестової мови.

Реалізація мовного компоненту має виявлятися і в усвідомленні й цілеспрямованому проектуванні навчання відповідно наступних аспектів:

а) введення до навчальних планів (інваріантна складова) низки навчальних предметів, що спрямовані на розвиток жестомовної комунікативної компетенції, як прояву культурного надбання спільноти глухих, серед них – «Українська жестова мова», «Історія глухих», «Культура глухих»;

б) жестова мова має визнаватися й використовуватися як засіб комунікації і одержання знань з немовних навчальних предметів та сфер пізнання;

в) жестова мова може бути використана як засіб трансформації одержаної учнем інформації в особистісну систему знань, умінь, переконань;

г) жестомовна комунікація виступає як засіб розвитку і самовираження особистості нечуючого школяра, утвердження в суспільстві.

До згаданого варто додати, що жестова мова має використовуватися як засіб комунікації з дитиною й поза аудиторний час.

Зважаючи на той факт, що близько 90 % нечуючих дітей мають чуючих батьків, особливу увагу необхідно приділити вивченню й опануванню дитиною жестової мови в системі дошкільної освіти. Вивчення жестової мови в системі двомовної освіти відбувається в кількох напрямках:

- жестова мова як рідна / перша мова. До даної категорії належать глухі діти з сімей нечуючих, що вивчали жестову мову від народження.

- жестова мова як друга мова. До даної категорії належать слабочуючі діти, глухі діти з сімей чуючих, пізнооглухлі особи, що почали вивчати жестову мову лише з часу організованого спеціального навчання.

- жестова мова як іноземна. Для чуючих осіб, що вивчають жестову мову в штучних умовах, вона є іноземною мовою. Зокрема, це актуально стосовно чуючих сурдопедагогів та перекладачів жестової мови.

Передумовами впровадження білінгвального навчання в систему загальноосвітньої і спеціальної освіти нечуючих є наступні: визнання важливості ролі жестової мови в розвитку психіки дитини і її предметної компетенції; розробка дидактичного забезпечення основ навчального процесу на основі паритету словесної та жестової мов; створення програм й здійснення якісної підготовки та перепідготовки педагогів, відповідно до вимог білінгвальної освіти, яка передбачає розвиток низки компетенцій: жестомовну, комунікативну, предметну, методичну та ін.; створення системи моніторингу результатів впровадження білінгвального навчання, змін в академічних досягненнях і особистісному розвитку дітей.

Реалізація окреслених положень дасть змогу:

- удосконалити систему освіти нечуючих, зорієнтованої на реалізацію прав нечуючих засобами доступної і зрозумілої інформації;

- створити умови для найоптимальнішого й відповідного до віку психічного розвитку нечуючих дітей;

➤ забезпечити опанування нечуючою дитиною предметною й жестомовною комунікативною компетенціями.

Двомовне навчання є ефективним інструментом засвоєння глухими спеціальних знань, засобом формування навичок до міжкультурного спілкування та полікультурного виховання, а також засобом формування особистості, шляхом залучення її до ширшої взаємодії із оточуючим світом.

Використання жестової та словесної національних мов, як рівноправних для навчання глухих з одного боку, та використання природних здібностей нечуючої людини для забезпечення її особистісного розвитку та професійного становлення, надання можливостей для розширення сфер самореалізації і встановлення ширшого кола контактів, з другого, вносить в позиції як загальноосвітньої, так і спеціальної освіти для нечуючих значне гуманістичне підґрунтя.

Список використаних джерел:

1. Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху / [С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина та ін.]. – К. : УТОГ, 2011. – 53 с. <http://lib.iitta.gov.ua/9292/>
2. Кульбіда С. В. Білінгвальне навчання нечуючих: стан, перспектива розвитку / С. В. Кульбіда // Дефектологія. - 2006. - № 3. - С. 2-3. - Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua>
3. Кульбіда С.В. Концептуальні засади навчання нечуючих і використання жестової мови (на матеріалах зарубіжної теорії та практики) / С.В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність: збірник наукових праць. – 2008. – Вип. 3. – С. 26–33. <http://lib.iitta.gov.ua/1978/>
4. Кульбіда С. В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих : монографія / С. В. Кульбіда. - К. : Поліпром, 2010. - 503 с.
5. Кульбіда С.В. Філософські підходи теоретико-методологічної бази спеціальної освіти: джерела розвитку нечуючої особистості / С.В. Кульбіда // Жестова мова й сучасність: збірник наукових праць. – 2012. – Вип. 7. – С. 175–196. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/1983>
6. Формування жестомовної комунікативної компетенції – від розуміння до застосування / С. В. Кульбіда // Особлива дитина : навчання і виховання. – 2016. – № 1/77. – С. 15–29.
7. Kulbida S. The steps ukrainian science in the study and popularization the ukrainian sign language / Svitlana Kulbida / Issues of upbringing and teaching in the context of modern conditions of objective complication of the person's social adaptation processes. – 9.02. – 15.02.2017. - Режим доступу: gisap.eu/ru/node/119449

УДК 376-056.2/3:37.091.12]:37.014.3(477)(045)

Лазорчик І. Б.,

методист з початкової освіти Терехівлянського РМК

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ З ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ

Одним із пріоритетних завдань Нової української школи є формування інклюзивного освітнього середовища. Сьогодні перед нами стоїть надзвичайно важливе і відповідальне завдання - виховати нове покоління українців, для якого інклюзія стане частиною світогляду, інклюзія як новий погляд на місце «особливої» дитини в суспільстві. Знедолена природою дитина не повинна знати, що вона малоздібна, що в неї слабкий розум, слабкі сили. Виховання такої дитини повинно бути у 100 разів ніжнішим, чуйнішим, дбайливішим.

Інклюзія — це не лише про рівний доступ, а й про якість освітніх та інших соціальних послуг. Коли в школі навчаються різні діти, це автоматично не означає, що дотримано право кожної дитини на освіту. Належна інклюзивна політика в Україні гарантуватиме, що всі діти мають доступ та рівні можливості отримати якісну освіту. Саме тому реформа загальної освіти та реформа інклюзивної освіти є, безумовно, взаємопов'язаними, щоб вчителі сприяли інклюзивності та різноманітності в класах так само, як вони мають сприяти здійсненню реформи загальної освіти.

Інклюзивна освіта – це, насамперед, право кожної дитини на отримання якісних освітніх та інших послуг за місцем проживання і, відповідно, обов'язок держави забезпечити їх. Окрім того, інклюзивна освіта має низку переваг для всіх учасників освітнього процесу – дітей, батьків, педагогів і суспільства в цілому. Інклюзивна освіта – це постійний процес визначення і подолання перешкод для максимально значущої участі всіх в освітньому процесі.

Нова українська школа – це педагогіка партнерства, готовність до інновацій, нові стандарти й результати навчання, автономія школи і вчителя.

Молодший шкільний вік, як жодний інший етап шкільної освіти, особливо багатий ресурсами, які треба вчасно виявити, підтримати, розвинути. Молодших школярів відрізняє особлива пластичність і вразливість, готовність сприймати та емоційність. Виняткову роль у навчанні молодшого школяра відіграє перший учитель. Саме вчитель початкових класів, за умови якісної професійної підготовки, спроможний упродовж чотирьох років співпраці з дитиною якісно та результативно розвивати її особистість, вибудовувати виховний процес на засадах компетентнісного підходу, враховуючи інтереси, потреби, потенційні можливості учня.

Модернізація початкової освіти передбачає розв'язання ключових завдань, серед них: утвердження в освіті принципу дитиноцентризму, що сприятиме максимальному саморозвитку і самореалізації особистості; забезпечення підготовки громадян України до життя та діяльності в умовах глобального простору, формування глобалістської людини, що підвищить конкурентність України в європейському і світовому просторі.

Кожна школа за своєю філософією має бути інклюзивною. Це означає готовність у будь-який час прийняти кожну дитину, прагнучи створити максимально сприятливе середовище для розвитку її потенціалу.

Коли ми говоримо про створення інклюзивного освітнього середовища, ми не маємо на увазі суто відкриття інклюзивних класів або забезпечення архітектурної доступності. Це і підвищення компетентності педагогічних працівників та руйнування суспільних стереотипів щодо освіти таких дітей.

Адже хвороба не дорівнює інвалідності, інвалідність – наявності ООП (наприклад, особи із серцево-судинними захворюванням не мають цих потреб), особливі освітні потреби не означають захворювання або інвалідність (наприклад, люди з дисграфією, дислексією).

Інклюзивне навчання полягає в тому, що у звичайному класі вчать звичайні діти, просто деякі з них вчать трошечки по-іншому – наприклад, використовуючи додаткові пояснення, додаткові освітлювальні прилади, особливі парти. Але в такому класі ні в якому разі не має бути відокремлення одних дітей від інших (навіть на рівні риторики). З урахуванням рекомендацій спеціалістів та настільки, наскільки це можливо, у такому класі налагоджується спільне навчання.

Особлива увага має приділятися питанню раннього виявлення дітей, які мають порушення у розвитку, та організації допомоги дітям, які перебувають у несприятливих умовах і потребують медико-психолого-педагогічної підтримки. Колись ми тісно співпрацювали з районною ПМПК, проводили профілактичну роботу та надавали необхідну методичну допомогу вчителям з питань індивідуального навчання дітей з особливими освітніми потребами (ООП). На жаль, на даний час у зв'язку з децентралізацією такого помічника у нас немає.

Серед труднощів, що перешкоджають реалізації ідеї інклюзії, – це недостатня матеріально-технічна база сучасних шкіл, невідповідність облаштування класу вимогам перебування в ньому дітей із ООП, кабінетів психологічного розвантаження, неготовністю частини суспільства прийняти цю ідею. Труднощі полягають не у сприйнятті нових ідей, а у відмові від старих уявлень. Втім, вони можуть бути успішно вирішені, я дуже сподіваюся, за умови забезпечення необхідної підтримки школам, відповідної підготовки фахівців для роботи в інклюзивних класах.

Важливою проблемою для вчителів початкових класів є логопедична робота, адже на сьогодні більшість дітей мають мовленнєві порушення, а, власне, вони є причиною затримки психічного та розумового розвитку. Отже, вчасне звернення за корекційною допомогою, створення оптимальних умов для виконання загальноосвітніх і специфічних корекційних завдань надасть змогу використати всі компенсаторні можливості дітей і реалізувати їхній прихований потенціал.

Серед основних напрямків роботи із дітьми з ООП необхідно проводити спеціальну просвітницьку роботу серед громадськості та батьків, які мають дітей із ООП та розробити рекомендації вчителям для роботи із дітьми з ООП відповідно до нозологій. На сучасному етапі потрібні спеціально підготовлені вчителі початкових класів. У більшості педагогів відсутня спеціальна психолого-педагогічна підготовка, відсутня мотивація до роботи з даною категорією дітей, наявний страх, розпач, бажання уникнення такої роботи тощо. За даними досліджень, 65 % учителів, які є слухачами курсів підвищення кваліфікації, не володіють методами роботи з дітьми, що мають ООП, 23 % учителів не знайомі із спеціальними програмами, не знають психологічних особливостей дітей зазначеної категорії. А саме учитель є найважливішою ланкою в організації інклюзивного навчання. Для роботи з дітьми, що мають

ООП, потрібно здійснити діагностику можливостей та потреб дитини, дати їх кваліфіковану оцінку та розробити на цій основі індивідуальні навчальні програми, відмовитися від колективних методів. Для цього учитель має володіти методикою роботи з дітьми з ООП, забезпечити його інструментарієм та моделями альтернативного навчання.

Все це обумовлює актуальність проблеми ефективної організації професійної педагогічної підготовки вчителів до роботи з дітьми, що мають особливості психофізичного розвитку. З усього різноманіття педагогічних технологій гуманістичної спрямованості особливої уваги заслуговують ті, що можуть досить органічно і легко бути інтегровані у традиційне навчання, тому що розвиток освіти має йти еволюційним шляхом і кожне нововведення повинне бути ретельно підготовлене і передбачає, перш за все, його усвідомлення й освоєння вчителями.

Головна мета діяльності вчителя – створити ситуацію успіху для розвитку особистості дитини, дати можливість кожному вихованцю відчувати радість досягнення успіху, усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили. Діти не можуть існувати, не відчуваючи уваги до себе, на підсвідомому рівні, це для них – найважливіший фактор життя. Дати дітям відчувати радість праці, щастя успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття власної гідності – ось моє (наше) найперше завдання, бо успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, що породжує енергію для боротьби з труднощами, бажання вчитися.

Визнання прав дітей з ООП, їхніх інтересів, потреб, надання допомоги у процесі соціалізації та вибору професійної діяльності є надзвичайно важливим на сучасному етапі розвитку освіти в Україні. *"Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця"*, - так звертався до вчителів один із найвеличніших педагогічних діячів сучасності В. О. Сухомлинський. Повною мірою ці мудрі слова стосуються і дітей з ООП. *"Школа – для всіх дітей"*, - під таким гаслом мають працювати всі вчителі закладів загальної середньої освіти України.

Список використаних джерел:

Нормативні документи:

[Постанова КМУ від 09.08.2017 № 588 "Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах"](#)

Постанова КМУ від 12.07.2017.

Лист МОН України від 06.02.2017 № 1/9-63 «Щодо навчальної літератури для дітей з особливими освітніми потребами»

[Лист МОН України від 10.01.2017 № 1/9-2 «Про сучасні підходи до навчально-виховного процесу учнів з особливими освітніми потребами»](#)⁵⁴⁵ ["Про затвердження Положення про інклюзивно-ресурсний центр"](#)

1. Василенко, Н. В. Сучасні підходи концепції інклюзивної освіти в Україні: нормативно-правове забезпечення / Н. В. Василенко // Наукові записки Тернопільського нац. пед. університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка / гол. ред. Г. Терещук. – Тернопіль : ТНПУ, 2014. – № 4. – С. 3–9.

2. Висоцька, Л. Державна політика в галузі інклюзивної освіти / Людмила Висоцька // Профтехосвіта. – 2015. – № 2. – С. 10–11.

3. Гурська, О. Психолого-педагогічний супровід інклюзивного навчання / Олена Гурська // Директор школи. Шкільний світ. – 2014. – № 10. – С. 16–33.
4. Дичківська, І. Інклюзивна освіта: шляхи впровадження / Ілона Дичківська // Дошкільне виховання. – 2013. – № 12. – С. 3–6.
5. Дудушко, Е. Запровадження інклюзивної освіти в загальноосвітньому навчальному закладі / Е. Дудушко, Т. Бикова // Сучасна школа України. Шкільний світ. – 2012. – № 12. – С. 63–68.
6. Сак, Т. Інклюзивне навчання – якісна освіта для кожної дитини / Тамара Сак // Учитель початкової школи. – 2014. – № 10. – С. 3–6.
7. Ткаченко, Н. А. Інклюзивне навчання / Н. А. Ткаченко // Класному керівнику. Усе для роботи. – 2013. – № 7. – С. 46–51.
8. Що таке інклюзивне навчання? // Завуч. – 2015. – № 13. – С. 4–7.

УДК 37.015.31:316.42]:376-056.213(045)

Лапін А. В.,
кандидат педагогічних наук
старший науковий співробітник відділу інклюзивного навчання
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОГО ЖИТТЯ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ АСИСТЕНТОМ ВЧИТЕЛЯ

Залучення дитини з особливими освітніми потребами (ООП) до соціального життя класу, школи – одне з найважливіших завдань в умовах розбудови інклюзивної освіти. Роль асистента вчителя в організації соціального життя дитини з ООП полягає в створенні умов для її успішного спілкування з однолітками та дорослими. Протягом шкільного життя учень з ООП буде залучений у різні види відносин з оточуючими людьми: йому доведеться виконувати вказівки старших, брати участь в іграх з однолітками на перервах. Як і будь-якій дитині, у школі йому доведеться говорити та слухати, сидіти, ходити і бігати, орієнтуючись на поведінку інших дітей та дорослих.

У вітчизняній та зарубіжній спеціальній літературі досить широко представлені функціональні обов'язки асистента вчителя в залежності від пануючої форми інклюзії на теренах тієї чи іншої країни. На нашу думку асистент вчителя у процесі роботи має:

- формувати довірчі й емоційно насичені відносини з учнем з ООП, на початку роботи він стає помічником (а іноді й захисником), ретранслятором бажань дитини і разом з тим – організуючою, гармонізуючою силою;
- стежити за емоційним і фізичним станом дитини;
- допомагати розв'язувати конфліктні ситуації, заспокоювати, надихати спонукати;
- якщо дитині потрібно відпочити – виводити її із класу в ігрову кімнату (або інше приміщення);

- стежити, щоб дитина була відповідно вдягнена, вчасно харчувалась, приймала ліки (за призначенням лікаря) тощо;
- при необхідності допомагати сходити у туалет;
- координувати загальну діяльність учня, дозувати навчальне навантаження.

Робота з включення дитини з ООП у шкільний соціум є неможливою без визначення напрямів роботи асистента вчителя. Таких, як:

- ✘ асистент вчителя і вчитель (учителі) класу;
- ✘ асистент вчителя та інші діти;
- ✘ асистент вчителя та батьки;
- ✘ дитина з ООП та учитель;
- ✘ дитина з ООП та асистент вчителя;
- ✘ дитина з ООП та інші учні;
- ✘ дитина з ООП та батьки.

Кожний напрям має свою мету і завдання, наприклад: Асистент вчителя обговорює із учителем:

- мету й завдання своєї роботи;
- можливі труднощі (сторонній шум під час переговорів асистента вчителя та учня), виходи з класу й повернення, відволікання від теми уроку та зміну видів діяльності, особливості характеру та специфіку поведінкових проявів дитини тощо;
- яким чином найбільш ефективно вибудувати взаємодію в трійці: дитина-учитель-асистент вчителя.

Створення позитивної атмосфери у класі, де вчиться дитина з ООП буде набагато складнішим без прийняття відповідних правил, наприклад можна прийняти **«Правила спілкування»**:

1. Я вмю слухати.
2. Я вмю чекати.
3. Я можу допомогти, коли мене просять.
4. Якщо я не можу домовитися з товаришем про щось то, я попрошу допомогти старшого.
5. Якщо я не можу допомогти сам, то можу попросити про допомогу товариша або дорослого.

Прийняття таких правил передбачає активну участь дітей класу в складанні правил спільної роботи – це є запорукою того, що ці правила будуть сприйняті дітьми серйозно й учні почнуть їм слідувати. Надалі «Правила спілкування» можна буде доповнювати й уточнювати в залежності від короткострокової та довгострокової мети (яка визначається в індивідуальному плані розвитку дитини з особливими освітніми потребами).

Наступним кроком на шляху введення дитини з ООП в класний колектив є розповідь про неї. Яка має бути більше схожою на інструктаж, ніж на занурення у суть проблем їх однокласника. Для дітей початкової школи важлива чітка інформація про те, як себе правильно вести. Діти можуть поставити запитання: *«А цим можна захворіти? А чому він такий? Він що, дурень (дурний)? А в нього це пройде?»* Відповідати потрібно також спокійним голосом, без зайвої

деталізації: *«Ні цим не можна захворіти. Він такий тому, що таким народився. На жаль, не всі народжуються сильними й здоровими. Тому наше з вами завдання – допомогти... (ім'я дитини) стати сильним (або спокійним, або більш говірким тощо)»*. Корисно буде розповісти дітям заздалегідь, які в нього є здатності. Наприклад, якщо дитина мало говорить, але посидюча, про неї можна сказати: *“Ваня вміє слухати”*, про рухливу, непосидючу дитину можна сказати: *“Рома може дуже швидко бігати”* тощо. Тобто діти у класі повинні розуміти, що, як і кожний з них, новий член їх колективу щось уміє краще, а щось гірше.

Діти за своєю сутністю безпосередні, тому можуть задавати досить незручні питання або висловлювати досить жорстокі з погляду етики думки. На це необхідно реагувати спокійно, пам'ятаючи, що діти ще не володіють етикою міжособистісних стосунків, а також повною мірою не розуміють, чому дитина з особливими освітніми потребами не така, як усі.

Нерідко діти бачать, що їхній однокласник сильно відрізняється від інших дітей, й самі не прагнуть налагоджувати з ним спілкуватися. У цьому випадку асистенту вчителя необхідно, особливо спочатку, долучати дітей у спільні ігри, звертаючи увагу на те, що діти можуть допомогти своєму однокласникові, навчити його гратися в їхні ігри. Усвідомлення дітьми факту допомоги їхньому одноліткові буде для них дуже гарним стимулом, щоб почати з ним спілкування.

Поступове залучення дітей до підтримки їхнього однолітка – необхідна умова успішного введення дитини з ООП в дитячий колектив. Залучення однокласників до допомоги дитині є найважливішим моментом у процесі розвитку самостійності учня. Якщо сусід по парті може чимось допомогти дитині замість асистента вчителя – це чудово. Щоб допомога з боку однокласників була можлива, на початку асистент вчителя (або вчитель) показує їм, як її можна здійснити. Наприклад, коли вчитель говорить: *«Діти, відкрийте підручники на двадцятій сторінці»*, асистент учителя просить учня, що сидить поруч із дитиною з особливими освітніми потребами розвитку, допомогти їй відкрити підручник: *«Допоможи, будь ласка, Олегові відкрити підручник у потрібному місці. Спасибі!»*. Згодом асистент вчителя усе менше й менше «втручається» у процес допомоги.

Розвиток самостійності учня з ООП є головною метою роботи асистента вчителя та запорукою його успішної соціалізації. Можна виділити наступні етапи розвитку самостійності учня з особливими освітніми потребами:

1. Учень асистент вчителя сидять разом за партою, асистент вчителя допомагає дитині у всьому.

2. Учень один, а потім (або відразу) з іншим учнем класу, асистент вчителя – позаду або віддалік.

3. Асистент вчителя приходить не на всі уроки, а тільки на ті, де без нього не обійтися (наприклад, на математику). Асистент вчителя може перемкнутися на допомогу іншим дітям класу, потім на деякі уроки асистент вчителя йде в інші класи допомагати іншим дітям.

4. Асистент вчителя приходиться не щодня. У ці дні асистент вчителя працює з іншими дітьми.

5. Дитина вчиться самостійно. Звичайно, повний вихід асистента вчителя із системи відносин іноді може бути неможливим, але треба завжди пам'ятати, що це – ідеальна мета, і прагнути до неї.

Найчастіше не стільки дитина не може бути самостійною, скільки дорослі не можуть дати їй можливість бути самостійною.

У процесі формування самостійності учня важливо пам'ятати, що для дитини з ООП первинна соціалізація, тобто вписування в рамки соціального середовища, а навчання – іде за цим. Матеріал, який він не встигнув зрозуміти під час уроку, можна надолужити під час індивідуальних занять.

Отже, в основі практики інклюзивного навчання лежить ідея прийняття індивідуальності кожного окремого учня, відповідно, навчання має бути організоване таким чином, щоб задовольнити особливі потреби кожної дитини. У сучасних освітніх закладах з інклюзивною формою освіти кожна дитина має бути забезпечена психологічною підтримкою, увагою з боку дорослих та однолітків, необхідними умовами, які допоможуть їй досягти кращих результатів у навчанні та адаптації в шкільний соціум.

Список використаних джерел:

1. Колупаєва А.А., Коваль Л.В., Компанець Н.М., Лапін А.В., Квітка Н.О., Луценко І.В. Організаційно-педагогічні умови діяльності асистента вчителя в інклюзивному навчальному закладі (навч.-метод. посібник). – К., 2014. – 254 с.

2. Лапін А. В. Огляд зарубіжного досвіду інклюзивної освіти. / А. В. Лапін // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб.: Вип. 4. - Частина 1. – Київ, 2013. - С.193 - 204.

3. Лапін А.В. Організація роботи команди фахівців у дошкільному закладі освіти з інклюзивною формою навчання. А. В. Лапін. 2017. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua>

4. Лапін А. В. Робота асистента вчителя в інклюзивному освітньому закладі. А. В. Лапін. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: наук.-метод. зб. - Вип. 5. – Київ, 2014. - С. 219 – 232.

УДК 908(477)(045)

Логойда М. М.,
вчитель історії та правознавства Соснівської ЗОШ І-ІІ ступенів

СЛАВЕТНИМИ СТЕЖКАМИ ТЕРЕБОВЛЯНЩИНИ

Теребовлянщина багата своєю історією. Уже наприкінці XI століття Теребовля була знана як княжа столиця. В 1389 році місто одержало магдебурзьке право. Історія краю відображена в пам'ятках культури історії і архітектури, які збереглися до наших днів. Багатий район і пам'ятками археології. А також на території району знаходиться знане повсюди святе місце – Зарваниця.

Багато видатних людей народилося, жило і працювало в Теробовлянщині і прославило її землю.

Теробовля – дуже давнє місто. Перша згадка про місто датується 1097 роком у «Повісті минулих літ». Але за археологічними розкопками заселення Замкової гори відноситься до 3 тис. до н.е.

В «Повісті минулих літ» 1097 року розповідається про Любецький з'їзд князів і історію осліплення теробовлянського князя Василька Ростиславича. Археологічні дослідження вказують на давніше походження поселення. За часів князя Василька Ростиславича місто розташовувалося під Замковою горою. У XII ст. Теробовля була значним політичним та культурним осередком. Коли Теробовлянським князем став Володимирко Володаревич, він об'єднав Перемишльське, Звенигородське, Галицьке і Теробовлянське князівства і зробив столицею Галич. Від 1199 року Теробовля належала до Галицько-Волинської держави. Після смерті у 1205 році видатного князя Романа Мстиславовича розпалася Галицько-Волинська держава, й Теробовлянське князівство знову відокремилося. 1241 року Теробовлю спустошили війська хана Батия, зруйнували замок.

До найзначніших пам'яток архітектури Теробовлі відносяться Теробовлянський замок, Оборонна церква святого Миколая, Костел і монастир кармелітів, ратуша та інші, на околицях — Підгорянський монастир.

Теробовлянський замок, один з найстарших в Україні, веде свою історію з IX століття. Перший замок був споруджений князем Васильком Ростиславовичем (1066 -1124 рр.), в XI столітті.

Впродовж XV—XVI ст. теробовлянська фортеця занепадала через постійні напади татар. За кілька місяців власним коштом відбудував староста теробовлянський Анджей Тенчинський – каштелян тодішньої столиці Польщі Кракова. Про необхідність ремонту замку говорилось у привілеї короля Стефана Баторія від 30 листопада 1576 року (збереглась копія). 1594 (липень 1595) р. Теробовлю здобув Северин Наливайко, замок тоді не пошкодили.

За 1605-1625 рр. зазнав 15 штурмів кримських татар, в результаті чого замок занепадав. Після цих подій надійшла черга будівництва фортеці, якою можна прогулятися тепер. Мури сягають 3,5 – 5 м завтовшки і до 18 м заввишки. Вхід до замку зробили на висоті 3 м над землею і туди можна було потрапити лише за допомогою спеціального помосту. Є припущення, що саме під час цієї перебудови зруйнували церкву, де був похований князь Василько Ростиславич.

Замок 1648 року здобули козаки, але після укладення перемир'я його зайняли поляки. Після зайняття турками Поділля в ході польсько-турецької війни (1672) замок став важливим прикордонним опорним пунктом. Після відмови сейму ратифікувати Бучацький мирний договір війна відновилась і 1675 році в Україну увійшло нове 10-тисячне турецько-татарське військо паші Ібрагіма Шишмана, яке розпочало 20 вересня облогу Теробовлі. Попри значну чисельну перевагу їм не вдалось захопити замок і 11 жовтня вони відступили на південь через швидкий початок зимового сезону. Це врятувало від нападу решту теренів Поділля, Галичини.

Впродовж XVIII-XIX ст. замок був залишений без догляду і занепав. Збереглись нижні частини мурів.

До найзначніших пам'яток архітектури Теробовлі, які знаходяться під охороною держави і мають статус пам'ятника державного значення, відноситься Миколаївська церква. Перша письмова згадка про церкву походить з 1614 року. Спочатку споруджена як оборонна одиниця для додаткового захисту Кам'янецької міської брами церква святого Миколая Теробовлі представляла собою тричастинну кам'яну храмову споруду, увінчану трьома куполами, з високою вежею-дзвіницею над бабинцем. Будова мала п'ятигранну апсиду, яку оперізував оборонний ярус.

Протягом усього XVII століття, витримавши як мінімум три великих руйнівних турецько-татарських навал (1672, 1675, 1687), католицька святиня у підніжжя стародавнього замку з честю виконувала свою високу богоугодну місію, при цьому отримавши бойові шрами, як пам'ять про свої ратні подвиги.

Підірвати століттями усталений уклад життя громади Миколаївської церкви змогла лише потужна державна машина антирелігійної пропаганди країни рад, під владою якої опинилися землі Західної України після закінчення бойових дій Другої світової – в 1944 році храм було закрито, богослужіння заборонені, а парафіяльний священик був змушений покинути рідну землю назавжди. Сьогодні храм відкритий для прихожан.

Формує архітектурне обличчя міста пам'ятка архітектури XVII століття – Комплекс споруд монастиря кармелітів.

У 1617 році староста міста Теробовлі Петро Ожга запрошує до міста ченців ордену кармелітів. У 1620 році він дарує ченцям ґрунт у Теробовлі недалеко від Миколаївської церкви для будівництва костелу. В цьому ж році шляхтич Микола Косинський подарував ченцям житловий будинок, бровар і приміщення крамниці на березі річки Гнізни. У 1624 році о.о. кармеліти побудували тимчасовий дерев'яний костел і такий же монастир. Лише у 1635 році розпочалося будівництво мурованого костелу і монастиря. До 1640 році будівництво костелу і монастиря в основному було завершене.

Успенський костел монастиря кармелітів – найбільша за масштабом споруда монастирського Комплексу. У середині 18 ст. костел ґрунтовно реставрували. На відміну від зовнішніх фасадів інтер'єр костелу був вишуканий і пишній. Стіни і склепіння покрили фресками, які виконав Йосиф Майєр – один з найкращих майстрів фрескового стінопису Речі Посполитої.

У післявоєнний час колишній монастирський Комплекс орендує фабрика ялинкових прикрас. Костел використовується як склад. У 1987 р. в костелі сталася пожежа, яка завдала йому непоправної шкоди. У 1990 році Комплекс споруд монастиря кармелітів передали у власність Української православної церкви. Відбулася реставрація.

У 1924 році у Теробовлі завдяки старанням тодішнього священика Єловіцького починається будівництво нового костелу – Петропавлівського. Через чотири роки місто прикрасила велична споруда з двома високими баштами на фасаді, збудована за проектом архітектора Адольфа Жишке-

Богуша, одного з реставраторів Вавелю. Костел (38 на 24 м, вежі 39 м висоти) виконаний в стилі старих римських базилік.

Ще однією цікавою пам'яткою архітектури є Підгорянський або Угорницький монастир, який знаходиться на недалекій околиці Теревовлі біля с. Підгора. Офіційно пам'ятка датується XVII століттям, але її початки губляться ще в XII столітті. Монастир був ліквідований у 1777 році, за іншими документами остаточно припинив свою діяльність з 1 січня 1789. На початку XIX ст. теревовлянський парох о. Іван Залуцький зумів з парафіянами відремонтувати монастирську церкву і проводив там відправи в недільні і святкові дні пополудні. Під час Першої світової війни церква знову була зруйнована. На даний час з монастирських будівель залишилися лише руїни. З 1992 року Монастирська церква відновила свою діяльність. Зараз це церква Різдва Святого Івана Хрестителя. Роботи з реставрації приміщення ще продовжуються.

До цікавих архітектурних споруд Теревовлі належать пам'ятки архітектури місцевого значення – будівля міської ради з Ратушею, приміщення «Рідної Школи», районної бібліотеки, спортивної школи, житлові будинки по вул. Родини Юрчаків, Зазамче, Князя Василька.

Серед пам'яток старовини нашого району виділяється своєю оборонною архітектурою Микулинецький замок, який відіграв важливу роль в житті містечка. Замок у Микулинцях побудований у 1550 р. власницею містечка Анною Йордановою. Під час національно-визвольної війни фортеця була частково знищена, але через деякий час відбудована. Великої шкоди завдало замку у 1675 році турецьке військо Ібрагіма Шишмана. З 1792 р. фортеця стала власністю Конопків. На початку XIX ст. замок втратив своє оборонне значення. Ян Конопка влаштував тут суконну фабрику, яка, однак, була скоро закрита. Нажаль, від нього залишилися лише руїни, втім, вони нагадують нам про честь і відвагу наших предків, адже стіни замку витримали не одну навалу.

До визначних пам'яток Микулинців належить Троїцький парафіяльний костел, побудований у 1761-1779 рр. за проектом архітектора-аматора, родича Потоцької, Августа Мошинського, який жив у Дрездені, а пізніше був радником польського короля Станіслава Августа.

Троїцький костел у Микулинцях – одна з найкращих і оригінальних пам'яток епохи пізнього бароко. Довгий час храм занепадав, але зараз він відновлений місцевою громадою.

Не можна не згадати також ще одну унікальну пам'ятку архітектури – Свято-Миколаївську церкву, що на околиці Струсова. Побудована вона на початку XVIII ст. в стилі бароко. З 1788 р. Свято-Миколаївська монастирська церква була перетворена на костел та використовувалася католицькою громадою містечка. Монастир з часом був знесений.

В кінці XIX ст. (1894 р.) у Струсові будується великий неготичний костел, ще одна пам'ятка архітектури. Василіанська церква втрачає своє значення і поступово руйнується. Лише в 1994 р. відновлений орден о. Василіян з м. Бучача, при допомозі обласного Управління містобудування та архітектури, розпочав відбудову пошкодженої часом старовинної церкви. Зараз церква стала

окрасою старовинного Струсова. А також це рідне село Степана Будного. Тут є його могила, яку можна відвідати, а також будинок письменника і музей.

Неподалік від Струсова знаходиться село Заздрість – батьківщина голови греко-католицької церкви кардинала Йосипа Сліпого. У селі знаходиться меморіальний комплекс Патріарха УГКЦ.

Не менш значимим славним місцем Теробовлянщини є Марійський духовний центр у селі Зарваниця. Зарваниця – духовна перлина Теробовлянщини. Перша письмова згадка про поселення датована 1442 роком Зарваниця – сакральне місце, що за своїм релігійним та історичним значенням – поряд з Києво-Печерською, Почаївською та Святогірською лаврами – вважається провідним християнським центром України. За народними переказами, назву населеного пункту пов'язують власне з появою чудотворного образу. Ще у XIII ст. у цей мальовничий подільський куточок над річкою Стрипою доля привела монаха, який тікав зі спустошеного татарами Києва. Шлях був неблизьким і нелегким. Втративши останні сили, чернець заснув у лісі. Уві сні йому з'явилась прекрасна жінка, а коли ж прокинувся, то побачив джерело, а над ним – ікону Божої Матері з маленьким Ісусом на руках. Місце, де монаха "зарвав", тобто, похилив сон, назвали "Зарваницею". Згодом монах збудував капличку, де поставив образ Божої Матері. Почувши про чудесну появу Богородиці, сюди почали приходити й оселятися люди. Втім, невіруючий теробовлянський князь Василько почав їх переслідувати. Дуже скоро він тяжко захворів. Коли не допомогли ліки, послав за ченцем та іконою. Але чернець відповів, що князь має сам навідатися до каплички. Василька на ношах принесли до ікони, він покаявся, випив води з джерела й зцілювався. На знак подяки князь наказав побудувати для ікони велику церкву. Тоді ж було засновано й монастир. А чернець так і лишився жити в печері. Нині у Зарваниці у прозорій скляній келії стоїть його воскова фігура, і прочани кидають туди записки зі своїми побажаннями.

Перша письмова згадка про Зарваницю датується 1458 роком. У XVII ст. її кілька разів спустошували турки й татари. Згоріли не тільки селянські оселі, а й церква та монастир. Втім, ікону Божої Матері вдалося врятувати. У другій половині XVIII ст. власник села граф Мйончинський спорудив вчетверте з часів заснування села храм Пресвятої Трійці. До цього мурованого храму й було перенесено ікону Божої Матері та ще один чудотворний образ - Розп'ятого Спасителя. Львівський митрополит Атанасій Шептицький привіз до Зарваниці маленьку золоту корону, яку поклав на образ Христа.

У 1867 р. Папа Римський Пій IX надав іконі Зарваницької Богоматері відпустового статусу. Тобто та людина, яка прийшла їй поклонитися, може отримати особливу ласку від Бога. Відпуст – це місце, де грішник, який розкається та сповідався священику, може отримати остаточне прощення гріхів. Біля джерела, над яким стояла знаменита ікона, у 1894 р. селяни вимурували каплицю. Великої шкоди Зарваниці завдали війни. Під час Першої світової, у 1916 р. знову було спалено частину села й монастир. Але через 6 років митрополит Андрей Шептицький дав кошти на відбудову Святотроїцького храму. Церква та монастир зазнали наруги й за радянських часів: спалили

дерев'яну монастирську церкву, знищили й монастир, у храмі влаштували склад. Капличку над чудотворним джерелом за наказом влади підірвали вибухівкою, а саме джерело обгородили колючим дротом і влаштували тут смітник.

Чудотворну ікону переховували у себе місцеві мешканці. У 1988 р. вони передали її до храму Пресвятої Трійці. Тільки у 1991 р. капличку почали відновлювати, а джерело очистили. І Зарваниця почала відроджуватися. На честь 2000-ліття Різдва Христового було збудовано цілий комплекс споруд: собор Зарваницької Матері Божої, надбрамну церкву Благовіщення, чотириярусну дзвіницю заввишки 75 м, співоче поле – майданчик на 50 тис. глядачів, а на території монастиря – церкву Різдва Пресвятої Богородиці. Перед собором встановили архітектурну композицію ікони Матері Божої Зарваницької.

22-23 липня 2000 р. у Зарваниці відбулася перша після відбудови велелюдна проща. У червні 2001 р. перед зарваницькою іконою молився сам Папа Римський Іоан Павло II. Для цього ікону спеціально привозили до Києва.

За два дні перед Великоднем, у Страсну п'ятницю, в Зарваниці дорослі та діти приходять на театралізоване дійство "Хресна дорога".

Тепер Зарваниця діє як Всесвітній Марійський відпустовий центр. До неї йдуть прочани з усього світу.

І у нас, на території Теребовлянщини, народилося і працювало багато визначних людей, а особливо у с. Острівець, зокрема, Володимир Гжицький. Мабуть, усі чули про знаменитих на всю Європу художників – Михайла і Тимофія Бойчуків. Так от, вони народились і виростили у с. Романівка, тут вони творили. Їхні роботи можна побачити у Теребовлянському історико-краєзнавчому музеї.

Теребовлянщина багата своєю історією, своїми пам'ятками, відомими людьми.

УДК 376-056.2/3:37.015.3(045)

Лоза С. І.,

директор Тернопільської обласної ПМПК

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

«Педагогічно доцільно створене реабілітаційне середовище є тим коригуючим оточенням, у якому відбуваються всі позитивні процеси щодо виправлення вад».

Л. С. Виготський

Світовий досвід інтеграції дітей з особливими освітніми потребами (ООП) у загальноосвітньому просторі побудований на основі командної роботи

медичних працівників, педагогів, дефектологів, психологів, а також батьків, які повинні бути рівноправними й компетентними учасниками навчання, розвитку і соціальної адаптації дитини. Дедалі частіше до закладів загальної середньої освіти приходять діти з інвалідністю, з психофізичними порушеннями, соціальними проблемами. Питання їх супроводу стоїть на перетині функцій багатьох спеціалістів, кожен з яких діє в межах своєї компетентності.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про реабілітацію інвалідів» *«психолого-педагогічний супровід – це системна діяльність.., спрямована на створення комплексної системи клініко-психологічних, психолого-педагогічних і психотерапевтичних умов, що сприяють засвоєнню знань, умінь, навичок, успішній адаптації, реабілітації, особистісному становленню особи».*

Психолого-педагогічний супровід – це завжди пролонгований динамічний процес, цілісна командна діяльність. Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП в умовах інклюзії забезпечується командою фахівців, кожен член якої не лише має виконувати свої функції, але й вміти узгоджувати та координувати свої дії з іншими спеціалістами. Досягти цього можна лише в рамках командного підходу, коли можливості всіх фахівців органічно об'єднуються та спрямовуються на досягнення мети повноцінного навчання, виховання та реабілітації школяра. Оптимальною формою комплексного супроводу є психолого-медико-педагогічний консилиум, на якому розглядається і реалізується загальна стратегія навчання і розвитку таких дітей. Порядок роботи мультидисциплінарної команди включає чотири етапи: діагностичний, аналітико-проективний, коригуючий, заключний. Завдяки чіткій структурі, заснованій на логічній послідовності всіх його етапів, забезпечується мобільність роботи всього педагогічного колективу у вирішенні проблем дитини. Відповідно до виявлених проблем у розвитку пізнавальної діяльності, спілкування та розвитку особистості створюється індивідуальна програма розвитку, будується й корекційна робота з дитиною. Залежно від змісту і поставлених завдань вона може бути груповою чи індивідуальною.

Як зазначає відомий фахівець Діна Шульженко, одним із етапів створення корекційної освітньо-виховної парадигми в інклюзивній освіті має бути *«створення проекту змісту корекційної роботи з урахуванням специфіки побудови освітніх програм, програм для домашньої освіти, програм для батьків, підручників і посібників».*

Слід зауважити, що й аномальна дитина, і дитина здорова розвиваються за однаковими законами психічного розвитку. На їхній розвиток так само впливають біологічні і соціальні фактори. Але навчання дитини з ООП не може будуватись з надією на її спонтанний розвиток. Будь-який дефект ставить організм перед завданням подолати його, компенсувати недолік. Таким чином, вплив дефекту завжди має подвійний і суперечливий характер: з одного боку – він ослаблює організм, а з другого – він стимулює підвищений розвиток інших його функцій, примушує організм до посиленої діяльності, яка могла б компенсувати недолік. Діти, які мають ті чи інші розлади у діяльності центральної нервової системи та аналізаторів, не можуть привласнити соціальний досвід тим самим шляхом, що й діти з нормальним розвитком.

Часто елементарні психічні процеси у них виявляються або порушеними, або недорозвиненими. І саме це перешкоджає формуванню вищих психічних функцій традиційним шляхом. Тому основним завданням вчителя є створення спеціальних умов, які б забезпечили повноцінне привласнення соціального досвіду дитиною з порушеннями психофізичного розвитку, її пристосування до життя в суспільстві. Для розвитку дитини з ООП навчання, виховання, розвиток й корекція повинні бути єдиним процесом, який передбачає введення корекційних занять, як інтегрованої складової частини навчального плану. Саме ця інтеграція є певною відмінністю навчального процесу спеціальної школи від масової. Також потрібно відмітити й те, що в спеціальній школі все, що стосується конкретної нозології, змiст, форми, методи, засоби і навіть дизайн, не говорячи вже про спеціально підготовлених фахівців, відповідає потребам даного порушення, а, отже, вже спрямоване на об'єкт корекції. У закладах загальної середньої освіти з інклюзивним навчанням забезпечити такі ж умови для кожної особливої дитини з різними психофізичними порушеннями проблематично.

Навчання дітей з ООП в інклюзивних школах відповідно до вітчизняного законодавства забезпечують педагоги загальноосвітньої підготовки. І саме в цьому наразі криється головна небезпека успіху інклюзії. Невміння вчителів правильно планувати роботу з дітьми із порушеннями розвитку, адаптовувати й модифікувати навчальні програми, використовувати корекційно спрямовані методи навчання суттєво ускладнює ефективність навчання і виховання особливої дитини. Вагомою проблемою є призначення на посаду асистентів вчителя інклюзивного класу осіб без спеціальної освіти. Таке явище обумовлене передусім неточністю формулювання в документах, які регламентують наявність педагогічної освіти асистента вчителя без визначення фаховості. Ще однією проблемою є відсутність в закладах вчителів-дефектологів, через що дитина з особливостями психофізичного розвитку не одержує необхідного психолого-педагогічного супроводу, повноцінного корекційно-розвиткового впливу.

З огляду на це можна диференціювати два типи інклюзії: справжню й формальну. Формальна є не що іншим, як інклюзія без створення відповідних умов.

Слід зазначити, що якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються і реалізуються потенційні можливості навчання і розвитку кожної дитини, її індивідуальні особливості. Якими б не були фізичні та психічні обмеження, поряд з ними у дитини завжди є резерви розвитку, використання яких може суттєво змінити якість її життя.

Як же створити необхідні умови для розвитку дітей з ООП? Що для цього має зробити вчитель?

Насамперед слід пам'ятати, що корекційна робота має здійснюватись у двох напрямках:

- «**пристосування до дефекту**» - створення умов, за яких наявна вада не заважатиме навчанням або вихованням;

- **«власне корекція»** - поступовий, крок за кроком рух у напрямку вдосконалення порушеної функції.

Між цими етапами не існує чіткої межі. Вчитель сам повинен слідкувати, коли відбулось виправлення дефекту і коли почнеться подальший розвиток особистості. І ні в якому разі не можна зупинитись лише на першому етапі. Якщо дитина з психофізичними порушеннями не буде докладати зусиль для досягнення певної мети, не навчиться долати певні труднощі, вона ніколи не пристосується до життя у середовищі здорових людей, завжди почуватиме себе неповноцінною особистістю.

У будь-якому випадку саме вчитель, член базової команди (поряд з асистентом вчителя та батьками) повинен чітко усвідомлювати завдання корекції, фіксувати результати та обмінюватись інформацією з іншими членами команди (базової, внутрішньої шкільної чи зовнішньої, яка залучається до корекційно-розвиткової роботи з інших закладів та установ).

Щодо способу організації командної роботи, можна виділити наступні моделі:

- *мультидисциплінарна* (члени команди працюють безпосередньо з дитиною або родиною незалежно один від одного, без взаємодії і перетину професійних кордонів);

- *міждисциплінарна* (спостерігається більший ступінь координації та інтеграції, на етапі оцінки можливе проведення як окремих, так і спільних обстежень);

- *трансдисциплінарна* (перетин професійних кордонів, що полягає у взаємозамінності професіоналів у виконанні ролей і обов'язків, можливості навчання один одного).

Таким чином, забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП, створення корекційно-реабілітаційного середовища є невід'ємною частиною розвитку сучасної освіти.

Х. Л. Менкен сказав якимось: *«Кожне складне запитання має просту відповідь, і ця відповідь неправильна»*. Це зауваження стосується і питання реформування в галузі освіти, особливо суперечок щодо навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивних класах. Напевно, небагато з наявних проблем характеризуються таким складним сплетінням соціальних, політичних, правових й освітніх складових, і так часто піддаються крайньому спрощенню.

Перевірити ефективність інклюзивного навчання можна лише шляхом його впровадження. Теоретично воно може бути дуже корисним для всіх дітей, але на практиці ми можемо мати негативні наслідки, якщо не підтримати необхідною підготовкою вчителів та не забезпечити надання відповідних корекційних послуг у спеціально створених умовах з відповідним обладнанням вчителями-дефектологами, вчителями-логопедами, вчителями-реабілітологами, спеціальними психологами. До того ж слід пам'ятати, що інклюзія і концепція середовища з найменшими обмеженнями не будуть корисними для кожної дитини з ООП. На сьогодні питання того, яким саме дітям і з якими саме особливостями інклюзивне навчання буде корисним, які аспекти середовища

стимулюватимуть чи не стимулюватимуть розвиток всіх його учасників, залишається відкритим як для науковців, так і для практиків.

Список використаних джерел:

1. Дягтяренко Т. М., Вавіна Л. С. Корекційно-реабілітаційна робота в спеціальних дошкільних закладах для дітей з особливими потребами. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. – 302 с.
2. З досвіду роботи психолого-медико-пед. консультацій України / За ред. Обухівської А. Г. – Кам'янець-Подільський: ПП Мошак М. І., 2008. – 208 с.
3. Зиглер Е., Ходапп Р. Тлумачення розумової відсталості. – К.: «Сфера», 2008. – 196 с.
4. Інклюзивна освіта: теоретико-методологічні, організаційні засади впровадження: навч.-метод. посібн. / В. І. Шнайдер. - Хмельницький: ОШПО, 2010, - 176 с.
5. Миронова С. П. Реалії та перспективи забезпечення інклюзивної освіти фахівцями // Науковий часопис національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Вип. 32. Частина 2.- Київ, 2016.- С.5-10
6. Психологічна модель раннього втручання для дітей з аутизмом / За ред. Сухіної І. В.- Київ - Чернівці: «Букрек», 2017. – 192 с.
7. Психолого-педагогическое консультирование и сопровождение развития ребенка: пособие для учителя – дефектолога / Под ред. Л. М. Шипицькой. – М.: «Владос», 2003. – 340 с.
8. Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей: Монографія. – К., 2009. – 385 с.

УДК 376-056.2/3:341.231.14(045)

Малинович Л.М.,
кандидат психологічних наук,
експерт Комісії освіти та науки при ЛОДА

НОВІТНІ ПІДХОДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОМПЛЕКСНИМ СУПРОВОДОМ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ В РОЗВИТКУ ТА ЇХНІХ РОДИН У ПРОЦЕСІ ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ

Реформування вітчизняної освіти передбачає забезпечення повноцінної життєдіяльності дітей з порушеннями психофізичного розвитку, їхньої соціалізації зокрема. Сьогодні набувають широкого розмаху процеси деінституціалізації, що не лише переформатовуватимуть, якщо не повністю ліквідуватимуть, мережу закладів компенсуючого типу, а сприятимуть появі у громадах нових структур – інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які надаватимуть «старі-нові» послуги дітям та їхнім родинам. Забезпечення корекційним супроводом дітей з порушеннями розвитку за місцем проживання справа надзвичайно важлива. Водночас проглядається ряд прорахунків при такому «тотальному» реформуванні мережі закладів коменсуючого типу, НРЦ у тому числі. Основним є питання штатів, кваліфікації кадрів, які знову змушені будуть проходити численні вишколи, щоб успішно працювати по-новому. Невідомо, чи їхня компетенція дозволить успішно скласти індивідуальні

реабілітаційні програми, якщо фахівці не матимуть достатнього практичного досвіду. Зважаючи на серйозну матеріальну технічну базу ІРЦ, методичне забезпечення, яке пройшло громадське обговорення, підлягає сумніву запізніле надання цих послуг дітям, віком (2-18). Чому не продумано систему раннього втручання (РВ) в ІРЦ, чому новітні центри із надання послуг із РВ не залучають у штат корекційних педагогів? Не є ефективною наступність у роботі різних закладів. Чи успішна інклюзія за таких умов? Враховуючи сказане, можна зазначити актуальність нашої тематики та визначити мету, яка полягатиме у впровадженні новітніх механізмів забезпечення комплексним супроводом дітей з порушеннями розвитку у закладах різного типу.

«Супроводом» вважається метод, який забезпечує створення умов для прийняття суб'єктом розвитку оптимальних рішень у різноманітних ситуаціях життєвого вибору [1]. В останні 10-20 років психологічний супровід, як технологію, науковці виокремили у окрему науково-практичну область, створивши нову освітню концепцію на основі мультидисциплінарного підходу. Сьогодні її досліджують вітчизняні (І.Бондар, Л.Вавіна, В.Засенко) та зарубіжні науковці (М. Жданова, О. Казакова, Л. Шипіцина [3]). Водночас питання потребує подальшого дослідження у новітніх умовах реформування освіти, медицини та соціального захисту. Враховуючи сказане, нами було розроблено експериментальний варіант Програми комплексного супроводу. Доцільним було би врахування такого досвіду у новостворених ІРЦ із надання їм послуг з перших днів і місяців життя, за умови проведення ранньої діагностики та корекції.

У нашому варіанті, у системній діяльності з організації комплексного психолого-педагогічного супроводу фахівцями вирішуються три завдання, перше з яких полягає у діагностиці дітей з порушеннями в розвитку [3]. Невідповідність показників психо-моторного розвитку дитини з нормативними завершується розробленням індивідуальної корекційної програми (ІПР). Важливо провести діагностику в перші дні і місяці життя дитини, а, навіть, у пренатальному періоді її розвитку, щоб забезпечити абілітацію порушення, запобігти виникненню вторинних відхилень у розвитку. Сьогодні окремі НРЦ мають програми з раннього втручання, водночас решту освітніх закладів пропонують свої послуги дітям з 2-х років, що не відповідає сучасним вимогам.

Друге завдання полягає у створенні організаційних та психолого-педагогічних умов для повноцінного розвитку дитини з порушеннями в розвитку в межах її вікових та індивідуальних можливостей. Раннє ефективне протезування, впровадження в корекційний процес новітніх методик і технік, застосування цікавого обладнання, залучення різнопрофільних фахівців та родини зможе дати шанси дитини бути успішною у подальшій інклюзії. Комплексний підхід передбачає широкий просвітницький вплив – інформування батьків, фахівців, особливо дітей з актуальних аспектів науки і техніки.

Третє завдання полягає у створенні спеціальних корекційно-розвитково-превентивних умов для надання допомоги дітям засобами корекційно-розвивальної, консультаційної, методичної та координаційної роботи [3]. Воно

враховуватиме її особистісний розвиток, індивідуальні можливості кожної дитини, потреби, інтереси, нахили, вподобання, культурні життєві пріоритети родини, в які виховується дитина, держави зокрема. Шляхи вирішення ряду навчальних проблем дітей з порушеннями в розвитку визначили основні тенденції у розробленні програми інтегративного психолого-педагогічного супроводу під час навчання [2].

Виконання завдань супроводу освітньо-виховного процесу (вектори) представлено трьома напрямами: організаційно-методичним, корекційно-розвивальним та технологічним [2].

Організаційно-методичний напрям психологічного супроводу передбачає забезпечення умов, які сприятимуть формуванню достатнього рівня знань, умінь та навичок під час навчання в школі, пропонує узгоджену систему психодіагностики, яка буде забезпечувати інтегральний чи комплексний підхід зі сторони медичних, психологічних та педагогічних фахівців при підтримці родини. Під час проведення обстеження слід зважати на врахування ряду недоліків, які заважатимуть проведенню якісної психодіагностики: неврахування індивідуальних особливостей досліджуваного, неправильна подача інструкції, невміння дослідників підходити комплексно у здійсненні діагностичного обстеження, неправильний добір ефективних методів і прийомів, некомпетентність фахівців та відсутність штатних одиниць в ряді закладів, недостатня сформованість реформованої мережі закладів різного типу.

Корекційно-розвивальний напрям пропонує вивчення компонентів, які забезпечуватимуть комплексний підхід у психодіагностичному вивченні стану психічного розвитку дітей з порушеннями в розвитку. Важливе місце відводиться розвитку стану психомоторики та сенсорного розвитку дітей. Батькам рекомендується відслідковувати динаміку антропометричних даних свої дітей (ріст, вагу, об'єм голови та легень), стан фізичного розвитку (загальної та дрібної моторики). Акцентується увага на пізнавальному розвитку дитини, який формується за допомогою традиційних (групових та індивідуальних занять) та інноваційних форм роботи (комп'ютерних технологій навчання, розвивальних ігор, тренінгових форм роботи для батьків та фахівців ЗОШ, НРЦ, ІРЦ). Акцентовано увагу на те, що організація роботи поза заняттями, цікаве дозвілля та продуманий режим дня дитини сприяють розвитку стану сформованості соціальних інтересів школяра, майбутнього активного члена сучасного суспільства. Новітнім підходом при деінституалізації є залучення до корекційного процесу фахівців дитячо-юнацьких молодіжних клубів (ДЮМК), які забезпечуватимуть дозвілля дітей із залученням їх до гурткової роботи у позашкільний час. Водночас труднощі у доступності, забезпеченні безбар'єрного доступу до приміщень ДЮМКів та недосвідченість педагогів-організаторів у наданні таких послуг гальмує широке впровадження цієї інновації.

Технологічний напрям передбачає використання батареї засобів, які сприяють ефективній та своєчасній діагностиці розладів, застосуванні інновації у корекції та реабілітації з розвитку окремих функцій та пропедевтиці девіацій. Пропонується ряд заходів, які сформують у батьків та фахівців уміння

структурувати результати об'єктивної діагностики, зазначати динаміку психомоторного розвитку дитини на певному етапі вікового розвитку, спираючись на дані анамнезу. Формування емоційно-вольової сфери школяра залежить від організації та забезпеченні ефективного дозвілля дітей та полягає у наданні рекомендацій з організації режиму дня, забезпеченні розвивальними іграми, іграшками та книгами [2]. Саме несформованість емоційно-вольової сфери у дітей багатьох нозологій є причинами неуспішної інклюзії. Брак досвіду і практичних умінь з боку соціальних педагогів та практичних психологів з одного боку, відсутність адекватного сприймання своєї дитини з боку батьків та механізмів правової допомоги – з іншого боку вносять в інклюзивний процес негативні моменти.

Нами запропоновано використання різноманітних методів при забезпеченні комплексним супроводом освітньо-виховний процес в закладах різного типу: консультації, тренінги, батьківські конференції, брифінги, бінарні заняття; психокорекційні техніки та вправи діагностично-корекційного спрямування. Інформаційний аспект забезпечено упорядкуванням серії успішних сімейних історій з проблематики виховання осіб з порушеннями в розвитку. Запропоновано громадські обговорення питання допомоги дітям у процесі де інституалізації, розпочато проведення Форумів в областях, Круглих столів, планується створення робочих груп з напрацювання методичного забезпечення цього процесу.

Висновки. Отже, налагодження інтегративного психологічного супроводу шляхом запровадження системної роботи родини у взаємодії із різного типу сприятиме ефективному шкільному навчанні у тому освітнього закладу, який буде найкомфортніший, зважаючи на індивідуальні якості школяра. Виявлено, що особливого набуває родинний супровід та інтеграція його зусиль, форм і засобів із закладами різного типу (традиційними та інноваційними формами навчання). Лише своєчасними спільними зусиллями представників влади та об'єднаних територіальних громад, команди фахівців закладів різного типу при активізації родини у комплексному супроводі можна очікувати позитивні тенденції у інклюзивних процесах. Водночас не слід відкидати напрацьований роками досвід успішної корекції порушень, який акумулювався у мережі закладів компенсуючого типу, оскільки процес деінституалізації не повинен руйнувати структуру надання послуг, а має модернізувати її.

Список використаних джерел:

1. Казакова Е. И., Жданова М.А., Шипицьна Л.М. Психолого-педагогическое консультирование и сопровождение развития ребенка / Е.И.Казакова, М.А. Жданова, Л.М.Шипицьна. – М., 2003. – 528 с.
2. Діти з порушенням слуху: крок за кроком від діагностики до інклюзії: Посібн. для фахівців та батьків / (авт.: Б. С. Мороз, В. П. Овсяник, О. М. Борисенко та ін.). - К.: О. Т. Ростунов, 2013. – 104 с.
3. Кульбіда С.В. Освіта XXI століття. С.Кульбіда. -Дефектологія. - № 2. - 2006. - С.54 – 56.
4. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями зору та слуху / Л. С. Вавіна, К. О. Глущенко, В. В. Засенко / За ред. Л. С. Вавіної. – К. : Наук. світ, 2009. – 168 с.

ІНКЛЮЗІЯ. НАШІ ПЕРШІ КРОКИ

Інклюзія. Нормативні документи. Організація навчання. Величезна додаткова робота, а ще більша відповідальність. Але давайте відсунемо ширму сухості і побачимо, що за всіма цими словами стоїть розгублена ДИТИНА, а поруч з нею мама, яка відчайдушно хоче захистити своє дитя і адаптувати до життя в цьому, часом жорстокому і несправедливому, світі.

Якщо приймається дитина з інвалідністю (не має значення, якою - опорно-руховою, сенсорною, поведінковою, ментальною) і школа нічого не змінює в моделюванні освітнього процесу, то це - не інклюзія.

У 2017-2018 навчальному році ми вперше впровадили інклюзивне навчання в нашій школі.

В організації такого навчання виділили 4 аспекти роботи:

- Робота з батьками.
- Організація освітніх умов.
- Підбір кадрів.
- Створення психологічних умов (позитивного налаштування).

Перша зустріч з мамою відбулася ще в лютому місяці 2017 року.

- Чи приймете мою дитину на індивідуальне навчання? - схвильовано запитала вона.

Питання мене здивувало, тому що, це само самою зрозуміло. В розмові з батьками важливо дати можливість виговоритися. Вони однозначно готувалися до зустрічі, продумували, що і як сказати — і дуже хвилювалися. Завдання адміністрації школи — допомогти їм поділитися всіма тривогами та підтримати надію.

В дитини порушення опорно-рухової системи (діагноз не називаю із зрозумілих причин). Пересувається на інвалідному візку. Інтелектуально розвивається відповідно до свого віку.

Докладно, з усіма нюансами, пояснила, як організовується індивідуальне навчання. Виходячи з того, що мама розповіла про обмежене спілкування донечки з іншими дітьми (садочок не відвідували), перший раз запропонувала хоча б періодично привозити дитину до школи. Такої пропозиції вона не чекала і, я впевнена, не обдумувала, тому і розгубилася. Домовилися все вирішити в серпні: проходить реформа освіти, можуть бути зміни. Взяла контактний номер телефону і попрощалися.

На всі організаційні зібрання батьків, чиї діти прийдуть в 1 клас 2018р, запрошували і нашу маму. Надавали можливість спілкуватися з вчителем, іншими батьками, щоб вона була активним учасником підготовчої роботи, незалежно від форми навчання.

В серпні плани змінилися — йдемо на інклюзію. Адміністрації школи терміново довелося вирішувати багато організаційних питань.

Мама, пишучи заяву і подаючи документи на навчання, була налаштована войовниче, готова захищати права своєї дитини. І тільки тоді, коли зрозуміла, що ми ідемо назустріч, готові працювати з дитиною, обговорюємо, як підготуватися до комфортного перебування в навчальному закладі, висловила свій страх – а що, як вони не справляться, а що, як не вийде? Відповідь була однозначною — починаємо працювати в інклюзії. Ми в будь-який момент зможемо перевести на індивідуальне навчання, а поспробувати працювати в школі разом з іншими дітками треба. І, я думаю, що це те, що було дуже важливим для мами почути, і надало впевненості, що вона чинить правильно.

Видаємо наказ про відкриття інклюзивного класу, створюємо службу супроводу інклюзії, куди входять директор, вчитель 1 класу, асистент вчителя, практичний психолог, медична сестра. Труднощі викликало планування індивідуальної програми розвитку. Методика такої роботи незвична і, якщо чесно, незнайома. Довелося опрацювати багато документів та методичної літератури. За рекомендаціями лікарів учениця працює за загальною навчальною програмою плюс п'ять годин – на корекційно-розвитковій заняття.

Індивідуальна програма розвитку підготовлена і погоджена з батьками. Корекційно-розвиткові години розподілили наступним чином: 3 години – працює практичний психолог, 2 години – медична сестра. Також з обов'язковим погодження з батьками.

Директор повинен слідкувати за періодом адаптації, щоб при необхідності коригувати ситуацію чи удосконалювати умови перебування дитини в школі. Тому щоденно заходити в клас, щоденно спілкуватися з вчителем, асистентом вчителя, практичним психологом, а найважливіше – з дитиною і батьками.

Перші два тижні мама під час навчальних занять чекала в коридорі під дверима. Ми розуміємо, що їй було страшно залишити свою дитину під наглядом чужих людей.

Інклюзія вимагає педагогічної майстерності, відходу від однотипності вчительських директив, максимальної індивідуалізації навчання. Педагог змушений вийти з так званої зони комфорту. Вимоги до вчителя і асистента вчителя – професіоналізм та **людські якості**. Талановитий, креативний вчитель Олексій Ганна Володимирівна зуміла захопити дівчинку навчанням. Її уроки цікаві, види роботи захоплюючі. В роботі на уроках проблем не було.

Терпимість, виваженість, толерантність – якості, якими бездоганно володіє Марія Іванівна Чекенда, асистент вчителя. Вона опікується не лише дитиною, але і мамою.

- Мамо, залишаєте донечку зі мною гратися з дітьми в ігровій. Помаленьку, потрошки.

- А тепер уже не йдете з нами в їдальню. Дайте донечці можливість поспробувати без вас. Вона справиться, вона може.

Першою перемогою було, коли мама наважилася залишити дитину з вчителями і поїхати у своїх справах.

Один з кроків підготовчої роботи – це створення безперешкодного доступу та умов для дітей з особливими потребами. Встановлення пандуса, можливість пересуватися у школі – з цим ми справилися. Втім, залишаються ще

питання, які потребують вирішення на перспективу, питання, які дуже нас хвилюють. Початкові класи знаходяться на першому поверсі. А як буде у старших класах, які розташовані на другому і третьому поверхах? Як бути із доступом на ці поверхи для дитини з обмеженими можливостями? Пандус? Ні. Встановлення ліфтів потребує великих коштів! Будемо думати...

Величезним і важливим напрямком роботи з організації інклюзії є створення позитивного психологічного клімату в школі: і серед батьків, і серед учнів, і серед вчителів та всіх працівників школи.

І нам це вдалося. Асистент вчителя може в ігровій кімнаті зняти дівчинку з коляски на килимок (з дозволу, а спочатку і під наглядом мами). Дитина собі повзає, розминається спина. Інші учні граються з нею. Сприймають це абсолютно спокійно. Хлопці старших класів з готовністю виносять ученицю в колясці на другий поверх в бібліотеку чи актову залу. Самі пропонують допомогу. В нашої особливої учениці є дві коляски - вулична і для пересування в приміщенні. Чи одна коляска, чи інша (залежно дитина вдома чи в школі) стоїть просто в коридорі біля входу, де встановлений пандус. І ще ні разу ніхто не дозволив собі зачепити їх.

Ми не говоримо дітям, що ця дитина така, як усі. Це неправда. Ми говоримо, що кожна людина особлива і не схожа на інших. Я переконана, що те чи інше сприйняття відмінності пов'язано тільки з одним — досвідом взаємодії з цією особливістю. Як тільки з дитинства такий досвід є, особливість однокласника стає такою ж нейтральною властивістю, як чийсь ріст, чийсь колір волосся або чийсь веснянки.

Ще залишається багато відкритих питань з впровадження інклюзії у нашій школі. Наприклад, якщо прийде до нас дитина з вадами слуху і мовлення? Як організувати спілкування? Де знайти спеціалістів для роботи з такими особливостями дитини в нашому селищі?

На тренінгах для вчителів чи асистентів вчителів інклюзивних класів проводять загальне навчання, без конкретизації на роботі з дітьми з різними особливими потребами. Дитина може потребувати диференціації навчання та модифікації освітнього простору. Все дуже індивідуально. І ці завдання треба буде розв'язувати на місцях, керуючись Законами України, Постановами Кабінету Міністрів, методичними рекомендаціями, створюючи індивідуальні програми розвитку, вишукуючи можливості.

Все не так просто... Це велика і масштабна робота.

А пам'ятаємо, що за кожним нашим кроком стоїть ДИТИНА, яка потребує нашої допомоги у формуванні компетентностей для комфортного перебування в соціумі та реалізації своїх планів і мрій. В особливих учнів з'явиться можливість адаптуватися та жити повноцінним життям у суспільстві.

А на закінчення хочу сказати, що не тільки дітям з особливими потребами треба адаптуватися. Але і нам з вами треба навчитися спілкуватися і працювати з такими людьми. Погодьтеся, що такий супротив і ажіотаж навколо питань впровадження інклюзії викликаний нашим невмінням жити поруч, невмінням спілкуватися з особливими дітками. Коли нам доводиться зустрітися з ними, ми

збентежені: не знаємо, що сказати, як себе поводити. Інклюзія – це навчання двостороннє: ми вчимо їх, а вони – нас.

УДК 021:37.014.3(477)(045)

Михалків Д. З.,

методист з бібліотечних фондів відділу освіти Тербовлянської РДА.

ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕК ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В СИСТЕМІ РЕФОРМУВАННЯ ОСВІТЯНСЬКОЇ ГАЛУЗІ

Тему семінару-практикуму для шкільних бібліотекарів та директорів закладів освіти обрала – «Проектна діяльність бібліотек закладів загальної середньої освіти в системі реформування освітрянської галузі». Проектна діяльність – це один із методів роботи шкільної бібліотеки або освітнього закладу, який спонукає сучасних школярів та сприяє пошуку нової інформації, знань, має на меті розвиток та формування читацьких навичок та інтересів, культури читання, спад котрих спостерігається протягом останніх років із появою різноманітних гаджетів. Також обговорювались актуальні питання, як наприклад: реформування бібліотечної системи та перехід на міжнародну класифікацію документів – Універсальну десяткову класифікацію.

Згідно з розпорядженням голови районної державної адміністрації в Тербовлянському районі та розпорядження голови ОДА в Тернопільській області в цілому, проводиться реформування бібліотечної системи, в рамках якої було здійснено огляд усіх шкільних бібліотек, обговорено це питання на методичному об'єднанні бібліотекарів, нарадах відділу освіти, серпневій колегії, батьківських зборах.

Реформування бібліотечної системи передбачає три можливі моделі в умовах реформи адміністративно-територіального устрою та системи місцевого самоврядування:

- шкільні бібліотеки об'єднуються із публічними бібліотеками;
- шкільні бібліотеки залишаються при освіті, публічні – об'єднуються із народними домами в так звані «центри культури»;
- мережа шкільних та публічних бібліотек в об'єднаних територіальних громадах функціонують у власному праві і не об'єднуються. При цьому громади на свій розсуд оптимізують мережу бібліотек на своїй території, дотримуючись визначених стандартів, зокрема наявності у кожній громаді принаймні однієї публічної бібліотеки.

Щодо ситуації в нашому районі по реформуванню, то для шкільних бібліотек все залишається без змін, тобто у 2018 році ми продовжуємо працювати згідно зі своїми планами роботи. Також додатково хочу повідомити, що відділ освіти завжди відстоював думку про те, що у навчальному закладі обов'язково має бути бібліотека, адже без неї неможливо сьогодні уявити навчання і виховання школярів, без неї неможлива освіта і самоосвіта

педагогічних працівників. Весь навчальний і виховний процес у школі починається саме з бібліотеки. Шкільні бібліотекарі ж, у свою чергу, сприяють реалізації державної політики в галузі освіти, надаючи систематичну, цілеспрямовану допомогу учням в опануванні знаннями зі шкільних предметів, вивчення яких передбачає шкільна програма, виховують в учнів інформаційну культуру, постійне прагнення до її пошуку, створюють комфортне середовище. Вони виконують важливі завдання, а саме: видачу, прийняття підручників, їх замовлення, різноманітну щорічну звітність, інвентаризацію бібліотечних фондів, освоїли роботу у Репозитарії навчальних матеріалів, у програмі «Шкільний підручник» де ведеться електронний облік навчальної літератури. Також проводять для учнів цікаві виховні заходи, бібліотечні уроки, вікторини, конкурси, регулярно оформляють тематичні книжкові виставки, організовують зустрічі з ветеранами Другої світової війни, воїнами АТО, волонтерами, ведуть активну інформаційно-просвітницьку роботу. Також з бібліотекарями розпочато роботу із переходу на міжнародну класифікацію документів – Універсальну десяткову класифікацію (УДК).

Реформування бібліотек зумовлене не тільки вимогами часу, тому що через технічний прогрес, а також з появою електронних книг та підручників у пошуку інформації все менше відвідуються бібліотеки, а ще й у системі реформування освітянської галузі в цілому – де головне завдання перетворити бібліотеки з простих книгозбірень в інформаційно-бібліотечні центри. Звертаючись до Концепції «Нової української школи», хочу процитувати: *«Кожна школа матиме у своїй структурі сучасну бібліотеку, яка стане ресурсним осередком і експериментальним майданчиком для учнів і вчителів, забезпечить вільний доступ до якісних електронних підручників, енциклопедій, бібліотек, лабораторій»*.

Але щоб цього досягти, потрібно докласти чимало зусиль. Для розвитку читацьких навичок, інтересів, свідомої потреби користувачів у систематичному читанні та відвідуванні шкільної бібліотеки її працівникам потрібно удосконалювати діяльність, використовуючи сучасні методи, ідеї та напрямки, різні інноваційні технології. А для цього потрібно працювати над оновленням та модернізацією матеріально-технічної бази шкільних бібліотек, тому директорам закладів загальної середньої освіти необхідно налагоджувати співпрацю та зв'язки з громадськістю, меценатами.

Бібліотека, як невід'ємна складова закладу освіти, забезпечує потреби освітнього процесу в усіх його ланках, забезпечує духовний розвиток і саморозвиток особистості.

Велику роль у цьому процесі відіграє книга. Адже у багатьох дітей знайомство з безмежним світом літератури починається зі шкільної бібліотеки. Саме тому метою бібліотечного працівника є виховання культури читання, формування навичок користування бібліотечним фондом, довідково-бібліографічним апаратом бібліотеки, а отже, і підвищення рівня читацької компетентності. Необхідно навчити школярів здобувати й обробляти інформацію, оцінювати її. Для того, щоб добре вчитися, необхідно багато і продуктивно читати. Адже сформовані читацькі вміння – запорука успіху. Це

здатність учнів розуміти прочитаний текст, розмірковувати над його змістом; аналізувати та критично оцінювати отриману інформацію; узагальнювати інформацію, розміщену в різних частинах тексту; співвідносити текст із особистим життєвим досвідом; висловлювати власну думку, ставлення до прочитаного; формулювати гіпотези, висновки і головне – використовувати прочитане в різних навчальних та позашкільних ситуаціях.

Проте моніторинг вивчення та численні дослідження вчених доводять, що протягом останнього часу спостерігається спад читацької активності та культури читання школярів. І головне завдання шкільного бібліотекаря – підвищити інтерес сучасного учня до читання. Використання інноваційних технологій допомагає формуванню сучасного компетентного користувача інформації. Серед них – метод проектів.

Проект в перекладі з латини «*кинутий вперед*» – це план, це чіткі дії учасників проекту протягом певного проміжку часу для досягнення результату. В основі методу проектів знаходиться розвиток пізнавальних, творчих умінь, умінь самостійно конструювати свої знання, умінь орієнтуватися в інформаційному просторі, розвиток критичного мислення.

Участь у проектах дає можливість учням робити щось цікаве самостійно або в колективі, адже вони виконують різні завдання, тематика яких розробляється бібліотекарем з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Метод проектів виник наприкінці ХІХ століття у США. В його основі, на думку дослідників, відобразилися ідеї американського філософа та педагога Дж. Дьюї. Він вважав, що освіта має давати не лише знання, що знадобляться у майбутньому, але й уміння та навички, що вже сьогодні допоможуть дитині розв'язати нагальні життєві проблеми. Вчений переконував: школа повинна стати тим місцем, де дитина вчитиметься долати труднощі, спілкуватися, здобувати необхідні знання, досліджувати навколишній світ. На його думку, навчання стає успішним лише тоді, коли підпорядковується нахилам дитини та уникає примусу.

В українській педагогіці метод проектів почав застосовуватися на початку 20-х років ХХ століття.

Таким чином, виникнувши з ідеї вільного виховання, метод проектів поступово успішно інтегрувався до структури освітніх методів. Адже, сутність цього залишилася незмінною – стимулювати інтерес учнів до знань.

За видом діяльності бібліотекарі разом із своїми читачами можуть розробляти такі проекти:

- *Дослідницькі проекти*. За своєю структурою максимально наближені до наукового дослідження та передбачають відкриття чогось нового, досі невідомого. Робота над таким проектом проходить у кілька етапів. Спочатку відбувається постановка проблеми, далі – формулюється гіпотеза. Після цього учасники проекту займаються збором та аналізом інформації, проводять певні дослідницькі дії та отримують конкретний результат. Кінцевий етап роботи над проектом такого типу – його публічна презентація.

- *Інформаційні проекти.* Спрямовані на збір інформації про який-небудь об'єкт, на ознайомлення учасників проекту з цією інформацією, її аналіз і узагальнення. Ці проекти вимагають добре продуманої структури, можливості систематичної корекції в ході роботи над проектом. Кінцевим результатом може бути стаття, реферат, відеофільм.

- *Творчі проекти.* Ці проекти не мають такої чіткої структури як інформаційні. Їх перебіг підпорядковується інтересам учасників. Вони можуть домовитися про бажані результати спільної праці. Творчі проекти можуть виконуватися у формі сценарію, газети, виставки тощо.

- *Ігрові проекти.* Структура таких проектів залишається відкритою до їхнього закінчення. Учасники беруть на себе певні ролі. Результати роботи можуть визначитися на початку проекту або до його завершення. Це може бути вистава, інсценізація.

- *Практико-орієнтовані проекти.* Особливістю таких проектів є чітко визначений практичний результат, якого досягають його учасники, — це виготовлення певного продукту, що може бути корисним для учасників проекту чи школи. Ці проекти передбачають складання сценарію всієї діяльності його учасників з визначенням функцій кожного з них. Особливо важливою є організація координаційної роботи у формі поетапних обговорень та презентації отриманих результатів і можливих засобів їх упровадження у практику. На практиці найчастіше бібліотекарі мають справу зі змішаними проектами. Проекти класифікуються за:

➤ *кількістю учасників:* індивідуальні, групові й колективні;

➤ *часом:* короткотривалі (один або декілька днів), середньої тривалості (до місяця), довготривалі (кілька місяців або рік)

Учасниками, організованого бібліотекарями проекту, можуть бути: діти, педагоги, інші працівники закладу, батьки, родичі, працівники різних служб.

Під час роботи над проектом дуже важливо дотримуватися *поетапності*.

I етап — визначення теми, мети проекту та його планування. Бібліотекар має обрати актуальну тему, яка б зацікавила учнів, у шкільній бібліотеці повинна бути відповідна література. Тему проекту пропонують учням, розповідають про проектну роботу, про майбутні цікаві заходи в рамках проекту, отримують схвалення дітей. Далі розробляється паспорт проекту з визначенням цілей, засобів виконання та очікуваних результатів, спеціальна документація, яка може включати загальний план розповіді по темі, список досліджуваних об'єктів, карти або схеми, які підтримують дитяче дослідження і т. п. Розробляється календарне планування проведення проекту, що дозволить рівномірно розподілити навантаження учнів, визначити супутні теми

II етап – практична робота. Процес дослідження, під час якого відбувається збирання та аналіз інформації. Дуже важливо вести щоденник проекту. Він допоможе скорегувати строки, керівник зможе побачити, чи всі діти задіяні в роботі, відзначити успіхи, оцінити і виправити недоліки. Щоденник важливий як організуючий фактор.

III етап – захист проекту. Презентація результатів роботи: відображення підсумків у шкільній газеті, творчі звіти, виставка виконаних робіт і т. д.

Робота над бібліотечними проектами сприяє:

- зростанню інтелектуальної та пізнавальної активності учнів;
- підвищенню мотивації до читання;
- розкриттю творчого потенціалу;
- формуванню самостійності та відповідальності;
- стимулюванню самореалізації;
- поліпшенню якості знань;
- створенню умов для відносин співробітництва між бібліотекарем, учителем і учнями.

На основі зазначеного, відділом освіти підготовлено проект наказу щодо удосконалення роботи шкільних бібліотек. Також увазі керівників освітянських закладів був презентований творчий проект “З книгою в серці”, який підготувала бібліотекар Дружбівської ЗОБШ І-ІІІ ст. Дармороз І. І.

В рамках питання педагогіки партнерства, як засобу реалізації проектної діяльності у формуванні читацьких інтересів, виступила з проектом “Поети та письменники Теробовлянщини” вчитель української мови та літератури Стечишин О. І., яка здійснила масштабну роботу, зібравши відомості про життя та творчість видатних діячів нашого краю.

Роль книги героїко-патріотичного спрямування у вихованні громадянина-патріота розкрила вчитель початкових класів Кульчицька Л. П. у виховному заході “Україна – це ми”.

УДК 37.01/37.017.4(477)(045)

Недокус Н. Т.,
методист з позашкільної, позакласної та виховної роботи
Теробовлянського РМК

ПРО ВИКОНАННЯ ЗАХОДІВ З РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ТЕРЕБОВЛЯНЩИНИ

Питання національно-патріотичного виховання знаходиться в системі пріоритетів діяльності відділу освіти щодо реалізації освітньої політики на сучасному етапі її реформування. Пріоритетними напрямками роботи відділу освіти райдержадміністрації, районного методичного кабінету є:

- формування у дітей національно-патріотичного світогляду та цінностей;
- виховання громадянина-захисника України на яскравих прикладах героїчного минулого країни;
- формування в учнів почуття патріотизму, власної гідності, дисципліни;
- усвідомлення національної самобутності й національно-культурної ідентичності;
- належне поцінування героїчної боротьби українського народу за незалежність, територіальну цілісність та державний суверенітет України;
- знання української мови, як національної цінності;

➤ відновлення традицій національно-визвольних змагань та підвищення престижу військової служби.

Відповідно до нормативно-правових документів видано накази:

➤ «Про організацію виконання заходів щодо посилення військово-патріотичного виховання учнівської та молоді на період 2015-2020 років»;

➤ «Про виконання програми підтримки осіб, які брали участь в антитерористичній операції, та членів сімей загиблих під час проведення антитерористичної операції на 2015-2019 роки»;

➤ «Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року» (від 11.11.2015 року № 317);

➤ «Про виконання заходів програми «Ветеран» на 2015-2019 роки;

➤ «Про організацію виконання плану заходів з національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016 рік»;

➤ «Про стан організації національно-патріотичного виховання у навчальних закладах району та основні напрямки його вдосконалення» (від 04.04.2016 року № 96);

➤ «Про організацію та проведення національно-патріотичного виховання дітей та молоді у 2016/2017 навчальному році» (від 01.09.2016 року № 194);

На засіданнях колегії відділу освіти, нарадах керівників, заступників директорів з виховної роботи, педагогів-організаторів, методичних об'єднаннях класних керівників обговорювались питання стану формування національно-патріотичного світогляду та цінностей школярів та основні напрямки вдосконалення роботи у даному напрямку.

Національно-патріотичне виховання учнів у закладах освіти району, Золотниківської, Іванівської, Микулинецької ОТГ здійснюється комплексно – через навчальний процес, позакласну виховну роботу, функціонування органів учнівського самоврядування – і носить послідовний характер.

У кожному закладі створені куточки національної символіки, кутки пам'яті Героїв Небесної Сотні, стенди патріотизму і слави. Оформлено тематичні фотовиставки «Наші захисники – наша гордість», «Шляхами подвигу і слави», «Вони захищають наше дитинство», «Наші земляки – захисники України». Також функціонують постійно діючі, тобто поповнюються новими матеріалами, виставки фото- та архівних документів, що ілюструють подвиг Героїв. Ці куточки стали місцем проведення бесід, уроків мужності, інформаційно-просвітницьких хвилин, місцем вдячності тим, хто своє життя віддав за нашу незалежність.

На фасаді Дарахівської ЗОШ І-ІІІ ст. встановлено меморіальну дошку учаснику АТО, земляку Володимиру Пятаку. У НВК «Варваринська ЗОШ-сад» відкрито меморіальну дошку випускнику школи Андрію Мазуру, який загинув у зоні АТО.

На формування національно-патріотичної свідомості дітей та молоді спрямовано проведення освітньо-виховних, інформаційно-просвітницьких, культурологічних заходів з відзначення пам'ятних дат національного та військово-патріотичного змісту новітньої історії України, Теробовлянщини, серед яких: лінійки-реквієми, тематичні зустрічі, уроки Мужності під гаслом

«Сила нескорених», «Герої не вмирають», літературно-музичні композиції «Білі лебеді у небесах...», «З Україною в серці, з надією в душі», до проведення яких залучаються учасники Революції Гідності, воїни та учасники АТО, також флеш-моби і конференції.

Для учнів шкіл (за підтримки батьківської громадськості) організуються екскурсійні поїздки історичними місцями області. Діти відвідали місця, пов'язані з національно-визвольною боротьбою за незалежність, у Львові, Кам'янець-Подільському, Зборові, на Бережанщині.

Працівники Микулинецького центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій, творчості дітей та юнацтва працюють над розробкою екскурсійних маршрутів, які надалі будуть реалізовуватись.

Під час проведення Тижня Незалежності проведено інформаційно-просвітницькі заходи з відзначення 100-річчя бою Легіону Українських Січових Стрільців на горі Лисоня в Бережанському районі, а саме: краєзнавчі вікторини «Історія Січового Стрільцтва», туристсько-краєзнавчі змагання, конкурси стрілецьких патріотичних пісень. З нагоди цієї дати вихованці та педагоги Терехівлянського НРЦ піднялися на славетну гору Лисоня, стали глядачами відтворення одного з епізодів баталії, а також учасниками клубу історичної реконструкції.

Щороку організується фестиваль-конкурс патріотичної пісні, прози та поезії, творів образотворчого мистецтва «Свята Покрова» серед загальноосвітніх навчальних закладів, присвячений відзначенню Дня захисника України і Дня Гідності та Свободи.

Педагогічні працівники, учні долучаються до проведення загальнонаціонального флеш-мобу «Одягни вишиванку», присвяченого Дню вишиванки в Україні; брали участь в обласному флеш-мобі «Дух, що тіло рве до бою», присвяченого захисникам Донецького аеропорту.

З ініціативи відділу освіти проведено районну фотовиставку-конкурс авторських фотографій на патріотичну тематику «З вірою у перемогу – з поглядом у майбутнє», яка проходила у приміщенні районної бібліотеки. На конкурс представлено близько 84 роботи із 24-х навчальних закладів району, Золотниківської, Іванівської, Микулинецької об'єднаних територіальних громад.

Впродовж 2-х тижнів учні і педагоги, жителі міста, району, гості Терехівляни відвідували виставку фотографій та оцінювали творчі роботи, робили записи у книзі відгуків. Переможці нагороджені цінними призами і грамотами.

22 листопада 2017 року на базі районної бібліотеки проведено районну виставку-конкурс малюнків «Вільна країна очима дітей» з нагоди відзначення Дня Гідності і Свободи, у якій взяли участь школярі 16 закладів загальної середньої освіти та вихованці Микулинецького центру туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій, творчості дітей та юнацтва.

Школярі та педагоги представили понад 60 творчих робіт національно-патріотичної тематики. Активно учні беруть участь у Всеукраїнській акції «Квіти пам'яті», присвяченій Дню Пам'яті і примирення. Виготовлені учнями

червоні маки, як символи пам'яті жертв війни, передані воїнам-захисникам у зону АТО.

Одним із пріоритетних напрямів національно-патріотичного виховання є вшанування ветеранів та учасників бойових дій, увічнення пам'яті захисників України. Протягом навчального року учні та вчителі залучаються до роботи зі збереження й облаштування пам'ятників, меморіальних комплексів, місць захоронення жертв воєн, могил Новітніх Героїв, що знаходяться на території району, місцевих громад (в рамках виконання обласного проекту увічнення пам'яті героїв, полеглих за волю України «Слава не загине»).

Організовано патронат навчальними закладами пам'ятників та пам'ятних знаків захисникам України.

В рамках Всеукраїнської акції «Невідома могила жертв війни», Всеукраїнської експедиції учнівської молоді «Моя Батьківщина – Україна», Всеукраїнських акцій «Збережемо пам'ять про подвиг», «Ветеран живе поруч», «Привітай ветерана» встановлюються імена осіб, які загинули під час військових подій різних періодів, імен малолітніх в'язнів, проводиться збір даних до банку інформації місць поховань загиблих земляків, жертв голодомору та політичних репресій.

Учителі історії району разом з учнями працюють над реалізацією проекту щодо укладення реєстру пам'ятників, пам'ятних знаків, пошуку могил, місць поховання українських патріотів (у тому числі й воїнів антитерористичної операції на сході України), які загинули за волю і незалежність України.

Учні спільно із педагогами проводять краєзнавчу, пошукову, дослідницьку роботу, збирають дані і фактичний матеріал з вивчення історичної та культурної спадщини, історії рідного краю під час тематичних уроків, занять гуртків, походів, експедицій. Така діяльність спрямовується на утвердження в свідомості дітей патріотичних цінностей, поваги до історичного минулого України.

З метою увіковічення пам'яті учасників визвольної боротьби на Теробовлянщині за період з 1914 до 1990 року, за ініціативою та під керівництвом голови Теробовлянської райдержадміністрації Ю.М. Ништи планується видання книги Пам'яті, в якій будуть максимально охоплені героїчні сторінки боротьби за незалежність у цей період. Книга Пам'яті має стати хорошим презентаційним матеріалом про національно-визвольну боротьбу на теренах Теробовлянщини для наступних поколінь. Під час пошукових досліджень зібрано інформацію про борців, які були засуджені та реабілітовані; які загинули; які засуджені, але не були реабілітованими, та тих, які були вивезені на спецпоселення. Завдяки цьому видання буде цікавим не тільки для дорослого населення, але й для школярів.

Члени учнівського самоврядування працювали над дослідницьким проектом «Книга зв'язки» Євромайдану та АТО. Зібрані фото-факти та різні документи про героїв нашого часу у формі мультимедійного дослідницького проекту презентували на обласному рівні.

Активізовано питання краєзнавчо-пошукової роботи. Рішенням Президії Вченої ради УТГ Українське географічне товариство нагородило учнівський

колектив Заздрістської ЗОШ I-II ступенів дипломом переможця III туру Всеукраїнської історико-географічної експедиції «Історія міст і сіл України».

На обласній краєзнавчій конференції учнівської молоді «Роде наш красний, роде наш прекрасний» учениця 11 кл. Дарахівської ЗОШ I-III ст. Кокітко Іванна нагороджена грамотою переможця у номінації «Археологія» (учитель Палубяк А.О.) за дослідницьку роботу «Роль археологічних розвідок у вивченні історії рідного села».

Учитель історії Палубяк А. О. був ініціатором і за підтримки адміністрації у школі створено музей села Дарахів, в якому зібрані матеріали про історію рідного краю, традиції, культуру, творчі доробки земляків. У Глещавецькій ЗОШ I-II ст. створено музей народної творчості. Вчитель історії Смільська О.О. разом з дітьми збирають відомості про наш край. У Струсівській школі-інтернаті – світлиця народознавства, у Струсівській ЗОШ I-III ст. – музей С. Будного. Працюючи над даними проектами адміністрації шкіл, вчителі історії, учні збирають матеріали, активно проводять пошукову роботу і поновлюють музейні експозиції. Музеї підтримують зв'язки з навчальними закладами, організовують екскурсії для школярів і вчителів.

У 2017 році 14 дітей з Луганської області (м. Рубіжне) були гостями родин з Золотників, Вишнівчика, Зарваниці, мали змогу познайомитись із традиціями святкування Різдва Христового. Також для дітей організовувались екскурсії історико-краєзнавчими місцями Теробовлянщини.

Важливу роль у формуванні християнських чеснот підростаючого покоління відіграє вивчення курсу «Основи християнської етики», який вивчається у всіх школах району. Заклади освіти району співпрацюють з священиками та церковними громадами: запрошують на всі виховні заходи національно-патріотичного спрямування.

Про Українську духовно-релігійну самобутність, місію людини, з якою вона приходить у світ, говориться під час роботи Літньої педагогічної школи керівників закладів освіти району, організованої відділом освіти у Марійському духовному центрі Зарваниці на тему «Духовність – багатство нації».

Під час роботи педагогічної школи проводяться зустрічі із представниками духовенства, які навчають співпраці церкви, школи і родини.

З метою ознайомлення учнів із постаттю Патріарха Йосифа Сліпого, формування в учнів пошани до свого народу і з нагоди відзначення 125-ї річниці з Дня народження Патріарха – у закладах освіти району, Золотниківської, Іванівської, Микулинецької ОТГ організовано тематичні виховні заходи: конференції «Отець святої церкви», «Дух твій зоряний над нами в небесах»; літературно-мистецькі композиції «Через терня випробувань – до зірок небесної слави», «Патріарх Йосип Сліпий – подвижник духу і віри», «На крові героїв народжуються нові покоління борців»; години духовного спілкування «Патріарх Йосип Сліпий – приклад служіння народові», «Дати з життя і діяльності патріарха Йосифа Сліпого»; тематичні виставки «Через терни до зірок».

17 лютого 2017 року Заздрістській ЗОШ I-II ст. проведено науково-мистецьку композицію «В житті важливі не літа людини, а що дає людина для

народу», під час якої відбулась презентація виставки наукових праць Йосифа Сліпого та художніх творів про нього.

Учні шкіл району разом із класними керівниками, учителями основ християнської етики, педагогами-організаторами відвідують музей – садибу Йосифа Сліпого. Також під час районного семінару-практикуму на тему: «Формування духовної особистості на засадах традиційних цінностей українського народу», що проходив у Заздрістській ЗОШ І-ІІ ст. у 2017 році, учителі основ християнської етики відвідали музей-садибу Йосифа Сліпого. Волонтерська діяльність на підтримку «євромайданів» та бійців АТО, членів їхніх родин стала безпрецедентним проявом громадської самоорганізації та національно-патріотичної свідомості підростаючого покоління. Спільно з представниками громадських організацій, за підтримки органів влади, місцевого самоврядування відділом освіти координується робота у даному напрямку.

Учні, педагогічні колективи, батьківська громадськість долучаються до благодійних акцій і заходів.

Ніщо так не об'єднує людей, як біда. Сьогодні вона на всіх одна. Хтось бере у руки зброю і йде захищати рідну землю, хтось допомагає фінансово, а хтось морально. Ми з тривогою спостерігаємо за тим, що відбувається на сході нашої держави.

З метою привернення уваги школярів, громадськості до проблем військовослужбовців, які перебувають у зоні АТО і потребують допомоги, виховання в учнів відповідального ставлення до долі своєї Батьківщини, поваги до воїнів. відділом освіти РДА ініційовано проведення районної акції «Школярі Теробовлянщини – українському війську», до якої долучилися учні та педагоги шкіл району, Іванівської, Микулинецької і Золотниківської об'єднаних територіальних громад.

Впродовж місяця у школах проводились виставки-ярмарки творчих робіт, діти писали листи, відеозвернення, малювали малюнки, власноруч виготовляли обереги, пекли солодощі та організували добродійні ярмарки. Зібрані за цей час подарунки учасники акції від щирого серця передали волонтерам, які доставили їх на Схід нашим землякам. Також організовано благодійну акцію «Привітай українського воїна-захисника з Великоднем». Зібрані творчі учнівські роботи, різного виду вироби-обереги, листи, малюнки, вітальні листівки з нагоди Великодніх свят передані волонтерам для воїнів-теробовлянців. Ми переконані, що допомога, яку діти спільно із батьками, педагогами надають, сьогодні стане невеличкою часточкою того, що необхідно нашим героям на сході.

Наприкінці 2017 року проведено благодійну акцію «Привітай українського воїна-захисника з Днем Гідності і Свободи та святом Миколая», яка направлена на підтримку військовослужбовців 44-ї окремої артилерійської бригади у м. Тернополі (вироби-обереги, листи, малюнки, вітальні листівки, домашні солодощі). Під час екскурсій у 44-у бригаду школярі вітали військовослужбовців із Днем Збройних Сил України.

Усі проведені заходи спрямовані на піднесення престижу Збройних Сил України, виховання поваги до традицій українських захисників.

Доброчинні акції не мають часових кордонів. І поки солдати потребують підтримки – кожен для себе повинен мати відповідь на ключове питання: «Наскільки цінним є вклад кожного із нас в долю своєї країни?»

З нагоди відзначення 75-ї річниці утворення Української Повстанської Армії у закладах освіти організовано цикли тематичних дійств інформаційно-просвітницького змісту про діяльність УПА на Теробовлянщині, визначний внесок її учасників у справу здобуття незалежності України.

За ініціативи відділу освіти 4 жовтня 2017 року відбувся автопробіг «Марш Пам'яті», присвячений 75-річчю утворення УПА, 100-річчю Української Революції 1917-1921 років та героям АТО. На кожній зупинці пам'яті Героїв згадано важливі моменти історії рідного краю, звучали поетичні слова, тематичні пісні.

Важливим напрямом формування національно-патріотичної свідомості учнівської молоді є військово-патріотичне виховання.

З метою патріотичного виховання юнаків, формування їхньої готовності до захисту Вітчизни, дій в умовах надзвичайних ситуацій, практичного закріплення рівня знань, умінь та навичок учнів в районі проводяться 3-х денні навчально-польові збори учнів 11 класу. Проведено районні спартакіади допризовної молоді. Збірна району взяла участь в обласних змаганнях допризовної молоді та зайняла III місце. Щороку проходить районний етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»). Команди району займають призові місця обласному етапі змагань.

Упродовж чотирьох днів на базі Теробовлянського навчально-виховного комплексу проходив вишкільний табір «Листопадовий зрив», в якому взяли участь близько 200 учасників, серед них 180 учнів середніх навчальних закладів з усієї області.

Команда учнів Микулинецької опорної ЗОШ I-III ст. є учасником обласної теренової гри «Легенди УПА».

З 2014 року запроваджено роботу учнівських патріотичних клубів. Це об'єднання за інтересами дітей, учнів, вчителів, батьківської громадськості, створені на засадах добровільності і рівноправності її членів. У 10 закладах діють патріотичні клуби відповідно до положення та планів роботи. Також діяльність клубів об'єднує і координує функціонування гуртків національно-патріотичного та пошуково-краєзнавчого профілю. Їх налічується у школах району, Золотниківської, Іванівської, Микулинецької ОТГ – 26.

Функціонують гуртки військово-патріотичного напрямку, зокрема гуртки «Школа безпеки», «Юний рятувальник», патріотичні клуби, «Сокіл» («Джура»). Також діють дитячі об'єднання, товариства «Просвіта», «Козачата», «Соколята» (12 осередків), які тримають тісний зв'язок із районною організацією «Просвіта» імені Тараса Шевченка. Відділом освіти організовуються заходи у центральній районній бібліотеці, в яких активну участь беруть члени «Молодої Просвіти».

За ініціативи голови районного товариства «Просвіта» Кацана Й. П., начальника відділу освіти 8 лютого 2018 року відбулась урочиста академія з нагоди 100-річчя бою під Крутами. У заході брали участь педагоги та учні закладів освіти району, Золотниківської, Іванівської, Микулинецької ОТГ, військовослужбовці та просвітяни Тереховлянщини. Про історію подій 29 січня 1918 року на залізничній станції Крути та втілення української відваги, незламності націоналістичного духу виступили учителі історії Соснівської ЗОШ І-ІІ ст. Логойда М. М. і Тереховлянського НВК Ірза Н. М. Учениця Тереховлянського НВК Кучма Ірина прочитала вірш «Крути», який написав колишній гімназист, громадсько-політичний діяч Тереховлянщини, багаторічний голова Братства ОУН-УПА, краєзнавець, капелян, світлої пам'яті Микола Брездень.

Таким чином, відділом освіти налагоджена і продовжується системна робота щодо впровадження нових форм національно-патріотичного виховання дітей та молоді, реалізуються завдання, організовуються різнопланові заходи, які пробуджують патріотичні почуття, гордість за земляків, закріплюють основи справжніх українських духовних традицій.

УДК 37.091.12(045)

Сурмай Л. О.,

завідувач Тереховлянського районного методичного кабінету

ПРО ТЕОРЕТИЧНІ ДЖЕРЕЛА ТА ПРАКТИЧНІ ОРІЄНТИРИ АТЕСТАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Відповідно до статті 50 нового Закону України «Про освіту» педагогічні працівники підлягають атестації. За результатами атестації визначаються відповідність працівника займаній посаді, рівень його кваліфікації, присвоюються кваліфікаційні категорії, педагогічні звання.

Атестація педагогічних працівників регламентована Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників, затвердженим наказом МОН від 06.10.2010 р. № 930 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 1473 від 20.12.2011, наказом МОН № 1135 від 08.08.2013).

У Типовому положенні визначено види атестації та її періодичність, повноваження, порядок проведення й особливості реалізації рішень атестаційної комісії.

Атестація – це система заходів, спрямованих на всебічне та комплексне оцінювання педагогічної діяльності педагогічних працівників.

Мета атестації педагогічних працівників:

- активізація й розвиток творчої професійної діяльності;
- підвищення персональної відповідальності за результати навчання і виховання дітей та молоді;
- забезпечення соціального захисту компетентної педагогічної праці.

Щорічне підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти здійснюється відповідно до Закону України "Про освіту". Загальна кількість академічних годин для підвищення кваліфікації педагогічного працівника впродовж п'яти років не може бути меншою за 150 годин, з яких певна кількість годин має бути обов'язково спрямована на вдосконалення знань, вмінь і практичних навичок у частині роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Особи, прийняті на посади педагогічних працівників після закінчення закладів вищої освіти, атестуються не раніш як після двох років роботи на займаній посаді.

Атестація педагогічних працівників, які за основним місцем роботи та у закладах загальної середньої освіти, де вони працюють за сумісництвом, обіймають однакові посади, здійснюється за основним місцем роботи.

Строк атестації не переноситься автоматично. Рішення про перенесення ухвалює атестаційна комісія та оформляє його документально. При цьому, за таких підстав атестаційні комісії можуть ухвалювати рішення щодо перенесення строку чергової атестації лише стосовно тих працівників, які до 20 жовтня:

- працювали в закладі дошкільної освіти, закладі загальної середньої освіти;

- були включені до списку педагогів, які підлягають черговій атестації.

Якщо учитель не пройшов чергову атестацію та звільнився з роботи в міжатестаційний період, то за ним незалежно від тривалості перерви у роботі зберігаються присвоєні за результатами останньої атестації кваліфікаційні категорії та педагогічні звання (п. 3.22 Типового положення № 930). Атестація таких працівників здійснюється не пізніше, ніж через два роки після прийняття їх на роботу.

Вчителі, які мають педагогічне навантаження з кількох предметів, атестуються з того предмета, який викладають за спеціальністю. У цьому випадку присвоєна кваліфікаційна категорія поширюється і на педагогічне навантаження з інших предметів, які вони викладають та з яких пройшли підвищення кваліфікації.

Присвоєння кваліфікаційних категорій за результатами атестації здійснюється послідовно.

Особі, яка має науковий ступінь, при призначенні на посаду педагогічного працівника присвоюється кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії», якщо на цій посаді передбачено присвоєння кваліфікаційних категорій.

Відповідно до пункту 5.1 Типового положення про атестацію педагогічних працівників за результатами атестації педагогічним працівникам, які досягли високих показників у роботі, присвоюються педагогічні звання.

Однією з особливостей педагогічних звань є те, що їх присвоюють педагогічним працівникам лише за особисті досягнення та заслуги. При цьому обов'язковою вимогою є заборона будь-якої дискримінації та необ'єктивного ставлення до осіб, які атестуються на присвоєння педагогічних звань.

Необхідно враховувати також, що Типове положення не передбачає подання педагогічним працівником до атестаційної комісії заяв про присвоєння педагогічного звання. Присвоєння педагогічних звань здійснюється лише за поданням керівника або педагогічної ради закладу освіти.

Типовим положенням не визначено строки проходження позачергової атестації з метою присвоєння педагогічних звань. Тому присвоювати педагогічні звання можна, якщо педагогічні працівники того заслуговують.

Працівник, який має педагогічне звання та відповідає встановленим вимогам, під час чергової атестації атестується на відповідність раніше присвоєному педагогічному званню. У такому разі достатньо продовжувати використовувати в практичній діяльності апробовані методичні розробки та запроваджувати перспективні освітні методики.

Атестаційна комісія не має права вимагати від такого працівника нові методичні розробки.

Сьогодні атестація є механізмом управління якістю освіти, засобом систематичного аналізу освітнього процесу в педагогічному колективі. Сама процедура проведення атестації покликана здійснювати дієвий вплив на рівень роботи вчителя, сприяти формуванню потреби педагогів у підвищенні професійної майстерності, забезпеченні всебічного розвитку учнів. Атестація є доказом їхніх професійних можливостей, нагодою продемонструвати свій кваліфікаційний рівень і можливість підвищити фаховий рівень.

Анкета (атестаційна картка)

_____, вчителя _____
(П. І. Б. повністю) (предмет, із якого атестується)

(назва закладу) ЗОШ І–ІІІ ст., який атестується

на присвоєння (відповідність раніше присвоєній) категорії «спеціаліст вищої категорії» (звання «старший учитель», «учитель-методист»).

I. Особисті досягнення педагогічного працівника у професійних конкурсах

1.1. Всеукраїнський конкурс «Учитель року» (рік, результат)

Етапи конкурсу	2013–2014 н. р.	2014–2015 н. р.	2015–2016 н. р.	2016–2017 н. р.	2017–2018 н. р.
Районний					
Обласний					
Всеукраїнський					

1.2. Статті в науково-методичних журналах, газетах, Інтернет-виданнях тощо, виступи на науково-практичних конференціях

2013–2014 н. р.	2015–2015 н. р.	2015–2016 н. р.	2016–2017 н. р.	2017–2018 н. р.

II. Участь працівника в розповсюдженні педагогічного досвіду

2.1. Участь у роботі експериментального педагогічного майданчика. Проходження авторських курсів у системі безперервної освіти, власна педагогічна майстерня, майстер-клас, робота у районній творчій групі, робота у школі молодого вчителя, школі ППД, наставництво, участь у роботі семінарів, тренінгів, «круглих столів» тощо, інші форми співпраці з методичною службою

2013–2014 н. р.	2015–2015 н. р.	2015–2016 н. р.	2016–2017 н. р.	2017–2018 н. р.

III. Інформація про апробацію методичних напрацювань працівника

3.1. Власні методичні напрацювання педагогічного працівника, що проходять апробації чи розповсюджуються, із зазначенням року, теми

Етапи	2013–2014 н. р.	2014–2015 н. р.	2015–2016 н. р.	2016–2017 н. р.	2017–2018 н. р.
Районний					
Обласний					
Всеукраїнський (міжнародний)					

IV. Досягнення учнів

4.1. Районні учнівські олімпіади з навчальних предметів (рік, результат, прізвище та ім'я учня)

Етапи олімпіад	2013–2014 н. р.	2014–2015 н. р.	2015–2016 н. р.	2016–2017 н. р.	2017–2018 н. р.
Районний					
Обласний					
Всеукраїнський (міжнародний)					

4.2. Учніські конкурси (рік, результат, прізвище та ім'я учня)

Етапи конкурсу	2013–2014 н. р.	2014–2015 н. р.	2015–2016 н. р.	2016–2017 н. р.	2017–2018 н. р.
Районний					
Обласний					
Всеукраїнський (міжнародний)					

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про освіту» (стаття 50).

2. Типове положення про атестацію педагогічних працівників, затвердженим наказом МОН від 06.10.2010 р. № 930 (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту № 1473 від 20.12.2011, наказом МОН № 1135 від 08.08.2013).

3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку кваліфікаційних категорій і педагогічних звань педагогічних працівників та порядку їх присвоєння» від 23 грудня 2015 року №1109.

УДК 376-056.2/3(045)

Трендовацька О. В.,

методист-психолог з інклюзивної та корекційної освіти Тербовлянського РМК

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Сьогодні, у час інтенсивного розвитку людства, не вистачає такого простого поняття, як людяність і доброта. Терпіння, розуміння потреб інших людей, адекватне ставлення один до одного. Ми всі різні, і потрібно приймати іншу людину такою, якою вона є. Ми не завжди поводимося коректно й адекватно. Толерантність... Майже кожного дня ми зустрічаємося з цим поняттям, але не всі можуть або хочуть проявляти це почуття. Толерантність (з лат. *tolerantia* – терпіння, терпимість). Дуже не просто бути терпимим один до одного.

Толерантне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами (ООП) - це бути готовими до того, що всі люди різні – не кращі й гірші, а просто різні; навчитися сприймати людей такими, якими вони є, не намагаючись змінити в них те, що нам не подобається; цінувати в кожній людині особистість і поважати її думки, почуття, переконання незалежно від того, чи збігаються вони з нашими; зберігати «власне обличчя», знайти себе і за будь-яких обставин залишатися собою.

Побудова демократичного суспільства неможлива без створення рівних прав і рівних можливостей для всіх громадян, в тому числі і для людей з ООП. Протягом останніх десятиріч світова спільнота суттєво змінила своє ставлення до цих проблем, усвідомлюючи, що людина з інвалідністю — це насамперед людина. Її інвалідність — вторинна.

Одним із першочергових завдань сучасної освіти є забезпечення рівних прав на освіту для всіх дітей, незалежно від їхнього стану здоров'я чи фізіологічних особливостей, і особливо до звичайного людського спілкування, у тому числі для дітей з ООП, дітей з інвалідністю, дітей із соціально вразливих груп. Виправданою є увага до розвитку інклюзивної освіти. Створення інклюзивного соціального освітнього середовища, в якому всі діти мають можливість брати активну участь в освітньому процесі, мати змогу отримати якісну вищу освіту та успішно інтегруватися в суспільство. Без інклюзивної освіти неможливе інклюзивне суспільство.

Слід зазначити, що досить відчутні переваги інклюзивної освіти і для інших дітей у класі. Навчаючись в одному класі з дітьми з (ООП), інші діти:

➤ вчаться природно сприймати і толерантно ставитися до людських відмінностей;

➤ вчаться налагоджувати й підтримувати дружні стосунки з людьми, які відрізняються від них;

➤ вчаться співробітництву;

➤ вчаться поводитися нестандартно, бути винахідливими, а також співчувати іншим.

Говорячи про розвиток інклюзивного навчання, не слід забувати про фактори і ризики, з якими будуть стикатися діти з (ООП) в звичайній школі. Інклюзивні учні можуть відчувати на собі тиск насмішки, елементи цькування збоку здорових однолітків.

Важливим елементом виховання в молоді доброзичливого відношення та толерантного ставлення до людей з обмеженими можливостями у закладах освіти є організація та проведення уроків доброти, виховних годин, виконання спільних завдань. Педагогам слід приділяти достатньо уваги активній соціальній взаємодії дітей в інклюзивному класі:

- сприяти налагодженню дружніх стосунків в колективі;

- вчити дітей з повагою ставитися до всіх учнів класу;

- наголошувати на наданні допомоги один одному в класі, адже дитина з ООП може бути корисною своїм однокласникам;

- не пропонуйте і не робіть замість когось.

Слід навчати дітей співчувати й наголошувати на ідеї соціальної справедливості. Діти дуже добре розуміють, що є справедливим, а що ні. Педагоги не повинні говорити дітям, що дітей з ООП необхідно жаліти, оскільки стосунки, побудовані на співчутті, не можуть бути рівними. Необхідно зосереджувати увагу на тому, що у всіх дітей з ООП є власні інтереси, здібності й таланти, якими вони можуть поділитися з іншими. Це сприяє налагодженню рівноправних дружніх стосунків.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами: Зб. наук. праць / За заг. ред. П. М. Таланчука, Г. В. Онкович. – К.: Університет «Україна», 2009. – 396 с.

2. Інтернет-ресурси.

УДК 376-056.264:376-056.2/3(045)

Трофименко Л. І.,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України

**ДІТИ З ТЯЖКИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ
В УМОВАХ СПЕЦІАЛЬНОГО ТА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ**

Мовлення є однією з найважливіших психічних функцій людини. Мовленнєва діяльність дітей молодшого шкільного віку складається із різних видів говоріння та слухання, під час якої засвоюються знання, формуються мовленнєві вміння і навички. Оволодіння здатністю до мовленнєвого спілкування створює передумови для специфічних людських соціальних контактів, завдяки яким формуються та уточнюються уявлення дитини про навколишнє, удосконалюються форми його відображення.

Порушення мовленнєвого розвитку тією чи іншою мірою (залежно від характеру) негативно впливає на діяльність та поведінку дитини. Тяжкі мовленнєві порушення можуть впливати на розумовий розвиток дитини, особливо на формування вищих рівнів пізнавальної діяльності, що обумовлено тісним взаємозв'язком мовлення і мислення та обмеженістю соціальних, зокрема мовленнєвих, контактів, у процесі яких здійснюється пізнання дитиною навколишнього.

Діти з тяжкими розладами мовлення (загальний недорозвиток мовлення, моторна алалія, сенсорна алалія, дизартрія, заїкання тощо) на фоні дітей зі звичайним мовленням виділяються відсутністю розгорнутого фразового мовлення, невмінням висловити побажання, власні емоційні почуття та стани (захоплення, радість, сум, незадоволення тощо). Вільне мовленнєве спілкування таких дітей з однолітками, дорослими обмежене й іншими мовленнєвими особливостями. У одних дітей, які недостатньо володіють активним власним мовленням, рівень розуміння мовлення представляє собою досить об'ємний пасивний словниковий запас та розуміння значень багатьох слів. Інші діти мають деякі труднощі в розумінні словесних інструкцій, усних мовленнєвих завдань.

Для дітей із системними порушення усного мовленнєвого розвитку наявними є обмеженість обсягу словника, типові помилки у процесі словотвору, граматичної будови мовлення, порушення зв'язку слів у реченні, утруднення вживання прийменникових конструкцій, особливо складних. Відмічаються випадки неправильного використання прийменників, сполучників.

Найтипівішими помилками у звуковимові є:

- заміна звуків простішими за артикуляцією;
- нестійкі заміни, коли один і той самий звук в різних словах вимовляється по-різному;
- змішування звуків, коли ізольовано дитина вимовляє певні звуки правильно, а в словах та реченнях їх взаємозаміняє;
- недиференційована вимова звуків (в основному це стосується свистячих, шиплячих, сонорів), коли один звук замінюється одночасно двома або кількома звуками далекої або близької фонетичної групи.

Окрім цього, в мовленні дітей є звуки, які вимовляються нечітко, з недостатньою артикуляційною установкою. Нерідко має місце нечітка диференціація м'яких і твердих приголосних, дзвінких і глухих. Труднощі у відтворенні складової структури слова стосуються в основному слів, складних

для вимови, особливо коли вони використовуються у самостійних висловлюваннях.

Внаслідок неповносправності як звукової, так і лексичної, граматичної сторін мовлення, а також зв'язних висловлювань у більшості дітей із тяжкими порушеннями мовлення спостерігається обмеженість мислення, мовленнєвих узагальнень, специфічні труднощі опанування читання, письма. Усе це ускладнює засвоєння шкільних знань, незважаючи на первинну збереженість розумового розвитку.

У спеціальній літературі є дані стосовно інтелектуальних можливостей та особливостей перебігу психічних функцій дітей з тяжкими розладами мовлення. Так, у працях Є. Ф. Соботович розкрито особливості психічного розвитку дітей з алалією, у котрих інтелектуальні можливості маскуються тяжким мовленнєвим порушенням. Необхідність у розробці спеціальних методик навчання продиктовано поліморфністю та неоднозначністю проявів патологічного стану, оскільки при алалії у дітей порушення системи вербального інтелекту переважно має вторинний характер.

У дітей з тяжкими мовленнєвими розладами відмічаються відхилення у емоційно-мотиваційній та вольовій сферах, оскільки саме в них відображаються особистісні та психічні зміни. Гармонія чи дисгармонія цієї сфери визначають усе життя дитини, її психічний розвиток, спілкування, діяльність. Часто те чи інше порушення вищих психічних функцій тягне за собою особистісні розлади, а деформація особистості призводить до відставання у розвитку когнітивної сфери.

Дітям з тяжкими розладами мовлення притаманні нестійкість інтересів, знижена мотивація, негативізм, невпевненість у собі, підвищена дратівливість, агресивність, образливість, труднощі у спілкуванні з навколишніми, у налагодженні контактів зі своїми однолітками. У дітей з тяжкими порушеннями мовлення відмічаються труднощі формування саморегуляції та самоконтролю.

На думку Р. Є. Левіної, не існує мовленнєвого порушення, яке не пов'язане з особистістю та психікою конкретного індивідуума з усіма притаманними йому особливостями. Роль недоліків мовлення в розвитку та долі дитини залежить від природи порушення, його ступеня, а також від ставлення дитини до свого порушення.

Діти з мовленнєвими порушеннями зазвичай мають функціональні або органічні відхилення стану центральної нервової системи. Наявність органічного ураження мозку обумовлює те, що ці діти швидко виснажуються та пересичуються будь-яким видом діяльності, тобто швидко стомлюються. Вони характеризуються дратівливістю, підвищеною збудженістю, моторною розгальмованістю, не можуть спокійно сидіти, смикають щось у руках, рухає ногами тощо. Вони емоційно нестійкі, настрої швидко змінюються. Нерідко виникають розлади настрою з проявами агресії, нав'язливості, занепокоєння. Значно рідше у них спостерігається загальмованість і млявість. Ці діти досить швидко стомлюються; це стомлення накопичується впродовж дня до вечора, а також до кінця тижня. Таким дітям важко зберігати посидючість, працездатність та довільну увагу на занятті, уроці.

Розглядаючи причини виникнення невротичних рис характеру у дітей з моторною алалією, дослідники пов'язують їх з несприятливими соціальними

умовами, з недобррозичливим ставленням до дитини з боку оточуючих дорослих і однолітків, з неправильно обраним стилем виховання (Б. М. Гриншпун, О. М. Мастюкова, Н. М. Трауготт, С. М. Шаховська). Страх помилитися та викликати насмішку навколишніх призводить до зниження мовленнєвої активності дітей з моторною алалією, до відмови від вербального спілкування. Усвідомлення власного мовленнєвого розладу здатне породжувати як дисгармонічні риси характеру, так і різні невротичні симптомокомплекси (Ю. Г. Дем'янов).

При сенсорній алалії розвиток особистості часто відбувається по невротичному типу: відмічаються замкнутість, негативізм, емоційна напруженість. Діти образливі, плаксиві, для них характерна підвищена вразливість, невпевненість у собі та у своїх можливостях (Р. Є. Левіна). Часто у дітей із сенсорною формою алалії спостерігається підвищена збудливість; дратівливість; надмірна моторна активність. Дитині важко висидіти на місці, складно тривалий час концентрувати увагу на навчальному чи діагностичному матеріалі. Довгий час у шкільному віці в них переважають ігрові мотиви. Підвищеній дратівливості сприяють труднощі розуміння навколишніми їхнього мовлення.

У контексті представленої характеристики мовленнєвих порушень перед учителями загальноосвітньої ланки, вихователями постають завдання, спрямовані на розвиток та удосконалення мовленнєвої діяльності молодшого школяра, які реалізуються на уроках та на різного роду заняттях. Педагог звертає особливу увагу на дітей, які мають мовленнєві порушення, та надає їм посильну допомогу. Складніші корекційні завдання, спрямовані на подолання порушень звуковимови, складової сторони мовлення, компенсацію фонетико-фонематичних процесів, формування певного рівня володіння лексичною, граматичною системами мови, зв'язним мовленням постають перед фахівцями і відносяться до компетенції логопеда. Спеціальна робота проводиться на заняттях в умовах корекційно-розвивального та попереджувального навчання.

Список використаних джерел:

1. Данілавічюте Е. А. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 360 с.
2. Соботович Е. Ф. Речевое надоразвитие у детей и пути его коррекции (Дети с нарушением интеллекта и моторной алалией) / Е. Ф. Соботович // – М.: Классикс Стиль, 2003. – 160 с.
3. Трофименко Л. І. Теоретичні передумови формування морфологічних знань у школярів із тяжкими порушеннями мовлення / Л. І. Трофименко // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць. – Вип. 8. – К.: ТОВ «Поліграф плюс», 2015. – С. 160 – 165.
4. Чередніченко Н. В. Проблема надання допомоги дітям із порушенням писемного мовлення / Н. В. Чередніченко // Вісник: зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. – К., 2003. – Вип. 6. – С. 172 – 173.

Шеліга О. П.,
директор Заздрістської ЗОШ I-II ступенів імені Йосифа Сліпого

**ФОРМУВАННЯ
МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ЕЛІТИ
НА ТРАДИЦІЙНИХ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЯХ
ТЕРЕБОВЛЯНЩИНИ**

*Християнська Родина і Рідна Українська Школа -
це передумови здорового виховання прийдешніх поколінь!*

Йосиф Сліпий

У Концепції духовного розвитку України наголошується на важливості й першорядності саме духовної основи суспільного життя, оскільки саме духовний вимір стане пріоритетним у виборі моделі розвитку українського суспільства, що потребує вироблення чітких духовних принципів.

Для нової української школи актуальним є вивчення проблеми формування молодого покоління та педагогічної еліти на традиційних духовно-моральних цінностях українського народу, які б з покоління в покоління передавали духовні скарби, оберігали історичну пам'ять, традиції, творили українську культуру, формували національну свідомість, створювали засоби і методи виховання громадянина України.

Розуміючи важливість цієї проблеми, освітяни Теробовлянщини працюють над осмисленням змісту та пошуком інноваційних шляхів духовного розвитку молоді та педагогічної еліти в нових соціокультурних умовах.

Оскільки, система духовно-морального виховання молодого покоління пов'язана не лише з діяльністю закладу освіти, а й постійно взаємодіє із зовнішнім середовищем шляхом налагодження співпраці з громадськими організаціями й установами духовної культури, у «педагогіці партнерства» закладів освіти Теробовлянщини сформувалась триєдина складова:

Школа — Сім'я — Церква.

Тісно співпрацюючи, гармонійно доповнюючи одне одного, вони плекають високу духовність, моральність, християнські цінності в підростаючого покоління. Щотижневі ранкові богослужіння у школі, уроки з християнської етики, години духовності, екскурсії святими місцями Тернопільщини та України, молодіжні громадські об'єднання – це неповний перелік тих спільних справ, які здійснюють освітяни спільно з представниками духовенства та свідомою батьківською громадкістю.

Перша проща випускників 2017 року стала великим уроком духовності для молоді Теробовлянщини, бо була започаткована у рік, коли українці відзначають символічний для нашої батьківщини ювілей – 125-річчя з дня народження Патріарха Йосифа Сліпого. Гаслом прощі стали слова цього подвижника духу і віри: «*Два крила, якими підноситься людський дух в безкраї простори – це віра і наука*».

У Марійському духовному центрі «Зарваниця» випускники взяли участь у ряді заходів: Божественній Літургії, панахиді за полеглими Героями Небесної Сотні та воїнами АТО біля каплиці св. Юрія Переможця та подячному молебні біля чудотворної ікони Зарваницької Божої Матері у Парафіяльній церкві Пресвятої Трійці.

В новій українській школі виникає особлива потреба у формуванні гармонійно і всебічно розвиненої особистості педагога, наставника підростаючого покоління з багатогранними етнопедагогічними знаннями, духовно-моральними та естетичними якостями.

Вважаю за доцільне використання культурологічного підходу до розв'язання актуальної проблеми повернення традиційних релігійних цінностей нашого народу у світоглядний та морально-виховний простір освітніх установ України.

Для духовного саморозвитку і самовдосконалення особистості вчителя на Теробовлянщині налагоджено просвітницьку роботу серед працівників системи освіти для поширення знань про використання духовно-морального потенціалу багатства християнської педагогіки.

За ініціативи отця Івана Сивака та начальника відділу освіти Теробовлянської РДА Й. П. Кацана у Марійському духовному центрі відбуваються навчання керівників закладів освіти у Літній педагогічній школі. Тема першого засідання «Духовність – багатство нації» у 2016 році, була присвячена 25-річчю з Дня Незалежності України.

Під час роботи школи проведено зустрічі з представниками духовенства: Єпископом Теодором Мартинюком, отцем Володимиром Демчуком, отцем Петром Пастухом, отцем Миколом Медюхом, які навчали співпраці церкви, школи і родини. Із подивуванням жертвності присутні познайомились з отцем Михайлом Пастухом, автором досліджень про Т. Г. Шевченка з точки зору релігієзнавства.

Своїм досвідом про організаційну культуру і управління цінностями школи, як засадничими чинниками підвищення якості освіти поділилася Ганна Зварич, заступник начальника обласного управління освіти і науки. Вона зазначила, що «навчальні заклади» є осередками формування української християнської ідентичності.

Під час зустрічі із педагогічним колективом колегіуму «Знамення» та спілкуванням з волонтерами із Бельгії керівники закладів освіти дійшли спільної думки, що «праця — це служіння».

У 2016 році у м. Львові на базі Українського Католицького Університету проведено спільний семінар педагогічної делегації Теробовлянського району із викладачами закладу на тему «Людина має думати про духовність і навчати інших». Педагоги Теробовлянщини поширили свої знання з вивчення предмету основи християнської етики, відвідали храм Святого Юра, помолились до образу Теробовлянської Матері Божої.

Доброю традицією, напередодні Дня Вчителя, стала Всеукраїнська проща освітян у Зарваницю. Цьогоріч паломництво приурочене 150-річчю коронації Зарваницької чудотворної ікони Пресвятої Богородиці та 125-річчю з дня

народження Патріарха Йосифа Сліпого. *"Зарваниця — це нескінченна криниця духовної сили, духовного оптимізму, надії, віри, любові, премудрості, яка наповнює, наповнювала і буде наповнювати душі віруючих людей"* - писав Владика Теодор.

Другий рік поспіль Зарваницький духовний центр гостинно приймає голів просвітницьких громадських організацій та освітян Теробовлянщини для реколекцій, де вони духовно збагачуються та очищаються. Духовні зерна, які там засіяні у просвітянські душі "Різдвяним промінням благодаті", в майбутньому проростуть у душах молодого покоління. Учасники реколекцій відвідали місто Бучач, яке багате на історичні архітектурні пам'ятки та відомих людей. Серед них Іоан Георг Пінзель, галицький скульптор середини 18 століття, представник пізнього бароко і рококо.

Ювілейний рік патріарха Йосифа Сліпого (1892-1984), що урочисто розпочався 17 лютого 2017 року на батьківщині великого ісповідника віри у селі Заздрість Теробовлянського району відкрив Глава УГКЦ Блаженніший Святослав у співслужінні з ієрархами Церкви Архиєрейською Божественною Літургією. У ході урочистостей було освячено відновлений будинок Музейно-меморіального комплексу «Рідна хата», відкрито нову експозицію, вперше представлено аудиторії фільм «Рифи», та проведено літературно-мистецьку композицію «В житті важливі не літа людини, а що дає людина для народу!» освітянами Заздрістської ЗОШ I-II ступенів імені Йосифа Сліпого.

У музейному комплексі проводяться екскурсії для відвідувачів, катехизації дітей, літні табори, вишколи та реколекції для чернечих спільнот і молодіжних організацій «Обнова», Пласт, СУМ, «Іскра Любові», надаються приміщення для проведення зустрічей родин загиблих воїнів, святкування, конференції, реколекційно-методичні семінари для освітян та конкурси декламації для дітей Тернопільщини.

17 лютого 2018 року відбулося урочисте закриття Ювілейного року патріарха Йосифа Сліпого з нагоди 125-ліття від дня його народження. Мистецьку програму «Я вибираю віру...» виконали лауреати національної премії України імені Тараса Шевченка — солісти, хор та камерний оркестр заслуженої академічної капели України «Трембіта» під диригуванням заслуженого діяча мистецтв України Миколи Кулика. Святкування ініціювало Релігійне товариство українців-католиків «Свята Софія» США, Голова Представництва ТСС А в Україні Данута Іванкович у співпраці з Тернопільсько-Зборівською митрополією УГКЦ, Тернопільською обласною державною адміністрацією, Фундацією «Андрей» та елітою Теробовлянщини.

Отже, розв'язанню проблем духовного виховання молодого покоління має сприяти духовна система освіти, пов'язана з індивідуальним вільним вибором програми навчання, що даватиме можливість реагувати на різноманітність освітньо-культурних запитів і потреб особистості школяра. Вважаю, що формування молодого покоління та педагогічної еліти сучасної України має ґрунтуватися на спільних зусиллях сім'ї, релігійних організацій, державних інституцій, закладів освіти, громадських організацій та традиційних духовно-моральних цінностях українського народу і Теробовлянщини зокрема.

Шутко Н.,
голова батьківського комітету
Варга М.,
голова ради спецшколи-інтернату Хустської спеціальної ЗОШ І-ІІІ ст.

ІНКЛЮЗІЯ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ: ЗА ЧИ ПРОТИ?

Освіта у нашій країні впродовж багатьох років зазнавала різних експериментів, змін, реформ. Ми захоплювались одними методами навчання, активно їх втілювали в педагогічну практику, потім розчаровувались, засуджували їх, відмовлялись від них, вишукували інші, знову розчаровувались, бо не отримували тих результатів, які очікували. Тепер зрозуміли, що ми навчали дітей не зовсім тому, що їм потрібно, що надаємо багато теоретичних знань тим дітям, які не можуть їх засвоїти, які не хочуть бути вченими-теоретиками, а бажають освоїти ту чи іншу професію, яка буде давати їм засоби для існування, простіше кажучи — годуватиме їх.

Новий Закон “Про освіту” це враховує і, сподіваємось, дасть позитивні результати. Реформування потребує і спеціальна педагогіка, яка має підготувати до життя дітей з особливими потребами, які у зв’язку з певними порушеннями мають обмежені можливості. Крокуючи до Європи, де споконвіку сповідувались ті цінності, які спрямовані на комфортне існування людини, ми охоче запозичуємо все, що є там, інколи не враховуючи наших реалій, особливостей нашого менталітету, наших можливостей, яким ще далеко до західних стандартів.

Прикладом цього є інклюзивне навчання, яке, звичайно, має багато позитивного: діти знаходяться в родині, навчаються з ровесниками, які не мають розумових і фізичних вад, намагаються підніматись до їхнього рівня. Держава надає для кожної дитини спеціаліста, який супроводжує її на уроках, допомагає сприйняти навчальний матеріал. Така система, коли діти вилучаються зі спецшкіл-інтернатів, економить деякі кошти, необхідні для їх утримання. Можливо, це дасть певні результати для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату, мовного розвитку, з вадами інтелекту. Хоч і тут можна дискутувати стосовно соціалізації цих дітей, адже відомо, що їх не запросять брати участь у художній самодіяльності, вони, у зв’язку зі здоров’ям, не можуть перемагати в спортивних змаганнях, брати участь у походах, в деяких екскурсіях, що рано чи пізно спричинить зниження самооцінки дітей з інвалідністю. Досвід показує, що такі діти в старших класах починають усвідомлювати свою відмінність від інших, страждають, замикаються в собі й, зрештою, втрачають мотивацію до навчання.

Особливо це стосується дітей з порушеннями слуху, які в силу свого дефекту мають труднощі в засвоєнні мови, у спілкуванні, адже їхнє навчання потребує специфічних методів і прийомів. І де взяти спеціаліста-сурдопедагога у віддаленому гірському селі, в якому проживає одна така дитина? І про яке

виховання в сім'ї може іти мова, коли в нашій Хустській спецшколі-інтернаті для дітей з порушеннями слуху, де навчається 103 вихованці, батьки 37 школярів виїхали на заробітки за межі країни, залишивши своїх чад на стареньких бабусь, які радіють з того, що їхні внуки в школі нагодовані, одягнені, знаходяться під цілодобовим наглядом спеціалістів і щодня отримують нові знання, успішно розвиваються, зміцнюють здоров'я на уроках фізкультури, в тренажерному залі й чудовому басейні, а в майстернях навчаються професій швачки, майстра лозоплетіння, столяра, в шкільних гуртках навчаються малювати, танцювати, грати на ксилофонах.

Аналіз затрат державних коштів на утримання спецшкіл-інтернатів показує, що економія не дуже значна, бо на кожну дитину потрібно найняти спеціаліста, закупити спеціальні технічні засоби навчання, звукопідсилювальну апаратуру, яка компенсує недолік слуху, допомагає краще розуміти й засвоювати програмовий матеріал. Всі ці колективні засоби навчання уже придбані для спеціальних шкіл і ефективно використовуються в навчальному процесі.

Треба віддати належне нинішнім чиновникам з Міністерства освіти — вони поки що не закривають спецшколи-інтернати для дітей з порушеннями слуху. На III Міжнародному конгресі зі спеціальної педагогіки, який відбувся нещодавно, на захист спецшкіл-інтернатів для дітей з порушеннями слуху виступила голова УТОГ Ірина Чепчина, яка застерегла від необачних кроків, а присутня на цьому заході Марина Порошенко запевнила, що інклюзія не означає закриття всіх спецшкіл-інтернатів для дітей з особливими освітніми потребами. Було відрадно це почути, бо якщо прийде на думку комусь ліквідувати такі навчальні заклади, припиниться підготовка спеціалістів в даній галузі освіти й виявиться недосконалим інклюзивне навчання дітей з порушеннями слуху, буде пізно і важко відновити налагоджену систему навчання глухих і слабочуючих дітей, як це зараз відбувається в деяких країнах Європи, де у свій час ліквідували спецшколи, а тепер знову відновлюють їх.

Багаторічний досвід роботи з дітьми з порушеннями слуху показав, що доцільніше було б змінити програми навчання дітей з особливими потребами таким чином, щоб обдаровані діти, які бажають отримати вищу освіту (а їх серед випускників спецшкіл одиниці), продовжили навчання в регіональних гімназіях, готувалися до вступу у ВНЗ, а решта після здобуття базової освіти на базі рідної школи або в реабілітаційному центрі, оволодівали різними, доступними їм, професіями і виготовляли продукцію, заробляючи певні кошти для свого навчального закладу і для себе. Це було б корисніше і для людей з інвалідністю, і для держави. Чомусь зараз це заборонено, не зважаючи на те, що при деяких школах уже є необхідна для цього виробнича база.

До нашої Хустської спецшколи-інтернату для дітей з порушеннями слуху за останні роки звернулися батьки, діти яких навчалися в загальноосвітніх школах за місцем проживання, з проханням прийняти їхню дитину до 4, 5, 6 класів спецшколи. Виявилось, що вони у свій час влаштували своїх дітей з порушеннями слуху до місцевих загальноосвітніх навчальних закладів, своєчасно слухопротезували їх, наймали приватних педагогів для додаткових

занять, щоб допомогти їм краще засвоювати програмовий матеріал і, здавалось, діти якимось оволодівали знаннями. Та коли вони пішли в старші класи, діти почали відставати, однокласники підсміювалися над ними, приглухуваті діти відмовлялися відвідувати школу, почалися різні психічні розлади. Батьки змушені були забрати їх і влаштувати до спецшколи-інтернату. А тут вони швидко адаптувалися, активно включилися у шкільне життя і зараз успішно навчаються.

Ось що розповідає бабуся Назара К.: *«У 4 роки ми виявили, що в онука значне зниження слуху. Я — педагог і відразу відвезла дитину до Київського НДІ отоларингології, де спеціалісти запропонували зробити кохлеарну імплантацію. Після операції був довгий період адаптації. Нам порекомендували навчання в загальноосвітній школі разом з чуючими дітьми. Ми скористалися послугами спеціалістів, але спеціальні заняття проводились нерегулярно, бо живемо ми в гірському селі у Карпатах. Якщо в початкових класах хлопчик хоч і повільно, але якимось засвоював програмовий матеріал, то починаючи з 5 класу ми помітили, що він втрачає інтерес до навчання, почав помітно відставати, не спілкувався з дітьми й, зрештою, зовсім відмовився відвідувати школу. Нам довелось віддати його до Хустської спецшколи-інтернату для дітей з порушеннями слуху, за 70 кілометрів від дому, де його зарахували у 8 клас. Тут внук дуже швидко адаптувався, щотижня ми помічали значні позитивні зміни в навчанні й характері дитини. Він швидко подолав відставання, догнав однокласників, здобув авторитет у класі, бере активну участь в художній самодіяльності, досяг хороших успіхів у спорті. Назар охоче відвідує школу, а коли довго знаходиться вдома, сумує за своїми нинішніми однокласниками. Батьки і я раді, що своєчасно допомогли дитині й вдячні школі, бо тепер у хлопчика є хороші перспективи для подальшого навчання та оволодіння ним престижною професією в майбутньому».*

В цьому навчальному році до нашого навчального закладу Закарпатською ОПМПК було направлено кілька дітей із загальноосвітніх шкіл у 4, 5, 8 класи. У всіх батьків були приблизно такі, як у Назара, ситуації, не справдилися їх сподівання на успішне навчання дітей за місцем проживання, хоча були залучені дефектологи, і довелося, хоч і з запізненням, віддати дітей до спецшколи, адже реабілітація тут здійснюється не лише на уроках, а й поза класом, щохвилини дитина отримує кваліфіковану допомогу, яку батьки з багатьох причин не можуть їй надати, бо у них для цього або часу не вистачає, або знань, або терпіння, а інколи, як це не прикро – бажання, бо серед батьків є різні люди.

Психологом нашої школи проведено анонімне анкетування серед батьків учнів, де одним із питань було: *«Де краще навчатися вашій дитині – в спецшколі-інтернаті чи в школі за місцем проживання?»* Всі батьки висловились за навчання і виховання дітей в умовах спецшколи-інтернату.

Так сталося, що у нашій школі працюють три сурдопедагоги, у яких діти мають порушення слуху. Із свого досвіду вони зробили висновок, що якби навчали своїх дітей серед чуючих, займаючись із ними додатково або інклюзивно, їхні діти не мали б таких успіхів, як у класі серед однолітків з

порушеннями слуху, бо в такому колективі вони отримують хороший досвід поведінки, спілкування, взаємозв'язків, можуть порівнювати свої успіхи й невдачі з друзями, оцінювати погані й добрі вчинки, а найголовніше – вони розуміють один одного, а їх розуміють і підтримують всі навколо в школі.

Дві випускниці нашої школи, Зоряна Якубовська і Ярослава Бабей, здобули професію сурдопедагога і працюють вихователями у рідному навчальному закладі. На їхню думку, саме школа дала їм основи наук, прищепила любов до знань, навчила цінувати дружбу, взаєморозуміння, сформувала у них почуття відповідальності, навчила спілкуватися і співчувати. І хоча зниження слуху у них було значною мірою компенсоване слуховими апаратами, вони відчували дискомфорт в оточенні чуючих дітей, а спецшкола дала їм більше можливостей для навчання, відчуття повноцінності в навколишньому середовищі, в оволодінні професією, яку вони опанували серед чуючих студентів. Зараз, виховуючи дітей з порушеннями слуху в умовах спецшколи-інтернату, вони, як ніхто інший, розуміють внутрішній світ дітей з обмеженими можливостями, знають, як знайти найкоротший шлях до душ своїх вихованців, як задовольнити їхні освітні потреби. Зоряна Якубовська і Ярослава Бабей вважають, що тут знайшли свою другу родину, в якій вони почували себе комфортно і, маючи своїх власних дітей, вдячні своїм батькам за те, що колись привели їх до рідної школи, а не залишили напризволяще в середовищі, де вони не змогли б повноцінно розвиватися і досягти успіху в житті, бо мали обмежені фізичні можливості.

ЧАСТИНА ДРУГА

УДК 376-056.263/264:[37.091.33-027.22:796](045)

Барабаш Я. С.,

практичний психолог

Касецька М. В., вчитель ЛФК

комунальний заклад освіти «Багатопрофільний НРЦ «Сузір'я» ДОР
м. Кривий Ріг

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВІ ЗАНЯТТЯ З ЛІКУВАЛЬНОЇ ФІЗКУЛЬТУРИ ЯК ЗАСІБ ЗНЯТТЯ ЕМОЦІЙНОЇ НАПРУГИ ТА ЗМЕНШЕННЯ РІВНЯ СИТУАТИВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ ТА У ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

На шляху молодих спеціалістів, які розпочинають свою роботу в реабілітаційних закладах, трапляються труднощі та невирішені питання. Так розпочинали свою роботу і ми, долали перепони, займалися самоосвітою, шукали відповіді на запитання, опрацьовуючи безліч наукової літератури. У співпраці ми помітили, що після занять ЛФК діти стають менш тривожними, спокійніше реагують та виконують завдання. Одна з тем, яка нас зацікавила, була такою: чи пов'язані між собою дві різні галузі реабілітаційного процесу - ЛФК та психокорекція. В опрацьованих нами наукових матеріалах відповіді не було знайдено, саме тому, вирішили підійти до цього питання практично та провести експеримент: дослідити, чи впливає ЛФК на стан тривожності й емоційної напруги у здобувачів освіти. Відповідно, метою роботи є доведення або спростування думки про те, що після занять з ЛФК у дітей зменшується рівень ситуативної тривожності та емоційної напруги. Тобто, як корекційно-розвиткові заняття з ЛФК сприяють всебічній реабілітації вихованця, поліпшення його емоційного стану.

Експериментальною базою дослідження став КЗО «БНРЦ «Сузір'я» ДОР» (м. Кривий Ріг). Вибіркою стали діти 5-А (8 осіб з ТПМ) та 5-Б (7 осіб з порушенням слуху) класів, всього - 15 осіб. У своїй роботі ми вирішили використати ідеографічний підхід, адже, на нашу думку, він більш глибоко розкриває індивідуальність особистості і дає змогу розглянути кожен випадок окремо. Відповідно до нього було використано такі методи та методики: спостереження, методика «Шкала тривожності» (Кондака), бесіди (інтерв'ю).

Пропонуємо розглянути детальніше, як саме ЛФК впливає на організм дитини. Лікувальна фізична культура (скорочено - ЛФК) - це самостійна дисципліна, яка використовує засоби фізичної культури для лікування захворювань і ушкоджень, попередження їх загострень і ускладнень, відновлення працездатності. Основним засобом (і це відрізняє ЛФК від інших методів лікування) є фізичні вправи – стимулятор життєвих функцій організму. Тому, ЛФК відіграє важливу роль у комплексній реабілітації дітей з порушенням слуху та у дітей із ТПМ. Фізична реабілітація не тільки корегує

існуючі дефекти у здоров'ї дітей, а й впливає на інтелектуальні здібності шляхом покращення кровообігу та дає поштовх для соціалізації дітей у суспільстві. Активізація кровообігу та більш глибоке дихання сприяють кращому постачанню крові і кисню в мозок. Також збільшується здатність учня до концентрації уваги. Рух знімає нервові напруження. Внаслідок цього з'являється гормон радості бета-ендорфін. Рух розглядається, як важливий фактор у загальному розвитку дитини. На початку експерименту з учнями 5-х класів було проведене обстеження за методикою «Шкала тривожності»: двічі до занять з ЛФК і двічі після. Для порівняння результатів використовуємо таблиці. Таблиця № 1 – результати до занять, таблиця № 2 – результати після.

Таблиця № 1

Рівень тривожності	Тривожність (у %)			
	загальна	шкільна	самооціночна	міжособистісна
дуже низький	7	6	11	10
норма	10	39	29	40
підвищений	31	25	30	22
високий	59	20	30	28

Таблиця № 2

Рівень тривожності	Тривожність (у %)			
	загальна	шкільна	самооціночна	міжособистісна
дуже низький	7	6	13	14
норма	39	39	37	57
підвищений	44	25	25	19
високий	10	20	25	10

Відповідно, можемо зробити такі висновки: значним чином заняття з ЛФК вплинули на загальну та міжособистісну тривожність в обох експериментах. Для того, щоб зрозуміти, чому, скористаємось останнім методом нашого дослідження, а саме – бесідою. Після проведення бесід можемо зробити такі висновки: рівень міжособистісної тривожності зменшується через те, що впродовж занять йде тісна взаємодія між учасниками освітнього процесу. Вони разом виконують вправи, знімаючи та зменшуючи «м'язевий панцир». А на загальну тривожність впливає фізичний сплеск під час занять. Як нам відомо, фізичні вправи дають вийти негативним емоціям та відчуттям назовні.

За результатами спостереження за учнями 5-А класу (діти з ТПМ) та учнями 5-Б класу (діти з порушенням слуху), можна дійти висновку, що у всіх дітей настрій до і після заняття стає різним. Зокрема, учні 5-А класу більше втомлюються і стають спокійнішими і тихими, а учні 5-Б класу навпаки, після заняття є енергійнішими, веселішими та знаходяться в підвищеному настрої;

фізичні вправи, а зокрема лікувальна фізкультура, по-різному впливають на настрій дітей, втім цей вплив в обох випадках є однозначно позитивним.

Отже, відповідно до експериментально підтверджених результатів заняття з ЛФК позитивно впливають на загальний психоемоційний стан дітей з ООП, значно зменшують рівень загальної тривожності, допомагають зняти емоційну напругу. Хотілося б зазначити, що під час нашого дослідження на занятті з лікувальної фізкультури були використані: комплекс вправ з фідболом, вправи з пілатесу, а саме силові вправи на статику в поєднанні з диханням, вправи на рівновагу, дихальні вправи та комплекс загально зміцнювальних вправ, вправ з гімнастичними палками, вправ на виправлення постави, вправ на розтяжку та гнучкість в поєднанні з дихальними. Ці два комплекси вправ є тотожними за навантаженням та розділенням на силу, дихання і гнучкість, втім використовується різний інвентар і різний темп виконання. Обидва комплекси позитивно позначились на стані дітей і мають неабиякий результат.

Із введенням в навчальний план корекційно-розвиткових занять з ЛФК у дітей значно покращився загальний психічний стан, так як вони мають місце та можливість для виведення своїх негативних емоцій шляхом фізичних вправ. Налагодження тісної співпраці та взаємодії практичним психологом з усіма спеціалістами реабілітаційного відділення дають позитивні результати. Цілком можливо використання інтеграційних занять, підготовлених практичним психологом та вчителями ЛФК, логоритміки, логопедами та сурдопедагогами.

Список використаних джерел:

1. Бобренко І.В. Особливості проведення занять з фізичної культури у глухих і слабочуючих. І. Бобренко. Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху та інтелекту: навч. посібник. - К.: ТОВ "Поліпром", - 2007. - С. 127 — 142.
2. Елифанов В. А. Лечебная физическая культура и спортивная медицина / В. А. Елифанов. – М. : Медицина – 1999. – 304 с.
3. Психология глухих детей / Под ред. И. М. Соловьева, Ж. И. Шиф, Т. В. Розановой, Н. В. Яшковой. – М. : Педагогика, 1971. – 448 с.
4. Столяренко Л. Д. Основы психологии : практикум / Л. Д. Столяренко. – Ростов-на-Дону: Феникс – 2006. – 704 с.
5. Физкультурно-оздоровительная работа в школе. – М.: Просвещение, 1988. – 126 с.

УДК 376-056.2/3:37.015.3]:159.955.6(045)

Голочинська І. О.,
вихователь Тербовлянського НРЦ

ФОРМУВАННЯ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ У ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ ЗА ДОПОМОГОЮ ЕЙДЕТИКИ

*Хочеш бути розумним – навчися розумно запитувати, уважно слухати,
спокійно відповідати та замовкати,
якщо сказати більше нічого*

Конституція України гарантує право кожного громадянина на доступність якісної освіти. Це повною мірою стосується і дітей із особливими потребами. До категорії «дітей із особливими потребами» належать діти з проблемами фізичного та розумового розвитку, з психоневрологічними захворюваннями, захворюваннями серцево-судинної системи, з малими та затухаючими формами сухот, а також діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування.

На початковому етапі процесу навчання основним завданням є динамічний розвиток та формування навичок. А корегування процесу навчання у напрямку інтеграції з ейдетичними прийомами призводить до підвищення ролі розвиткового аспекту навчання, що веде до успішного засвоєння знань, умінь та навичок учнями.

У дошкільному віці починається розвиток понять, у результаті чого приблизно до підліткового віку в дітей повністю оформляється словесно-логічне, понятійне або абстрактне мислення. Як же відбувається цей специфічний процес?

3-4-річна дитина може використовувати слова, які ми, дорослі, аналізуємо смислово структуру мови й мови, називаємо поняттями. Однак використовує він їх інакше, ніж дорослий, часто не повністю розуміючи їх значення. Дитина користується ними як ярликами, які заміняють дію або предмет. Ж. Піаже назвав цю стадію мовленнєвою у розумовому розвитку дітей, обмеживши її 2-7 роками, доопераційна з тієї причини, що тут дитина ще фактично не знає і практично не застосовує прямих і зворотних операцій, які, у свою чергу, функціонально пов'язані з користуванням поняттями, принаймні в їх початковій, конкретній формі. Розвиток мислення в дитячому віці представляє особливу форму праці, яку освоює дитина. Це розумова праця.

Ейдетика – це не тільки розвиток уваги, уваги, пам'яті, різних видів мислення, а й спосіб подачі навчального матеріалу. Вона залучає всі аналізатори дитини: дозволяє не лише побачити, а й помацати, почути, скуштувати, понюхати; подає нове через добре знайомі дітям образи. Ейдети стверджують, що не буває поганої пам'яті, а ми просто часто не вміємо нею користуватися. А причина цього – недостатньо розвинене асоціативне мислення. Відомий психолог Л. Виготський зазначав, що наукові поняття не засвоюються і не заучуються дитиною, а виникають і формуються за допомогою величезного напруження її власної думки. Систему занять – ігор для розвитку асоціативного мислення розробила методист Ольга Пашенко. За допомогою них можна навчити малюка читати, писати. А головне мислити, спостерігати, розмовляти, доводити, розуміти, творити. Ейдетика» має великий компенсаторно-розвивальний потенціал. За допомогою розвивальних ігор удосконалюються психічні процеси, зорові відчуття та сприймання, емоційна сфера.

Метод ейдетики побудований на простих принципах:

Увага + позитивні емоції = засвоєна інформація.

Радісна, весела атмосфера.

Мобільність і доступність ігрового матеріалу.

Поділ інформації, відповідно до особливостей кожної дитини.

Характерними особливостями розвивальних ігор ейдетичного напрямку є:

Кожна гра – це комплекс завдань, які дитина виконує за допомогою картинок, іграшок, тактильних карток, кубиків, цеглинок тощо. Завдання даються дитині в різних формах: у вигляді моделей, схем, площинного малюнка, письмових та усних інструкцій. Завдання розміщені в порядку наростання складності, тобто в них використано принцип народних ігор: від простого до складного. Більшість ігор не вичерпується запропонованими зразками, а дозволяють дітям складати нові варіанти завдань, займатися творчою діяльністю.

Ігри не сумісні з примусом, створюють атмосферу вільної та радісної творчості. Ігри слід повторювати, адже це – необхідна умова розвивального ефекту. У процесі ігор вдосконалюється фонематичний слух, гострота зору, сприйняття простору і часу, мовлення, мислення, пам'ять та інші психічні процеси.

Ейдетика пропонує будувати роботу з дітьми на основі: вільних асоціацій, пов'язаних з предметними образами; колірних асоціацій; асоціацій, пов'язаних з геометричними формами; тактильних асоціацій; предметних асоціацій; звукових асоціацій; смакових асоціацій; нюхових асоціацій та графічних асоціацій. Працюючи на уроках з дітьми, вчитель неспроможний допомогти кожній дитині досягнути навчального матеріалу в повному обсязі, однак може показати легку схему його опанування. Результати практичної діяльності, саме інноваційні технології навчання покликані допомогти в практичній реалізації поставлених завдань. Секрети запам'ятовування – це мистецтво використання асоціації. Якщо вони є, то запам'ятовуються легко. Якщо асоціацій немає, то їх потрібно придумати. У дітей потрібно акцентувати увагу на образному порівнянні.

Тому у своїй роботі на заняттях мови я почала використовувати таблиці-схеми, які містили різні символи і допомагали дітям у складанні описових розповідей про іграшку, посуд, овочі та фрукти, одяг, пори року та інше. Саме символи допомагають дітям скласти нову казку або творчу розповідь чи пригадати казку, яку вони чули раніше. Ця робота тренує мислення та пам'ять, а саме головне – вона проходить, як цікава гра.

Також можна запропонувати дітям попрацювати з окремими символами, я дітям пропоную відгадати на що схоже, і отримую безліч варіантів. А саме головне те, що всі ці відповіді хоч і різні, та всі правильні, і всі діти молодці, тому що вони думали та фантазували самі. І тут доречним буде питання: «Чому ти так вважаєш? Поясни». І діти повинні навчитися обґрунтовувати свій асоціативний вибір.

Є китайська мудрість: «Скажи мені — і я забуду, покажи мені — і я запам'ятаю, дай торкнутися — і я зрозумію». Тому можна використовувати у роботі завдання і на розвиток тактильної пам'яті. Дітям цікаво не тільки побачити, а ще й торкнутися.

Ігри на розвиток здорової пам'яті

1. «Дівчинка з кішкою». Подивіться на картинку впродовж 15 секунд. Уявіть малюнок і дайте відповідь на питання:

- Якого кольору шерсть у кішки?
- Яка сукня у дівчинки?
- Що у кішки на шиї?
- Що у дівчинки на ногах? (капці; сандалі; боса).

2. «Тарілочки». Подивися і запам'ятай. Розклади так само.

А щоб краще запам'ятовувалось, треба зв'язати між собою малюнок на тарілці з фруктом. Наприклад, слива лежить на тарілці з намальованими половинками слив; груша – на тарілці з зірочкою, бо вона теж жовта; яблуко – на тарілці з квіткою, яка нагадує яблуневий цвіт і т. д.

Ігри на розвиток смакової пам'яті

Я думаю, усі знають гру «Вгадай на смак». Але на відміну від правил гри, ейдетичний напрям не припускає вгадування. Питання стоятиме так: «Про що ви подумали»? Для цього виду роботи не потрібні реальні смакові відчуття. Смак ми уявляємо. Питання може бути таким: «У мене є щось солоне і холодне. Про які страви або продукти ви подумали»? (солонке і холодне; гірке і тверде; гаряче і кисле і т. д.)

Вправи для розвитку асоціативної пам'яті

«Сьогодні ми вчитимемося малювати пентаграми до слів, які треба запам'ятати. Малюнок має бути простим, схемним та має допомагати запам'ятати слово».

Слова: зима, будинок, річка, сміх, школа, мама, квіти, чашка, дитина, вікно, пальто, яблуко.

З цих слів придумати розповідь і записати її, використовуючи символи.

Асоціації пов'язані з геометричними фігурами. Для цього виду роботи використовую картинки із зображеннями геометричних фігур та різноманітних предметів. Запитання ставлю аналогічно: «У мене є круг. Про які предмети ви подумали?» Тут основне не забувати про аргументацію, спонукайте дітей вчитися пояснювати, чому вона обрала саме той предмет. Наймолодшим потрібно спочатку дати змогу попередньо вивчити форму предметів, а під час гри пропонувати зорові підказки – предметні картинки. Слід заохочувати малюків призами. Ці ігри стимулюють мовну активність, роблять дітей сміливішими, формують уміння відстоювати власну думку.

Колірні асоціації. Для цього виду роботи потрібні картки з намальованими плямами різних кольорів та не кольорові зображення предметів або явищ.

Вихователь дає дитині або ж показує усій групі картинку з плямою певного кольору. Завдання кожного – вибрати серед картинок різних предметів саме ту, зображення якої в нього асоціюється з заданим кольором. Дитина обов'язково має обґрунтувати відповідь.

Наприклад:

Ось червоний колір. Про що ви подумали?

Я подумав про машину, тому що вона має зупинитися на червоне світло.

Я подумала про помідор, бо він коли досягне, стає червоного кольору

Я подумала про зайчика; він гриз червоне яблуко.

Можна змінити хід гри: навпаки, пропонуйте ряд предметних зображень і записуйте: «Про який колір ви подумали? Чому?»

Використання цих та інших прийомів ейдетики у щоденній роботі є надзвичайно ефективним, до того ж, цікавим способом саморозвитку та формування мислення, пам'яті, мовлення, креативності у дорослих та дітей. Ейдетика пропонує прості й цікаві для малюка методики розвитку пам'яті, які ефективні і не дають нудьгувати навіть самим непосидючим дітям.

Список використаних джерел:

1. Богайчук Р.В. Талановита дитина. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2009.
2. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. Практикум: навчальний посібник / І.М.Дичківська.- К.:Видавничий дім «Слово», 2013.- 448 с.
3. Калуська Л.В. Інновації в дошкільлі. Програми, технології, проекти, ідеї, досвід: Посібник на допомогу дошк. працівникам – Мандрівець, 2010. – С. 12-15.
4. Копилова О.П. Використання символів у роботі з дошкільниками. Середня група. / О.П. Копилова, В.М. Ткаченко. - Х.: В-во «Ранок», 2010. – 112 с.
5. Пащенко О. Креативний розвиток: ейдетика для дорослих та малих. // Дошкільне виховання.-2013.-№2.-С.24-26.
6. Пащенко О. Вивчаємо тварин з ейдетикою // Дошкільне вих.-я.-2011.-№7.-С. 24-26.
7. Пащенко О. Ейдетика для розвитку та навчання. // Дошкільне вих.-я.-2010.-№10.-С.16-18.
8. Пащенко О. Ейдетика в навчанні. // Дошкільне виховання.-2010.-№5.-С.20-22.
9. Яловська О.О. Цікаві цифри. Використання прийомів ейдетики при ознайомленні з цифрами. / О.О. Яловська. – Тернопіль: Мандрівець, 2010.-128 с.

УДК 376-056.2 9 : 81 — 028.31(045)

Гудзенко Н. Г.,
заступник директора з навчально-виховної роботи
Новоушицької спеціальної загальноосвітньої школи-інтернату
Хмельницької обласної ради

З ДОСВІДУ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ З РОЗВИТКУ СЛУХОВОГО СПРИЙМАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Працюючи довгий час з дітьми, які мають вади слуху, прийшла до висновку, що на уроках індивідуальної роботи з розвитку слухового сприймання та формування вимови велике значення має розвитковий характер навчання та виховання. Тому намагаюся забезпечувати максимальні умови для організації мовленнєвого спілкування дитини як з учителем, так і з учнями свого класу під час групових занять.

На заняття залучаю учнів, які мають порівняно однакову ступінь втрати слуху. Це дає змогу використовувати оптимальний для цієї категорії учнів навчальний матеріал. Розвиткові вправи, які використовую на уроці, розвивають мислення, пізнавальний інтерес, увагу. На уроках намагаюся використовувати проблемні ситуації, що створюють умови для розвитку творчого мислення.

Свою роботу на уроках починаю з поетапного розрізнення мови та елементів мовлення. Сутністю цієї роботи є послідовний перехід від складних диференціацій до простіших і точних.

На I етапі пропоную вправи на розрізнення кількості складів в слові, співвідношення з табличкою, відлік кількості складів та їх назви.

На II етапі учні розрізняють ритмічну структуру слова, визначають порядковий номер складу, на який падає наголос, виділяють наголошений склад, відхлопують, відтворюють наголос у мовленні.

На III етапі засвоєння слів пропоную учням розрізнити їхню звукову структуру.

На IV етапі проводжу диференціацію слова від речення, визначення на слух структури мовленнєвої одиниці (слово, речення), співвідношення з поняттями, відтворення у мовленні.

На V етапі проводжу роботу по розрізненню кількості слів у реченні, визначенню кількості слів, співвідношенню зі схемою речення, відтворенню в мовленні.

На VI етапі учні розрізняють кількість речень в тексті.

На VII етапі пропоную розрізнення тексту, питань і завдань до нього, елементів мовлення.

Ці вправи дозволяють формувати слухову уяву, поповнювати слуховий словник. Намагаюсь чим раніше розпочати формування тонких і точних слухових уявлень, тоді успішніше слух включається в процес навчання, формування вимови.

У сучасній сурдопедагогіці отримав широке розповсюдження розвитковий характер навчання. Тому, намагаюсь впроваджувати цей метод в практику своєї роботи, адже цей процес дуже ефективний для розвитку мислення, мови, сенсорної і моторної сфер, пам'яті, уваги, таких психічних операцій, як порівняння, співставлення, узагальнення, аналізу, синтезу, розвитку інтелектуальної і пізнавальної сфер діяльності, напрацювання самостійності, накопичення знань у напрямку до саморозвитку і творчості.

На уроках пропоную учням вправи на розрізнення мовлення на слух, що пов'язано з розвитком психічних функцій особистості. Ці вправи реалізують два завдання: розвиток слухового сприймання і мислення.

На уроках індивідуальної роботи забезпечую організацію міжпредметних зв'язків між навчальними предметами. Наприклад, розвиток слухового сприймання і математику, розвиток слухового сприймання і розвиток мовлення, розвиток слухового сприймання і читання тощо. Це означає, що на розвиток слухового сприймання виношу деякі теми із загальноосвітніх уроків, адаптований мовленнєвий матеріал (тексти з уроків читання), фрази, вирази, терміни тощо. Все це сприяє розвитку пізнавальної активності, забезпечує накопичення слухового словника, мовленнєвих понять на матеріалі, який сприймається на слух, самостійне мовлення учнів.

В основі усного мовлення є звучання слів. У дітей з різним рівнем збереження слуху можливості сприйняття усного мовлення різні. У глухих ця можливість обмежена, у слабкочуючих — розширюється. Цих дітей намагаюсь вчити сприймати мову за допомогою слуху, використовуючи різні засоби, які сприяють цьому процесу. Доведено, що чим краще артикуються звуки мови, тим вони краще сприймаються на слух і навпаки. Корекція звуковимови

здійснюється на слухо-зоровій і зоровій основі. Виправляю дефектну вимову з мірою її появи в мовленні дитини, для цього використовую засоби швидкого виправлення: повторення за вчителем правильної вимови, показ правильної артикуляції звуку, використання дактильного знаку, застосування словесної інструкції з правильної вимови, графічне зображення звуку на дошці. Всі засоби корекції супроводжую власною вимовою.

Учень сприймає моє мовлення слухо-зорово і порівнює свою вимову з моєю.

Розвитковий характер навчання під час уроків РСС розглядаю як розвиток психічних функцій дитини, її мисленнєвої діяльності, активізації пізнавальних інтересів, виховання самостійності, формування здібностей до саморозвитку і саморефлексії. Розвиткові вправи є невід'ємною частиною процесу з розвитку слухового сприймання. Мій досвід роботи по використанню розвиткових вправ на заняттях показав велику зацікавленість учнів до них, позитивний вплив як на процес розвитку слухового сприймання та формування звуковимови, так і на пізнавальну діяльність учнів в цілому.

Розвиткові вправи використовую впродовж всього навчального процесу, поступово ускладнюю їх із класу в клас, обов'язково дотримуюсь сучасних методик з розвитку слухового сприймання та формування вимови.

Розроблені мною вправи є здобутком спостереження за роботою учнів під час заняття, враховуючи зацікавленість, працездатність, творчу уяву, логічне мислення, пам'ять, увагу, зосередженість.

Однією із функцій, яка має відхилення в розвитку дітей з порушеннями слуху, порівнюючи із чуючими, є тактильні відчуття. Роль тактильних відчуттів має велике значення в розвитку дитини з вадами слуху, тому що завдяки тактильним відчуттям дитина знайомиться з оточуючими її предметами, дотик допомагає оволодіти усним мовленням. Названу функцію можна пов'язати з розвитком слухового сприймання.

На уроках з розвитку слухового сприймання та формування вимови пропоную вправи: „Чарівний мішечок“, „Чудовий ящик“ тощо, куди розташовувались муляжі по темам: „Овочі-фрукти“, „Дикі і свійські тварини та птахи“, „Іграшки“, „Шкільне приладдя“ тощо. Учні я пропоную на слух запитання „Що тут?“. Учень сприймає питання, задане на слух, виконує завдання, на дотик знаходить предмет і дає відповідь усним мовленням.

Ця робота цікава на початковому етапі навчання. Поступово робота ускладнюється: вибрати на дотик предмет серед схожих за формою (яблуко, слива, персик...). Розвиток слухового сприймання пов'язаний з таким психічним процесом як увага. Увага не є самостійним психічним процесом, так вважають ряд психологів. Вони вважають, що увага включається в будь-який вид психічної діяльності. Тому увагу я поєдную з такими психічними процесами як зорове, слухове, тактильне сприйняття. За результатами проведених розвиткових вправ, мисленнєві операції та прийоми визначають логіку пізнавального процесу учнів, що навчаються на уроках з розвитку слухового сприймання та формування вимови. Спеціально конструюю пізнавальні структури навчального матеріалу, який сприяє створенню проблемних ситуацій, організації творчої пізнавальної діяльності учнів, формує їх розумову діяльність.

Розвиток активності в пізнавальній діяльності значною мірою забезпечує проблемний підхід в навчанні.

Досягнення учнями міцності навичок слухових уявлень та звуковимови забезпечувалося виконанням мною таких завдань: аналіз та суть розвиткових вправ та пізнавальних прийомів; розвиткові вправи та прийоми, які використовувала для розвитку слухового сприймання та формування вимови; формуванням умінь в учнів встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки необхідні для розвитку слуху та формування вимови.

Результатом педагогічної роботи є — психолого-педагогічна корекція учня з вадами слуху та інтеграція його в середовище чуючих.

УДК 376-056.2 63 — 056.264 : 81-028.31(045)

Демчук Л. Й.,

вчитель індивідуальної слухової роботи Терехівлянського НРЦ

СИСТЕМА ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ІЗ ВАДАМИ СЛУХУ ТА МОВЛЕННЯ НА ЗАНЯТТЯХ З РОЗВИТКУ СЛУХО-ЗОРО-ТАКТИЛЬНОГО СПРИЙМАННЯ УСНОГО МОВЛЕННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ

Найважливішим завданням закладу для дітей із вадами слуху є всебічний розвиток учнів, підготовка їх до самостійного життя й подолання наслідків порушення роботи слухового аналізатора. Такий стан, як глухота, призводить до неможливості формування самостійного мовлення без спеціально організованого навчання. Відсутність слуху негативно впливає на психічний розвиток дитини, обмежує можливості пізнання довкілля, гальмує процес оволодіння знаннями. Тому корекційна спрямованість навчання займає провідне місце у закладах, де навчаються глухі учні.

Однією з основних організаційних форм навчання глухих дітей вимови є заняття з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання усного мовлення та формування вимови. В основі таких занять – формування в учнів вимовних умінь. Зміст навчання дітей з вадами слуху та мовлення визначається програмою, в якій передбачено формування вимовних навичок учнів:

- розвиток мовленнєвого дихання і голосу,
- постановка, закріплення і протиставлення звуків,
- робота над вимовою слів і фраз (наголос, злитність, орфоепія),

Тому завданням і змістом індивідуальних занять є формування в учнів таких елементів мовлення, як звуки та їх сполучення. Створення слухомовного середовища передбачає постійне вмотивоване спілкування дитиною, яка має порушення слуху, незалежно від її можливостей сприймання і рівня мовленнєвого розвитку. До формування такого простору мають насамперед долучатися педагоги-дефектологи, батьки, дорослі, котрі постійно спілкуються з дитиною.

Корекційно-відновлювальна робота спрямована на:

- максимальний розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання і формування вимови, збереження залишкового слуху;

- корекцією пізнавальної діяльності, формування навичок просторового, соціально-побутового орієнтування;

- розвиток навичок саморегуляції та саморозвитку учнів шляхом взаємодії з навколишнім середовищем на основі знань, умінь і навичок мовленнєвої, зокрема комунікативної діяльності й творчості.

Робота з удосконалення слухового сприймання і навчання звуковимови спрямована на формування усного мовлення, його сприйняття та відтворення і є одним із основних завдань навчання у школі для дітей з вадами слуху та мовлення. Розвиток залишку слуху розширює сенсорну основу сприйняття мовлення на слухо-зоровій основі і формування мовленнєвих навичок. При цьому досконалість мовлення сприяє сприйняттю мови на слух, зір і тактильно, так і тільки на слух.

Мета роботи: формування мовленнєвого слуху, створення міжаналізаторних умовно-рефлекторних зв'язків сприйняття усного мовлення.

Практичний досвід показує, що слухове сприймання має особливість розвиватися у дітей з порушенням слуху, як у глухих так і слабочуючих, у процесі мовленнєвого розвитку та під впливом набуття життєвого досвіду. Розвиток слухового сприймання відбувається за такими напрямками:

- Визначити, є звук чи немає.
- Визначити кількість звучань.
- Відрізнити гучне і тихе звучання.
- Сприймати та розрізнити на слух та на слухо-зоровій основі мовленнєві звуки, склади, слова, словосполучення і короткі речення.

Мовленнєвий матеріал, який дається учневі для сприймання та розрізнення, має бути йому знайомий. Це ті звуки, які вчили з дитиною, слова, які використовували у повсякденному житті. Під час роботи з розвитку слуху з використанням звуків, складів, слів словосполучень, речень варто віддавати перевагу одночасному слуховому і зоровому сприйманню. Потрібно звертати увагу дитини на обличчя педагога, показати, як під час промовляння рухаються губи, яке положення займає язик, вказати на відстань між зубами. Для цього на початковому етапі постановки чи корекції звуку потрібно використовувати профіль вимови того чи іншого звуку, де чітко зображено положення мовленнєвих органів.

Робота з мовленнєвим матеріалом – найбільший за обсягом та складний розділ роботи з розвитку слухового сприймання. Робота у цьому напрямі узгоджується та поєднується з роботою з розвитку мовлення. Навіть глуха дитина, яка не може сприймати і розрізнити окремі звуки та слова, як правило в змозі чути інтонацію мовлення. Необхідно навчити прислуховуватися до інтонацій, розрізнити їх та розуміти.

З багаторічного досвіду роботи з учнями з вадами слуху та мовлення можна сказати, у нашому закладі активно впроваджують інноваційні підходи в систему корекційної роботи, пов'язані з використанням комп'ютерних технологій. На індивідуальних заняттях комп'ютер широко використовують

для розвитку слухового сприймання та формування вимови. Розвиток навичок сприймання мовлення і формування вимови пов'язаний між собою. При опануванні звуків мовлення глухі діти сприймають їх слухо-зорово – за допомогою СА, сидячи перед дзеркалом. Це дає можливість контролювати свою вимову за допомогою зору та залишкового слуху. Діти запам'ятовують слухові, зорові, артикуляційні образи звуків, слів і речень, у разі потреби використати вібратор і тактильно-вібраційні відчуття. Мовлення учнів візуалізується в графічні образи на екрані комп'ютера. Діти співвідносять свою вимову із зміною об'єктів, характером їх рухів, усвідомлюють відмінність між правильною та помилковою. Робота з комп'ютером дає змогу швидше навчити правильної вимови звуків, аніж тільки за наслідуванням традиційних спеціальних прийомів. Вона зацікавлює дитину, перетворює складну роботу на захопливу гру. Важливо, щоб глуха дитина уважно слідувала за вчителем і свідомо засвоювала правильну вимову.

За допомогою модулів спеціальних програм «Видима мова» й «Живий звук» ми працюємо над характеристиками голосу, диханням, ритміко-інтонаційними особливостями мовлення, активізуємо слухові можливості учнів. Комп'ютер допомагає учневі розрізнити правильну й неправильну вимову. Складним завданням у роботі з глухими учнями є вироблення навичок самоконтролю над вимовою в самостійному мовленні. Як правило, довший час необхідний контроль вчителя, щоб учень не допускав помилок і його мовлення стало розбірливим. На етапі, коли звук поставлено, і учень вміє його правильно вимовляти, вводити звук у мовлення нам вчителям-сурдопедагогам допомагають власні дидактичні напрацювання.

Вправи, розробки занять, ігор та діалогів створено на основі вивчення сучасних підходів і методів у сурдопедагогіці, аналізу труднощів у практичній роботі з формування усного мовлення. Заняття та вправи мають мовленнєвий матеріал, дібраний за фонетичним принципом. Він відповідає програмі індивідуальних занять із розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання усного мовлення та формування вимови й віковим можливостям учнів. Створення цього комплексу мало на меті розв'язання таких завдань:

- методичне забезпечення слухо-мовленнєвої роботи в умовах впровадження інформаційних технологій навчання;
- практичне використання комп'ютерних програм у процесі формування вимови та розвитку сприймання мовлення;
- підбір та обробка мовленнєвого матеріалу під час роботи над усним мовленням.

Підбір комп'ютерного матеріалу для досягання максимальної ефективності в роботі над вимовою та розвитком слухового сприймання.

Досвід вчителів нашої школи з корекційно-розвиткової роботи свідчить, що важливе місце в роботі із сприймання мовлення та формування вимови займає організація комп'ютерного матеріалу та володіння методичними прийомами роботи з ним. Різний, зазвичай рівень розвитку мовлення, обсяг словникового запасу учнів потребує реального підбору мовленнєвого

матеріалу, лаконічного й точного формування завдань, швидкого застосування наочності для забезпечення розуміння та запам'ятовування матеріалу.

Підготовка дітей з вадами слуху та мовлення до повноцінного життя в сучасному суспільстві передбачає розвиток та формування розбірливого, емоційного усного мовлення, комунікативної компетентності. Інноваційні процеси в навчанні сприяють покращенню рівня корекційної допомоги учням з особливими потребами. Тому сьогодні потребує органічного поєднання корекційної роботи школи з сучасними технологіями у комплексному розв'язанні проблеми дитини з вадами слуху та мовлення, підготовки її до життя.

УДК 376-056.263 : 502 (045)

Дудар Н.В.,

вчитель початкових класів Терехівського НРЦ

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ В УЧНІВ З ВАДАМИ СЛУХУ НА УРОКАХ З ПРИРОДОЗНАВСТВА

На сучасному етапі, одним із актуальних аспектів сурдопедагогічної науки і практики є оновлення змісту спеціальної освіти, проектування сучасних методик навчально-виховного процесу. Це зумовлено тим, що світові тенденції у навчанні дітей з порушенням слуху полягають у гуманізації їхньої освіти, всілякому сприянні соціалізації та успішній інтеграції в суспільство.

Діти з порушенням слуху більшою мірою, ніж їхні однолітки з нормальним слухом, потребують цілеспрямованого вивчення довкілля.

Відсутність адекватної та достатньо-сформованої системи уявлень та понять про природні та суспільні явища, їх закономірності зумовлена специфікою порушення. До початку спеціального навчання, закріплюючись у пізнавальному досвіді дітей, під впливом наочно-дійового та наочно-образного мислення та мовлення, яке перебуває в стадії формування, життєві уявлення та поняття не створюють тієї необхідної основи, яка забезпечує готовність до вивчення основ наук. Труднощі та обмеженість словесного спілкування і є головною причиною порушення розвитку. Водночас, спираючись на компенсаторні можливості всіх інших органів чуття, діти певною мірою пізнають та узагальнюють явища навколишнього світу, накопичують певний обсяг знань про нього.

Втім, у більшості учнів цієї категорії запас знань про навколишній світ з яким вони приходять до школи, вкрай недостатній для того, щоб на нього можна було спиратися у навчанні. Незначний запас про об'єкти та явища живої та неживої природи у дітей можна пояснити не лише порушенням слуху, яке обумовлює негативні особливості сприймання і специфічно збіднений життєвий досвід, а й тим, що батьки не приділяли достатньої уваги розвитку дитини в цілому та, зокрема, формуванню уявлень та знань про навколишній світ.

У процесі навчання та нагромадження життєвого досвіду у дітей з порушенням слуху формуються необхідні знання, вміння та навички. Цього навчального року я працюю над проблемою “Формування та розвиток пізнавальних інтересів в учнів з порушенням слуху на уроках з природознавства”.

Тому, головними завданнями є:

- практичне опанування мовою;
- розширення, уточнення, корекція уявлень про довкілля;
- розвиток сприймання, в тому числі і слухового, формування наочних і довільних узагальнень.

Все це сприяє розвиткові і готує дітей до свідомого опанування знаннями, вміннями і навичками.

На уроках, поряд з усною формою спілкування я використовую письмову і дактильну. Дактильне мовлення, переважно, використовую для виправлення помилок вимови, граматичних помилок, введення нової лексики. Використання цих засобів залежить від матеріалу, який вивчається на уроці, етапу його опанування, а також рівня розвитку мовлення учнів.

Одним із актуальних для сучасної сурдопедагогіки залишається питання ролі та місця мови жестів і словесної мови у навчальному процесі дітей з порушенням слуху та їх взаємозв'язку.

Забезпечуючи єдність словесної та жестової мов, з урахуванням психофізичних можливостей учнів з порушенням слуху, створюю умови, необхідні для знань, умінь і навичок.

Водночас, всі форми організації навчальних занять дітей мають підпорядковуватися головній меті – подоланню мовленнєвого недорозвитку і забезпеченню широкої практики мовленнєвого спілкування. Саме тому серед першочергових моїх завдань є: ретельний добір мовленнєвого матеріалу, забезпечення систематизації слів та введення їх до активного мовлення дітей. Поєднання і чергування форм організації роботи з формуванням мовлення може бути різним, опрацювання матеріалу на уроці та закріплення й розширення його у позаурочний час, і навпаки, наприклад, від екскурсії чи спостереження за певними об'єктами до обговорення теми на уроці.

Закріпленню та розвитку мовленнєвого запасу, підвищенню рівня володіння мовним матеріалом у різних ситуаціях, сприяють екскурсії, практичні роботи, уроки-спостереження, які спонукають дітей до словесного спілкування. Плануючи екскурсії та спостереження беру до уваги відповідність їх теми і мети сезонним змінам в природі. Як зробити навчання цікавим – це залежить від майстерності вчителя. Як правило, найцікавішими для дітей є ті завдання, які максимально розвивають самодіяльність дітей, будять їхню думку. Уміння творчо розв'язувати проблемні питання пізнавального змісту, викликати в школярів пізнавальний інтерес, любов до предмета, примушувати їх мислити, активно працювати, міркувати – найважливіше у моїй роботі.

Формуючи пізнавальні інтереси в учнів початкових класів на уроках з природознавства, можна за допомогою різних *методів і засобів навчання*, а саме: створення проблемно-пошукових ситуацій, системи пізнавальних завдань,

організація самостійної діяльності учнів, використання цікавинок. Уроки з природознавства будую так, щоб вони були захоплюючими, цікавими, щоб успіхи в навчанні породжували в учнів почуття радості, розвивали пізнавальні інтереси. Дитяча допитливість і цікавість, на мою думку, поступово має перерости у практичний інтерес до знань.

Створюючи проблемно-пошукові ситуації на уроках даю змогу дітям працювати весь урок зацікавлено, активно. Діти переживають радість творчості, відкриття, відчуття перемоги. Хай це буде «відкриття» давно відкритого, а перемоги почнуться із самостійного розв'язання простого завдання. Маленька людина переживає ті самі почуття, що й справжній першовідкривач.

Наступною умовою розвитку пізнавальних інтересів є *самостійна робота* на уроках з природознавства. Самостійність учнів у навчанні – найважливіша передумова оволодіння знаннями, вміннями й навичками. Часто і правильно застосована самостійна робота розвиває увагу дітей, виробляє в них здатність міркувати, запобігає формалізму в засвоєнні знань і взагалі формує самостійність, як рису характеру. Це підштовхує мене до обов'язковості і різноманітності у використанні самостійних робіт.

На кожному уроці з природознавства використовую самостійні роботи різного дидактичного призначення: перевірні, підготовчі, навчальні. Основна функція перевірних самостійних робіт – контролююча, хоча і їм теж властиві елементи навчання. Щоб актуалізувати опорні знання учнів, їхні уміння і навички, потрібні для сприймання нового матеріалу та розвивати пізнавальний інтерес майже на кожному уроці пропоную дітям підготовчі самостійні вправи. До навчальних самостійних робіт відношу ті, які пропоную дітям для самостійного засвоєння нового матеріалу. Щоб самостійна робота була ефективною, слід чітко уявляти її залежність від ряду дидактичних умов.

На уроках з природознавства самостійна робота учнів різноманітна і за змістом, і за формою. Діти можуть самостійно опрацьовувати нові статті за підручником, проводити досліди за інструкцією, відповідати на запитання, малювати схеми, виконувати завдання з гербарієм, колекцією, працювати з календарем природи тощо. Як і на інших уроках я планую самостійну роботу на різних етапах навчального процесу. Залежно від рівня обізнаності школярів з матеріалом, змінюватиметься й ступінь їх самостійності під час виконання завдань.

Інтерес учнів на уроках природознавства буде ефективним, якщо дотримуватися таких дидактичних умов:

- 1) розуміння дитиною змісту і значення виучуваного;
- 2) наявність нового як у змісті виучуваного, так і в самому підході до його розгляду.

Стало вже традицією закінчувати навчальний рік у початкових класах *прогулянками та екскурсіями*. Екскурсія має не тільки навчально-пізнавальне, а й велике виховне значення. На екскурсіях розкриваю багатство, красу рідної природи, показую творчу діяльність українського народу.

Екскурсії надають можливість розглядати предмети і явища в їх природній обстановці, у взаємозв'язках і в русі, вони є джерелом позитивних емоцій, які в

свою чергу сприяють розвитку пізнавальних інтересів. На споглядально-пізнавальних екскурсіях діти ознайомлюються з об'єктами, вивчають їх за допомогою вчителя або спеціаліста, збирають цікавий фактичний матеріал. Практично-пізнавальні екскурсії передбачають не огляд об'єкта, а роботу з ним. При цьому перевіряється, наскільки глибоко і свідомо учні засвоїли матеріал, як можуть використовувати здобуті знання на практиці. Такі екскурсії є перевіркою засвоєння не одного якогось питання програми, а й цілого комплексу питань. Тому й об'єкти для подібних екскурсій вибираю так, щоб можна було організувати різні види навчальної роботи.

Практичні екскурсії, на відміну від споглядальних, проводжу як залікове, підсумкове заняття в кінці чверті, семестру або року. Маршрути і форми проведення екскурсій великою мірою залежать від місцевості та господарських будівель.

Таким чином, екскурсії мають велике значення у розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів. Вдало проведена екскурсія залишає в пам'яті учнів яскраві спогади, дає змогу краще засвоїти основні поняття з природознавства, стає багатим джерелом нових знань і дієвою формою виховання. Одноманітність в роботі швидко втомлює учнів. Якщо ж до уроку я вношу елементи загадковості, то дітям стає цікавіше навчатися, в них підтримується інтерес до навчання.

Отже, процес формування та розвитку пізнавальних інтересів на уроках з предмета з природознавства буде ефективним, якщо дотримуватись таких дидактичних умов:

- 1) емоційна привабливість навчання;
- 2) використання системи пізнавальних завдань;
- 3) застосування завдань з логічним навантаженням;
- 4) доцільне використання форм організації пошукової діяльності;
- 5) використання проблемно-пошукових ситуацій;
- 6) правильне застосування самостійної роботи;
- 7) використання довідкового матеріалу, "цікавинок", кросвордів, ребусів, загадок на уроках;
- 8) проведення екскурсій;
- 9) використання дидактичних ігор;
- 10) впровадження інноваційних технологій навчання.

Свою педагогічну майстерність спрямовую на те, щоб здобуття знань стали для дитини святом, захоплюючою подорожжю з несподіванками, сюрпризами, відкриттями.

УДК 373.5.015 : 811.161.2 + 821.161.2:004 (045)

Дудун Г. В.,
вчитель української мови та літератури Терехівського НРЦ

**ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНЦІЙ УЧНІВ
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

*«Зважаючи на швидкоплинність життя,
ми не можемо дозволити собі витратити час на завдання,
які не ведуть до нових результатів»*

Л. Ландау

У сучасному світі найціннішим ресурсом стала інформація. Як, не збільшуючи час навчання, навчитися освоювати більший обсяг знань? Відповідь проста: необхідно здійснювати організацію освітнього процесу на основі нової технології навчання з використанням інформаційних технологій. Наше суспільство, яке дбає про своє майбутнє, повинно не стояти осторонь нових інформаційних технологій, а навчитися грамотно їх застосовувати.

Аналіз сучасної педагогічної літератури свідчить, що зміни неможливі без застосування на уроках інтерактивних технологій, які ґрунтуються на діалозі, моделюванні ситуацій вибору, вільному обміні думками тощо.

Як впровадити сучасні інформаційні технології у практику навчально-виховного процесу, адже це один із найважливіших чинників успішності молоді людини. Розв'язання цієї проблеми можливе шляхом експериментальних умінь, дослідницької проектної діяльності учнів на уроках та в позаурочний час. Для вирішення цієї проблеми Жовнір М. І. практикує традиційні технології організації навчальної діяльності. Надає перевагу особистісно зорієнтованому навчанню, основні принципи якого висвітлені в дидактичних працях І. С. Якиманської, методичних посібниках Г. П. Гузика, А. Фасолі. Ця технологія сприяє індивідуалізації навчання, здійсненню диференційованого підходу. А самовираженню, самореалізації особистості допомагає проблемне навчання.

Сучасний урок української мови та літератури не можна уявити у наш час без комп'ютерних технологій, які допомагають формувати мовну, мовленнєву та орфографічну компетенції учнів. Тому, я вважаю, що використання інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ) в навчальному процесі є актуальною проблемою сучасної шкільної освіти.

У своїй роботі кожний педагог повинен користуватися такими заповідями:

- Кожна дитина талановита.
- Кожна дитина має право на помилку.
- Кожна дитина має право на вільний творчий пошук.

У таких умовах педагог має бути:

Педагог

Філософ Майстер Психолог

Віра в життя Віра в дитину Віра в себе

Сучасним можна назвати той урок, що побудований на засадах розвиваючого навчання, а також сприяє розвитку в учнів розумових операцій: умінь аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення, систематизації, класифікації, визначення причинно-наслідкових зв'язків та залежностей між різноманітними фактами, явищами, а також виробленню навичок логічного структурування.

Сучасна школа покликана застосовувати модель навчання, яка будується на діалогових формах спілкування, взаємодії. Такою моделлю навчання є

інтерактивне навчання. Навчаючи школярів мови, учитель повинен забезпечити раціональне змістове наповнення своїх занять. Організація уроку спирається на інтерактивну технологію, яка сприяє формуванню пізнавальної активності учнів, покращує якість навчально-виховного процесу.

Під час використання мультимедійних технологій знання набуваються різними каналами сприйняття тому краще засвоюються, запам'ятовуються. Інтеграція ІКТ та сучасних педагогічних технологій стимулює пізнавальний інтерес до української мови та літератури, створюючи умови для мотивації до вивчення цих предметів, сприяють підвищенню ефективності навчання і самонавчання, підвищенню якості освіти.

Розвиваючи особистість у процесі навчання, потрібно поєднувати різні типи навчання: індивідуальний та колективний, діалоговий та контекстний, створювати всі умови для творчої діяльності та застосовувати активні й інтерактивні методи навчання, використовувати інформаційно-комунікаційні технології, які роблять урок цікавим і сучасним. У зв'язку із цим мета не лише передати учням окреслену програмами та підручниками систему знань, а й підготувати дітей до життя в соціумі.

Сучасна людина має мати критичне мислення, знаходити шляхи розв'язання проблем у будь-якій ситуації, працювати в команді, бути здатною приймати рішення, активно використовувати сучасні інформаційні та комунікаційні технології.

Отже, своїм найголовнішим завданням вбачаю створення умов для розвитку комплексу рис характеру, які забезпечать інформаційно-комунікаційну компетентність та соціальну мобільність випускника, здатного орієнтуватися в суспільстві, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнічного суспільства.

З метою реалізації зазначених завдань та принципів у основі діяльності використовую інформаційно-комунікаційні технології.

Сьогодні в умовах демократизації та європейської інтеграції національної освіти вчителі шукають найефективніші методи і засоби навчання. Запровадження в навчально-виховний процес інформаційно-комунікативних технологій є вимогою часу. Як використовувати інформаційно-комунікаційні технології на уроках української мови та літератури? Це питання хвилює сьогодні вчителя-словесника. Він, перш за все, має справу з мистецтвом слова, працює над розвитком мовлення, залучає учнів духовних естетичних цінностей.

Не дивно, що деякі словесники остерігаються, щоб комп'ютер не витіснив роботу вчителя з уроку літератури; щоб яскравість медіатехнологій не замінила роботу зі словом, щоб велика кількість наочності не ускладнила завдання вивчення літератури, щоб глибокий аналіз тексту подекуди не замінився невиправданими інтерактивними методиками.

У науковій літературі поняття ІКТ-компетентності має різноманітне трактування. Так, П. В. Беспалов визначає дане поняття як інтегральну характеристику особи, що припускає мотивацію до засвоєння відповідних знань, здібність до вирішення завдань навчальній та професійній діяльності за допомогою комп'ютерної техніки і володіння прийомами комп'ютерного

мислення. А. А. Єлізаров під ІКТ-компетентністю розуміє сукупність знань, умінь і досвіду діяльності, причому саме наявність такого досвіду є визначальною щодо відношення до виконання професійних функцій. О. М. Шилова та М. Б. Лебедева визначають ІКТ-компетентність як здатність індивіда вирішувати навчальні, життєві, професійні завдання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Компетентність педагогів в області інформаційно-комунікаційних технологій розглядається також Л. М. Горбуною і А. М. Семибратовим як готовність і здатність педагога самостійно і відповідально використовувати їх у своїй професійній діяльності. Українськими вченими також було розкрито зміст ключових компетентностей під час застосування інформаційних і комунікаційних технологій (О. В. Овчарук, М. І. Жалдак, Н. В. Морзе та ін.). Вони передбачають здатність людини орієнтуватися в інформаційному просторі, отримувати інформацію та оперувати нею відповідно до власних потреб і вимог сучасного високотехнологічного інформаційного суспільства.

Опрацювавши досвід сучасних науковців, з метою пошуку змін у навчанні, які б дали якісний результат досягнень учнів, почала використовувати інформаційно-комунікативні технології на уроках та у позаурочній роботі з учнями. Вважаю, що ІКТ як багатofункціональний засіб може забезпечити формування і прояв ключових компетентностей учня, насамперед, пізнавальної діяльності.

Сьогодні немає такого вчителя, який не мріяв би про те, щоб його спілкування з учнями було б захоплюючим, цікавим, емоційним, а головне - тим цінним надбанням, яке б учні змогли перетворити у власне світосприйняття і світовідчуття. Формування нового мислення нерозривно пов'язано з тим інформаційним простором, в якому проживає учень, в якому пізнає навколишню дійсність, в якому він активно діє.

Грамотне, обґрунтоване використання ІКТ сприяє підвищенню ефективності якості навчання та сформованості ключових і предметних компетенцій школярів.

Великі можливості використання ІКТ надають уроки української мови. Можливості комп'ютера на уроках української мови я використовую на всіх етапах навчання: при поясненні нового матеріалу, закріпленні, повторенні, контролі знань, умінь, навичок. При цьому для школяра комп'ютер виконує різні функції: учителя, робочого інструменту, об'єкта навчання, ігрового середовища.

На етапі вивчення нового матеріалу я координую, направляю, організую навчальний процес. Навчальний матеріал «розповідає» або повністю, або частково комп'ютер, що дозволяє чергувати різноманітні методичні прийоми.

Для формування життєвих компетентностей учнів практикую традиційні та інноваційні технології організації навчальної педагогічної діяльності. Але більша частина моєї системи роботи ґрунтується на сучасних педагогічних технологіях, головна мета яких – зробити процес навчання творчим, особистісно зорієнтованим.

Працюючи над проблемою, дійшла висновку, що там, де використовувалися інформаційно-комунікаційні технології, навчально-виховний процес відзначався такими перевагами:

- краще сприймався матеріал учнями;
- зростала зацікавленість (сучасного учня дуже важко чимось здивувати, тим більше зацікавити);
- відбувалася індивідуалізація навчання, розвиток творчих здібностей (залучення школярів до створення уроків, проектів, презентацій);
- скорочувалися види роботи, що стомлювали учня;
- використовувалися різні аудіовізуальні засоби (музика, графіка, анімація) з метою підвищення активності дітей;
- уможлиблювалося динамічне та мобільне подання матеріалу;
- забезпечувалися умови для формування самооцінки учня та його для самостійної роботи.

Методично грамотна подача матеріалу в комп'ютерній програмі сприяє успішному формуванню особистісних компетенцій учнів під час вивчення цієї теми. При повторенні на початку уроку в комп'ютерному варіанті я використовую будь-який формат (текст, зображення): репродуктивне тестування, розвиткову гру, проблемну ситуацію. Проблемна ситуація допомагає зробити висновок. Якщо учень помилився, може скористатися підказками. В результаті всі учні включені в розумову діяльність, готові до сприйняття нового матеріалу. Ступінь самостійності при такому виді діяльності може бути або повною, або частковою.

Так, на уроці української мови в 5 класі при вивченні теми «Пряма мова» використовую різні мультимедійні презентації, що сприяють швидкості та ефективності засвоєння нового матеріалу

Тема. «Розділові знаки при прямій мові»

Творче моделювання:

- I група. Серед поданих речень знайти те, яке відповідає схемі:
Са: «Пм».
- II група. Серед поданих речень знайти те, яке відповідає схемі:
«Пм», - са.
- III група. Серед поданих речень знайти те, яке відповідає схемі:
Са: «Пм?».

1. Моя Україно! Як я тебе любив!
2. Проводжає батько сина і каже: «Повертайсь героєм».
3. «Добрий ранок, непосидо», - посміхається мати.
4. Вовк у лося запитав: «Ти чого рогатий став?».

При узагальнюючому повторенні для узагальнення та систематизації знань використовую підсумкове тестування, яким завершується кожна тема. Всі учні виконують контрольний тест. І тут же отримують оцінку комп'ютера. Великий інтерес викликають у учнів презентації в редакторі PowerPoint, які я складаю сама, або запозичую у колег у мережі Інтернет. При підготовці до уроку складаю презентацію зі схемами, але тільки їх основи, які учні заповнюють на уроці або шляхом усного промовляння і появи відповіді на слайді.

Швидко перевірити знання учнів дозволяє робота з текстами. Для цього на одному слайді з'являється текст, в якому пропущені орфограми, пунктограми або допущені помилки. Після написання роботи учні перевіряють свою роботу по наступного слайду і виставляють оцінки. Даний вид роботи зручний тим, що учні відразу бачать свої помилки, виправляють їх і отримують оцінки. Крім цього, учні самі створюють презентації по заданих лінгвістичним темам.

На етапі контролю знань, умінь, навичок комп'ютерний контроль знань має суттєві переваги порівняно з традиційним. Переваги полягають у наступному:

- здійснюється індивідуалізація контролю знань;
- підвищується об'єктивність оцінки;
- на процедуру оцінювання затрачається мінімальна кількість часу.
- Використовую різноманітні форми контролю: тести, самоконтроль, взаємоконтроль.

Отже, інтерактивне навчання – така організація навчального процесу, за якої неможлива неучасть у процесі пізнання: або кожен учень має конкретне завдання, за виконання якого він повинен публічно відзвітуватися, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед групою завдання.

Спілкуватись з учнем чи ученицею як із партнерами, не опускаєтьс, а піднятися до рівня дитини – мета інтерактивних технологій навчання. Ми з'ясували, що інтерактивні методи – це посилене педагогічне взаємодія учасників педагогічного процесу, інструментами і провідними ознаками якої є полілог, діалог, мисленнєва діяльність, смислотворчість, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, створення ситуації успіху, позитивність і оптимістичність оцінювання, рефлексія тощо.

Усі інтерактивні технології навчання поділяються на групи залежно від форми навчальної діяльності учнів. Інтерактивні технології охоплюють чітко спланований очікуваний результат навчання, окремі інтерактивні методи і прийоми, що стимулюють процес пізнання, а також умови й процедури, за допомогою яких можна досягти запланованих результатів.

Виходячи з усього згаданого, слід зазначити важливість використання інтерактивної моделі навчально-виховного процесу, яка передбачає використання інтерактивних технологій для різних форм організації навчання. Інтерактивна взаємодія потребує певної зміни всього життя класу, а також значної кількості часу для підготування. Використання інтерактивного навчання не самоціль. Це лише засіб для досягнення тієї атмосфери в класі, яка найкраще сприяє співробітництву, порозумінню і доброзичливості, надає можливості дійсно реалізувати навчання.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної, активної взаємодії усіх учнів. Головними в процесі навчання є зв'язки між учнями, їхня взаємодія та співпраця. Результати досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, учні беруть на себе відповідальність за результати навчання.

Список використаних джерел:

1. Активні та інтерактивні методи навчання / Укл. О.С. Кравчина– К.: ЦППО АПН України, 2003. – 32 с.
2. Біда О. Структура і методика інтерактивного уроку. // Початкова школа. 2007 - №7.
3. Васильєва Н. М. Застосування інтерактивних методів навчання на уроках предметів гуманітарного циклу //Управління школою. – 2005. - № 34. - С. 22-24.
4. Гейко І. Використання інтерактивних форм і методів навчання. З досвіду роботи //Тема. – 2004. - № 3/4. – С. 229-232.
5. Гін А. Безкровна атака: Технологія проведення навчального мозкового штурму: [Цікава і проста форма навч. діяльності] // Завуч (Перше вересня). - 2000. - № 8. - С. 7-8.
6. Кремень В. Освіта повинна готувати справжніх фахівців і свідомих патріотів // Освіта України. – № 5, 18 січня 2005. – С. 2-3.
7. Падалка О. С. та ін. Педагогічні технології. – К.: Укр. енциклопедія, 1995.
8. Пометун О.І., Коберник Г.І., Побірченко Н.С. та ін. Інтерактивні технології навчання // Сільська школа України. – 2004. – №16-17 (88-89). –128 с.
9. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. – К.: В-во А.С.К., 2004. – 192 с.
10. Симоненко Н.Є. Інтерактивні методи в гуманітарній освіті //Управління школою. – 2005. - № 34. - С. 18-21.
11. Єльнікова О.В. Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації пед. інновацій // Імідж сучасного педагога. – 2001. – № 3-4 (14-15). – С. 71-74.

УДК 376-056.263 : 81'64 (045)

Заяць Т. М.,
вчитель-дефектолог Сосницького НРЦ

БІЛІНГВАЛЬНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Сучасна гуманітарна парадигма організації і діяльності навчання осіб з порушеннями слуху враховує особливості інноваційних систем, які використовують сучасні знання для організації навчального процесу, орієнтованого на особистість, а не індивіда, з формами доступності і зручності, як в наданні, так і отриманні інформації. Сурдопедагогу нового тисячоліття вкрай необхідне глибинне розуміння явища білінгвального підходу, яке розкрито у працях: Н. Адамюк, Н. Зборовської, Н. Іванюшевої, С. Кульбиди, Д. Рассел, І. Чепчиної та ін. Ці дослідження вмотивовують: шлях оволодіння двома контактуючими мовами педагогом, який надає освітні послуги нечуючому учню, розвитку знань про процеси, які лежать у його основі, саме для того щоб мати можливість допомогти якісно пізнавати учням з порушеннями слуху світ.

Варто зазначити, що тривалий час питанню двомовності не приділялося достатньої уваги, оскільки наукові розвідки головним чином зосереджувались на опануванні нечуючими лише словесною мовою та особливостях форм словесного мовлення. Праці Р. Боскіс, А. Гольдберг, А. Зікеєва, С. Зикова, Т. Зикової, К. Коровіна, О. Круглик, Є. Кузьмічової, К. Луцько, Т. Марчук, Е.

Пущина, Ф. Рау, І. Соловійова, Л. Фомічової, Ж. Шиф, Г. Чефранової, Р. Якубовської, С. LaSasso, J. Leybaert, L. Watson та ін. Лише є цьому підтвердженням. У зазначених дослідженнях описано досвід навчання мовлення різних груп глухих в умовах одномовності. Констатовано факт неформування словесного мовлення без організації інтенсивного педагогічного втручання та відповідного оточуючого середовища нечуючої дитини. Загалом більшість означених дослідників вважають, що для глухих є цілком характерний факт збідненості словникового запасу, що складається переважно зі слів, які позначають конкретні об'єкти умов життя дитини; побудова речень без дотримання граматичних правил, особливо тих, що позначають час, рід, відмінок слів, причинно-наслідкові зв'язки між членами речення; небажання використовувати усне мовлення поза ситуацією навчання в умовах спонтанного спілкування. Зокрема, С. Зиков підкреслював, що кількісна сторона активного словникового запасу глухих учнів є однією з вагомих причин успішності навчання у школі.

У дослідженнях Б. Корсунської, Н. Морозової, Н. Засенко та ін. Відмічено нездатність чуючих дорослих успішно взаємодіяти з глухими учнями, що загалом зумовлює затримку розвитку їхньої емоційної сфери. К. Речицька експериментально встановила залежність між рівнем сформованості здатності до емоційно-вольової саморегуляції та ступенем порушення слуху, розвитком мовлення і досвідом шкільного навчання. Білоруський вчений В. Петшак свого часу зазначав, що глухі діти глухих батьків в умовах організованого навчання демонструють рівень розвитку емоційної сфери аналогічний чуючим одноліткам.

За результатами досліджень А. Венгер, А. Катаєвої, Ж. Шиф, та ін.) встановлено, що інтелектуальний розвиток глухих учнів в середньому характеризується затримкою в середньому на три роки порівняно з чуючими однолітками, якщо вони розвиваються в мовах одномовності. Дослідник А. Венгер пояснював це тим, що такі нечуючі діти не можуть правильно використовувати слова як спосіб позначення понять, їх фіксування в пам'яті та диференціації між собою у свідомості. У таких учнів відмічаються простіші, порівняно із чуючими однолітками, способи виконання дії. Так, вони схильні попередньо не продумувати свої дії, для них характерно здійснювати багаторазові спроби без внесення необхідних корегувань у виконання певної дії, що не призводить до бажаного результату. Варто додати, що такі дошкільники при виконанні практичних дій схильні зосереджувати увагу більшою мірою на меті, а не на засобах і способах її досягнення.

В умовах одномовності наявні і результати затримки інтелектуального розвитку, що виявляються у труднощах опанування дітьми зображувальною діяльністю (малювання, ліплення, конструювання тощо), це чітко зафіксовано у дослідженнях А. Венгер. За результатами цих матеріалів констатовано, що глухі суттєво відстають в опануванні зображувальною діяльністю порівняно з чуючими однолітками. Зокрема для них характерним є затримка у становленні предметного малюнку, його збіднений зміст, стереотипія у техніці виконання малюнку чи його деталей. Здатність до тематичного малювання у глухих

починає формуватися у віці чотирьох-п'яти років. При цьому вони схильні наслідувати зразок зображення, що запропоновано дорослим, без будь-яких помітних змін. Для глухих дошкільників притаманна затримка у розвитку сюжетного малювання, при цьому, сюжети малюнків тривалий час залишаються надміру спрощеними. Зокрема Н. Сошнікова це пов'язує з незначним обсягом сформованих уявлень про навколишній світ саме словесними поняттями (усна форма).

Водночас, дослідження питань двомовності з активним використанням жестової мови свідчать про зовсім інші результати у соціально-комунікативному розвитку дитини. Зокрема, у питаннях особливостей формування ігрової діяльності у глухих продемонструвало, що такі діти, як і чуучі, люблять гратися й відтворюють у грі те, що спостерігають в своєму житті. Для глухих дітей нехарактерний обмежений соціальний досвід, оскільки вони мають достатнє коло контактів як з дорослими, так і з іншими нечуучими дітьми, дорослі “розповідають” їм історії рідною жестовою мовою, “читають” казки – все це виявляється у змісті їхньої ігрової діяльності. Їхні ігри впродовж усього дошкільного і шкільного періоду мають не лише яскравий предметно-процесуальний характер, безпосередньо пов'язаний із реальними подіями їхнього життя, а й те, що їхні ігри переходять на рівень сюжетно-рольових ігор, як це характерно для чуучих однолітків. Не спостерігається труднощів при опануванні глухими дітьми ігровою діяльністю, а це, в свою чергу, не спричиняє затримки їхнього морально-етичного, культурного і соціального розвитку загалом.

Зарубіжні дослідження (U. Bellugi, J. Bonvillian, R. Folven, H. Feldman, S. Goldin-Meadow, E. Klima, S. Supalla, P. Tomaszewski та ін.) також доводять, що глухі діти з жестомовних родин володіють широким репертуаром соціальних ролей та різними стратегіями комунікативної поведінки. Жестова мова в цьому контексті в якості першої мови є достатнім засобом опосередкування та налагодження ефективної взаємодії дитини з оточуючими. Вчений зазначає, що глухі діти в таких умовах розвитку опановують лексичним запасом жестової мови, її граматичними правилами, кінетичними особливостями в послідовності та темпах, аналогічних для опанування чуучими дітьми словесною мовою. Ними встановлено, що суттєвих відмінностей від нормативних показників соціокультурного розвитку дошкільників із жестомовних родин не спостерігається. За таких умов діти опановують відповідними видами провідної діяльності, вони інтенсивно взаємодіють із жестомовними оточуючими, показники їхнього інтелектуального, емоційного, особистісного розвитку відповідають віковим нормам чуучих однолітків.

З'ясовано, що існує два підходи до особливостей навчання та соціально-комунікативного розвитку глухих учнів. Відповідно першого — одномовного підходу глухі виявляють: збіднений словниковий запас, що складається переважно зі слів, які позначають конкретні об'єкти з безпосередніх умов життя дитини; побудова речень без дотримання граматичних правил, особливо тих, що позначають час, рід, відмінок слів, причинно-наслідкові зв'язки між членами речення; небажання використовувати усне мовлення поза ситуацією

навчання в умовах спонтанного спілкування; утруднення в спілкуванні під час взаємодії з оточуючими; труднощі повноцінного засвоєння соціального досвіду; порушення опанування різними видами діяльності (предметної, ігрової, тощо). Відповідно до ключових позицій другого підходу зазначена специфіка спостерігається лише в тих випадках, коли домінуючим і єдино можливим засобом спілкування і взаємодії з дитиною є словесна мова. Водночас, педагог, який досконало знає обидві контактуючі мови і застосовує їх у процесі навчання осіб з порушеннями слуху та показники їхнього соціально-комунікативного розвитку більшою мірою відповідають нормативним показникам.

Таким чином, постає питання про необхідність напрацювання педагогічних технологій на білінгвальній основі. Звичайно, це буде можливим якщо на місце сурдопедагога-ремісника прийде педагог-творець, спроможний опанувати мови і здобувати сучасні двомовні знання, спроможний творити і застосовувати дієві білінгвальні методики.

Список використаних джерел:

1.Іванюшева Н.В., Кульбіда С.В. Особливості застосування двомовних програм як інструмент збереження мови лінгвістичної меншини : Освіта осіб з особливими потребами : шляхи розбудови : зб. наук. праць : Вип. 4. Частина 4. – Кіровоград, Імекс-ЛТД, 2013. – 25 -33. Режим доступу <http://www.irbis-nbu.gov.ua>

2.Концепція білінгвального навчання осіб з порушеннями слуху / [С. В. Кульбіда, І. І. Чепчина,, Н. Б. Адамюк Н., Н. Іванюшева та ін.]. – К. : УТОГ, 2011. – 53 с. Режим доступу <http://lib.iitta.gov.ua/9292/>

3.Кульбіда С.В. Освіта ХХІ століття Дефектологія. - №2. - 2006. - С.54 – 56. Режим доступу irbis.npu.edu.ua

4.Сурдопедагогіка І частина за ред. Н.Ф. Засенко. - К.: Освіта, 1994. - 308 с.

5.Kulbida S. (2017) The steps ukrainian science in the study and popularization the ukrainian sign language / svetlana kulbida / issues of upbringing and teaching in the context of modern conditions of objective complication of the person's social adaptation processes. – Peer-reviewed materials digest (collective monograph) published following the results of the CXXXVIII International Research and Practice Conference and I stage of the Championship in Psychology and Educational sciences (London, February 9 - February 15, 2017). - S. 26–28. Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/706729/>

УДК 376-056.2 9 : 39 — 161.2 (045)

Іванюк Г. С.,
вихователь Терехівлянського НРЦ

ВИХОВАННЯ МАЛЕНЬКОГО ПАТРІОТА НА ЗАСАДАХ УКРАЇНСЬКИХ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ ТА ЗВИЧАЇВ

Впродовж кількох років я працюю над проблемою «Виховання маленького патріота на засадах українських народних традицій та звичаїв».

*«Прислухайтесь як океан співає
Народ говорить, і любов, і гнів*

*У тому гомоні людським
Мудріших ніж народ, учителів немає:
У нього кожне слово – це перлина.
Це праця, це натхнення, це людина”*

М. Рильський

Людину робить сильною віра батьків, традиція роду, пам'ять поколінь. І, щоб відродити національну спадщину, нам слід повернути собі втрачені духовні якості, джерела народного буття, розповідати дітям історію народу, знайомити з традиціями і звичаями, обрядами, котрі сягають у глибину століть.

Давня істина: сьогоднішній день – похідне вчорашнього, а завтрашній – похідне сьогоднішнього. Наша ж історія культури – це своєрідний храм, який цінний не тільки працею, що в нього вклали будівельники, а й працею всіх прийдешніх поколінь, без якої той храм давно перетворився би на руїни. Народна мудрість говорить: «Дитячко – як тістечко: як його замісити, так воно і виросте». Наші діти – це наша старість. Правильне хороше виховання – це наше майбутнє, а погане – горе, наші сльози, наша провина перед іншими людьми.

Ця істина завжди буде живою:

Батьки і діти! Діти і батьки!

Не розділиме і довічне коло,

Ми засіваємо житейське поле

І не на день минулий – на віки!

Батьки і діти... Діти і батьки...

Нам нічого ділить на спільнім полі.

Постає питання: «Хто повинен проводити роботу по осуспільненню дитини до народної національної спадщини?» Звичайно ж, батьки і педагоги. І саме педагогам слід знати, що причетність до народної культури, очищує душу дитини, пробиває замулені джерельця доброти і любові до народу, до світу. Світу, у якому так багато прикrostі, жорстокості, зла, несправедливості і ненависті.

Кожна нація, кожен народ, має свої звичаї, що виробилися протягом багатьох століть і освячені віками. Звичаї народу - це ті прикмети, по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому.

І сьогодні я поставила завдання – виховати інтелектуальну, високогуманну людину, патріота свого народу, землі своїх батьків. Під час виховної роботи, чітко ставлю перед собою мету і завдання виховної діяльності, котрі базуються на загально педагогічних принципах та особливих методах роботи.

Отже, мета народного виховання учнів з особливими освітніми потребами – це розширення світогляду дітей завдяки вивченню українських народних традицій та звичаїв. Поставлена мета забезпечувалась рішенням наступних завдань:

- формування та розвиток свідомого ставлення дітей до свят, традицій свого народу, залучення їх до безпосередньої участі у святах;
- ознайомлення дітей з народними звичаями, іграми, піснями, жартівливими таночками, приповідками;

- формування поняття милосердя: «голодного нагодувати, спраглого напоїти»;
- розширення знань про святкування календарно-обрядових свят українського народу;
- ознайомлення з традиційними стравами;
- виховання почуття національної гідності, поваги до традицій власного народу.

Найулюбленіше свято нашої дітвори це свято Миколая Чудотворця. Напередодні свята, я розповідаю дітям про життя Святого Миколая, повідомляю, що за легендою, він живе у Раю на небесах, і раз у рік, спускається на землю, щоб прийти до діток і принести їм дарунки за хороше навчання, чемну поведінку, повагу до батьків та старших людей.

Проводжу з дітьми індивідуальні та групові бесіди про те, що цікавого подарував їм Миколай. Також дітям пропоную різні завдання із зображувальної діяльності (зліпити та намалювати). Їх роботи виставляються на виставках творчих майстерень Центру.

УДК 37-015.31 : 613 (045)

Капелюх Д. Р.,
заступник директора з виховної роботи Терехівлянського НРЦ

ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧІ ТЕХНОЛОГІЇ: СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

*Душа дитини – жовтий соняшник,
До сонця тягнеться щомить,
Та на душі тоді лиш сонячно,
Коли нічого не болить.
Коли дитина загартована,
Здорова й сильна, не сумна,
Тоді наука їй – як золото,
А світ – як казка чарівна.
Плекаймо, вчителі, той **соняшник**,
Нехай здоровим він зроста,
Обличчям тягнеться до сонечка,
Корінням – вглиб землі вроста.*

Здоров'я дітей – одне з основних джерел щастя, радості і повноцінного життя батьків, вчителів, суспільства в цілому. Для України головною проблемою, яка пов'язана з майбутнім держави, є збереження і зміцнення здоров'я дітей та учнівської молоді. Турботу викликає різке погіршення стану фізичного та розумового розвитку підростаючого покоління, зниження рівня народжуваності й тривалості життя, зростання смертності, особливо дитячої. Питання збереження здоров'я дітей та молоді – фізичного, психічного, соціального – є питанням стратегічним, таким, що має першочергове значення.

Згідно з даними моніторингового дослідження з кожним роком кількість здорових дітей зменшується. Тому головним завданням діяльності педагогічних колективів навчальних закладів на сучасному етапі повинно бути збереження і зміцнення здоров'я дітей, формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у вчителів, учнів та їхніх батьків.

Мета сучасної школи – підготовка дітей до життя. Кожен учень має отримати під час навчання знання, що знадобляться йому в майбутньому житті. Здійснення означеної мети можливе за умови запровадження технологій здоров'язберігаючої педагогіки. Учитель, володіючи сучасними педагогічними знаннями, при постійній взаємодії з учнями, їхніми батьками, медичними працівниками та шкільними психологами, планує й організовує свою діяльність з урахуванням пріоритетів збереження та зміцнення здоров'я всіх суб'єктів педагогічного процесу. У своїй роботі він звертається до різноманітних педагогічних технологій.

Технологія – це, перш за все, системний метод створення, застосування знань з урахуванням технологічних і людських ресурсів та їх взаємовпливу, що має на меті оптимізацію форм освіти (ЮНЕСКО). У класифікації освітніх технологій (управлінської діяльності, організації навчального процесу, виховної роботи та ін.) останнім часом виокремилася нова група – здоров'язберігаючі технології. Слід зазначити, що здоров'язберігаюча педагогіка не може бути представлена, як конкретна освітня технологія. Разом з тим, поняття «здоров'язберігаючі технології» об'єднує в собі всі напрями діяльності загальноосвітнього закладу з формування, збереження та зміцнення здоров'я учнів. Деякі науковці розглядають це поняття, виходячи з розуміння технології як певного прийому, методу, методики; інші розуміють його як сукупність певних технік, за допомогою яких реалізується освітнє чи інше педагогічне завдання. Вітчизняні та зарубіжні науковці вважають, що під «здоров'язберігаючими освітніми технологіями» треба розуміти всі педагогічні технології, які не шкодять здоров'ю учнів. Дослідник цієї проблеми Н. Смирнов зауважує: *«Якщо здоров'язберігаючі технології пов'язати з вирішенням тільки здоров'яхоронного завдання, то до них належатимуть педагогічні проблеми, методи та технології, які не шкодять прямо чи побічно здоров'ю учнів та вчителів, забезпечують їм безпечні умови перебування, навчання та роботи в загальноосвітньому закладі»*. Усі педагогічні технології, якими користується вчитель на уроці, можуть бути визначені (кількісно чи якісно) за ступенем впливу їх на здоров'я учнів. Деякі вчені пропонують виокремити поняття «здоров'яформуючі виховні технології», розуміючи під ним ті психолого-педагогічні технології, програми, методи, які спрямовані на виховання в учнів культури здоров'я, особистісних якостей, що сприяють його збереженню та зміцненню, формування уявлень про здоров'я як цінність, а також мотивацію на здоровий спосіб життя.

Інші науковці під «здоров'язберігаючими технологіями» пропонують розуміти:

- сприятливі умови навчання дитини у школі (без стресових ситуацій, адекватність вимог, методик навчання та виховання);

- оптимальну організацію навчального процесу (відповідно до вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог);

- необхідний достатній та раціонально організований руховий режим.

Діяльність загальноосвітнього закладу зі збереження та зміцнення здоров'я учнів лише тоді може вважатися повноцінною та ефективною, якщо повною мірою, професійно та ефективно в єдиній системі реалізуються здоров'язберігаючі та здоров'яформуючі технології. Основна роль у такій діяльності загальноосвітнього закладу відводиться грамотній організації навчального процесу. Колектив школи працює за моделлю здоров'язберігаючого середовища, найзначущими компонентами якої є:

- створення комфортних умов навчання (розклад уроків, перерв, режимні моменти);

- використання оздоровчих методик, які регулюють рухову активність, і прийомів реабілітації розумової і фізичної працездатності.

Школа працює в режимі 5-денного тижня, 6-й день - оздоровчий, що є найсприятливішим для виконання задач по інтеграції оздоровчого процесу в навчальний. До навчального плану включені уроки з ОБЖ, етики, основ здоров'я. У режим роботи школи в обов'язковому порядку введені ранкова зарядка, фізкультхвилинки, динамічні паузи на кожному уроці, 20-хв. рухлива перерва.

Модель екологічно комфортного освітнього середовища з використанням технології реабілітації працездатності школярів реалізується шляхом оптимізації і гуманізації навчального процесу, які можливі через:

- застосування різнорівневого навчання;
- глибоку диференціацію та індивідуалізацію навчання;
- широке використання сучасних педтехнологій;
- інтерактивне навчання;
- створення фізичного, фізіологічного, психічного комфорту для учнів;
- настанови вчительського колективу на створення відносин "учитель-учень" за формулою "суб'єкт-суб'єкт". Забезпечення позитивної мотивації навчання шляхом створення можливості успіху для кожного учня;
- розумне зменшення обсягу домашніх завдань із метою запобігання перевантаженню учнів.

Важливою умовою проведення уроків є застосування на заняттях здоров'язберігаючих технологій, що вимагає:

- врахування періодів працездатності учнів на уроках;
- врахування вікових і фізіологічних особливостей дітей на уроках;
- наявність емоційних розрядок на уроках;
- чергування пози з урахуванням видів діяльності;
- використання оздоровчо-фізкультурних пауз на уроках.

Велика увага має приділятися методиці викладання навчальних дисциплін, яка базується на здоров'язберігаючих технологіях та вивченні методик, які допомагають учителю втілити в практику викладання здоров'язберігаючі технології.

Для збереження здоров'я учнів велике значення має організація раціонального харчування. При створенні раціону харчування для учнів дотримується збалансування енергетичної цінності вмісту білків, жирів і вуглеводів. Щодня проводиться аналіз меню. Строго виконуються всі необхідні умови санітарного контролю. Для активізації захисних функцій організму проводиться вітамінізація.

Для збереження здоров'я важливу роль відіграє дотримання санітарно-гігієнічних умов:

- режим вологого прибирання (після кожного уроку);
- створення куточку гігієни (місця для миття рук);
- естетичне оформлення інтер'єру школи, в якому гармонійно використовуються здоров'язберігаючі аспекти: озеленення (вибір квіткових композицій, рослин, які мають терапевтичний ефект); кольорова гама, яка підтримує позитивний психоемоційний фон; створення умов для провітрювання класів та коридорів.

На уроках фізкультури вчителі повинні враховувати вікові та анатомо-фізіологічні особливості розвитку учнів, розкривати значення занять, сприяти формуванню вмінь та навичок здорового способу життя, профілактики захворювань, травматизму.

На уроках має здійснюватися диференційований підхід до учнів, з урахуванням рівня здоров'я та рівня фізичної підготовленості. Базуючись на цих показниках, вчителі повинні підбирати фізичні вправи, навантаження, враховувати їхню інтенсивність.

На уроках фізкультури повинні проводитися міжпредметні зв'язки з анатомією та фізіологією людини, гігієною, географією, історією фізкультури та спорту. Ефективне впровадження здоров'язберігаючої технології відбувається лише за умови, коли сам процес впровадження, складові технології, шляхи реалізації будуть зрозумілі, логічно обґрунтовані та інформаційно відкриті для педагогів і учнів, свідомо сприйматимуться ними. Тому дуже важлива система навчання суб'єктів освітнього процесу.

Навчання педколективу повинно здійснюватися (для прикладу):

- на педрадах. Тема: "Використання здоров'язберігаючих технологій в навчально-виховному процесі"

- на семінарах. Тема: "Здоров'я як ресурс, який забезпечує здатність дитини до розвитку";

- на інформаційно-аналітичних повідомленнях про сучасні тенденції у розв'язанні проблем здоров'я школярів. Тема: "Роль учасників освітнього процесу в формуванні культури здоров'я".

- у співпраці батьків і педагогів з питань збереження та зміцнення здоров'я дітей;

- на творчих майстернях вчителів. "Круглий стіл" з проблем впровадження здоров'язберігаючих технологій;

- на засіданнях методоб'єднань: "Виховання в учнів початкових класів відповідального ставлення до свого здоров'я", "Індивідуальна робота на

уроках", "Перевірка знань без стресів", "Виховання бережливого ставлення до життя»;

- на кожному уроці "Як запобігти перевантаженню навчального процесу", "Застосування різнорівневого навчання", "Використання інтерактивних методів навчання", МО класних керівників працює над проблемою "Виховання стійкого неприйняття шкідливих звичок" і т. п.

Має проводитися медико-валеологічний контроль за станом здоров'я, фізичним розвитком дітей, який починається з першого обстеження, а потім при повторних обстеженнях щороку дається оцінка стану здоров'я, фізичного розвитку, вирішується питання про індивідуальні призначення реабілітаційної і корекційної роботи. При повторних обстеженнях оцінюється динаміка стану здоров'я, фізичного розвитку, враховується ефективність реабілітації, результати доводяться до класних керівників, батьків, фіксуються в банку даних про здоров'я учнів. Цей блок здійснює контроль за санітарно-гігієнічним станом і профілактикою травматизму.

Не менш важливим є робота психологічної служби школи, яка спрямовуватиметься на формування в учнів здорового способу життя, вивчення конкретної дитини на пізнання і сприймання нею складного світу знань, соціальних відносин. Іншими словами, вона розглядає й тримає під контролем процес та результат включення індивіда у соціальні відносини. У процесі соціалізації індивід стає особистістю та отримує необхідні для життя серед людей знання, вміння, навички, тобто значимість спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми. Розвиток людини неможливо зрозуміти окремо від родини, соціальної групи та культури. У цьому процесі спостерігають три фази:

- адаптація - активне засвоєння існуючих норм;
- індивідуалізація - пошук засобів щодо прояву своєї особистості;
- інтеграція - поєднання групових та індивідуальних потреб.

Концепція освіти "Рівний – рівному" виходить з ідей реформування національної системи освіти з метою її орієнтації на утвердження здорового способу життя, розвиненої духовно, психічно, фізично і соціально здорової особистості, розширення демократичної взаємодії дорослих із молоддю. У час, коли знизився інтерес до здорового способу життя, а знання, поширювані дорослими, залишаються лише гаслами, новий підхід до забезпечення превентивних знань за допомогою самої молоді став рятівним. Перевага передачі знань від однолітка до однолітка полягає у тому, що:

- підлітки більше часу спілкуються один із одним;
- глибше розуміють потреби свого оточення;
- на відміну від дорослих, розуміють субкультурну мову;
- більше довіряють один одному, більше готові до розуміння і наслідування поведінки.

Важливим моментом здоров'язберігаючої діяльності є проблема позаурочної зайнятості дітей, організації дозвілля, додаткової освіти:

- організація фізкультурно-оздоровчих і спортивно-масових заходів;
- реалізація системи просвітницької роботи з учнями щодо формування в учнів культури ставлення до власного здоров'я;

- розвиток системи позаурочної зайнятості підлітків.

Оптимізація рухового режиму учнів – один із чинників, що дозволяє наблизити шкільне середовище до природного середовища дитини. Гімнастика на уроці дозволяє знімати стан утомленості на уроці, ослабити психологічну напруженість, викликану інтенсивністю занять і просто дати дитині можливість порухатися.

Формування ціннісної мотивації особистості до здорового способу життя, виховання здорової людини - процес досить складний і суперечливий. На нього впливають умови розвитку держави, громадська думка, тобто найчастіше ті чинники, що не залежать від школи. Орієнтація і стан сімейного виховання не завжди допомагають у цій роботі. Збільшення кількості проблемних родин, зайнятість батьків, звідси - несумлінне виконання виховних функцій. До того ж, за результатами соціологічних досліджень, багато дітей саме в родині здобувають перший негативний життєвий досвід., Тому слід не один рік працювати над тим, щоб кожна дитина усвідомила той факт, що стан здоров'я і творчих можливостей людини майже на 70 % залежить від неї самої, від рівня і стилю її життя, від її власної культури здоров'я і тільки на 30 % - від чинників зовнішнього середовища, а також те, що здоров'я є основною життєвою цінністю людини.

Список використаних джерел.

1. Кульбіда С.В. Освіта ХХІ століття Дефектологія. - №2. - 2006. - С.54–56.
2. Сучасні технології збереження здоров'я учнів: кращий досвід [Електронні дані] / авт. кол. ; уклад. А. Г. Обухівська, І. І. Цушко. – К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2015. – 221 с.

УДК 376-056.263-376-056.264(045)

Катіна Ж. Б.,

вчитель індивідуальної слухової роботи Тереховлянського НРЦ

ОСОБЛИВОСТІ ОБСТЕЖЕННЯ ЗВУКОВИМОВИ І СТАНУ СЛУХУ

Розповсюдженими причинами, які спричиняють недоліки вимови, є порушення слуху дитини та порушення функції артикуляційного апарату. Тому важливим етапом роботи фахівця є вчасне обстеження дитини з порушеннями слуху.

Зазвичай, на початку обстеження звуковимови перевіряється будова і рухливість артикуляційного апарату:

- *артикуляція*: чітка, нечітка, швидкість переключення рухів від одного до другого;
- *губи*: їх рухливість (витягування в перед, вібрація губ);
- *зуби*: правильність їх розташування, прикус;
- *тверде піднебіння*: високе, вузьке, широке, плоске, його розщеплення;
- *м'яке піднебіння*: укорочене, розщеплене, його рухливість;

- під'язична уздечка: її укорочення.

Характерною особливістю дітей із зниженим слухом є обмеженість запасу слів, неточне розуміння їх значення, заміна одного слова іншим. Недорозвиток граматичної будови їхнього мовлення є наслідком обмеженого словникового запасу і нечіткого сприймання на слух початку і закінчення слів (особливо тих, які починаються, або закінчуються на глухі приголосні звуки), в яких більшою мірою виражена граматична характеристика слова. Особливо часто відмічається у дітей із зниженим слухом нечітке уявлення про звуковий склад слова. Труднощі у розрізненні звуків і букв спостерігається у дітей навіть при невеликому зниженні слуху.

Обстеження слуху проводиться з метою виявлення ступеня його зниження у зазначеної категорії дітей. Для цього використовують шепітне мовлення, розмовне мовлення або гучне, камертони, аудіометр. Обстеження починається зі збору анамнестичних відомостей про причини і час зниження слуху. Питання про причини і час появи туговухості важливе для уточнення можливої залежності від цих факторів особливостей порушення функції слухового аналізатора і стану мовлення. До початку дослідження слухового аналізатора проводиться огляд вух, порожнини носа, глотки і гортані отоларингологом.

Обстеження слуху мовленням здійснюється трьома способами:

- 1) дитина повторює сказані вчителем елементи мови (речення, слова, склади, окремі фонemi);
- 2) відповідає на запитання вчителя;
- 3) виконує його розпорядження-інструкції усним мовленням.

Обов'язковою умовою дослідження, яким би способом воно не проводилось, є розуміння дитиною пред'явленого йому для розпізнання на слух мовленнєвого матеріалу.

У дітей з вадами слуху при різкому порушенні мовленнєвого розвитку порушується, як розуміння інструкції про порядок дослідження слуху, так і розуміння самого мовленнєвого матеріалу.

При дослідженні використовуємо малюнки, знайомі дитині слова, які потім застосовуємо і під час перевірки слуху. Починаючи дослідження, перш за все перевіряємо слух на розуміння шепітного мовлення. Для цього дитину ставимо спиною до вчителя на відстані 5 - 6 м і вимовляємо добре знайомі їй слова. Слова при цьому вимовляємо на залишковому повітрі після повного видиху. Якщо на відстані 5-6 м дитина не повторює названих слів, то відстань поступово зменшуємо до тих пір, поки не виявимо точне сприймання названих слів. Після встановлення відстані, на якій дитина чує шепітне мовлення, переходимо до дослідження слуху на мовленні розмовної гучності. Для цього дитину знову ставимо на відстані 5-6 м і голосом нормальної розмовної сили вимовляємо знайомі слова і речення. Дитина має правильно повторити почуте. Зменшуючи поступову відстань між вчителем і дитиною, виявляємо ту максимальну відстань на якій дитина правильно повторює почуті слова і речення.

При дослідженні слуху мовленням на кожне вухо окремо заглушуємо одне вухо, пропонуючи дитині вставити в слуховий прохід вказівний палець, як пробку, і терти його середнім пальцем. При необхідності збільшуємо відстань, якщо дослідження проводимо в невеликій кімнаті, тоді дитина повертається до вчителя вухом, яке не досліджується і закрите пальцем (це відповідає подвоєній відстані). Вивчення стану недорозвитку мовлення та супутніх відхилень у психофізичному розвитку дає можливість вчителю визначити індивідуальні особливості такого недорозвитку та психофізичного розвитку учня і скласти відповідний індивідуальний план корекції виявлених мовленнєвих і слухових відхилень.

УДК 373.5.016:376-056.2/3]:004(045)

Корольчук-Лях Ю. І.,
вчитель хімії Тереховлянського НРЦ

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ХІМІЇ

ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Учні з особливими освітніми потребами (ООП) мають певні особливості розвитку пізнавальних процесів. Учні з важкими порушенням мовлення часто є виснажливими, швидко втомлюються передусім у розумових видах діяльності. У окремих дітей спостерігається загальмованість, зниження розумової працездатності, зниження уваги. Досить часто мовленнєві порушення цієї категорії дітей викликають нестійкість уваги й пам'яті, недостатність регулюючої функції мовлення, порушення пізнавальної діяльності та розумової працездатності. Порушення слуху не лише обмежує можливості дитини в навчанні і пізнанні оточуючого, але й має негативний вплив на весь психічний розвиток особистості, затримуючи або спотворюючи його, оскільки мовлення є знаковою системою і виступає важливим засобом кодування і декодування інформації [3]. У зв'язку з цим, при підготовці та проведенні уроків необхідно підбирати такі методи подачі навчального матеріалу, які змогли б активізувати пізнавальні процеси учнів з ООП, зацікавити їх, навчити застосовувати отримані знання у житті. Адже, основне завдання сучасної школи – виховання компетентної особистості, яка володіє не лише теоретичними знаннями, а також уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи ті знання і беручи відповідальність за свою діяльність [1].

Інтерактивні методи навчання на сьогодні є актуальним способом роботи педагога в освітньому закладі. Інтерактивні методи навчання, на відміну від традиційних, базуються на активній взаємодії учасників навчального процесу. Такий підхід дозволяє активізувати навчальний процес, зробити його цікавішим, зрозумілішим та менш втомлюваним [4].

Хімія є цікавою, та водночас важкою наукою, тому використання інтерактивних методів при подачі матеріалу є актуальним, адже під час такого уроку учні вчаться бути демократичними, толерантними, приймати

обґрунтовані рішення, розвивають активний словник, критичне мислення, що у свою чергу забезпечує розуміння поданого матеріалу, його засвоєння, предметну компетенцію.

Для викладання хімії, опираючись на навчальні програми та методичні рекомендації, залежно від типу, поставленої мети, етапу уроку, для учнів з порушенням слуху та мовленнєвого розвитку, поряд з класичним викладенням матеріалу, застосовуються наступні інтерактивні технології: «мозковий штурм», «круглий стіл», «займи позицію», «експрес-опитування», «гронування», «складання мнемо карти», «робота в групах» та інші [2].

Наприклад, на уроках у 13 класі під час вивчення шкідливого впливу вживання алкоголю, наркотичних речовин, тютюнопаління на організм людини можна запропонувати учням питання з використанням методу «активна життєва позиція»: «Паління – це наркотик? Висловіть свою думку з цього приводу».

Використання інтерактивного методу «рольова гра» дає можливість всебічно розглянути проблему. Наприклад, на уроці хімії в 12 класі з теми «Охорона навколишнього середовища від забруднень під час переробки вуглеводневої сировини та використання продуктів її переробки» проблема, яку обговорюють учні, - це забруднення біосфери. Учні різносторонньо розглядають дану проблему, пропонують напрямки її розв'язання. Під час спільного обговорення проблеми, визначають конкретні напрямки, представляють спільну точку зору. На уроках екологічного спрямування також можна застосовувати методи «займи позицію», «круглий стіл».

У 11 класі для закріплення знань учнів з теми «Поширення неметалічних елементів у природі». Значення озонового шару для життя організмів на Землі з використанням «Відкритого мікрофона» можна запропонувати такі питання:

1. Який найпоширеніший хімічний елемент на Землі?
2. Якого хімічного елемента найбільше у складі літосфери?
3. Який масовий уміст Гідрогену на планеті?
4. Якого хімічного елемента найбільше у складі гідросфери?
5. Які неметалічні елементи беруть участь в утворенні органічних речовин?
6. Якого хімічного елемента найбільше у складі атмосфери?
7. Які зміни на Землі можуть статися в разі зменшення або зникнення озонового шару?

«Експрес-опитування» найчастіше застосовують на етапі актуалізації опорних знань і закріплення отриманих знань. Один з учнів записує на дошці основні терміни та поняття минулого уроку. За цими поняттями вчитель проводить опитування ланцюжком протягом 2–3 хвилин, причому перший учень, який відповідає, дає визначення й передає право відповіді наступному.

На уроці хімії з теми «Будова атома. Склад атомних ядер» у 9 класі на етапі актуалізації знань учням можна запропонувати завдання з використанням інтерактивної технології «гронування». Таку ж технологію можна застосувати і під час вивчення теми «Класифікація неорганічних речовин» у 9 класі.

На етапі актуалізації опорних знань, або узагальнення і систематизації знань, використовуються інтерактивні технології: «складання мнемокарт», «взаємоопитування». Складання мнемокарт дозволяє узагальнити та закріпити вивчений матеріал, а також на кожному уроці доповнювати наявні знання з теми новою інформацією.

Під час подачі навчального матеріалу великого обсягу, використовують методи «робота в групах», «робота в парах». Завдання для роботи в групах можуть бути різноманітними: опрацювання певної частини навчального матеріалу, розв'язування вправ, складання опорних схем, кросвордів, робота над проблемним запитанням тощо. Дані технології забезпечують активну взаємодію як учасників групи, так і учасників усіх груп між собою.

Науковцями і практиками визнано, що набуття знань, формування вмій і навичок, розвиток особистісних якостей, набуття певних компетентностей особистості учня є найефективнішими, якщо в навчально-виховному процесі використовуються інтерактивні форми і методи.

Дослідження проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) у 1980-х роках, показує, що інтерактивне навчання забезпечує краще засвоєння матеріалу, бо впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю. Результати цих досліджень відображено у схемі.

Схема 1. Піраміда навчання

З піраміди видно, що найменших результатів можна досягти за умов пасивного навчання (лекція – 5%, читання – 10%, зорове й слухове сприйняття – 20%, демонстрація – 30%), а найбільших – інтерактивного (групова дискусія – 50%, практичні вправи – 75%, навчання інших або негайне застосування знань – 90%) [1].

Отже, застосування інтерактивного навчання на уроках хімії у класах з важкими порушеннями мовлення та слуху є доцільним. Таке навчання забезпечує предметну компетентність учнів і водночас стимулює розвиток пізнавальних процесів, формування емоційно-вольової сфери, активного спілкування.

Список використаних джерел:

1. Використання інтерактивних методів навчання / О.М. Ковальова, Н.А. Сафаргаліна-Корнілова, Н.М. Герасимчук, О.А. Кочубей. – 2016. – Режим доступу: <http://www.refs.in.ua>.
2. Мельниченко Л. Використання інтерактивних технологій на уроках хімії / Л. Мельниченко // Хімія. – 2010. – № 5. – С. 5–12.

3. Основи корекційної педагогіки: навчальний посібник / С.П. Миронова, О.В. Гаврилов, М.П. Матвєєва.– Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2010. – 264 с.

4. Пометун О.І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: [науково-метод. посібник]/ О. І. Пометун. – К.: А.С.К., 2005. – 192 с.

5. Програми з хімії для учнів із важкими порушеннями мовлення та слуху.

УДК 376-056.2 3 : 172.15 : 51 (045)

Костів М. В.,

вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ

ВИДИ ІГРОВИХ СИТУАЦІЙ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Вчить добре той, хто вчить зрозуміло і захоплено. Суть дидактичної гри полягає в розв'язуванні пізнавальних завдань, сформульованих в цікавій, привабливій і популярній формі. Це дає змогу вчителю добитися розуміння математичних понять і, отже, зацікавити учнів математикою. Математичні ігри - це той інструмент, за допомогою якого відточується розум дитини, розвиваються його пізнавальні сили, нахили і здібності.

Вміло використовуючи ігрові ситуації можна подати будь-який математичний матеріал дохідливо, доступно, зрозуміло, а, отже, і цікаво. Гра для дитини — це праця, гра — це навчання. Гра приносить радість дітям. Навчання теж повинне бути радісним. Тому природно не відривати першокласників від гри, а навчати їх на перших порах через гру.

Гра як метод навчання поступово поступається своїм місцем іншим методам, зберігаючи свої позиції впродовж всього початкового навчання. На основі гри діти поступово привчаються до серйозної розумової праці, і, пізніше, для них під силу примусити себе вивчати матеріал навіть годі, коли він для них нецікавий, але є обов'язковим.

Учителі-практики довели, що коли вести урок без всякого використання гри або її елементів, то це приводить до втрати інтересу учнів до матеріалу, що вивчається та швидкій втомлюваності. Без гри на виконання навчальних завдань відводиться більше часу і зростає кількість допущених помилок.

Якщо вчитель знайде для своїх учнів свою гру, він на 90% доб'ється успіху в навчанні. Коли я стала застосовувати ігри, то діти стали вчити математику з інтересом, із нетерпінням чекають уроку. Ігри й ігрові ситуації, наочність виступають одним з найефективніших засобів навчання першокласників.

Першим видом ігрової ситуації є використання персонажів казок, мультфільмів та оповідань. Постановка звичайних навчальних запитань і завдань з участю вчительки Мудра Сова чи Буратіно збуджує інтерес і підтримує активну діяльність кожної дитини протягом тривалого часу.

Другим видом ігрових ситуацій є використання у сюжеті задач дій тварин. Наприклад: На галявині гралися троє зайчат, до них прибігли ще 2 зайчики. Скільки зайчат стало на галявині?

До третього виду ігрових ситуацій відносять лічилки або цікаві вправи. До четвертого виду ігрових ситуацій належать ігри-змагання. Варіантів ігор багато: хто більше і правильно розв'яже і запише за 1 хвилинку, хто швидше запише всі випадки складу числа з двох доданків і т. д.

При оцінюванні обов'язково слід знайти позитивне і в "переможених", і в переможців.

До п'ятого виду ігрових ситуацій відносять завдання ущільненого характеру. Це такі дидактичні ігри: "Доповни до числа 5", "Магазин", "Риболов".

До шостого виду ігрових ситуацій належать, власне, математичні гри. У першому класі це "Кругові приклади", "Лото", "Доміно". Усі вони на вдавання і віднімання чисел в межах 10.

У практичній роботі використовуються казки, проводяться ігри на відгадування, на розпізнавання фігур чи їх зміну, на кмітливість тощо.

Ігрових ситуацій можна створити багато, але всі вони мають упорядкуватися головною метою – учень має працювати над математичним завданням.

Ігри у своєму розвитку переходять від предметних до рольових, і від рольових до дидактичних. Інтерес дітей в дидактичній грі зміщується від ігрової дії до розумової задачі.

Дидактична гра є цінним засобом виховання розумової активності дітей, вона активізує психічні процеси, викликає в учнів живий інтерес до процесу пізнання. В ній діти охоче переборюють значні труднощі, вправляють свої сили, розвивають здібності і вміння. Вона допомагає зробити будь-який навчальний матеріал захоплюючим, викликає в учнів глибоке задоволення, створює радісний робочий настрій і добрий емоційний фон, полегшує процес засвоєння знань.

Учителям початкових класів слід пам'ятати слова великого педагога С. Т. Шацького: *"Гра, це життєва лабораторія дитинства, що дає той аромат, ту атмосферу молодого життя, без якої ця пора її була б втрачена для людства. В грі, цій спеціальній обробці життєвого матеріалу, є якраз здорове ядро розумної школи дитинства"*. В процесі проведення уроків математики з елементами гри реалізуються ідеї співдружності, змагання, самоуправління, виховання через колектив, відповідальності кожного за результати своєї праці, а мовне – формується мотивація навчальної діяльності й інтерес дітей до математики.

У процесі своєї діяльності на уроках переконалася, що гра — могутній засіб виховання волі колективізму, практичних навичок, основний шлях пізнання світу. Гра – творчість. Гра – праця. А праця розвиває мозок людини, її мислення. Цінність цього методу полягає в тому, що в ігровій діяльності освітня, розвиткова і виховна функції діють у тісному взаємозв'язку. Гра як метод навчання організовує і розвиває учнів, розширює їхні пізнавальні можливості, виховує особистість, яка в майбутньому стане цінним капіталом для нашої держави — України.

Список використаних джерел:

1. Богданович М.В. та ін. Методика викладення математики в початкових класах. – К: АСК., 1998. – 352 с.
2. Концепція національного виховання//Початкова школа. – 1995. - № 2. – с. 48-52.
3. Роменець В.А. Психологія творчості: Навч. посібник. – К.: Либідь, 2001.-288 с.
4. Дидактичні ігри з математики. Метод. банк // Початкове навчання. – 2006. - № 31(107).

УДК 373.5.016:[376-056.263:376-056.36]:003(045)

Кравчишин О. Д.,
вчитель початкових класів Терехівського НРЦ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА РОБОТА НАД РОЗВИТКОМ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ У ГЛУХИХ ДІТЕЙ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Писемне мовлення — одна з найскладніших вищих психічних функцій, яка полягає у висловленні власної думки на письмі. Щоб висловити думку на письмі, її необхідно породити і сформулювати таким чином, щоб вона була зрозумілою читачеві. Для цього суб'єкт повинен спрямувати зусилля на добір найбільш виразних лексичних та граматичних засобів. Писемне мовлення — вид діяльності, який потребує добре розвинутого внутрішнього гальмування, максимальної довільності усіх психічних процесів, усвідомленості власного "я", саморегуляції та самоконтролю; уміння сприйняти думку іншого, щоб зрозуміти написане з його позицій. Щоб користуватися писемним мовленням, необхідно засвоїти навички письма, читання. Учням важко даються навички читання через загальний недорозвиток мовлення, при читанні слів учені припускається великої кількості специфічних помилок. Найскладнішою операцією читання для моїх школярів є злиття звуків. Злиття складів у слова є також складним тому, що необхідно утримувати в пам'яті попередньо прочитаний склад і сполучати його з наступним.

Діти при читанні допускають помилки, які порушують логіку оповідання, коли одне слово замінюється іншим, подібним за звучанням, діти спотворюють слова, не помічаючи цього, не відчуваючи, що ці спотворення руйнують зміст тексту. Розуміння прочитаного ускладнюється не тільки низьким рівнем розвитку мислення й мовлення, бідністю життєвого досвіду і своєрідністю уявлень, але й послабленою мотивацією діяльності, труднощами розподілу уваги. Під час читання увага дитини повністю зосереджена на тому, щоб правильно прочитати кожне слово, зміст прочитаного при цьому залишається поза увагою.

На уроках читання продовжую формувати у школярів техніку читання: правильність, швидкість, виразність на основі розуміння читаного матеріалу. Це пов'язано з тим, що не всі учні достатньо мірою володіють зазначеними навичками. Крім того, вивчення кожного художнього твору викликає у них труднощі при його читанні та розумінні змісту. Адже рекомендовані твори різножанрові і при роботі з ними потрібна велика методична варіативність.

Школярі важко сприймають біографічні дані письменників, тим більше їх творчий шлях, представлений навіть у спрощеному варіанті. Біографію письменника вони часто ототожнюють з біографією героїв читаних творів.

На уроках читання, крім вдосконалення техніки читання і розуміння змісту художніх творів приділяється велика увага розвитку мовлення учнів і їх мисленню. Вчу дітей відповідати на поставлені запитання; повно, правильно і послідовно передавати зміст прочитаного; коротко переказувати основні події, викладені у творі; називати головних і другорядних героїв, давати їм характеристику, адекватно оцінювати їхні дії та вчинки; встановлювати нескладні причинно-наслідкові зв'язки і відносини; робити висновки, узагальнення, в тому числі емоційного плану.

Це вимагає серйозної методичної підготовки вчителя до уроку по кожному художньому твору, сприяє вирішенню проблеми морального виховання учнів, розуміння ними відповідності описуваних подій життєвим ситуаціям.

Навчання дітей писемному мовленню ґрунтується на вже відносно розвинутому усному мовленні.

При навчанні писемному мовленню слід пройти такі етапи:

✚ *Оволодіння графікою.*

✚ *Засвоєння структурних моделей речень, властивих усній та письмовій формам спілкування.*

✚ *Оволодіння писемним мовленням як засобом спілкування.*

Для кожного з етапів характерні різні типи і види вправ, які використовують у своїй роботі. Так при оволодінні графікою письма використовуються вправи з аналізу. Вправи на ідентифікацію та диференціацію:

- ✓ *звуко-буквений аналіз слова,*
- ✓ *групування слів з однаковими звуками,*
- ✓ *групування слів на основі протиставлення графем,*
- ✓ *списування за зразком,*
- ✓ *списування з різними завданнями.*

Основною метою засвоєння структурних моделей речень, властивих усній та письмовій формам спілкування, поряд з орфографічними навичками, є формування лексико-граматичної правильності письма. На цьому етапі найпоширенішими визнаються такі види вправ:

- ✓ *вправи на запитання-відповіді з частковою зміною мовного матеріалу;*
- ✓ *на трансформацію мовленнєвого зразка;*
- ✓ *на підстановку;*
- ✓ *на розширення та скорочення;*
- ✓ *диктанти.*

Мета оволодіння писемним мовленням як засобом спілкування – формування дій, що забезпечують виклад мовного матеріалу в письмовій формі. Характерними видами вправ на цьому етапі можуть бути:

- ✓ *відповіді на запитання та ускладнені запитання до тексту,*
- ✓ *складання запитань до тексту,*
- ✓ *складання плану до тексту,*

- ✓ переказ за планом,
- ✓ складання листа другу за зразком,
- ✓ розповідь з придуманим початком (кінцем),
- ✓ переказ тексту.

У тісному взаємозв'язку з розвитком усного зв'язного мовлення проводиться формування в учнів умінь писемного мовлення. Необхідно пам'ятати, що тренуючись в усному мовленні, учень може не навчитись писемному, і навпаки, володіння писемним мовленням може супроводжуватись безпорадністю в усному.

У самотійному житті мої випускники не будуть користуватися писемним мовленням. Однак, для виховання їх мовленнєвої культури, робота з розвитку писемного мовлення надзвичайно важлива, оскільки саме в процесі конструювання різних видів зв'язного писемного мовлення учні вправляються у застосуванні здобутих теоретичних знань, навчаються грамотного викладу власних думок. В основу навчання учнів зв'язному мовленню має бути покладено формування найголовніших умінь, необхідних для побудови зв'язних висловлювань (усних і писемних).

УДК 376-056.263 : 81 — 028.31(045)

Кріль О. І.,
вчитель-дефектолог Терехівського НРЦ

ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Характерною особливістю сьогодення є реорганізація системи спеціальної освіти на демократичних, гуманістичних засадах, створення в Україні альтернативних моделей психолого-педагогічної підтримки дітей з особливими освітніми потребами, механізмів для вільного вибору форм навчання дітей, рівня і діапазону їхніх освітніх потреб.

Для дітей з порушеннями слуху потрібно прокласти умовні стежки до світу людей, природи і самого себе. Ці стежки можуть бути різними. Важливо, щоб вони приводили до гармонійного розвитку, позитивного самопочуття, створювали передумови для соціальної та особистісної реалізованості [1].

Один з найважливіших інтеграційних показників розвитку дитини – рівень її мовленнєвої компетенції. Роль володіння мовленням, знання мови важко переоцінити. Опановуючи рідну мову, діти отримують змогу повноцінно спілкуватися, пізнавати навколишній світ, залучатися до скарбниці національної та світової культури, розвивають інтелектуальні здібності (удосконалюють мислення, пам'ять, уяву), що сприяє найповнішій реалізації потенційних можливостей і життєвих потреб.

Формування мови й мовлення є значним стимулом загального психічного розвитку глухих та слабкочуючих дітей, що створює великі можливості для розвитку їх мислення, пам'яті та становлення особистості. Засвоюючи елементи

мови, зокрема лексичне багатство, граматичну будову, стилістичні можливості мови, вони вчаться висловлювати свої думки і розуміти інших, будуючи усні й писемні висловлювання, користуючись усним мовленням у будь-якій життєвій ситуації.

Різним питанням, що стосуються мови та мовлення дітей з вадами слуху, присвячена велика кількість наукових праць, методичних розробок. Втім, і донині залишається актуальним пошук нових підходів, удосконалення методики навчання мови й мовлення. Практичне розв'язання окреслених питань вважається одним із шляхів соціалізації нечуючої дитини, її інтеграції в суспільство.

Відомо, що розвиток мовлення в дітей з порушеннями слуху пов'язаний з багатьма труднощами, зумовленими не лише специфікою сприймання мовлення оточуючих, а й особливостями формування їхньої пізнавальної діяльності в цілому. Мовлення – найважливіший інструмент пізнання, мислення. Його розвиток украй необхідний для досягнення високих показників опанування основ наук. Сьогодні українські вчені наголошують, що недосконалість мовлення глухих і слабочуючих дітей, їхнє відставання від однолітків з нормальним слухом значною мірою можуть бути попереджені та ліквідовані завдяки створенню адекватних соціально-педагогічних умов формування інтелектуальної діяльності. Тобто не порушення слуху, а соціальна ситуація розвитку нечуючих дітей є визначальною у формуванні їхньої пізнавальної діяльності та особистісних рис. Збереження інтелектуальних задатків дозволяє активізувати психічний розвиток дітей, ефективно використовувати “обхідні шляхи”, аби навчити дитину розуміти мовлення та користуватися мовою в усіх її видах і формах.

Фактори, що впливають на стан мовлення дітей з порушенням слуху

Серед факторів, які впливають на розвиток мовлення дитини, що має порушення слуху, як найважливіші виділяємо наступні:

- а) ступінь зниження слуху — чим гірше дитина чує, тим гірше говорить;
- б) час виникнення порушення слуху — чим раніше воно виникло, тим важчим є розлад мовлення;
- в) умови розвитку дитини після виникнення ураження слуху: чим раніше розпочинаються спеціальні заходи для збереження і виховання нормального мовлення, тим кращі результати;
- г) загальний фізичний і психічний розвиток слабкочуючої дитини — дитина фізично міцна, психічно повноцінна, активна, буде володіти розвиненішим мовленням, ніж фізично ослаблена, пасивна, і тим більше, психічно неповноцінна.

Спілкування глухих дітей дошкільного віку з оточуючими дорослими (найчастіше батьками) відбувається за допомогою предметних дій, природних жестів, міміки та інших немовленнєвих засобів з голосовими реакціями, невіднесеним лепетом. Кількість засобів немовленнєвого навчання з віком у глухих дошкільників розширюється: стає більше природних жестів, деякі з них

діти вигадують самі або навчаються у дорослих. Розвиваються різноманітні погляди, спостережливість, увага до міміки дорослих.

У ранньому віці відмінності у мовленні глухих та дітей з важкою туговухістю не виражені, більш помітні вони стають після чотирьох років.

Слабочуючі діти відрізняються від глухих тим, що у них навіть без спеціального навчання збільшується кількість слів, хоч і не схожих на слова, якими користуються діти, якічують.

Особливості формування та розвитку словесного мовлення у дошкільників з вадами слуху

Дошкільне дитинство – перший і найвідповідальніший етап розвитку дитини, на якому закладаються основи її психічних якостей та пізнавальних процесів. Саме в цьому віці між дорослим і дитиною встановлюються близькі стосунки. Тож батькам і педагогам належить провідна роль в інтелектуальному розвитку малюка, в пізнанні ним світу та становленні його особистості.

Ще більше від дорослих залежить психічний розвиток дитини з розладом слуху. Вже в перші дні свого життя такий малюк стикається з великими проблемами, головна з яких полягає в тому, що його слуховий апарат не може сприймати багатьох зовнішніх подразників (звуків). Як наслідок – потік інформації звужується.

Значно ускладнюється процес адаптації дитини до навколишнього світу і через обмежені можливості традиційного щоденного спілкування з найближчим оточенням. Особливості психічного розвитку дитини зі зниженим слухом зумовлюють необхідність створення в дошкільному закладі спеціального корекційно-розвивального середовища. Система загально-розвиткової та корекційної роботи спрямована в першу чергу на корекцію вторинних відхилень – розвитку мови і мовлення. Шлях від звуку до оволодіння фразовим мовленням проходить через цілеспрямовану систему роботи з нечуючими малюками.

З метою забезпечення якісного формування мовленнєвої діяльності нечуючих дітей, проводжу підготовчу роботу з ними, в основу якого покладено метод безпосереднього наслідування. Коли усно повідомляю дітям матеріал, вони дивляться на губи і в цей час мимовільно наслідують мовні рухи, рефлекторно повторюють слова-склади. Спочатку це лепетна мова, але і вона сприяє тому, що малеча починає розуміти, що кожний предмет або дія має словесне позначення. При багаторазовому повторенні знайомих слів вони навчаються пізнавати їх по губах людини, яка говорить і промовляти вголос.

Вимова вголос дає змогу контролювати якість мови дітей: виразність, силу голосу, злитність, наголос тощо. Тому заохочую малюків повторювати мовний матеріал, запитання, накази, доручення та інше, поки їх мова не стане достатньо розвинутою, свідомою. Та й після цього доцільно, щоб вони час від часу повторювали слова мовця вголос, це допомагає підтримувати в дітей уважне ставлення до читання з губ того, хто говорить.

Відомо, що в дітей з вадами слуху дошкільного віку увага не стійка. Їм важко зосередитись на чомусь навіть на декілька хвилин. Разом з тим наявність

стійкої і тривалої уваги для такої дитини необхідна, вона сприяє успішному встановленню контактів з оточуючими людьми. Спостерігаючи за губами і руками (при дактилюванні) людини, що говорить, нечуючий малюк швидше навчається читати з губ і говорити.

Вихованню уваги у дітей сприяють підготовчі вправи, якими розпочинаю роботу з мови. Вони допомагають виробляють вміння відтворювати прості рухи рук, голови, ніг пальців. Засвоєння таких рухів сприяє оволодінню дітьми дактильною абеткою. Для голови даю такі прості вправи: нахилити голову вправо, вліво, вперед, назад, робити колові рухи головою зліва направо і навпаки; для рук: підняти руки вгору, відвести в різні сторони, сховати за спину, піднімати і опускати по чергово то праву, то ліву руки та ін. Ці вправи можна робити сидячи за столом, стоячи, можна їх поєднувати з рухами ніг.

Діти швидко навчаються відтворювати великі рухи і тоді переходжу до наслідування рухів пальців. Мета цих вправ – підготувати дитину до розпізнавання дактильних знаків, а пальці її – до їх відтворення. Вправи на наслідування малих рухів рук можуть бути різноманітні, наприклад: стиснути пальці в кулак і розтулити; стиснути кулаки, а потім відводити по чергово пальці (спочатку по одному пальцю, потім по два, три, чотири і всі п'ять); розсунути і стулити пальці при витягнутих долонях; імітувати гру на піаніно, трубі та ін.

Роботу з розвитку вміння відтворювати рухи мовного апарата розпочинаю після того, як діти навчаються відтворювати прості рухи рук, ніг, голови, пальців. Спочатку дитина відтворює нескладні рухи мовного апарата. Вона повторює їх за мною, уважно дивлячись на рот. Цю роботу доцільно проводити перед дзеркалом, в якому дитина спостерігає за рухами язика, губ. Слід спостерігати, як малюк виконує вправи, як ставиться до них. Важливо, щоб у нього не знизився інтерес до виконання вправ. Щоб запобігти цьому, створюю ігрову ситуацію і використовую заохочення чи нагороди, а також чергую різні вправи.

Важливе значення для розвитку словесного мовлення дитини з розладами слуху має спілкування, включене у спільну з дорослими предметну та пізнавальну діяльність. У процесі діяльності намагаюсь зацікавити малюка співпрацею та навчити практичної взаємодії, яка є корисною під час обстеження різних предметів з допомогою тактильних відчуттів, зору, залишків слуху, смаку.

Щоб навчити дитину детально обстежувати якийсь об'єкт, разом з нею послідовно виконую такі дії: спочатку обводжу предмет по контуру пальчиком дитини, потім допомагаю обстежити його поверхню дитячою долонею. Під час обстеження вказую на якусь важливу особливість предмета, фіксую на ній увагу малюка (наприклад, стукаю предмет об стіл біля його вуха; якщо це їстівна річ - даю покуштувати). Іншим разом сама проводжу обстеження на очах у дитини, а потім пропоную малюкові повторити мої дії. Так навчаю дітей елементарних способів пізнання, закладаю основи аналізу, розвиваю сприймання, формую перші уявлення про предмети. А враження малюків від одного об'єкта, отримані через різні аналізатори сприймання, поступово

складаються в цілісний образ предмета, на який згодом “накладається” відповідне слово.

Щоб навчити дітей виконувати якусь дію, спочатку виконую її разом з ними. Якщо діти постійно виконують дію за допомогою словесного сигналу, вони одночасно навчаються виконувати дію і засвоюють її словесне позначення. Дуже важливо, щоб ці дії сприймалися в ігровій ситуації. Гра – найбільш притаманна дитині діяльність. Тому саме в ній діти ефективніше засвоюють і різноманітні навички, і розвивають мовлення.

Дитина має насамперед усвідомити, що між предметами, діями і мовленнєвим актом (звучання, артикуляція, емоція) існує зв'язок. Тому чітко, голосно називаю предмети, якими дитина грається, з якими стикається у побуті. Так само називаю і дії (дорослих і самої дитини), спочатку короткими, лепетними словами або словами-звуконаслідуваннями, але обов'язково так, щоб дитина бачила моє обличчя, а саме-губи.

Формування словесного мовлення здійснюється постійно, у взаємозв'язку з організацією життя дітей. Так, слова і фрази, які дитина засвоює безпосередньо у процесі діяльності, сприймаються нею свідомо. Дитина розуміє, що кожне слово означає певну дію або предмет, що завдяки слову вона зможе задовольнити свої потреби й інтереси. Все це сприятиме у майбутньому словесному спілкуванню нечуючої дитини з людьми, які її оточують.

Особливо важливу роль на початковому етапі навчання усному мовленню відіграють таблички. Слова і короткі фрази, записані на табличках, допомагають встановити контакт з дітьми. У підготовчий період виконанню дитиною тієї чи іншої дії має передувати показ відповідної таблички. В цей період діти розпізнають слова за деякими зовнішніми ознаками. І вже в цей час фіксую увагу дітей на словах, вчу уважніше розглядати окремі букви, порівнювати їх. Це дає можливість читати і запам'ятовувати прочитане. Починає розвиватися не тільки глобальне сприймання слова, а й аналітичне. Під час навчання глобального читання слів, написаних на табличках, намагаюсь не допомагати дітям зрозуміти їх значення за допомогою відповідного жесту. Адже дитина прагнути скористуватися цим легшим засобом спілкування і менше звертатиме увагу на таблиці зі словами. Це затримуватиме розвиток словесного мовлення дитини з вадами слуху. Жест корисно використовувати, якщо він виступає як доповнення до слова, що сприймається, або є засобом вияву емоційного стану. Але в будь-якому випадку не можна допускати, щоб жест замінював слово. Спілкування має здійснюватись за допомогою усного слова.

З року в рік збільшується обсяг матеріалу, який має засвоїти дитина, збагачується його зміст. Поступово ускладнюється, наближаючись до звичайної, і форма спілкування дитини з оточуючими – від глобального читання табличок із словами до самостійного усного мовлення. З віком розширюються завдання щодо формування мовлення, збільшується обсяг словника, яким має оволодіти дитина, підвищуються вимоги до його засвоєння і використання. Цей процес повільний і складний, але, послідовно і систематично здійснюючи його, можна досягнути поставленої мети: дитина

розумітиме мовця, зчитуючи мову з губ, і відповідатиме мовою зрозумілою для інших людей. Формування словесного мовлення дітей з вадами слуху здійснюється не тільки безпосередньо у спілкуванні, а й на індивідуальних заняттях та в процесі навчальної діяльності. Саме поєднання цих двох шляхів сприяє швидкому і якісному засвоєнню мови.

Отже, формування словесного мовлення у дітей дошкільного віку з вадами слуху – це і вивчення одиниць мови для використання їх у мовленнєвій діяльності, й оволодіння умінням, як розуміти словесне мовлення, так і породжувати його, й опанування способами висловлювання думок засобами мови. Л. С. Виготський наголошував: *“Більшість проблем, пов’язаних із глухотою, мають суто соціальну, а не фізіологічну природу”*. У вихованні нечуючої дитини ефективним може бути тільки цілісний підхід, провідним напрямком якого є спеціальне навчання, як основне джерело розвитку в цілому, і зокрема мовленнєвого. Від того, наскільки оптимально воно буде організоване, залежить, як дитина зуміє контактувати з навколишнім середовищем, якого рівня розвитку досягне, а відтак... і якою професією зможе оволодіти в майбутньому. І навіть більше: чи стане вона самостійною людиною, здатною розв’язувати складні життєві питання чи залишиться вкрай залежною від сторонньої допомоги. Інтенсивний мовленнєвий розвиток, процес удосконалення немовленнєвих видів пам’яті, мислення, уяви виконує компенсаторно-корекційну функцію. Такий підхід створює передумови для розв’язання важливого завдання – формування і розвитку усного мовлення.

Розвиток мовлення в нечуючих не відбувається спонтанно, самостійно. Його стан визначається не віковими особливостями, а зумовлюється тим педагогічним впливом, який існує, наявністю сприятливих передумов. На ґрунті недосконалих немовленнєвих процесів і мовлення розвивається важко, вивчені слова залишаються «порожніми», не стають інтелектуальним надбанням дитини і не можуть вільно використовуватись у спілкуванні, при словесному оформленні власної думки.

Розвиток усного мовлення у дітей з вадами слуху - це величезний, клопіткий і, на жаль, не завжди вдячний труд, який вимагає не тільки знань і досвіду, а ще й терпіння, любові до них. Але той, хто любить дітей, знає, що найвищою нагородою є посмішка дитини. Без дитячої посмішки світ стає безбарвним, і всі його цінності втрачають сенс.

Список використаних джерел:

1. Боскис Р. М. Учителю о детях с нарушениями слуха / Р. М. Боскис. – М. : Просвещение, 1988. – 126 с.
2. Головчиц Л. А. Дошкольная сурдопедагогика/ Л. А. Головчиц. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 295 с.
3. Кульбіда С.В. Українська дактилологія : науково-методичний посібник. - Світлана Кульбіда. - К.: Педагогічна думка, 2007. - 328 с.
4. Програма розвитку глухих дітей дошкільного віку / 17. 07. 2013.
5. Програма розвитку дітей дошкільного віку зі зниженим слухом “Стежки у Світ”. К.: ПНУ імені Івана Огієнка. - С. 54.

6. Kulbida, S. (2007). Mistse Zhestovoyi Movy u Shkoli dlia Osib iz Porushenniamy Slukhu [Role of signed language in the School for Individuals with Impaired hearing]. In V. I. Bondar and V. V. Zasenka (Eds.), Dydaktychni and socialno-psykhologichni aspekty korektsijnoi roboty u spetsialnij shkoli [Psychological issues of correctional work in a special school] (pp.82-84). Kyiv: Aktualna Osvita.

7. Kulbida S.V. (2005) Polipshennia yakosti navchannia hlukhykh ditei shliakhom vykorystannia zhestovoi movy :Dydaktychni ta sotsialno-psykhologichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnii shkoli. – Naukovo-metodychnyi zbirnyk. – Kyiv, 2005. – S.333 – 337.

УДК 376-056.264 (045)

Крушельницька Л.М.,
вчитель початкових класів Теробовлянського НРЦ

ВИКОРИСТАННЯ ЛОГОПЕДИЧНИХ ВПРАВ НА ЗАНЯТТЯХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Виховання правильної і чистої мови у дитини – одна із важливих задач в загальній системі роботи по вивченні рідної мови. Дитина з добре розвинутою мовою легко спілкується з навколишніми: вона може ясно висловити свої бажання і мислі, задати питання, домовитися з ровесниками про спільну гру. І навпаки, неясна мова дитини дуже заважає її взаємовідносинам з людьми і нерідко залишає важкий слід на її характері.

В 6-7 років, а інколи і раніше, діти, які мають порушення мови, хворобливо відчують їх, стають мовчазними замкнутими, а деякі дратівливими.

Нам потрібно виховувати повноцінну особистість, тому потрібно забрати все, що заважає вільному спілкуванню дитини з колективом. Потрібно, щоб діти по можливості раніше добре володіли рідною мовою, розмовляли правильно і красиво. Чим раніше ми навчимо дитину говорити правильно, тим краще вона буде почувати себе в колективі. Зараз народжуються до 68 % дітей з різними видами церебральної недостатності, яка проявляється в схильності до різних захворювань, алергічних реакцій, відхилень в емоційно-вольовій сфері, появі мовленнєвих порушень тощо. Тому з кожним роком збільшується кількість дітей, які відчують труднощі в навчанні, соціальній адаптації. Велике занепокоєння викликають гіперактивні діти з синдромом дефіциту уваги. Для подолання вищезгаданих порушень та попередження патологічних станів у дітей, зміцнення психічного здоров'я необхідне проведення комплексної психо-корекційної роботи. Поряд з традиційними методами психолого-педагогічного впливу на дитину доцільно використовувати метод кінезіологічної (тілесно-рухової) корекції, спрямованої на зняття окремих симптомів і поліпшення розвитку пам'яті, уваги, мовлення, просторової уяви, дрібної та загальної моторики, зниження стомлюваності, підвищення здатності до самоконтролю, працездатності, активізацію інтелектуальних та пізнавальних процесів. З метою підвищення ефективності логопедичної роботи і враховуючи специфіку порушень опорно-рухового апарату дітей, слід регулярно використовувати такі види кінезіологічних вправ на заняттях:

- пальчикова гімнастика;

➤ спеціальні вправи, спрямовані на розвиток взаємозв'язку між півкулями головного мозку;

- дихальні вправи;
- масаж і самомасаж кистей;
- декламування віршованих рядків з руховим супроводом;
- вправи на релаксацію;
- ритмізовані мовленнєві вправи;
- використання пальців рук у настільних іграх;
- вправи на утримання рівноваги.

➤ Пальчикова гімнастика складається з кількох вправ, які підбираються залежно від теми заняття. Якщо відпрацьовується якась лексична тема, то і вправи виконуються такі, що нагадують тварин чи птахів, певні предмети. Під час постановки звуків використовуються вправи з віршованим супроводом. Наприклад, під час постановки та автоматизації ізольованого [р] використовується вправа «коник»: разом із дітьми показуємо пальцями «коника», коментуючи: їде коник навпростець, зупинися стрибунець: тр-р-р... Звук [ч] - показуємо руками «човник», коментуючи: човник плаває по річці, пихкає, неначе пічка: ч-ч-ч... Для розвитку взаємозв'язку між півкулями застосовуються такі вправи: «пальчики вітаються», «кулак-ребро-долонька», «кулачки в замочку», «пальчики-гадючки», «лезгінка», «вухо-ніс» тощо.

Регулярне виконання цих вправ допомагає зменшити синкінезії, які проявляються у вигляді дзеркальних рухів, супутніх рухів голови, обличчя, язика, ніг, рук, тулуба; сприяє активізації лобних частин мозку, мозолистого тіла. Дихальна гімнастика покращує ритміку організму, розвиває самоконтроль. Порушення ритму організму (активність мозку, дихання, серцебиття, пульсація судин тощо) неодмінно викликає порушення психічного розвитку дитини, зокрема мовлення (дизартрії, заїкування, дислексії, дисграфії). Відпрацювання дихальних вправ слід починати з видиху, потім пауза, і дочекавшись моменту, коли виникне бажання вдихнути, зробити глибокий вдих носом і ротом без напруги. Необхідно уважно слідкувати, щоб рухалася діафрагма, а плечі не піднімалися. Дитині пропонується також покласти руку на живіт, щоб відчувати, як на вдиху рука піднімається, а на видиху опускається. Ефективним є застосування візуалізації кольору - «надування» в животі кольорових кульок, «вдихання» сонячного світла, золотистої енергії, що інтегрує роботу мозку.

Дихальні вправи:

«кулька» - на вдих надути живіт, пауза, на видиху втягнути живіт, при цьому уявити колір кульки (кольори змінюємо);

«насос» — на видиху промовляти «с-с-с...»;

«змія» - «ш-ш-пі...»;

«бджілка» — «ж-ж-ж...»;

«співаночки» - на видиху співати голосні звуки;

«великий пальчик - мізинчик» - затуливши великим пальцем правої руки праву ніздрю, дихати лівою, потім, затуливши правим мізинцем ліву ніздрю, дихати правою.

Масаж спеціальними зондами застосовується при роботі з дітьми з дизартрією, загальним мовленнєвим недорозвиненням. Коли м'язи кистей у таких дітей зміцнюються, вони вже з іншими дітьми виконують самомасаж кистей. З цією метою використовуємо м'ячики з пухирцями, масажні щіточки, торбинки, наповнені каштанами. Самомасаж можна використовувати як елемент заняття. Так, під час роботи над автоматизацією [p] використовуються мішечки з ворсистої тканини, наповнені морською сіллю, що мають форму рибки, гриба, краплинки, сердечка тощо. Діти ловлять мішечки, передають один одному зліва направо, масажують ними свої долоні, поверхню кистей, кожний палець, називають, який предмет їм нагадує мішечок, виконують звуковий та складовий аналіз слова, складають з цим словом речення.

Рухи руками, тілом, оплески під час вивчення віршів, скоромовок допомагають швидше запам'ятати віршований текст, автоматизувати вимову звуків, розвивають увагу, координацію рухів. Так, наприклад, під час диференціації [ц], [ч] ми вивчаємо з дітьми скоромовку:

Цвіріньчить горобчик,
Сів спочить на стовпчик.
Горобчик цвіріньчить,
На стовпчик сів спочить.

Таким чином закріплюються знання геометричних фігур і автоматизується вимова звуків. Аналогічну вправу можна використовувати при диференціації звуків: дитина наступає спочатку на малюнки предметів, в назві яких є звук [є], називаючи їх, тоді на малюнки предметів зі звуком [ш]. Можна використовувати перехрестні рухи ногами, що сприятиме активізації мозолистого тіла.

Вправи на релаксацію необхідні дітям з підвищеним або зниженим тонусом. Ці вправи можна виконувати як на початку заняття, так і наприкінці, враховуючи індивідуальні особливості дітей. Регуляція сили м'язового тонузу проводиться за законами розвитку рухів; від голови та шиї до нижніх кінцівок, від шиї та плечей до кистей і пальців рук, від колін до пальців ніг.

З поміж релаксаційних вправ можна відмітити такі: для рук («кулачки», «олені»), плечового пояса, шиї («робот», «цікава Варвара»), ніг («загоряємо»), живота («кулька»), спини («штанга»), обличчя («трубочка», «тиночок», «надуті щічки», «сердитий лобик»). Дітям, яким важко розслабитися, можна зробити легкий масаж методом погладження, особливо м'язів плечового поясу і потиличної зони. Дуже корисно виконувати вправи на релаксацію в положенні лежачи на спині, що дає змогу дітям не тільки розслабитись, а й розвантажити хребет («тримаємо ногами або руками небо», «мерехтлива зірка»). Вправи на релаксацію виконуються під звуки приємної музики, спів птахів, шум водоспаду. Ритмізовані мовленнєві вправи допомагають розвивати почуття ритму, покращують загальне звучання мови. Особливо такі вправи ефективні під час роботи з дітьми із заїкуванням, порушенням складової структури слова.

Під час автоматизації вимови звуків у фразовій мові логопед пропонує дітям повторити речення, скоромовку, вірш, виділяючи кожний склад плесканням, простукуванням, крокуванням, під метроном. Для розвитку

концентрації уваги доцільно використовувати на заняттях різноманітні «промовлянки-бормоталки». Це виглядає таким чином. Дитина повторює за логопедом скоромовку:

У чотирьох черепашок четверо черепашенят.

Після того як дитина добре навчиться промовляти запропоновану фразу, їй пропонується називати всі слова, крім останнього. Замість нього дитина плескає в долоні. За другим разом дитина останні слова не промовляє, а плескає в долоні два рази і т. д.:

У чотирьох черепашок четверо черепашенят.

У чотирьох черепашок четверо...(оплеск).

У чотирьох черепашок... (оплеск, оплеск).

У чотирьох (оплеск, оплеск, оплеск).

У (оплеск, оплеск, оплеск, оплеск).

(Оплеск, оплеск, оплеск, оплеск, оплеск).

Цей вид роботи – гарний профілактичний засіб проти дисграфії: діти відчують ритм тексту, виділяють кожне окреме слово. Прикладом настільної гри з використанням пальців рук може бути гра «Вправні пальчики». Дитині пропонується картка у формі певного овочу або фрукта, на якій зображено п'ять овочів і фруктів. Вона накриває своїми пальцями малюнки, пригадує їх назви, по черзі піднімає пальчик над персиком, помідором, грушею, перцем, огірком тощо. Вправа виконується спочатку правою рукою, потім лівою. Ця вправа може використовуватися під час закріплення диференціації звуків (твердий - м'який, дзвінкий - глухий, під час вивчення геометричних фігур, букв, цифр. Таким чином стимулюється робота мозку, закріплюється звуковимова, граматичні форми слів, активізується словниковий запас.

Важливо, щоб добиралися ігри та вправи з використанням не тільки великого, вказівного та середнього пальців, які задіяні в побуті (під час складання мозаїки, конструкторів, пазлів, ліплення, вирізання, малювання), а й безіменного та мізинця обох рук. Не використовуючи ці пальці, ми на третину знижуємо ефективність методики. У дітей з дисфункціями мозку часто спостерігається так звана моторна незграбність, яка проявляється в похитуванні, некоординованості рухів, частих падіннях. Це відбувається під час втрати рівноваги. Таким дітям можна запропонувати вправи на утримання рівноваги:

«ластівка» - тулуб нахилений вперед, руки в різні боки, одна нога утримується паралельно тулубу;

«чапля» - дитина стоїть на одній нозі, друга нога торкається коліна першої, руки на поясі;

«кенгуру» - вправи на м'ячах та ін.

Регулярне застосування на логопедичних заняттях згаданих тілесно-рухових (кінезіологічних) методів дає змогу значно підвищити ефективність логопедичної роботи. Корекція всіх мовленнєвих порушень відбувається швидшими темпами, паралельно розвиваються всі психічні процеси, відбувається корекція психологічних проблем дітей. Процес навчання носить ігровий характер, що викликає в дітей зацікавленість, позитивні емоції.

Кінезіологічні вправи можна використовувати як елемент логопедичного заняття, як фізкультхвилинку, на заняттях з логоритміки. Методика може бути рекомендована дефектологам, психологам, вихователям, музичним керівникам, інструкторам ЛФК, учителям.

Завдяки мовленню розв'язуються різні життєво важливі завдання. Слово допомагав досягти взаєморозуміння, узгодити обопільні дії, обмінюватися інформацією та думками щодо певних подій та явищ.

Спілкування з дорослими й іншими дітьми спонукає малого у словесній формі повідомляти про свої бажання та потреби. З'ясувавши, що саме стимулює мовленнєвий розвиток дошкільнят, ми зможемо цілеспрямовано впливати на цей процес. Дослідження вчених показали: не досить пропонувати дитині різноманітний мовний матеріал. Необхідно ставити перед нею нові комунікативні завдання, які потребують нових засобів для їх використання.

Сучасні методики навчання та виховання орієнтують, зокрема, на використання проблемних ситуацій. Ще Л. Виговський зазначав, що навчальні завдання завжди мають випереджати досягнутий дітьми рівень розвитку. Тобто проблеми, які постають перед ними, не повинні бути занадто легкими, а отже, вирішити їх можна лише інтенсивно напружившись розумово.

Для розв'язання пізнавальних завдань від час спілкування дітям доводиться вдаватися не лише до запитань і відповідей, а й до міркувань, уточнень, стверджень, гіпотез, пояснень, сумнівів тощо. Поява у вжитку дошкільнят висловлювань різного характеру свідчить про активізацію процесу мовленнєвого розвитку. Відомо, що здоровій дитині найбільше подобається грати зі своїми однолітками й приятелями. Саме гра є першою формою розв'язання проблемних /ігрових/ ситуацій. Завдяки взаєморозв'язку гри та навчання стає можливим подолання розвитку між дитячими зацікавленнями й освітніми вимогами суспільства /тобто між "хочу" і "треба"/. Задовольняється природна потреба дитини пізнавати світ в ігровий спосіб, і це викликає в неї задоволення, сприяє розвиткові допитливості, здатності дивуватися, а відтак, допомагає уникнути пасивного заучування навчального матеріалу.

Щоб забезпечити належний розвиток мовлення дошкільнят, педагогові важливо усвідомити, що він має не тільки говорити сам, скільки створювати умови багатофункціонального використання дітьми усного слова. Методика спільного навчання дає їм змогу набувати навичок міжособистісного спілкування в ігрових групах, склад яких постійно змінюється.

Ігри мовно-комунікативного спрямування допоможуть педагогові не лише забезпечити мовленнєве зростання кожної дитини, а й збагатити соціальний досвід спілкування дошкільнят одне з одним, створити в дитячому колективі дружню атмосферу співжиття, наповнити освітньо-виховний процес цікавою пізнавальною діяльністю.

Список використаних джерел:

1. Малярчук А.Я. Дидактичний матеріал для виправлення мовленнєвих недоліків. К.: Видавництво "Літера ЛТД", 2005.
2. Фесюкова Л.Б. Розвиток уяви та мовлення у дітей 4-7 років. - Х.: Веста: ТОВ Видавництво "Ранок", 2007.

3. Макарова С. Щоб ротик був слухняний. Логопедичний практикум. - Тернопіль: підручники і посібник, 2005.
4. Савіна Л.П. Пальчикова гімнастика для розвитку мовлення дошкільнят: Посібник для батьків і педагогів. - К.: Школа, 2005.
5. Нечипорук П.І. Томей О.П. Розвивальні ігри для дошкільників - Х.: Видавництво група "Основа", 2007.
6. Луценко І.О. Розвиваємо мовлення і спілкування. "Аконіт", 2006.
7. Школьник С.Я., Ланцуженко З.Д. 100 розвивальних ігор і вправ. - Х.: Видавництво "Ранок", 2008.
8. Волкова А.М. Логопедія.

УДК 376-056.263 : 81 — 028.31(045)

Лац Л. Т.,
вчитель початкових класів Тербовлянського НРЦ.

ВАЖЛИВІСТЬ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ У РОБОТІ ВЧИТЕЛІВ, ВИХОВАТЕЛІВ ТА БАТЬКІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

У Державній національній програмі "Освіта" зазначається: «Основна середня освіта забезпечує досконале оволодіння українською та рідною мовами, засвоєння знань з базових дисциплін, можливість здобуття наступних рівнів освіти, мотиваційну готовність переходу до трудової діяльності або набуття кваліфікації через різні форми професійної підготовки, формування високих громадянських якостей та світоглядних позицій».

Перед середньою освітою постає завдання забезпечити поглиблене оволодіння знаннями з базових дисциплін та за вибором, орієнтацією на професійну спеціалізацію, формування цілісних уявлень про природу, людину, суспільство,

У розв'язанні цих важливих завдань велику роль відіграє комплексний підхід до навчання і виховання. Одним із засобів такого підходу є встановлення взаємозв'язку у роботі між вчителями, вихователями, батьками, реалізація якого забезпечує школярам можливість успішно оволодівати основами знань.

Дітям з порушенням слуху потрібно засвоїти не тільки той об'єм знань, умінь, навичок, який входить в зміст навчальних предметів, але й надолужити упущене - оволодіти мовою. Формування логічного мислення відбувається внаслідок діалектичної взаємодії між мовою і мисленням. Навчання дітей з порушенням слуху мові є дуже важливим і для оволодіння учнями знаннями з інших навчальних предметів: мова служить засобом повідомлення знань, в ній фіксуються результати пізнавальної діяльності.

Велике значення навчання мові дітей з порушенням слуху має і в підготовці їх до життя та до праці в суспільстві. Для включення випускників центру в суспільне життя, у виробничу діяльність разом із чуючими, необхідно і забезпечити достатнє оволодіння ними словесною мовою.

Не менш важливим є навчання мові і у вирішенні виховних задач навчального закладу: поняття моралі, правила і норми поведінки - все це формується в мовному спілкуванні. Важливою умовою оволодіння цими поняттями є засвоєння самої мови. Тому зміст шкільного навчання та методи мають співпадати з вимогами життя.

Важливим резервом підвищення ефективності навчання та розвитку мови є встановлення взаємозв'язку у роботі вчителів, вихователів, батьків.

Діти з порушенням слуху позбавлені можливості самотійно, без спеціально організованої роботи, оволодіти усним мовленням як повноцінним засобом спілкування. Вже на самому початку корекційної роботи у дітей з вадами слуху формується неправильне вимовляння багатьох фонем, складів, слів. Це та інші фактори ускладнюють усне спілкування з оточуючими. Саме тому питання формування усного мовлення у дітей з вадами слуху залишається актуальним і сьогодні. У дітей з порушенням слуху є чималий резерв для підвищення ефективності роботи над усним мовленням.

Робота, пов'язана з формуванням у нечуючих дітей мови, вимагає від вчителя багато зусиль, та вся ця велика праця окупається лише тоді, коли вчитель працює не один, а з допомогою вихователів. В протилежному випадку зусилля вчителя наполовину пропадають даремно.

Вчитель знаходиться з дітьми тільки з 9.00 до 14.00 годин. Решту дня діти проводять з вихователями. І якщо за цей час діти не будуть постійно автоматизувати свою вимову при систематичному усному спілкуванні з дорослими, то їхня усне мовлення не буде вдосконалюватись і вміння ніколи не перетворяться в навички. В цьому випадку вчителю доводиться в штучній обстановці відпрацьовувати вимову тих слів та фраз, якими діти користуються в процесі спілкування в зв'язку з різноманітними видами їх діяльності.

Єдність у роботі може виражатись в наступних формах:

- з мірою постановки кожного нового звука вчитель повідомляє вихователям про те, як кожна дитина вимовляє звук;

- при проведенні різних режимних моментів вихователі, як правило, пропонують дітям відповідні таблички. При читанні дітьми цих табличок вихователь звертає особливу увагу на вимову нового звука, так як цей звук ще не закріплений в мові дітей. Звичайно, при дефектній вимові дитиною якого-небудь іншого звука вихователь виправляє і його, але основний контроль він здійснює над вимовою „чергового" звука;

- в тих випадках, коли більшості дітей класу притаманний який-небудь спільний дефект вимови, наприклад, призвук в кінці слів, вчитель спочатку проводить індивідуальну роботу зі всіма дітьми, а потім пропонує вихователям направити свою увагу на ліквідацію цього дефекту. Позитивний результат спільної роботи вихователя і вчителя відбивається на мові дітей;

- у класі може бути одна дитина з важким дефектом вимови. Вчитель на уроках приділяє такій дитині багато уваги, поступово добиваючись покращення вимови. Вихователі можуть продовжувати цю роботу. Систематичне виправлення вимови дитини дасть позитивний результат.

Взагалі ж вимова всіх дітей класу постійно знаходиться під неослабним контролем з боку вихователів. Вони, як і вчитель не мають пропускати жодного випадку неправильної вимови дитини, вчасно надаючи їй допомогу. виправлення багатьох недоліків вимови може бути досягнуто під час спілкування з дитиною в процесі будь-якого виду діяльності.

Важливу роль у формуванні мови нечуючих дітей відіграє доступна і грамотна інформація батьків з боку вчителя про можливість цілеспрямованого навчання і корекції мови, які дають змогу дитині з порушенням слуху пристосуватись до життя в суспільстві, стати його повноцінним членом. Вчителі дають поради щодо форм роботи, які батьки можуть використовувати в домашніх умовах. Такі заняття доповнюють шкільні та допомагають дитині всебічно розвиватись. Вони не потребують значних зусиль та спеціальної підготовки. Для занять потрібні необхідні предметні та сюжетні малюнки, різноманітні лото, дитячі книжки та журнали.

Під час ігрових завдань батькам доцільно використовувати предмети повсякденного вжитку (іграшки, посуд, одяг, побутові прилади, тощо), ознайомлювати дітей з їх назвами та призначенням. Корисно проводити ігри на природі, збагачуючи знання дітей про навколишній світ.

Щоб дитині було цікаво, обов'язково потрібно навчати її у формі гри. Адже гра - супутник дитинства, провідна діяльність, під час якої коригується та розвивається дитяче мовлення й особистість у цілому. Розвиток інтелекту нечуючої дитини взаємозв'язаний з розвитком гри. Гра є системою впливу, яка дає позитивні наслідки.

Яку гру вибрати, щоб вона була не лише цікавою, а й корисною для дитини? Як методично правильно організувати й провести її, дотримуючись певної системи? Під час проведення ігор різних типів із мовленнєвими завданнями батькам допоможуть запропоновані правила, які були виведені, спираючись на методику О. Барташнікова:

В дошкільний період та у підготовчому класі мовлення дитини розвивається найінтенсивніше, а головне - воно гнучке для подолання мовленнєвих вад.

Під час гри зайвий матеріал повинен бути прибраним.

Не дорікати дитині, коли в неї щось не виходить, якщо чогось вона не вміє.

Кожна дитина - індивідуальність. Її розвиток відбувається за власними законами. Тому батькам не слід порівнювати свою дитину з однолітками.

Батьки не повинні відмовляти дитині погратися з нею.

Якомога більше розмовляйте з дитиною, спонукайте її до спілкування.

Ігрові завдання повинні бути дібрані у відповідності до віку та інтелектуального розвитку дитини.

Не примушувати дитину продовжувати гру, якщо в неї щось не виходить або вона втомилася. Слід переключити увагу дитини на інший вид роботи.

Слід відзначати всі досягнення дитини під час гри.

Сучасні підходи до навчання дітей з порушенням слуху передбачають технічне забезпечення навчально-корекційного процесу. Навчання мови тісно

пов'язане з сучасними комп'ютерними технологіями. Комп'ютерна програма “Живий звук”, яку вчителі використовують у своїй роботі, включає в себе спеціально підготовлений набір навчально-корекційних програм, які спрямовані на допомогу дітям з порушенням слуху, мовлення, голосу, дихання, звуковимови. Стан мовлення дітей з порушенням слуху в багатьох випадках залежить від ролі та участі вчителів, вихователів та батьків у роботі по формуванню усного мовлення нечуючих дітей.

Навчання дітей з порушенням слуху вимові — справа не тільки важка, але й дуже цікава і захоплююча. Кожний, хто причетний до неї, відчуває велике задоволення і радість від усвідомлення, що результатом і його праці є те, що діти розмовляють все краще, що їх усне мовлення стає для них зручним засобом спілкування.

Список використаних джерел:

1. Дитина зі світу тиші. На допомогу батькам нечуючої дитини : наук.-метод. посіб. / ред.: С. В. Кульбіда; уклад.: Н. А. Зборовська та ін.; Ін-т спец. педагогіки АПН України. - К. : Пед. думка, 2008. - 184 с.
2. Рау Ф. Ф. Первоначальное обучение глухонемых словесной речи.-М.: Просвещение, 1946.
3. Назарова Л.П. Методика развития слухового восприятия у детей с нарушением слуха. - Владос, 2001.
4. Кузьмичева О. П. Методика развития слухового восприятия глухих учащихся 1 - 12 кл. - М.: Просвещение, 1991.
5. Луцько К.В. Взаємозв'язок пізнавальної діяльності та розвитку мовлення глухих. - Дефектологія. - 1999. - №1. С. 19 — 24.
6. Боскіс Р.М. Вчителю про дітей з порушеннями слуху.- М. Просвіта, 1988.
7. Леонгард З.И. Формирование устной речи и развитие слухового восприятия у глухих дошкольников. - М.: Просвещение, 1971.
8. Кульбіда С. В. Для батьків і дітей / С. В. Кульбіда // Наше життя. – 2005. – № 6. – С. 4.
9. Крутий К.Л., Лопатинська Н.А., Маковецька Н.В. Вчимося мови та розмови, або Українська разом із матусею. - Запоріжжя: Просвіта, 1999.
10. Чуб Ф. К. Нові інформаційні технології. – Просвіта, 2010.

УДК 373.3.016 : 811.161.2 — 028.31(045)

Лозинська М. М.,

вчитель початкових класів Тербовлянського НРЦ

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УДОСКОНАЛЕННЯ МОВЛЕННЕВОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ, ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВИРАЗНОГО ЧИТАННЯ ТА ЧИТАЦЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Процес сприйняття мовлення дітьми, які мають дефект слуху, ускладнений на самому першому етапі - прийомі мовленнєвих сигналів. Ці мовленнєво рухові акустичні сигнали, доступні дітям з вадами слуху, досить специфічні.

Їхня специфіка проявляється в тому, що вони уривчасті, часто викривлені та відтворюються дітьми з патологією органу слуху або без звуку, або при наявності порушення звучання усного мовлення. Глибина порушення процесу сприймання та відтворення мовлення дітей з вадами слуху залежить від групи глухоти або ступеня втрати слуху. Чим сильніший прояв вади слухової функції, тим більші мовленнєві порушення спостерігаються.

Недостатність розвитку словесного мовлення як фактора, який обмежує можливість передачі необхідного обсягу інформації про рухові дії показує, що обмеженість спеціального словникового запасу, особливості сприйняття школярами з вадами слуху усного мовлення та труднощі розуміння ними ряду граматичних форм у більшості випадків призводить до неповного або невірного розуміння суті інформації, яку вони отримують.

Особистісно орієнтований підхід для ефективності формування мовлення

Серед ефективних шляхів формування мовленнєвого розвитку школярів з розладами слуху є проведення спеціальних занять з розвитку слухового сприймання та формування вимови з позиції особистісно орієнтованого підходу до кожного учня, забезпечення гнучкості, варіативності, динамізму, оперативності навчального процесу.

Важливим чинником реалізації особистісно-орієнтованого підходу є організація співпраці “учитель-учень”, яка базується на таких засадах:

- доброзичлива творча взаємодія вчителя та учня, діалог двох рівних партнерів, а в зв'язку з цим пристосування методик до можливостей кожної дитини;

- відсутність в учня страху, розкутість, радість спілкування;
- право на власну думку, право на помилку;
- турбота про емоційне благополуччя школяра.

Усвідомленість дитиною індивідуальної орієнтованості вчителя саме на неї і виключно на неї забезпечує умови для комфортного сприймання мовлення на слух, зором чи вібраційно та в різних поєднаннях, прислуховування до звуків, складів, слів, словосполучень, речень з використанням звукопідсилюючої техніки та індивідуальних слухових апаратів.

Формування читацького інтересу

На уроках читання, як і на уроках мови проводиться робота з мовного розвитку у трьох напрямках:

- розвиток мовленнєвої складності (розвивається на цих уроках за рахунок порозуміння змісту цілого тексту мовленнєвого матеріалу і за рахунок з'ясування значення слів)

- розвиток мовленнєвої діяльності (із видів мовленнєвої діяльності насамперед розвивається читання і паралельно з ним говоріння, а також слухозорове сприймання, письмо і дактилювання);

- ознайомлення із системною будовою мови (на уроках читання відбувається завдяки тому, що діти мають перед очима знайти фрази текстів для побудови свого висловлювання). Головним завданням уроків читання є

формування і розвиток навичок читання, які поєднують в собі такі якості, як правильність, свідомість та виразність, швидкість.

Важливим завданням на уроках читання є формування інтересу до читання. Не можна примусити нечуючих учнів полюбити книгу просто так. Для цього має виникнути емоційний поштовх, який пробудить в дитині бажання пізнати навколишній світ через читання. Необхідною умовою для виникнення такого бажання має бути зацікавленість дитини у самому читацькому процесі, який приносить моральне та естетичне задоволення. Це можливо лише при одній умові: коли дитині цікаво, коли вона розуміє про що іде мова, коли, прочитавши перше речення і зрозумівши його зміст, у дитини з'явиться потреба продовжувати цей процес.

Роль білінгвального методу у навчальному процесі дітей з вадами слуху

Важливе значення для розуміння змісту тексту має жестова мова. Тому на уроках літературного читання включаю обов'язкову роботу з текстом, при активному використанні жестового мовлення. На жаль, ступінь усвідомлення текстів, призначених до читання, дуже малий. Зважаючи на те, що навички самостійного читання у глухих дітей надзвичайно ослаблені - це змушує давати тексти для читання у стислому вигляді, спрощувати, скорочувати, перефразувати, тому що глухій дитині важко зрозуміти зміст твору, який містить в собі незрозумілі за значенням слова, словосполучення. Тільки впровадження білінгвального методу на уроках читання, широке використання наочно-ілюстративних матеріалів, комп'ютерних технологій, перегляд фільмів, інсценування змісту уривків дає можливість спонукати дитину до самостійного читання, подальшого формування читацького інтересу та формування свідомої читацької культури. Найнадійніший шлях до всебічно розвиненої особистості, до особистості читаючої, пролягає через жестове мовлення. Без жестового мовлення важко пояснити урок, бо замість живого природного спілкування з дитиною навчання стає мертвим. Вчений Л. С. Виготський писав: *«Боротьба усного мовлення з мімікою, не дивлячись на добрі наміри педагогів, як правило, завжди закінчуються перемогою міміки, і не тому, що вона легша, а тому, що вона є істинна мова у всьому багатстві і функціонального значення»*[2]. Видатний сурдотифлопедагог І. А. Соколянський писав: *“Ігнорування жестової мови глухої дитини в дошкільний і шкільний період — це найважчий злочин”*[3]. В основі будь-якого читання лежить слово, що виблискує всіма барвами, всіма відтінками відчуттів, всім багатством людської душі і інтелекту. Донести це слово до нечуючого через жестову мову, яка має в своєму лексичному складі емоційно виражений жест — є чи не найважливішим чинником залучення дитини до читання, формування його читацької культури.

Виховання читацької культури продовжується і на уроках з позакласного читання, до яких вчитель підбирає твори цікаві і близькі нечуючим дітям за сюжетом та ідейною спрямованістю. На уроки з позакласного читання діти приходять вже з самостійно прочитаним текстом, який був запропонований вчителем на минулому уроці. На уроці педагог допомагає глибше осмислити текст, роз'яснює слова, які дитині залишилися незрозумілі. Іде плідна співпраця

між дитиною та педагогом, яка має позитивний результат лише у випадку взаємного розуміння, що можливе лише при впровадженні білінгвального методу навчання. Важливо цю роботу продовжувати і в позаурочний час. В годину спілкування необхідно розширити знання учнів про дитячу літературу, спонукати до систематичного ознайомлення з дитячими газетами та журналами, виховувати бережне ставлення до періодики, сприяти всебічному розвитку нечуючої особистості і, таким чином, допомагати адаптуватись їй в чуючому просторі. Навчання дітей з недоліками слуху літературного читання, формування їх читацьких інтересів, виховання загальної читацької культури, які є невід'ємними складовими в вихованні грамотної особистості, неможливе без впровадження білінгвального методу навчання, як такого, що допоможе дитині мати необхідні умови для її розвитку та самореалізації [1]. Саме володіння двомовністю може забезпечити двосторонню інтеграцію нечуючої особистості в спільноту чуючих і нечуючих людей.

Вважаю, що привчати дитину до книги необхідно через спільну роботу дитини і вчителя, і батьків. Тому підтримую тісний взаємозв'язок із батьками учнів, надаю методичні рекомендації для спілкування у сім'ї з використанням усного, жестового мовлення. Досвід підказує, що недостатньо просто читати, хай і разом книгу, треба розбирати її, ставити питання, відповідати на них, аналізувати вчинки героїв, прогнозувати їхні подальші вчинки, робити замальовки, використовувати ігрові форми роботи. Всі ці методи і прийоми направлені на одне – спонукати дитину звернутись до книги, зробити її невід'ємною частиною життя.

З досвіду роботи

Важливим завданням для розвитку дітей з вадами слуху є формування інтересу до читання. Не можна примусити нечуючих учнів полюбити книгу просто так. Для цього має виникнути емоційний поштовх, який пробудить в дитині бажання пізнати навколишній світ через читання. Необхідною умовою для виникнення такого бажання повинна бути зацікавленість дитини у самому читацькому процесі, який приносить моральне та естетичне задоволення. Це можливо лише при одній умові: коли дитині цікаво, коли вона розуміє про що іде мова, коли, прочитавши перше речення і зрозумівши його зміст, у дитини з'явиться потреба продовжувати цей процес.

Працюючи над проблемою «Формування навичок виразного читання та читацької культури у дітей з вадами слуху» ставлю перед собою мету:

- зробити процес навчання наскільки це можливо цікавим та раціональним;
- розвивати навички читання, самостійно читати, усвідомлювати прочитане.
- поєднувати розумове, моральне, естетичне, художнє, трудове виховання;
- систематично використовувати вправи для розвитку мовного апарату дитини;

У своїй роботі використовую такі компоненти: навчання дітей з урахуванням їхніх індивідуальних можливостей; робота в групах; виховання поведінки; співпраця з батьками. Вважаю, що привчати дитину до книги необхідно через спільну роботу дитини і вчителя, і батьків. Тому підтримую

тісний взаємозв'язок із батьками учнів, надаю методичні рекомендації для спілкування у сім'ї з використанням усного та жестового мовлення. Досвід підказує, що недостатньо просто читати, хай і разом книгу, треба розбирати її, ставити питання, відповідати на них, аналізувати вчинки героїв, прогнозувати їхні подальші вчинки, робити замальовки, використовувати ігрові форми роботи, інсценізувати частини тексту. Всі ці методи і прийоми спрямовані на одне — спонукати дитину звернутись до книги, зробити її невід'ємною частиною життя.

Форми роботи, які сприяють ефективності мовленнєвого розвитку

Важливо, щоб матеріал був зрозумілим школяреві. Залучаючи дітей до читання, ставлю собі за мету, щоб кожен урок формував в учнів свідоме бажання до читання. Для цього нечуюча дитина має чітко розуміти лексичне значення слова, згодом словосполучення, смислову фразу, речення. Тому велике значення на уроці надаю словниковій роботі, починаючи з фонетичної зарядки, де іде опрацювання контрольного звука. Розмовну хвилинку пов'язую з темою таким чином, щоб це було і вільне невимушене спілкування, і цікава близька тема для дитини. В залежності від жанрових особливостей твору, складності його змісту, образних засобів, а також завдань конкретного уроку переважає той чи інший вид мовленнєвої розминки:

- утворення слів і складів;
- пошук зайвих слів, або навпаки добирання узагальнюючих;
- розширення речення;
- доповнення вислову;
- закінчення прислів'я або вірша;
- вставляння у слова пропущених складів;
- робота з римами, складання вірша з розсипаних рядків.

Нечуючі діти потребують допомоги вчителя, тому на уроках пояснюю лексичне значення кожного слова, встановлюємо зв'язки всередині речення і між окремими частинами тексту. Спостерігаючи за особливостями розуміння тексту глухими дітьми, можна визначити кілька ступенів розуміння тексту твору, а саме:

- розуміння фактичного значення слова, фрази, уривку;
- розуміння думки, яка лежить за цим значенням;
- розуміння змісту подій, значення і вплив їх на головного героя, розуміння мотивів його вчинків.

Для того, щоб розвинути у глухої дитини навички читання та усвідомлення прочитаного, має бути добре продумана словникова робота, яка дає можливість зрозуміти окремі слова, фрази. Це також і пояснювальне читання вчителя з використанням жестової мови і самостійне читання дітьми уривків тексту, який вивчається. Готуючись до уроку я намагаюся будувати його так, щоб збільшити час самостійної роботи школярів. Вважаю, що самостійність учнів є важливою передумовою свідомого і міцного оволодіння знаннями: вона розвиває зосередженість, цілеспрямованість, уміння міркувати, формує індивідуальний спосіб мислення. Це дає мені змогу в цей час

працювати з окремими дітьми індивідуально, а учень, який справився із завданням одержує команду: «Вивчив сам – допоможи товаришу, допомагаючи товаришам він закріплює і свої знання».

Зазвичай, описи природи, описи зовнішності людини не викликають у дітей великої зацікавленості. Але, якщо роботу зробити творчою – це викликає у дітей неабиякий інтерес. Наприклад, аналізуючи вчинки і спосіб життя героя, доречно пов'язувати це зі зміною його зовнішності. Діти називають риси характеру головного героя, опираючись на зміст уривку та наступних його вчинків. Наприклад, даючи характеристику головному героєві, діти з допомогою вчителя складають інформаційне гроно приблизно так:

Привітна, ласкава.

Любила квіти.

Охайний, талановитий.

Веселий, працьовитий.

Розумний, чесний.

Справедливий

На уроках приділяю увагу роботі над ритміко-інтонаційними особливостями слова, словосполучення, речення і роботі над мелодикою мовлення, здійснюючи інтонування одним голосним звуком чи складом цілого слова, словосполучення, речення з позначенням наголосів у словах та логічного наголосу в реченні, використовує ігрові прийоми як для формування вимови, так і для розвитку слухового сприймання. Саме в мовних дидактичних іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з вадами слуху з педагогом. У дитини виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно; розвивається увага, пам'ять, мислення, кмітливість. Ігрові ситуації дають можливість швидше виправити дефекти вимову звуків, розвивати слухове сприймання. У іграх учень привчається порівнювати, співставляти, проводити доступний аналіз та синтез мовних явищ. Участь у грі дає дитині своєрідне право на помилку і не робить з помилки трагедії, не розцінює її як незнання чи невміння.

Список використаних джерел:

1.Кульбіда С.В. До питання про білінгвальне навчання нечуючих: теорія і практика. Жестова мова й сучасність: Збірник наукових праць. – Вип. 1.- Київ: Наукова думка, 2006.- С.16–22.

2.Кульбіда С.В. Освіта XXI століття. Дефектологія. - №2. - 2006. - С.54 – 56. Режим доступу irbis.npu.edu.ua

3.Кульбіда С. В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих : монографія / С. В. Кульбіда. - К. : Поліпром, 2010. - 503 с.

УДК 376-056.2 3 : 81 — 028.31. 316.614 (045)

Ломакіна О. М.,

вчитель індивідуальних занять з розвитку
усного мовлення та формування вимови
Теребовлянського НРЦ

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСОБИ РОЗВИТКУ СЛУХОВОГО СПРИЙМАННЯ ТА ФОРМУВАННЯ ВИМОВИ ЯК ОДНА З ЛАНОК АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ ДИТИНИ З ОСОБЛИВИМИ ПОТРЕБАМИ У СУСПІЛЬСТВО

Реалізація аспектів державної програми «Освіта ХХІ століття»: зміни в контексті розвитку інформаційного суспільства» не пройшла осторонь моїх професійних інтересів. Пройшовши у 2015 році навчання, із задоволенням використовую у своїй роботі сучасні комп'ютерні технології. Причому інформаційні технології використовую там, де їхнє застосування дає змогу отримати кращий результат.

Комплекс «Поліфонатор ВІДЕО+» забезпечує сучасний підхід до реалізації інтелектуально-полісенсорного принципу формування мовлення у глухих дітей. Одним з головних аргументів на користь застосування комп'ютерної технології на заняттях є помітне збільшення часу, впродовж якого діти готові і хочуть зосереджено й самостійно виконувати необхідні для засвоєння вправи.

Є в моєму арсеналі й освітня програма «Живий звук», розроблена на основі педагогічних технологій щодо диференціації фонем за доступністю сприймання, розпізнавання їх зором, слухом і тактильно (тактильно-вібраційні сигнали), послідовності їх формування у глухій дитини, враховуючи близькість (віддаленість) фонем за частотними характеристиками, пріоритетності сенсорних систем у сприйманні та розпізнаванні тих чи інших фонем.

Вартими уваги також є і комп'ютерні освітні програми «Видима мова» і «Світ звуків», що допомагають перетворити складну роботу з активізації слухових можливостей нечуючого учня, з формування мовленнєвого дихання, сили та висоти голосу на мимовільну, захопливу гру.

Для роботи з дітьми з ТПМ використовую програму «Адаптація Лого».

Варто додати, що до тестів програми «Живий звук» підбираю вправи, які орієнтовані на розвиток синхронно-послідовного сприймання сигналів специфічним слуховим та неспецифічним – зоровим, тактильним, до миттєвого аналізу – синтезу, ідентифікації сигналів за варіантами мовленнєвих одиниць – фонем, складів, слів, словосполучень, речень. Особливу значущість набувають завдання, пов'язані із стимулюванням розвитку пам'яті, різноманітних операцій логічного мислення та мовлення, а також такі, які активізують діяльність учня.

Використання власних *мультимедійних презентацій*, створених в середовищі PowerPoint, ідеально підходять для мультимедійної навчальної підтримки заняття: з барвистою графікою, відео сюжетами, звуковим рядом. Розроблено також низку презентацій для формування, автоматизації, корекції та диференціації звуковимови, для вдосконалення мовленнєвого дихання, для артикуляційних вправ та для опрацювання лексичних тем.

Мультимедійна презентація дає змогу подати навчальний матеріал, як систему яскравих опорних образів, наповнених вичерпною структурованою

інформацією в алгоритмічному порядку. Це особливо важливо для дітей з вадами слуху, для розвитку процесів пов'язаних із запам'ятовуванням та візуалізацією. Використання мультимедійних презентацій сприяє побудові навчально-виховного процесу на основі психологічно коректних режимів функціонування уваги, пам'яті, розумової діяльності, реконструює процес навчання з позицій цілісності. Це викликає живий інтерес в учнів, покращує процес засвоєння матеріалу, унаочнює пізнання, сприяє розвитку творчих здібностей.

Завдяки раціональному використанню комп'ютерних технологій діти з вадами слуху можуть користуватися інформацією недоступною для них при традиційних формах навчання. Це сприяє компенсації дефекту слухового аналізатора, корекції становлення особистості, її соціальних зв'язків, всіх сторін психіки. Комп'ютеризація забезпечує формування позитивної мотивації до навчання, що позначається на якості навчальної роботи, утвердження школяра, як особистості.

Новим в сучасній спеціальній освіті виступає *пріоритетність виховання* перед навчанням. Діалектика виховання розкривається у взаємозалежності об'єктивного і суб'єктивного, внутрішнього і зовнішнього. Хочу зауважити, що ще Л. С. Виготський постійно у своїх працях підкреслював, що виховання відстаючій дитині потрібно більшою мірою, ніж тій, що нормально розвивається, - що стало провідною ідеєю сучасної спеціальної педагогіки.

Сьогодні, як ніколи, перед суспільством постає завдання: виховати у підростаючого покоління почуття патріотизму, відданості національним традиціям і звичаям, активну громадянську позицію. З цією метою опрацьовую теми, які подаються на слухо-зорове сприймання мовлення, підбираю тексти, що містять виховний потенціал. Зокрема, на заняттях намагаюся виховати загальнолюдські цінності, патріотичні почуття, пропагую здоровий спосіб життя, поглиблюю народознавчі традиції, формую екологічні знання тощо.

Укладено методично-дидактичний матеріал для формування, розвитку і корекції лексичної та граматичної сторін мовлення з опорою на лексичну тему «Усе моє, все зветься Україна». З цієї теми можна виділити ряд підтем, а саме: «Моя країна – Україна», «Державні символи країни», «Рідна мова», «Славні сторінки історії», «Українські обереги», «Народні символи», «День незалежності», «Теребовля – давнє місто». Цікаві дидактичні вправи, віршики для розвитку ритміко-інтонаційної сторони мовлення підібрані для виховання моральних якостей, формування національно-патріотичних почуттів.

Словесне мовлення – це передумова для адекватного розвитку пізнавальної сфери. Через словесну мову дитина з порушенням слуху набуває здатності абстрактно і логічно мислити, творчо вирішувати проблеми, приймати рішення. Володіючи словесною мовою, особлива дитина досягає більш високого рівня свідомості. З цією метою корекційно-розвиткову роботу спрямовую на формування слухо-зоро-тактильного сприймання усного мовлення, як основного елементу допомоги дитині з вадами слуху при забезпеченні соціальної адаптації й інтеграції у сучасне суспільство.

Для вирішення цих завдань та підвищення ефективності корекційно-розвиткової роботи визначаю такі основні напрямки у роботі:

- системно-структурний підхід, що означає набуття знань і використання їх у тісному взаємозв'язку з усіма структурними елементами корекційно-розвиткового процесу – від мети до кінцевого результату;

- організаційно-діяльнісний підхід, в основі якого лежить єдність свідомості і діяльності, що визначає таку організацію діяльності колективу й особистості, коли кожен учень виявляє активність, ініціативу, творчість, прагне до самовираження;

- комплексний підхід, який включає об'єднання зусиль усіх ланок означеної роботи;

- особистісно-зорієнтований підхід означає визнання *дитини вищою цінністю*, активним суб'єктом навчально-виховного процесу.

Список використаних джерел:

1. Дитина зі світу тиші. На допомогу батькам нечуючої дитини : наук.-метод. посіб. / ред.: С. В. Кульбіда; уклад.: Н. А. Зборовська та ін.; Ін-т спец. педагогіки АПН України. - К. : Пед. думка, 2008. - 184 с.

2. Кульбіда С. В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих : монографія / С. В. Кульбіда. - К. : Поліпром, 2010. - 503 с.

УДК 376-056.263:37.091.214(045)

Луценко Л. М.,
директор «Багатопрофільного НРЦ «Сузір'я» ДОР, м. Кривий Ріг,
Назаренко В. Г.,
заступник директора з навчально-виховної роботи
«Багатопрофільного НРЦ «Сузір'я» ДОР, м. Кривий Ріг.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗМІСТУ КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВИХ ЗАНЯТЬ (ІНВАРІАТИВНА СКЛАДОВА НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ) В КЛАСАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ

Одним із основних напрямків діяльності спеціального загальноосвітнього закладу для дітей з порушеннями слуху, навчально-реабілітаційного центру зокрема, є надання комплексних реабілітаційних послуг дітям з порушеннями слуху шляхом створення системи корекційно-розвиткових занять, які передбачені в інваріантній частині Типових навчальних планів спеціального загальноосвітнього навчального закладу для дітей з порушеннями слуху і які реалізуються через корекційно-розвиткові заняття: розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання, розвиток слухового сприймання, формування вимови, ритміка, лікувальна фізкультура.

Корекційно-розвиткові заняття спрямовані на вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку учнів.

Метою їх проведення є формування в учнів способів орієнтування, комунікативної діяльності, засвоєння навчального матеріалу, всебічний

розвиток особистості, створення передумов для соціальної адаптації та інтеграції дітей.

Основними завданнями корекційно-розвиткової роботи з дітьми, які мають порушення слуху є:

➤ розвиток особистості (когнітивної, емоційно-вольової, ціннісно-мотиваційної і поведінкової сфер) та формування комунікативних навичок за допомогою усної та жестової мов (шляхом впровадження білінгвального методу навчання);

➤ подолання вторинних порушень пізнавальної діяльності;

➤ удосконалення навичок спілкування на слухозоровій основі (використання збережених аналізаторів та розвиток слухового сприймання), сприймання та продукування мовлення;

➤ розширення поняття про оточуюче середовище, поповнення запасу словесних та жестових одиниць;

➤ посилення слухового компоненту в умовах слухозорового та вібраційного сприймання мовлення;

➤ індивідуальна корекція порушень розвитку засобами лікувальних методик (медикаментозної, масажу, лікувальної фізкультури, фізіотерапії, психотерапії та ін.).

Основні напрями корекційно-розвиткової роботи:

➤ розвиток слухового сприймання,

➤ розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення,

➤ формування вимови;

➤ музично-ритмічні заняття;

➤ фонетична ритміка;

➤ психосоціальний розвиток, що забезпечується засобами усної та жестової мов.

Спеціальні корекційно-розвиткові заняття мають особливе значення у системі реабілітаційного процесу і передбачають індивідуально-групову форму їх проведення на основі диференційованого підходу.

Для цього з 1 по 15 вересня кожного року спеціалістами реабілітаційного відділення за участю ПМПК центру, медичних працівників, соціально-психологічної служби з урахуванням індивідуальної програми реабілітації дитини з інвалідністю визначається рівень психологічного розвитку учнів, загальний медичний стан, на основі якого розробляється індивідуальний план корекційно-розвиткової роботи на кожного учня та комплектуються диференційовані групи для занять відповідно до рівня розвитку їх пізнавальних процесів, індивідуальних психофізичних особливостей кожного вихованця, а також груп для занять з ритміки, лікувальної фізкультури, розвитку слухового сприймання, розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення тощо.

Для занять з лікувальної фізкультури групи комплектуються з урахуванням захворювання дітей відповідно до рекомендацій лікарів. Це можуть бути групи за напрямками: загальнооздоровчий, захворювання хребта, плоскостопість, дитячий церебральний параліч, кардіопорушення, порушення зору тощо.

При комплектуванні груп для занять з ритміки враховується рівень розвитку пізнавальних процесів, стан залишкової слухової функції, визначеної на основі аудіометричних даних учнів. Групи для занять з розвитку слухового сприймання мовлення, розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення комплектуються з урахуванням ступеню зниження слухової функції відповідно до аудіометричних даних учнів, їхнього мовленнєвого рівня розвитку.

Корекційно-розвиткові заняття проводяться спеціалістами реабілітаційного відділення: вчитель-дефектолог слухового кабінету (інструктор слухового кабінету), вчитель слухової роботи (індивідуальної роботи з розвитку слухового сприймання, розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення та формування вимови), вчитель ритміки, вчитель лікувальної фізкультури тощо) і регламентуються окремим розкладом, який складає заступник директора з навчально-корекційної роботи за участю відповідних фахівців. Першочергово складається розклад групових занять за напрямками (психокорекція, розвиток слухо-зоро-тактильного сприймання мовлення, розвиток слухового сприймання, ритміка, музично-ритмічні заняття, лікувальна фізкультура), потім додається розклад індивідуальних занять. Розклад складається на кожного учня з вказанням форми проведення корекційно-розвиткового заняття (індивідуальна чи групова) і вивішується на інформаційному стенді «До уваги батьків» для того, щоб батьки чітко знали графік занять їхньої дитини у реабілітаційному відділенні, знаходили час бути присутніми на таких заняттях. Залучення батьків до участі у навчально-реабілітаційному процесі має надзвичайно велике значення. Воно сприяє розумінню батьками особливостей розвитку своїх дітей, можливостей їм допомогти, закріпити поза закладом уміння і навички, сформовані в центрі, вчитися використовувати їх у життєвих ситуаціях.

Корекційно-розвиткові заняття (як індивідуальні так і групові) проводяться виключно після закінчення уроків і відповідно до наказу МОЗ України від 20.02.2013р. № 144 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил. Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку та НРЦ» закінчуються у 1 – 4 кл. до 18⁰⁰ години, а в 5 – 10 (12) класах – до 19⁰⁰ години. Тривалість групового заняття становить 35-40 хв., індивідуального 20-25 хв. Групи з урахуванням однорідності порушень з наповнюваністю 2 – 6 осіб комплектуються відповідним спеціалістом з урахуванням рекомендацій ПМПК центру.

До обов'язкових корекційно-розвиткових занять, які передбачені у навчальному плані можуть додаватись інші заняття за різними напрямками реабілітаційної роботи, а саме:

- факультативи з професійної та соціально-побутової реабілітації;
- навчально-тренувальні заняття з фізкультурно-спортивної реабілітації;
- лікувальні та профілактичні процедури (лікувальний масаж, тощо).

Протягом навчального року за результатами здійсненої корекційно-розвиткової реабілітаційної роботи, відповідно до узагальнених результатів, системних психолого-педагогічних спостережень, медичних обстежень систематично вносяться належні корективи в систему комплексної реабілітаційної роботи, а саме до індивідуальних

планів корекційно-розвиткової роботи з кожним учнем, що забезпечує безперервність створення оптимальних умов для реабілітації дітей з особливими можливостями.

Список використаних джерел:

1. Наказ МОЗ України № 144 «Про затвердження Державних санітарних норм та правил» від 20.02.2013 р.
2. Кульбіда С.В. Дотримання мовленнєвої норми при опануванні дактилем нечуючими учнями.- С. Кульбіда.-Психолого-педагогічний супровід дітей з порушеннями слуху та інтелекту / За ред. В.І. Бондаря, В.В. Засенка. – К.: Тов. „Поліпром”; 2007. – С. 65 – 76.
3. Кульбіда С. В. Теоретико-методичні засади використання жестової мови у навчанні нечуючих : монографія / С. В. Кульбіда. - К. : Поліпром, 2010. - 503 с.
4. Kulbida S.V. Polipshennia yakosti navchannia hlukhykh ditei shliakhom vykorystannia zhestovoi movy : Dydaktychni ta sotsialno-psykholohichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnii shkoli. – Naukovo-metodychnyi zbirnyk. – Kyiv, 2005. – S.333 – 337.

УДК 376-056.263 (045)

Луцків М. Т.,
вчитель початкових класів Тереховлянського НРЦ,

З ДОСВІДУ РОБОТИ НАД ПРОБЛЕМОЮ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВЕ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ВАДАМИ СЛУХУ

За своїм змістом, формами і методами освіта не є незмінним, закріпленим феноменом, адже вона весь час реагує на нові цивілізаційні виклики, суспільні реалії, враховує тенденції, перспективи розвитку людства, національного буття народу. Однак оновлення навчально-виховної практики часто відставало від темпів цивілізаційного розвитку, соціальних вимог до неї. Між системою освіти і новими умовами життя виник розрив, який сучасний американський учений Філіп Кумбс витлумачив, як кризу освіти в тогочасному світі. Найзначущою особливістю сучасної системи освіти є співіснування двох стратегій організації навчання — традиційної та інноваційної.

Інноваційне навчання — процес і результат навчальної та освітньої діяльності, що стимулює новаторські зміни в культурі, соціальному середовищі. Дослідники проблем педагогічної інноватики намагаються співвіднести нове у педагогіці з корисним, прогресивним, позитивним, сучасним, передовим.

Ідея інтерактивної технології полягає в тому, що процес навчання та пізнання відбувається при постійній активній взаємодії всіх учнів; учитель і учень є рівноправними суб'єктами навчання. Інтерактивне навчання сприяє формуванню навичок і вмінь; виробленню життєвих цінностей; створенню атмосфери співробітництва, взаємодії; розвитку комунікативних якостей. Дана технологія передбачає моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв'язання проблем. Інтерактивне навчання - це навчання діалогу, під час якого відбувається взаємодія учасників педагогічного процесу з метою взаєморозуміння, спільного розв'язання навчальних завдань, розвитку особистісних якостей у дітей.

Ігрові технології навчання (Й. Гензерг). Технології ігрового навчання - це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється у процесі включення учня в навчальну гру. Метою навчальних ігор є надання учневі можливості самовизначитися, розвивати творчі здібності, сприяють емоційному сприйманню змісту навчання.

Сучасна стратегія розвитку освіти в Україні передбачає орієнтацію на особистість учня згідно з основними положеннями Закону України "Про освіту", Державного стандарту початкової загальної освіти дітей з ООП.

У процесі навчання дітей з ООП слід передбачати й реалізовувати не лише навчальну, а й корекційну мету, спрямовану на подолання порушень та розвиток особистості учня. Важливого значення набуває й урахування індивідуальних особливостей, самооцінки, ставлення до власного дефекту та компенсаторних можливостей учня. Самооцінка дитини, усвідомлення і ставлення до власного дефекту істотно впливають на успішність її навчання та на психічний розвиток.

Тонкий знавець дитячої психології В. О. Сухомлинський стверджував, що перша заповідь виховання – "дати дітям почуття власної гідності".

В нашій країні не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися.

Головна мета діяльності вчителя – створити такі ситуації для розвитку особливої дитини, які дадуть можливість кожному вихованцю відчувати радість досягнення успіху, усвідомлення своїх здібностей, віри у власні сили.

Тому завдання, які я ставлю перед собою:

- Встановити емпатійні взаємини з дитиною;
- Підтримувати щонайменші позитивні прояви у навчанні, спілкуванні, поведінці;
- Створити умови, за яких проблеми розвитку дитини не перешкоджають досягненням у навчанні;
- Виявити сильні сторони, здібності дитини і використовувати їх для компенсації дефекту;
- Допомогти особистості дитини зрости в успіху, дати відчувати радість від здолання труднощів;
- Дати зрозуміти, що без зусиль в житті нічого не дається, весь час необхідно прикладати зусилля.

Переживаючи ситуацію успіху, навіть інколи, дитина може зазнати емоційних вражень, різко змінити в позитивний бік стиль свого життя. Створена ситуація успіху стає точкою відліку для змін у взаєминах з оточуючими, для подальшого руху дитини вгору, щаблями розвитку особистості. Треба правильно добирати слова, з якими ми звертаємось до дітей, щоб допомогти їм спрямувати думки та дії в потрібному ракурсі. Завжди стосовно дітей необхідно казати те, що ми бажаємо бачити, а не те, чому намагаємось запобігти.

Однією з умов реалізації індивідуального підходу є використання вчителем невербальних прийомів особистого впливу на учня — жести, міміка, виразність мовлення, погляд. Педагогічна техніка індивідуального характеру сприяє встановленню особливого особистісного контакту з учнем і дозволяє в окремих випадках загальмувати негативні прояви поведінки, а в інших стимулювати його до роботи.

Велику увагу я приділяю організації системи уроків таким чином, щоб кожен з них сприяв залученню учнів до роботи на різних проміжках, підтримці стійкого пізнавального інтересу й активності кожної дитини.

Тому планую і проводжу уроки, які дають учням можливість досягнути високого рівня взаєморозуміння, взаємоспілкування, а також розвивати здібності працювати і навчатися самостійно:

- Надаю можливість школярам з ООП нести відповідальність за спільну діяльність.

- Створюю ситуації, щоб діти працювали по черзі, слухали один одного і обмінювалися думками.

- Чітко формулюю вимоги до поведінки учнів при спільній діяльності, визначаю конкретні завдання, інструкції.

- Адаптую матеріал і навчальні прийоми для того, щоб врахувати індивідуальні запити, інтереси та особливості дітей.

- Використовую різні методи і наочність з метою задоволення потреб школярів з ООП.

Сучасний педагог у навчально-виховному процесі повинен намагатися вдосконалювати свою роботу, використовувати нові форми, методи, засоби, прийоми на уроках. Народна мудрість: *«Не навчайте дітей так, як навчали нас. Вони народилися в інший час»*. Тому вчитель має розглядати кожного учня як окрему особистість з її поглядами, переконаннями, почуттями. Саме інноваційні технології, зокрема інтерактивні, передбачають розв'язання цього питання. Звичайно, що впровадження даних технологій не є легкою справою навіть для досвідченого педагога і потребує ґрунтовної підготовки (підбір матеріалів, складання плану, ретельне вивчення індивідуальних особливостей учнів класу та ін.). Але той вчитель, який прагне розкрити всі здібності і таланти своїх учнів, навчити їх вчитися, знаходити істину, обов'язково буде шукати шляхи вдосконалення своєї методики.

Робота над проблемою „Інтерактивні методи навчання” дає вчителю можливість удосконалювати внутрішній світ дитини, дає натхнення для постійної роботи над собою.

На уроках я дотримуюсь таких правил:

1. Ніколи і нічого не робити за учнів.

2. Ставити перед учнями такі завдання, з якими вони впораються. І не тому, що так їм легше, а тому, що їм цікаво, вони це хочуть зробити, бо володіють достатнім досвідом, знанням і навичками, щоб проявити самостійність і творчість у виконанні саме такого завдання.

3. Уважно слідкувати за рухом кожного учня, водночас не стаючи стороннім контролером за ходом процесу засвоєння матеріалу дітьми.

4. Постійно знайомити дітей з тими засобами, які винайшло людство.

Використовую такі інтерактивні технології: робота в парах; мозковий штурм, мікрофон, асоціативний куц, дерево рішень. Серед інтерактивних методів навчання віддаю перевагу побудові «асоціативного куца», «Займи позицію», «Мозковий штурм», грі «Так-ні».

На завершення треба зауважити, що використання інтерактивних методів навчання накладає вето на позицію "я вчитель (тобто я вище), а ви учні (тобто ви нижче)".

Інтерактивність у навчанні легко пояснити такою словесною конструкцією, виведеною досвідом педагогів і психологів ще в античні часи:

Те, що я чую, я забуваю;

Те, що я бачу й чую, - я трохи пам'ятаю;

Те, що я чую, бачу й обговорюю, - я починаю розуміти;

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю - я набуваю навичок;

Коли я передаю знання іншим - стаю майстром.

Список використаних джерел.

1. Кульбіда С.В. До питання про білінгвальне навчання нечуючих: теорія і практика Жестова мова й сучасність: Зб. наук. праць. – Вип. 1.- К.: Наукова думка, 2006.- С.16 – 22.

2. Кульбіда С.В. Українська дактилологія : науково-методичний посібник. – С. Кульбіда. - К.: Педагогічна думка, 2007. - 328 с.

3. Kulbida S.V. Polipshennia yakosti navchannia hlukhykh ditei shliakhom vykorystannia zhestovoi movy :Dydaktychni ta sotsialno-psykholohichni aspekty korektsiinoi roboty u spetsialnii shkoli. – Naukovo-metodychnyi zbirnyk. – Kyiv, 2005. – S.333 – 337.

УДК 376-056.2 3 : 37.015.31 : 507 — 504 (045)

Максимів Н. І.,
вихователь Тербовлянського НРЦ

ЕКОЛОГІЧНА КУЛЬТУРА ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА ВИХОВАННЯ ВСЕБІЧНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ

*Читати про природу – це добре,
та набагато краще прогулятися по лісу і прислухатися до неї,
вона розкаже вам те, що не написано в книжках.*

*Краса природи – це одне з джерел,
що живить доброту, сердечність і любов.*

В. О. Сухомлинський

За останні десятиліття українське суспільство кардинально змінилося. Відбулася переоцінка ідеалів, іншою стала система цінностей, виникли нові умови, які диктує ринкова економіка. Прогрес торкнувся кожного з нас. Сучасні учні надають перевагу спілкуванню онлайн - живій бесіді, прогулянці з друзями - комп'ютерним іграм, а читання класичної літератури - замінив перегляд низькопробних фільмів. Культивуються матеріальні потреби, знецінюються одвічне: любов, сім'я, культурні цінності. Як наслідок – криза моральності.

Наша Україна – молода держава, перебуває на шляху радикальних політичних, соціальних та економічних перетворень, обравши шлях переходу від тоталітарних ідеологій до свободи й демократії, національного відродження, цивілізованої, соціально зорієнтованої економіки, побудови нового громадянського суспільства. Суверенній Україні потрібні громадяни, які мають глибоко усвідомлену життєву позицію. Виховати таких особистостей можна за умови розвитку національної освіти, в якій система виховання та навчання ґрунтується на ідеях народної філософії, засадах української етнопедагогіки, народознавства, основах християнської релігії, наукової педагогічної думки, родинного виховання.

В умовах сьогодення гостро постали перед людством екологічні проблеми: забруднення ґрунтів, повітря, водою токсичними відходами, вимирання десятків видів рослин та тварин, озоніві діри, збереження генофонду та ін. У нас, в Україні, гостро стоїть проблема збереження й охорони природи. Впродовж ряду десятиліть фактично здійснювався екологічний геноцид імперським тоталітарним ладом. Хижацьке нищення природи, вирубування лісів, затоплення мільйонів гектарів родючих ґрунтів, бездумні меліорації, нагромадження забруднюючих навколишнє середовище виробництв, Чорнобильська трагедія створили серйозну загрозу самому існуванню української нації. Головною причиною усіх негараздів природи була і є людина. Не усвідомлюючи свого місця у навколишньому природному середовищі, вона шкодить насамперед собі, своїм нащадкам. Для відновлення природної рівноваги нашої планети необхідно кардинально змінити ціннісні орієнтації в бік гуманізації, гармонізації процесу розвитку взаємозв'язку у системі «природа-людина».

Навчальний заклад є основним соціальним осередком, що реалізує мету екологічної освіти та виховання учнівської молоді, робить вирішальний внесок у формування екологічної свідомості, екологічного інтелекту, практичних навичок у спілкуванні з природним середовищем. Екологічне виховання — систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у людини культури взаємодії з природою.

Завдання екологічного виховання:

- нагромадження, систематизація, використання екологічних знань;
- виховання любові до природи, бажання берегти і примножувати ;
- формування вмінь і навичок діяльності в природі.

Основи екологічної освіти було закладено у 1968 р. на Міжнародній конференції ЮНЕСКО у Парижі, пізніше у 1970 р. вони були підтверджені на Міжнародній нараді у Неваді (США). А у 1972 році конференція ООН у Стокгольмі задекларувала зв'язок між освітою і станом природи. В результаті цього у 1975 р. з'явилась Міжнародна програма екологічної освіти. Космонавт Ю. Гагарін, який перший 22 квітня 1961 р. побачив Землю з космосу, вигукнув: *"Яка красива наша Земля! Окутана тонким блакитним серпанком атмосфери, як коштовний діамант, сяє вона на фоні чорного вакууму Космосу"*. Згодом 12 американських школярів запропонували відзначати 22 квітня День Землі.

Земляни підтримали цю природоохоронну акцію. З 1991 р. цей день відзначає й Україна.

Слово “екологія” та його похідні міцно увійшли до нашого щоденного словника. В школі екологічна освіта здійснюється насамперед у процесі вивчення предметів природознавчого циклу — природознавства, біології, географії, хімії. Екологічне виховання здійснюється і позаурочній діяльності, де ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з урахуванням вікових особливостей школярів.

У своїй роботі вихователі керуються програмою “Основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України”, затвердженою МОН, молоді та спорту України (2011 р.) та регіональною програмою “Орієнтири національного виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів Тернопільщини. Методичний супровід”, річним планом Центру.

Людина – частина живої природи. Інтерес до всього живого закладений у неї від народження, й особливо яскраво це проявляється в дитячому віці. Однак, чи приходять почуття краси і розуміння природи самі по собі, тільки від її споглядання? І ось якою цікавою виявилась думка науковців з цього питання.

Звернувшись до спадщини відомого педагога В. О. Сухомлинського, виявилось, що «сама по собі природа не розвиває й не виховує». Залишивши дитину сам на сам із нею, не варто сподіватися, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумнішою, глибоко моральною, непримиренною до зла. Тільки активна взаємодія із природою дасть можливість виховати найкращі людські цінності.

Процес цей складний і тривалий. Навколишній світ в усій своїй красі і неповторності відкривається перед дитиною лише тоді, коли вона сприймає його безпосередньо. Діти виявляють турботу передусім про ті об'єкти, що бачили, про які мають чимало відомостей; незнання ж спричиняє у кращому разі байдужість. Нерідко ж, не усвідомлюючи наслідків негативного ставлення до навколишнього, діти завдають шкоди природі.

Тому завдання вчителя і вихователя – навчити молоде покоління жити за законами природи, домогтися, щоб було почуття особистої відповідальності за все живе на Землі, турбота про збереження природи стали рисами характеру кожної людини.

Успіх в екологічній освіті та вихованні школярів багато в чому залежить від того, яким методом педагог зацікавлює дітей до прагнення глибше пізнати навколишній світ і вдосконалюватися у всіх видах екологічної діяльності.

Екологічна освітянсько-виховна діяльність в навчальному закладі відрізняється надзвичайним різноманіттям форм та методів.

З основних методів екологічного виховання можна відзначити наступні:

Методи формування екологічної культури

Метод бесіди: Фронтальна бесіда з групою, індивідуальна бесіда.

Особливу трудність для педагога викликає індивідуальна бесіда, її треба проводити так, щоб ніхто не заважав. В індивідуальній бесіді важливо, щоб учень не тільки усвідомив зміст моральних аспектів, які доводять до його

свідомості, а й переживав їх. З цією метою доцільно використовувати переконливі приклади. Одночасно вихованець має відчувати, що педагог хоче йому допомогти, усвідомити, що всі зусилля вчителів у його інтересах, що вони знають, як допомогти стати кращим.

Метод прикладу: врахування специфіки наслідування прикладу різними віковими групами; етапність наслідування; джерела для наслідування; використання негативного прикладу у вихованні.

Метод інтерв'ю передбачає постановку уточнюючих запитань, які мають місце під час звичайної бесіди. Слід враховувати, що є такі типи респондентів: несміливий, боязкий, базіка, жартівник, сперечальник, самовпевнений.

Метод анкетування. Використовується для одержання інформації про типовість тих чи інших явищ навчально-виховного процесу. Анкети можуть бути: відкриті, закриті, напіввідкриті, полярні.

Метод спостереження – спеціально організоване сприймання педагогічного процесу в природних умовах. Спостереження є пряме і опосередковане, відкрите і закрите, самоспостереження. При організації спостереження важливо мати його план, визначити його термін, фіксувати результати.

Метод гри. Екологічні ігри та завдання дають дитині змогу відчувати себе частиною природи, реагувати на проблеми, викликають бажання допомогти природі, захистити її від небезпеки. Сюжетні ігри з екологічним змістом допомагають дітям ознайомитися з діяльністю людей, які досліджують стан природи та охороняють її.

Інтерактивні методи

біном фантазії (пропонується два опорні слова, за допомогою прийменників та зміни форм слова утворити словосполучення);

Наприклад: візьмемо набір слів - *дерево, білка* та прийменники *під, за, на*. Складаємо за змістом слова: білка під деревом, білка над деревом, білка на дереві та інші. Доцільно на уроках використати:

- метод зіставлення (діти порівнюють себе з об'єктами природи);
- метод фантастичної проблеми (що було б, якби...?);
- метод асоціацій (перенесення властивостей з одного об'єкта на інший, порівняйте “веселе” дерево з “сумним”);
- метод морфологічного аналізу (створення нового об'єкта природи шляхом поєднання найкращих особливостей, якостей, характеристик інших об'єктів навколишнього середовища);

Наприклад, візьмемо трьох птахів: горобець, дятел і ластівка. З цих трьох птахів утворимо одного, нами винайденого птаха, у якого голова горобця, тулуб дятла, хвіст ластівки, і дамо назву йому ГОРДЯЛАСТ. Встановимо: де він буде жити, чим харчуватися, яку користь приносить природі.

Метод ритуалізації екологічної діяльності полягає в педагогічній організації традицій і ритуалів, пов'язаних з діяльністю, спрямованою на світ природи. Потужний потенціал щодо реалізації цього методу акумульовано у традиціях українського народу (розчищення джерел і криниць, екологічні

толоки, приваблювання і охорона птахів, Різдвяні та Новорічні свята з традиційним Дідухом замість ялинки).

Метод екологічних експектацій (з англ. *очікування*) полягає в педагогічній актуалізації емоційно насичених очікувань майбутніх контактів особистості зі світом природи. Наприклад, перед екскурсією до лісу вихователь налаштовує учнів на те, що вони “йдуть у гості до лісу”. Адже, коли збираються в гості, відповідно одягаються, не сміяться тощо.

Метод екологічної лабілізації (з лат. *нестійкий*) полягає в цілеспрямованій корекційній дії на певні взаємозв'язки в образі світу особистості, внаслідок чого виникає психологічний дискомфорт, зумовлений розумінням неефективності усталених стратегій індивідуальної екологічної діяльності. Один з таких прикладів наводить дослідник екологічної свідомості В. А. Ясвін.

Створюючи експозиції в природничому музеї, цілеспрямовано «додавав» до природного ландшафту кілька недопалків, залишки молочних пакетів тощо. Він стежив за психологічними реакціями відвідувачів музею, які, милуючись чудовими панорамами, несподівано помічали ці «прикраси». Люди були налаштовані на милування, а сміття в експозиції блокувало цей процес: виникала внутрішня напруга. Саме в невеликому об'ємі панорами особливо гостро відчувалася неприродність, чужинність цих слідів індивідуальної людської діяльності, відвідувачі відчували дискомфорт. Це може бути екскурсія на забруднені водойми річок, у захаращені парки та сквери. Лабілізація буває різного рівня інтенсивності і може породжувати різні почуття: тривоги, сорому, провини, розчарування, агресії, невпевненості. Відчуті і перебороти лабілізацію допомагає створена педагогом атмосфера доброти, доброзичливості, довіри, безпеки.

Таким чином, мусимо констатувати, що рівень екологічної культури школярів залишається досить низьким, незважаючи на те, що на необхідності формування в молодого покоління екологічної культури, екологічно доцільного ставлення до природи багато уваги акцентується у педагогічних джерелах, законодавчих документах, школи проводять чимало екологічних заходів, громадські екологічні організації залучають учнів до різних природоохоронних акцій. Справа у тому, що значна частина учнів не усвідомлює особистої причетності до виникнення та розв'язання екологічних проблем, вони не пов'язують ці проблеми зі своєю життєдіяльністю, не розуміють самоцінності природи (природа може існувати без людини, а людина без природного середовища – не може).

“З перших днів перебування в школі, – писав В. О. Сухомлинський, – ми спонукаємо до такого: якщо ти побачив, що на дереві надламана гілочка, дбайливо підв'яжи її, змаж рану; якщо це зроблено вміло і своєчасно гілочка приживеться. Ми постійно вчимо це робити, але це лише один бік справи. Головне щоб у дитини заболіла душа, коли вона побачила пошкоджене деревце”.

Невпинно швидко спливає час. Летять у далечінь роки, століття, епохи. Все змінюється – ми, наші погляди, світ навколо нас. Вічною залишається тільки Любов – любов до Бога, ближніх, рідної землі, любов до Природи. Як

важливо сьогодні зберегти і примножити це почуття у юних дитячих душах, чистих, незаплямованих жадібністю, злобою, заздрістю, споживацтвом і іншими «перевагами» цього світу.

УДК 37.017:[37.015.31:17.022.1](045)

Михалків М. З.,
вихователь Тербовлянського НРЦ

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ШКОЛЯРА НА ОСНОВІ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

Видатний педагог В. О. Сухомлинський писав: *«Діти, як квіти. Доторкнись до кожної з них – і вона задзвенить, і розсиплеться аромат, не схожий один на одного»*. Щоб почути цей аромат, розкрити індивідуальність кожного учня педагоги повинні творчо та наполегливо працювати, постійно перебувати у пошуку нових методів та форм роботи.

Першочерговим завданням вихователя у стінах навчально-реабілітаційного закладу освіти є виховання Благородної людини, Благородної особистості, Благородного громадянина. Тому роботу націлюю на те, щоб серце дитини було чутливим, щоб відгукувалось на кожне слово. І завжди пам'ятаю, що поганих дітей немає, треба лише знайти ключик до їхнього внутрішнього світу.

У формуванні всебічно розвиненої особистості важливе місце належить моральному вихованню, адже – це виховна діяльність, мета якої сформувати стійкі моральні якості, потреби, почуття, навички і звички поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участь у практичній діяльності.

Моральне виховання – це спільна діяльність школи і сім'ї з формування стійких якостей, почуттів, навичок і звичок поведінки на основі засвоєння ідеалів, норм і принципів моралі, а саме:

➤ усвідомлена любов до Батьківщини, стійкий інтерес до минулого, сьогодення і майбутнього рідного краю, почуття любові і поваги до рідного народу, мови, дбайливе ставлення до природи і збільшення її багатств;

➤ уміння жити і працювати в суспільстві;

➤ потреба брати активну участь у громадському житті свого класу, школи, міста, країни;

➤ усвідомлення основних принципів гуманізму; розуміння високої цінності людського життя, прагнення будувати свої взаємини з людьми за законами совісті, добра і справедливості; здатності до співпереживання, шляхетності і щедрості; потреба захистити слабкого, допомогти відстаючому, уміння поважати честь і гідність людини; дбайливе і людяне ставлення до природи, тваринного і рослинного світу;

➤ розуміння етичної основи культури поведінки, гармонійного поєднання культури поведінки з моральною вихованістю; потреба знати основні правила повсякденного етикету і бажання виконувати їх, уміння поводитися згідно правил культури поведінки; почуття міри і такту в спілкуванні з людьми.

Саме ці важливі питання я виношу на перше місце у виховному процесі. Вважаю, що у центрі морального виховання знаходиться особистість дитини. Тому я переконана: щоб навчити поваги до інших – треба дати їй уявлення про моральні принципи поведінки. З цією метою у план-проект виховної роботи ввела необхідний цикл бесід, годин спілкування, сюжетно та ситуаційно-рольових ігор, розмов у колі, віртуальних подорожей: «Про красу душі», «Турбота про тих, хто поруч», «Про справжню дружбу», «Світ врятує доброта», «Будь толерантним», «Чарівні слова», «Культурна людина», «Дерево міцне корінням, а людина родом», «Найцінніше в моєму житті», «Хай в серці кожної дитини живе любов до України», «Хай буде мир на всій землі» та багато інших. Тематика виховних годин різноманітна, але загалом акцент зроблено на моральному вихованні.

Наприклад, заняття ціннісно-орієнтованої діяльності на тему «Шляхетні дівчатка та лицарі хлопці» провела у вигляді турніру ввічливості. Група поділялась на дві команди. Були проведені такі конкурси:

- Хто скаже найбільше чарівних слів
- Ми йдемо у гості (правила поведінки)
- До джерел народної мудрості (загадки, прислів'я, приказки)
- Скринька корисних порад

Ще наводила різні ситуації, які діти повинні були прокоментувати, знайти помилки, виразити своє ставлення до діючих осіб.

Ситуація 1. Мама з сином входять у квартиру. Мама несе сумки, а хлопчик в цей час про щось говорить, енергійно розмахуючи руками.

Ситуація 2. В автобус входять хлопчик і дівчинка. Хлопчик – перший. Сідають. На наступній зупинці входить бабуся. Вільних місць немає, хлопчик і дівчинка дивляться у вікно, про щось говорять. Місце бабусі надає дідусь, який потім залишається стояти біля бабусі.

Також у своїй діяльності широко застосовую ситуаційно-рольові ігри, як наприклад:

- ви їдете в автобусі і вам наступили на ногу;
- в гостях вас пригощають несмачною стравою;
- вас штовхнули в шкільному коридорі;
- ви запізнились на урок
- я – чарівник та інші.

Великим прикладом для формування моралі в дитини є – казки. В казках добре видно і доступно подані поняття добра, зла, взаємодопомоги, відваги, чесності. В казках завжди є позитив, що є прикладом для наслідування, адже зло ніколи не отримує перемогу, добро – це та велика сила, що світить, як вогник в темряві й допомагає жити. Саме тому, плануючи заняття читання художньої літератури, добирала казки, герої яких наділені саме тими рисами, що є прикладом для дитини, як ось: «Про двох ціпків», «Дві кізоньки», «Десять працівників», «Івасик та Тарасик», «Летючий корабель» та інші.

Тільки моральні чесноти, що пережили віки будуть тим Ідеалом, від якого має відштовхнутись людська особистість. Я вважаю, що щоденна робота дасть

свої плоди і дуже хочеться, щоб мої вихованці стали справжніми синами і доньками України.

Оскільки, традиції мають надзвичайно важливе значення у формуванні стійких моральних норм, культури поведінки, а також є фундаментом національного надбання, об'єднують минуле й майбутнє нашого народу, виховують національну гідність, тому мною були проведені такі виховні заходи: «Україно, ми діти твої!», «Даруємо тепло сердець», «Україна колядує», «Україна – це ти і я». Їхньою метою було – створення емоційного настрою, розвиток дружніх взаємин, привернення уваги школярів до високих моральних якостей, бажання показати, що хороших людей багато, вони є поруч, серед нас, виховання прагнення поводитися добре, допомогти усвідомити і відчутти прекрасну основу чуйного ставлення до людини.

В. О, Сухомлинський писав: *«Ідеал людської краси – це водночас і ідеал моральності. Любов до людей - це твоя моральна серцевина»*. Честь, совість, порядність – це непорушні моральні критерії, на яких Якщо гарні манери стануть внутрішньою потребою кожної людини, це допоможе значною мірою змінити взаємини людей. Тому культуру поведінки треба виховувати з юних літ і зберігати придбані навички все життя.

Спілкуючись з дітьми, завжди беру до уваги їхній психічний стан, внутрішній світ, адже робота із дітьми з особливими освітніми потребами вимагає обережності, терпіння. Свої заняття планую та проводжу так, щоб після них дитина зрозуміла, якою має бути вихована людина і намагалася нею бути, а саме: вихована людина завжди ввічлива, порядна, щира, делікатна, скромна, доброзичлива по відношенню до навколишніх. Їй притаманна тактовність. Вона правильно реагує на поведінку іншої людини, розуміє її стан, готова підтримати у важку хвилину.

А. П. Чехов писав: *«В людині має бути все прекрасним: і обличчя, і одяг, і душа, і думки...»*. Для досягнення цієї мети, необхідно працювати над формуванням свідомості учнів, адже це одна із основних проблем морального виховання. У своїй педагогічній діяльності намагаюся дати маленьким школярам якомога більше знань із моральних норм та правил культурної поведінки. Вважаю, що освітня діяльність, суспільно-колективна, трудова, естетична позитивно впливають на формування моральної свідомості і поведінки. Завжди намагаюся дати кожній дитині – світло знань, любов та віру в сили свої.

УДК 376-056.264:37.091.33(045)

Мудра О. О.,
вихователь Тербовлянського НРЦ.

ВИКОРИСТАННЯ ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИХ МЕТОДІВ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Розпочавши свою роботу в групі дітей з тяжкими порушеннями мовлення, я поставила собі мету використовувати сучасні методи та технології навчання.

Основним стало орієнтування на індивідуальні особливості вихованців. Звернувшись до методичної літератури, я віднайшла найадекватніший для себе особистісно-орієнтований підхід у вихованні. Із запровадженням підходу у групі дітей віком 5 - 6 років спілкування з дітьми набуло форми відкритого діалогу, та встановився контакт «вихователь-дитина».

Дитина з ТПМ, яка закінчує школу і йде у самостійне життя, має уміти знайти потрібну інформацію, обмінятися думками щодо певної проблеми з іншими людьми, брати участь у дискусії тощо. Таким чином, зміни життя вимагають зміни мети і призначення сучасної освіти для цієї категорії учнів. Вчені-дослідники та педагоги-новатори вважають, що у центрі уваги сучасної освіти мають бути не стільки навчальні предмети, скільки способи мислення і діяльності школяра. Тобто необхідно навчити дитину критично мислити, вирішувати складні проблеми шляхом аналізу обставин і відповідної інформації, приймати виважені рішення, спілкуватися з іншими людьми. Тому актуальним залишається питання, як виховувати дітей, щоб процес виховання став ефективним.

Щоб вибрати оптимальні методи й засоби особистісно-орієнтованого виховання дітей з ТПМ, я міркувала в такій послідовності:

– Як буде організоване вивчення теми – методом самостійної роботи чи під керівництвом вихователя?

– Як буде організоване вивчення теми – пошуковим методом чи репродуктивним?

– Як поєднуюватимуться на занятті словесні, наочні й практичні методи?

– Які методи стимулювання активності учнів будуть застосовані на занятті?

– Які методи контролю й самоконтролю будуть застосовані для перевірки засвоєння нового матеріалу під час закріплення?

Найдоцільнішими і адекватними стали деякі методи виховання, а саме: *опис, евристична бесіда, розповідь, бесіда-роз'яснення, асоціативна аналогія.*

Наведу кілька прикладів реалізації асоціативної аналогії, її розвитку сприяють ігрові завдання: «Що на що схоже?», «Хто так співає, хто так кричить?», «Словесне плетиво». Завдання «Словесне плетиво» продуктивне для розвитку мовлення дітей. Наприклад, вихователь починає нескінченний ланцюжок: «літера – до літери – склад», а учні продовжують: «склад до складу – слово», слово до слова – речення, книжка до книжки – бібліотека, травинка до травинки – лужок, зернинка до зернинки – колосок».

Чимало творів на заняттях з позакласного читання – основа для завдань на асоціативну аналогію. Наприклад, у першому класі це можуть бути такі завдання:

– Поміркуйте, хто із лісових мешканців міг би думати так, як черепаха? (О. Буцень «Чи є зима?»)

– Підготуйтеся розповісти оповідання так, ніби ця подія трапилася з тобою (Ю. Набока «Новорічко»).

– Діти розповіли, що осіннє небо сумне, тривожне, холодне. А яким буде твоє слово? (В. Сухомлинський «Я хочу сказати своє слово»).

Практичні методи навчання. Ці методи навчання дуже поширені у початкових класах. Вони є основним засобом у формуванні різноманітних умінь і навичок. Жодне заняття самопідготовки не можна побудувати без застосування цих методів.

Види практичних методів: навчальні вправи, ігрові вправи, практичні роботи. Практичні методи застосовуються у взаємодії слова вчителя з різними методами унаочнення. Основним видом практичних методів у початковій школі є вправи – багаторазове повторення навчальних дій з метою формування умінь і навичок. Вправи можуть мати різну психологічну основу виконання. В одних – домінують розумові дії, в інших – практичні, одні – тренують слухові, інші – зорові або тактильні вміння. Особливість вправ – їх багаторазове виконання.

УДК 373.5.016:811.161.2(045)

Палій М. М.,
вчитель української мови Терехівлянського НРЦ.

ВИКОРИСТАННЯ ТАБЛИЦЬ-ОПОР НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*“Хто осягає нове, плекаючи старе,
той може бути вчителем”*

Конфуцій

Новий час, нові вимоги до навчання. Знайти шлях до кожного учня-завдання вчителя.

Як донести до дітей з особливими освітніми потребами (ОПП) необхідну інформацію, щоб вона була зрозумілою і зацікавила їх більш глибоко вивчати українську мову – складна проблема, над вирішенням якої я працюю.

На мій погляд, одним із шляхів її вирішення є систематичне та послідовне навчання на основі використання на уроках традиційних форм і методів навчання з інноваційними технологіями, зокрема узагальнюючих таблиць, таблиць-опор, моделей тем, інтерактивних вправ, нестандартних форм і методів навчання, забезпечуючи при цьому перехід від «передачі знань» до «навчання вчитися», «навчання життя». Учнів треба навчити осмислювати виучуване, а вже потім – шукати інформацію, яка допоможе реалізувати проблему.

Той педагог, котрий зуміє сполучити традиційні підходи з інноваційними, раціонально поєднає пасивні, активні та інтерактивні типи навчання, зможе досягти вагомих результатів, бо зацікавить учнів не тільки вивченням окремої теми уроку, а й самим процесом навчання.

Школярі не лише добре засвоять відповідні розділи підручника, а на конкретних прикладах навчатися аналізувати, систематизувати, зіставляти, давати оцінки явищам, подіям, вчинкам.

Вважаю, що тільки уміла інтеграція традиційних методів і форм роботи навчання з інноваційними дасть можливість відкрити розширений доступ до здобуття інформації, сприятиме підвищенню якості освіти. Організувати процес навчання так, щоб під час уроку учень не був пасивним слухачем, а активним його учасником - моє завдання й, мабуть, кожного вчителя.

По-різному приходять до школи вчителі, і по-різному складаються їх долі. Праця вчителя надзвичайно складна.

А складність учительської праці в тому, щоб знайти шлях до кожного учня, створити умови для розвитку здібностей, закладених у кожному. Найголовніше - учитель повинен допомогти учневі усвідомити себе особистістю, пробудити потребу в пізнанні себе, життя, світу, виховати в ньому почуття людської гідності, складова якого – усвідомлення відповідальності за свої вчинки перед собою, товаришами, школою, суспільством.

Залучити кожного учня до активної діяльності на всіх уроках, довести уявлення з теми, що вивчається, до формування понять, стійких навичок, розмовної мови – моя мета як вчителя української мови та літератури. Допомагає мені в цьому застосування технології інтенсивного інтерактивного навчання на основі *опорних схем, моделей навчальних тем, узагальнюючих таблиць*, які народжуються на очах в учнів у момент пояснення матеріалу й оформлюються у вигляді таблиць, карток, креслення, малюнка, схеми. Їх постійно підключаю на уроках до роботи. Це допомагає мені краще вчити, а учням легше вчитися, а також на їх основі будувати зв'язну відповідь, розвивати практичні навички, вміння знаходити потрібну інформацію.

Опори (таблиці, картки, креслення) потрібні на цілому ряді наступних уроків і завжди повинні бути перед очима в учнів до повного засвоєння матеріалу. Тому такі опори я виготовляю в комплекті. Вони також записуються в учнівські зошити – рукописні довідники.

Так, вивчаючи тему «Однорідні члени речення», а також «Розділові знаки в реченнях з однорідними членами», пам'ятаючи про те, що діти з ООП мислять конкретно, образно, на уроках разом з учнями, опрацьовуючи матеріал текстів підручника про однорідні члени речення, створила такі опорні схеми.

Розказати про вживання розділових знаків при однорідних членах речення можна за такою опорою:

О,О, О.О, а (але)О
О, і О, і О. О та (і)О.
О і О. О, та (але)О.
О і О, О і О.

Наступний крок - це створення *моделей навчальної теми*.

Звернемось до прикладів створення та використання *навчальної моделі мовного явища*. Розглянемо це в практичному плані на прикладі вивчення теми «Речення». Користуючись знаннями учнів, здобутими у молодших класах, а також матеріалами підручника розглядаємо й аналізуємо такі речення.

Зима.

Настала зима.

Білі сніжинки тихо опускаються на землю.

Випав глибокий сніг, і все навкруги покрито білою пеленою.

Зраділа дівчора, бо веселі розваги принесла зима.

Настала зима?

Настала зима!

Настала зима...

Плануючи роботу над цими реченнями, орієнтувалася на засвоєння учнями такого об'єму інформації:

- речення може складатися з одного слова;
- речення може складатися з групи слів;
- речення може бути простим;
- речення може бути складним;
- речення може бути непоширеним, бо складається тільки з ГЧР (головних членів речення);
- речення може бути поширеним, бо складається з ГЧР й ДЧР (другорядних членів речення);
- речення інтонаційно оформляються за метою висловлювання (питальні, окличні, спонукальні, розповідні);
- всіх членів речення є п'ять (підмет, присудок, додаток, обставина, означення);
- слів у реченні може бути менше п'яти членів або більше;
- усі члени речення зв'язуються запитаннями;
- кожне слово у реченні належить до якогось члена речення;
- речення - засіб спілкування;
- у реченні є головні члени речення (підмет і присудок);
- крім головних членів речення (підмета і присудка) у реченні є й другорядні члени речення (означення, обставина, додаток - ДЧР);
- речення допомагає у спілкуванні людей між собою.

Символи кожної інформації записую на дошці, а учні – в зошити-рукописні довідники. Користуючись своїми записами, учень може не один раз повторити інформаційні дані про речення, на основі цих даних самостійно виконувати різного роду завдання. Для прикладу:

Р – речення.

Рп – просте речення.

Рс – складне речення.

→ ← - непоширене речення.

← → - поширене речення.

С – слово.

ГС – група слів.

ГЧР – головні члени речення.

ДЧР – другорядні члени речення.

ЧР – члени речення.

ГО – граматична основа.

Др – двоскладне речення.

Ор – односкладне речення.

Отже, на основі запропонованих символів створюємо графічні моделі речення, які читаються, осмислюються, а потім оформляються в інших варіантах моделі – графічно-словесних.

Список використаних джерел:

1. Кульбіда С.В. Українська мова. 4 клас. Підручник для учнів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів (Н 90). – К., «Інкунабула». 2017. – 136 с.
2. Кульбіда С.В. Українська мова. 5 клас. Підручник для учнів спеціальних закладів загальної середньої освіти (Н 90). – К., «Либідь». 2018. – 240 с.
3. Кульбіда С.В., Несен Г.М. Українська мова. 3 клас. Підручник для учнів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів (Н 91) / підручник. – К., «Інкунабула». 2017. – 136 с.
4. Марчук Т.Ф., Кульбіда С.В. Українська мова. 3 клас. Підручник для учнів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для глухих дітей. – К., «Інкунабула». 2016. – 144 с.

УДК 376-056.2/3:[37.015.311:37.091.33](045)

Пердута Н. Б.,
вихователь Терехівлянського НРЦ

ВИКОРИСТАННЯ ГРИ ДЛЯ ВСЕБІЧНОГО ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ

Формула успіху безкінечна... Її можна доповнювати і доповнювати... Адже життя диктує свої вимоги, свої умови та принципи. Удосконалення та оновлення знань – це запорука професійного успіху, а з іншого - воно захищає від інтелектуального зубожіння особистості; вірність та відданість своїй справі – це перший доданок успіху, який приходить не відразу, а поступово з роками; авторитет педагога – бездоганне знання своєї справи, висока вимогливість і повага до інших; інтелігентність, чуйність, доброзичливість, вміти не тільки пожартувати, але і зрозуміти жарт на свою адресу і правильно реагувати на нього, вміти прощати; творити з натхненням, сіяти добро, радіти життю, працювати з ентузіазмом, а коли доля “віддячить” лимоном – перетворити його в лимонад, додаючи багато-багато цукру чи меду і тоді всі мінуси перетворяться на плюси...

*«Десь у найпотемнішому куточку серця в кожній дитині своя струна,
вона звучить на свій лад, і щоб серце озвалось на моє слово,
потрібно самому настроїтися на тон цієї струни.*

В. О. Сухомлинський

Феномен гри протягом усієї історії людства притягував до себе увагу видатних мислителів, філософів, соціологів, психологів, педагогів. Кожному етапу історії життя людства притаманне своє бачення своєрідного впливу ігрової діяльності та становлення й формування людини як особистості. Теорія гри має свою давню історію.

Зарубіжні філософи, психологи, педагоги надавали грі та ігровій діяльності великого значення. Учені підкреслювали розвивальне та виховне значення гри, відмічали її можливості в пізнанні людини самої себе, показували вплив на розвиток творчої особистості в процесі ігрової взаємодії, акцентували увагу на значенні гри в процесі пізнання людиною своїх здібностей. Гра – серцевина дозвілля. Гра як величезний пласт культури різноманітний і збагачує дозвілля людей, відтворюючи цілісність буття людини.

Ігрову діяльність можна назвати діяльністю синтетичною, тому що вона охоплює й царину розуму, і сферу почуттів дитини. Гра є потребою зростаючого організму дитини, її особистих, інтелектуальних зусиль. Гра для дітей – життя, у якому процес самовиховання активний та результативний. У грі вільно та природно проявляється головна, тобто ігрова діяльність дитини, через яку вона усвідомлює та вивчає навколишній світ. У грі вона отримує широкі можливості для виявлення особистісної творчості, особистої активності, демонстрації своїх потенційних можливостей. Гра надає дитині можливість не насильного та повного розвитку її природних сил та готує її до життя.

Дитина бере на себе ігрову роль і з її допомогою отримує можливість повніше усвідомити власне „Я” в процесі взаємодії з іншими людьми, обміну символами, де визнається здатність людини приймати роль іншої людини як партнера у спілкуванні. У грі дитина прагне жити, відчувати та діяти. Гра – вид діяльності, який надає дитині ключі до розуміння свого „Я”, а також є першим етапом до здійснення індивідуального підходу до виховання дитини. Гра виступає як специфічна дитяча форма пізнання, праці, спілкування, спорту, мистецтва тощо. Звідси стає очевидним, що розуміння сутності гри для дітей шкільного віку й можливість побудови теорії педагогічного управління ігровими процесами пов'язане з необхідністю цілісного погляду на гру як на складну систему, що інтегрує в собі три взаємозв'язані структури: гру – стан, гру – спілкування, гру – діяльність.

Гра – породження діяльності, за допомогою якої людина перетворить дійсність, змінить світ. У грі вперше формується й виявляється потреба дитини впливати на світ, стати суб'єктом, «господарем» своєї діяльності. Сутність гри полягає в тому, що в ній важливий не стільки результат, скільки сам процес, процес переживань, пов'язаних з ігровими діями. Хоча ситуації, що програються дитиною, уявні, але відчуття, що переживаються нею, реальні.

Гра виконує роль передбачення наочної й духовної діяльності. У ній завжди міститься елемент спортивної, трудової, художньої або пізнавальної діяльності. У грі присутнє спілкування як діяльність і ціннісна орієнтація. Види ігор можна визначити на основі різнопланової діяльності: ігри дозвілля, тобто такі, у які діти грають за власним бажанням; ігри педагогічні – ті, які застосовуються педагогом з метою розв'язання конкретних навчально-виховних завдань.

Залежно від того, наскільки гнучкими, динамічними й творчими чи чітко регламентованими є рольові дії, правила й зміст, колективні розважальні ігри можна поділити на дві групи: ігри творчі: сюжетно-рольові, конструкторські, драматизації з вільним розвитком сюжету, гра-жарт, гра-розіграш та ігри за встановленими правилами: рухові, хороводні, спортивно-загальні, настільні.

Гра є одним із найцікавіших видів людської діяльності, провідною діяльністю дітей, засобом його всебічного розвитку, важливим методом виховання. Водночас, гра є могутнім виховним засобом, у ній за словами К. Ушинського, реалізується потреба людської природи.

В народі кажуть: щаслива людина, яка має ясний і гострий розум; подвійно таланить тому, хто має ще й душу добру, серце чуле. Його єство, мов сонях до

сонця, завжди повертається до людського болю, добра, порядності. І потрібно благославлен той, у кого розум проникливий і серце людяне.

Допомагаю дітям переборювати труднощі у навчанні, даю можливість відчутти радість творчої праці, подумати, спираючись на здобуті знання, знайти шлях розв'язання нової задачі. Привчаю розраховувати на свої сили, не схилитися перед невдачами чи труднощами, переборювати їх.

З перших днів навчання у школі привчаю дітей до організованості, порядку, формую уміння запитувати, відповідати, зв'язно висловлюватись, дотримуватися морально-етичних норм у спілкуванні.

Моє завдання не тільки дати дітям суму знань, але й навчитися спілкуватися, вирішувати проблеми, знаходити вихід з нестандартної ситуації.

Вважаю, що вчитель має виховувати у дітей такі риси, які будуть необхідні у майбутньому, а саме: вміння самостійно і критично мислити, бути творчими, вміти окреслювати проблеми і вирішувати їх.

УДК 376-056.2/3:341.231.14(045)

Прохоренко Л. І.,

заступник директора з науково-експериментальної роботи
Інституту спеціальної педагогіки НАПН України,

Бужинецька К. Б.,

аспірант Інституту спеціальної педагогіки НАПН України.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ КОГНІТИВНОГО РОЗВИТКУ

Глобальне удосконалення освітніх процесів, що відбувається сьогодні в Україні зумовлює зміни орієнтації в галузі освіти, філософія яких відповідає гуманістичній спрямованості, ґрунтується на унікальності кожної особистості, і має на меті забезпечення найоптимальнішої адаптації кожного в умовах інтенсивної, незалежної інтелектуальної діяльності. Продуктивність будь-якої діяльності людини залежить від потреб особистості, рівня домагань, від змісту виконуваної діяльності й обумовлюється мотиваційними чинниками, які її спрямовують. Успіх у навчально-пізнавальній діяльності залежить від умінь дитини здійснювати зворотний зв'язок через самоаналіз у процесі засвоєння інформації. Ці уміння нерозривно пов'язані з мотивацією, яка забезпечує успішне вирішення навчально-пізнавальних завдань, сприяє становленню особистості, яка самостійно вдосконалюється і розвивається.

Питання мотивації, її структура, межі функціонування, специфіка, досліджувалися у різних галузях психології – психології особистості, психології регуляції діяльності, саморегуляції, когнітивної психології (О. Асмолов, Д. Леонт'єв, А. Маркова, М. Неймарк, J. Atkinson, С. Hull, Е. Lowell, D. McClelland, Н. Neckhausen та ін.). У працях вітчизняних і зарубіжних вчених-класиків знаходять місце два класи мотивів і потреб: внутрішні (пізнавальні) і зовнішні (соціальні) (С. Рубінштейн, L. Edward, Е. Deci, R. Ryan). За С. Рубінштейном, внутрішні мотиви спонукають бажання дитини до саморозвитку, а зовнішні – до уникнення невдач, отримання похвали або мають

соціальну спрямованість. У дослідженнях інших вчених мотиваційна складова визначена провідним компонентом навчально-пізнавальної діяльності (М. Алексєєва, Б. Баєв, Г. Балл, М. Боришевський, Ю. Гільбух, О. Дусавицький, С. Максименко, В. Моргун, І. Синиця, О. Скрипченко та ін.). Основи мотивації навчання закладаються у дошкільному віці, тому саме цей вік має великі резерви формування пізнавальної мотивації.

Полімотивованість пізнавальної діяльності не виключає наявності одночасно і зовнішньої, і внутрішньої мотивації, які взаємопов'язані між собою. Аналізуючи особливості мотиваційної сфери в навчально-пізнавальній діяльності Л. Божович, М. Неймарк, дійшли висновку, що існує домінуюча система мотивів, де провідні мотиви підпорядковують собі всі інші, чим і визначають ієрархічну побудову мотиваційної сфери. Як свідчить Л. Божович, домінантними можуть бути або внутрішні мотиви, які пов'язані із змістом цієї діяльності, або ж широкі соціальні мотиви, які пов'язані з необхідністю дитини зайняти певну позицію в системі суспільних відносин.

Як зазначає О. Леонтьєв, мотивація має дві основні функції – спонукаючу і смислоутворюючу, тобто з одного боку вона стимулює самостійність, ініціативність і цілеспрямованість в розв'язанні пізнавального завдання, а з іншого, – породжує інтерес до діяльності, задоволення від отриманого результату, здійснення розумових та вольових зусиль.

У своїх дослідженнях Л. Божович, О. Запорожець, Л. Венгер, М. Матюхіна Л. Славіна, О. Чувалова стверджують, що мотивація формується на основі базових потреб дитини в пізнанні, спілкуванні, творчій самореалізації, які задовольняються в пізнавальній діяльності. Автори підкреслюють залежність продуктивної навчально-пізнавальної діяльності від рівня розумового розвитку, відношення до навчання і домінуючих мотивів в мотиваційній сфері.

У наукових працях вітчизняних та зарубіжних вчених представлені експериментальні дані щодо особливостей навчально-пізнавальної діяльності дітей з особливими освітніми потребами (Т. Власова, Г. Жаренкова, К. Лебединська, В. Лубовський, О. Лурія, М. Певзнер, Л. Прохоренко, Т. Сак, У. Ульєнкова, С. Chandler, J. Connell, R. Ryan та ін.). Дослідники визначають низку чинників, які гальмують становлення продуктивної діяльності, до яких відносять: несформованість пізнавальної мотивації (низький рівень інтересу, пізнавальних мотивів, невміння сформулювати, запланувати і утримати мету, усвідомлено і активно включатися в процес її досягнення), недорозвиток самоконтролю (невміння адекватно планувати, оцінювати та коректувати результати діяльності), нестабільність емоційно-вольової сфери тощо.

Досліджуючи проблему мотиваційного компоненту саморегуляції у дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Н. Богдан, Н. Кузьміна, М. Лузік, М. Могильна, Ж. Шиф, вказують на невміння формулювати, уточнювати і конкретизувати цілі діяльності; низький рівень отриманого досвіду і пізнавальних можливостей; відзначають тенденцію відхилення від поставленої задачі з опорою на найближчі мотиви діяльності (мотиви, які пов'язані з даною конкретною ситуацією, або мотиви, які викликані необхідністю так чи інакше виконати вимогу дорослого). Мотиваційні фактори, такі як потреба, пов'язана з

результатом діяльності, наявність вмінь і навичок, необхідних для успішного її виконання, вміння переборювати труднощі на шляху до досягнення мети, а також адекватне оцінювання результатів діяльності, тобто ті утворення, які сприяють формуванню мотиваційного компоненту, не сформовані.

Низький розвиток когнітивних процесів дітей спричиняє несформованість цілепокладання, навчальної мотивації, самоконтролю, самооцінки, що негативно відбивається на навчально-пізнавальній діяльності (Н. Менчинська, Н. Білопольська, І. Кулагіна, Т. Пускаєва). У дітей з когнітивними порушеннями у складі внутрішніх мотивів домінують ігрові та мотиви уникнення невдач, в той час як у їхніх однолітків з нормальним психічним розвитком – пізнавальні мотиви, які пов'язані з прагненням до здійснення інтелектуальної активності та широкі соціальні. Дослідниці стверджують, що мотиваційна сфера цих дітей, втім як і психічна сфера, дисгармонійна з точки зору реального рівня розвитку і потенційних можливостей. Це виявляється і в розбіжності між значущими і реально діючими мотивами. Найбільше ці відмінності спостерігаються на етапі початкового навчання.

Підсумовуючи можна стверджувати, що пізнавальна мотивація характеризується змістовністю, тобто прямо пов'язана зі змістом пізнавальної діяльності, динамічністю – характеризує форму, динаміку вираження домінантних мотивів. Отже, включення дитини у навчально-пізнавальну діяльність передбачає наявність необхідних мотивів, які утворюють «ядро мотивації суб'єкта пізнання». Це «ядро» утворюється домінуючими мотивами, на основі сформованості пізнавальних інтересів. Тобто, мотивація є першим етапом становлення пізнавальної діяльності і, водночас, є джерелом активності дитини, яку визначають мотиваційно-змістові структури пізнання.

Таким чином, подальше дослідження пізнавальної мотивації буде спрямоване на з'ясування особливостей пізнавальних мотивів та сформованості потреби у досягненні старших дошкільників з порушеннями когнітивного розвитку: пізнавальної мотивації на початку роботи (готовність до роботи), мотивації в ході виконання роботи (включеність, підтримка інтересу, уважність тощо), мотивації завершення.

Список використаних джерел:

- Маркова А. К. Формирование мотивации учения : кн. для учителей / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
- Прохоренко Л. І. Експериментальна модель формування саморегуляції навчальної діяльності школярів із затримкою психічного розвитку / Л. І. Прохоренко // Вісник Одеського нац. університету. Психологія. - 2017. - Т. 2, Вип. 3 (45). - С. 81-87.
- Сак Т. В. Індивідуалізація навчання учнів з особливими осв. потребами в інклюзивному класі / Т. В. Сак // Особлива дитина: навчання і виховання. – 2014. – №4. – С 18-23.
- McClelland, David C., The Achievement Motive / D. C. McClelland, J. Atkinson, R. Clarke, E. Lowell. – New York : Appleton-Century-Crofts, 1953.

References

1. Markova A. K. Formirovaniye motyvatsyy ucheniya : kn. dlia uchytel'ei /A.K.Markova, T. A. Matys, A. B. Orlov. – М.: Prosveshchene, 1990. – 192 s.
2. Prokhorenko L. I. Eksperymentalna model formuvannia samorehuliatcii navchalnoi diialnosti shkoliariv iz zatrymkoiu psykhnichnoho rozvytku / L. I. Prokhorenko // Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Psykholohiia. - 2017. - Т. 2, Vyp. 3 (45). - S. 81-87.

3. Sak T. V. (2014). Individualizatsiya navchannya uchniv z osoblyvymy osvritnimy potrebamy v inklyuzkhyvnomu klasi. Exceptional child: teaching and upbringing, 4, 18–23 [In Ukrainian]

4. McClelland, David C., The Achievement Motive / D. C. McClelland, J. Atkinson, R. Clarke, E. Lowell. – New York : Appleton-Century-Crofts, 1953.

УДК 376-056.36-053.4 (045)

П'ятничко С. В.,
учитель ритміки багатопрофільного
навчально-реабілітаційного центру «Сузір'я» ДОР.

**ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ЗМІСТ
ІНДИВІДУАЛЬНИХ ТА ГРУПОВИХ
КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИТКОВИХ ЗАНЯТЬ
З РИТМІКИ В КЛАСАХ ДЛЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ**

У 2018 році нами розроблені Методичні рекомендації щодо організації та змісту індивідуальних, групових корекційно-розвиткових занять з ритміки в класах для дітей з порушеннями слуху. Хочемо зупинитися на деяких ключових аспектах цієї тематики.

Проблема набула актуальності у зв'язку з тим, що предмет «Ритміка» перенесено в корекційно-розвитковий блок Типових навчальних планів, спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, внаслідок чого організація занять набула дещо іншого характеру. Тобто, потрібно було переосмислити зміст корекційних занять та організувати їх проведення у відповідності до вимог Державних санітарних правил «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку та НРЦ», затверджених наказом МОЗ України від 20.03.2013 р. № 144).

Основна ідея проблеми, її інноваційна значущість полягає в тому, що заняття з ритміки будуються виключно у груповій та (або) індивідуальній формі на основі диференційованого підходу. На жаль, якихось теоретичних чи практичних рекомендацій як організувати і проводити корекційно-розвиткові заняття з ритміки в нових умовах вкрай недостатньо.

Значимість музично-ритмічних занять є очевидною, оскільки вони є частиною освітньо-корекційного процесу в спеціальних закладах для дітей з порушеннями слуху, а мета спрямована на подолання порушень в розвитку дітей та корекції рухової сфери в поєднанні зі словом та музикою;

Загальновідомо, що одним із важливих методів корекційної роботи на заняттях з ритміки є *фонетична ритміка*, про яку, на жаль, в новій «Навчальній програмі “Ритміка” (підготовчий, 1-4 класи) спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями слуху» навіть не згадується. Тому цьому питанню в розробці відведено особливе місце, приділено увагу такому спеціальному виду роботи як мелодекламування.

Система навчально-корекційної роботи з учнями, що мають порушення слуху, забезпечують їм право на здобуття якісної освіти, всебічний розвиток, що сприяє успішній соціальній адаптації нечуючих дітей.

Одним із *основних завдань* цієї роботи є надання комплексних реабілітаційних послуг шляхом створення системи корекційно-розвиткових занять, передбачених інваріантною частиною навчального Типового навчального плану спеціального загальноосвітнього закладу для дітей з порушеннями слуху. Зміст корекційно-розвиткових занять реалізується через навчальні предмети і курси, серед яких для дітей з порушеннями слуху – *ритміка*.

Ще з часів первіснообщинного ладу проходять джерела ритму. Першою музикою, яка задавала чіткий ритм, були звуки барабанів, шум браслетів та амулетів. З часом у процесі трудової діяльності людина засвоювала, розрізняла та диференціювала ритми навколишнього світу, відчувала ритми власного тіла, ритмічно рухалася в процесі фізичних дій та усвідомлювала ритмічні процеси розумової діяльності. Так, К. Бюхер зазначав, що, на відміну від дикуна, який виконує дії хаотично, непослідовно, аритмічно, розумна людина відчуває наповненість, осмисленість і призначення своїх дій.

У кінці XIX – на початку XX ст. значне поширення, поряд із гімнастикою виразних рухів, отримує ритмічна гімнастика, розробником якої став професор Женевської консерваторії Еміль Жак-Далькроз (1865 -1914 рр.). З цього часу виникла нова танцювальна течія – *ритмічне виховання*. Основа методу Ж. Далькроза – органічне поєднання музики та руху. Ним уперше обґрунтовано теорію ритмічного виховання дітей на основі розвитку та координації їх музичних, фізичних і емоційних можливостей, визначено необхідність ритмічного виховання, у процесі якого формувалося б уміння відгукуватися рухами свого тіла на музичний ритм.

Продовжувачем ідей Е. Жак-Далькроза став німецький музикознавець, композитор і педагог Карл Орф (1895-1982 рр.). Він розробив систему темброво-ритмічного виховання на основі жестів: притоптувань, плескання, клацання та ін. Ці жести автор розглядав не тільки як носії певних тембрів, а й як засіб засвоєння ритму в русі.

Цінними є погляди К. Орфа на можливість музично-ритмічного виховання всіх категорій дітей. Він акцентував увагу на тому, що виховувати потрібно не тільки особливо обдарованих дітей, а й малообдарованих. Досвід показав, що рідко можна зустріти зовсім немусичних дітей: до кожного можна знайти шлях, у кожного можна викликати відгук і таким чином сприяти розкриттю прихованих здібностей .

На початку XX століття ритм також став складовою виховання дітей з різними порушеннями. З 1930-х років ритміка активно застосовується в роботі з дітьми, що мають порушення слуху (Л. Брозело, Н. Збруєва, А. Киштимова, І. Муратов, З. Пуніна, Є. Рау, М. Рау). З 60-х років XX століття виявлено приклади позитивного впливу музично-ритмічного виховання на розвиток глухих і слабочуючих дітей. А. Кагарлицькою досліджено корегувальну роль

музично-ритмічних занять у процесі розвитку слуху, правильної постави, просторового орієнтування в слабочуючих учнів.

Н. Карабановою вивчено рівень розвитку відчуття ритму в глухих дошкільників на основі різних видів сприймання. Автором розроблено зміст і методику занять із ритміки з глухими дітьми в спеціальному дошкільному закладі. І. Ляхова великого значення надає вихованню ритму рухових дій у слабочуючих школярів для розвитку їх координаційно-рухової сфери. О. Яхніною розроблено методику музично-ритмічних занять із дітьми, які мають порушення слуху, визначено завдання, особливості організації та зміст музично-ритмічних занять у спеціальних школах для глухих і слабочуючих.

Отже, як зазначають видатні музикознавці, музиканти та сурдопедагоги, у житті людини пізнавальне значення вібраційної чутливості особливо важливо для осіб, що мають порушення слуху.

В наш час, час нових освітніх технологій, все актуальнішим для людини з особливими фізичними чи психологічними потребами стає питання повноцінної соціалізації, яка неможлива без виховання та їхньої рухової сфери.

Ритміка – складова фізичного і музичного-ритмічного виховання дітей, яка заснована на чергуванні частин або систематики рухів, визначених за тривалістю виконання та характером докладених зусиль і спрямованих на формування почуття ритму. Тобто, система рухових вправ, яка побудована на зв'язку рухів з музикою.

Змістом корекційно-розвиткового курсу з ритміки є реалізація основних завдань: розвиток слухового сприймання, пам'яті, уваги; формування правильної постави, ходи, скоординованості, точності рухів; розвиток загальної та дрібної моторики; загальне зміцнення організму (опорно-рухової, дихальної, серцево-судинної, травневої систем організму; формування просторових уявлень, плавності, гнучкості, виразності рухів; розвиток творчих здібностей, художньо-образного мислення; ознайомлення з теорією музики, поняттями «ритм», «жанр» музики, елементами культури нашої країни і світу (через елементи танців, музику тощо); формування естетичного смаку, позитивної самооцінки; сприяння усвідомленню своєї індивідуальності, підвищення рівня самоконтролю, створення умов для самовираження; позитивний вплив на психологічний стан учнів: покращення емоційного стану, формування дружньої атмосфери серед дітей тощо.

Реалізація освітньої, виховної, розвиткової та корекційної функцій процесу навчання в закладі для дітей з порушеннями слуху можлива лише за умови використання системи різноманітних *методів освітньої роботи* з дітьми, що мають такі вади. На заняттях з ритміки для дітей з порушеннями слуху використовуються *наочні, словесні та практичні* методи.

Провідним методом у проведенні музично-ритмічних занять є *фонетична ритміка*. *Фонетична ритміка* – це система рухових вправ у яких різноманітні рухи тулуба, голови, рук, ніг та інших частин тіла поєднуються з вимовою повного мовленнєвого матеріалу: фраз, слів, складів, звуків.

В науковій літературі доведений філогенетичний зв'язок між розвитком рухів і формуванням вимови. Сукупність рухів тіла і мовленнєвих органів

сприяє зняттю напруги і монотонності мови, які властиві дітям з порушеннями слуху. Розкутість і невимушеність, набуті дітьми під час виконання ритмічних рухів тілом, позитивно впливають і на рухові властивості мовленнєвих органів.

Цілі, які визначають основні напрямки занять з використанням фонетичної ритміки, полягають в тому, щоб об'єднати роботу мовно-рухового та слухового аналізаторів з розвитком загальної моторики; сприяти формуванню у нечуючих дітей природної мови з вираженою інтонаційною і ритмічною стороною в процесі переходу загальної моторики до мовно-рухової; розвивати слухове сприймання учнів і використовувати його в ході формування і корекції навичок вимови. Спеціальні вправи з використанням фонетичної ритміки, вмістом яких є рухи і усна мова, спрямовані на нормалізацію мовленнєвого дихання і пов'язаної з ним злитності мови; формування уміння змінювати силу і висоту голосу, зберігати нормальний тембр без відхилень від норми; правильне відтворення звуків і їх з'єднань ізольовано, в складах, в словах, словосполученнях, фразах; відтворення мовного матеріалу у заданому темпі; сприйняття, розрізнення і відтворення різних ритмів; уміння висловлювати свої емоції різноманітними інтонаційними засобами.

Основними складовими занять з ритміки є виконання музично-ритмічних вправ, прослуховування і сприймання музики, корекційно-розвиткові вправи щодо формування виразності мовлення та розвитку слухового сприймання, гра на музичних та шумових інструментах, інсценування музичних образів, творів, розучування та виконання пісень і вокальних вправ під музику – *мелодекламування* (в т. ч. і в жестовому виконанні), що сприяє вдосконаленню вимови і збагаченню словникового запасу учнів, розвитку слухового сприймання, формуванню ритмічних навичок у нечуючих дітей. Слід вчити дітей сприймати на слух зміну мелодії, сили і тривалості звучання, визначати та дотримуватись музичних пауз.

Навчання інтонування мелодії, відтворення різних нот під час вокальних вправ сприяє виробленню гучного голосу, умінню моделювати його, позитивно впливає на вимовну сторону усної мови нечуючої дитини. При відборі пісень для роботи на заняттях з ритміки варто враховувати їх зміст, лексичну і вимовну доступність тексту, музичний діапазон, довжину фраз.

Серед дітей з порушеннями слуху є діти, які можуть навчитися проспівувати мелодію пісні, хоча, в основному, вони відтворюють лише її ритм і темп. Діти навчаються емоційній, розбірливій та виразній декламації під акомпанемент чи фонограму, точному відтворенню ритмічного малюнка мелодії, її темпу, динамічних відтінків, характеру звуковедення. Репертуар підбирається різноманітний: народні, сучасні пісні, поспівки, потішки тощо.

Особливого значення набуває такий вид роботи, як *поєднання мелодекламування з жестовим супроводом*. Користь від цієї роботи очевидна.

Так, у спеціальному закладі для дітей з порушеннями слуху доцільно практикувати заходи, на яких демонструються результати реабілітаційної роботи мистецького спрямування, де учні демонструють свої здібності і таланти шляхом виконання пісень через мелодекламування та у жестовому виконанні з відповідною артикуляцією і танцювальними рухами. Крім того,

діти навчаються вільно поводити себе на сцені, передавати емоції та почуття, у них формуються артистичні навички. Особливо цікавою є така форма роботи, коли група дітей (хор, ансамбль) виконують пісню шляхом мелодекламування, а інша група або хтось з учнів одночасно виконує за допомогою жестів.

Залучення дітей з порушеннями слуху до музики здійснюється також у формі навчання гри на музичних та шумових дитячих інструментах. Ця робота сприяє розвитку ритмічного, динамічного, тембрового, звуковисотного слуху, навичок емоційного сприйняття музики, розвиває почуття ритму в цілому, є активним засобом закріплення музичних навичок, і безпосередньо впливає на розвиток загальної та дрібної моторики. Діти оволодівають технікою гри на металофоні, ксилофоні, синтезаторі, піаніно, клавішах, барабані, дерев'яних ложках, маракасах, трещітках, дзвониках, трикутниках тощо, навчаються гри в ансамблі, оркестрі.

Діяльність усіх спеціальних навчальних закладів для дітей з ООП, НРЦ організовується відповідно до Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до улаштування, утримання і режиму спеціальних загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів) для дітей, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, НРЦ», затверджених наказом МОЗ від 20.02.2013 №144. Відповідно до пункту 9.8. цього документу у спеціальних навчальних закладах та навчально-реабілітаційних центрах кількість навчальних годин (сумарно неваріативна частина, варіативна) повинні становити не більше встановленої кількості годин на тиждень: у 1-му класі – 20 годин, 2-ому – 21 година, 3-4-му – 22 години, 5-му – 25 годин, 6-му – 28 годин, 7-му – 30 годин, 8-12-му – 32 години. Це означає, що всі корекційно-розвиткові заняття, в тому числі і заняття з ритміки (як індивідуальні, так групові) проводяться виключно після уроків і відповідно до наказу МОЗ України від 20.02.2013р. №144 повинні закінчуватись в 1-4-х класах до 18 години, в 5-10(12)-х класах – до 19 години.

Оптимальна тривалість корекційно-розвиткового заняття з ритміки в 1-4 класах становить 30 хв, в 5-10(12) класах – 40 хв. Індивідуальне заняття – 15-20 хвилин.

Спеціальні корекційно-розвиткові заняття з ритміки мають особливе значення у системі реабілітаційного процесу і передбачають індивідуальну та групову їх проведення на основі диференційованого підходу. Комплектування диференційованих груп для музично-ритмічних занять здійснюється після визначення рівня психологічного розвитку кожної дитини, загального медичного стану, рівня розвитку пізнавальних процесів, індивідуальних психофізичних особливостей та стану залишкової слухової функції, визначеної на основі аудіометричних даних.

Таким чином, корекційно-розвиткові заняття з ритміки з нечуючими дітьми повинні спрямовуватися не лише на формування в учнів спеціальних навичок й прийняття музики, музично-ритмічних рухів, гри на елементарних музичних інструментах, мелодекламування, але й на розвиток таких якостей особистості як уявлення, образне мислення, емоційна чуйність, пізнавальні і творчі можливості. В процесі такого навчання створюються сприятливі умови

для розвитку словесної мови, грамотної емоційної жестової мови, вдосконалення вимови, розвитку слухового сприймання дітей з порушеннями слуху.

Список використаних джерел:

5. Бондаренко Л.А. Ритміка і танець у 1-4 класах загально-освітньої школи: Книга. К., Видавництво «Музична Україна». 1989. - С. 56, 65, 75, 77.
6. Бюхер К. Работа и ритм: Книга. М., Издательство О.П. Поповой, 1899. с. 112.
7. Власова Т.М., Пфафендродт А.М. Фонетическая ритмика: Пособие для учителя. М., Гуманитарный изд. центр «Владос», 1989. - С. 3, 4, 6.
8. Гренлюнд Э., Оганесян Н.Ю. Танцевальная терапия: Теория, методика, практика. Санкт-Петербург: «Речь», 2004. - С. 288.
9. Куненко Л.О. Виховання почуття ритму як основа організації різних видів діяльності: посібник. - К.: УДПУ імені М.П. Драгоманова, 1997. - С. 24 - 28.
10. Ніколаї Г.Ю. Генеза системи музично-ритмічного виховання Е. Жак-Далькроза та її функціонування в Європі: зб. наук. праць. - С., 2009. - С. 361-372.
11. Речицкая Е.Г. Развитие детей с нарушениями слуха во внеурочной деятельности: пос.-е для учителя и воспитателя спец. коррекционных обр. учреждений. - М.: Гуманитарный изд. центр «Владос», 2005. - С.239-250.
12. Щолокова О.П., Шип С.В., Шевнюк О.Л., Семашко О.М. Світова художня культура: від початку до середньовіччя: навчальний посібник. - К.: «Вища школа», 2004. - С. 175.
13. Яхніна Я.З. Методика музичально-ритмічних занять з дітьми, имеющими нарушения слуха: учебное пособие. М.: Гуманитарный изд. центр «Владос», 2003. - С. 4-20.
14. Навчальні програми для підг., 1-4 класів спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів для дітей з порушеннями слуху «Ритміка» (укл. Вовченко О.А.). - К., 2016. - С. 3-11.

УДК 376-056.2/3:81-028.31]:31.091.33(045)

Свинарчук С. А.,
вчитель-логопед Тербовлянського НРЦ

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ-ДОШКІЛЬНИКІВ ЗАСОБАМИ ТЕАТРАЛІЗОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

На сьогодні одним із продуктивних напрямів роботи з розвитку мовленнєвої активності та корекції порушень мовлення дитини визнано використання театралізованих ігор з творчим та інтелектуальним навантаженням. Саме театралізована гра є провідним видом мовленнєвої діяльності в дошкільному віці. Оволодіння рідною мовою, розвиток мовлення і спілкування є одним із найважливіших надбань малюка. Розвиток мовлення найтіснішим чином пов'язаний із розвитком свідомості, пізнанням навколишнього світу, розвитком особистості в цілому.

Театралізована діяльність є перспективним напрямом, одним із ефективних засобів розвитку мовленнєвих здібностей дітей. Саме тому питання розвитку мовленнєвих здібностей дітей засобами театралізованої діяльності є надзвичайно актуальним.

Як відзначають науковці: Л. Виготський, О. Запорожець, О. Леонт'єв, театралізована діяльність є провідним видом мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. Позитивний вплив театралізованої діяльності на різні аспекти розвитку особистості доведено в численних дослідженнях Л. Артемової, присвячених вивченню ігрової, мовленнєвої діяльності та становленню емоційної сфери дошкільників. Театралізована діяльність – один з компонентів художньо-мовленнєвої діяльності, засіб розвитку гарного (чіткого), образного, літературного мовлення, що, на думку А. Богуш, О. Амацьєвої дає дитині змогу виразити свої емоції, ставлення до літературного образу, увійти в роль казкового персонажа, самостійно побудувати зв'язне висловлювання; засіб сприяння глибшому засвоєнню художніх образів, усвідомленню змісту, ідеї художнього твору через сприймання його засобами театру.

Дошкільний вік – це важливий етап у становленні та розвитку особистості. Надзвичайне значення в цей період відіграє створення оптимальних умов для мовленнєвої компетентності дитини.

Корекційно-розвивальний процес протікає під керівництвом дорослого. Тому, важливо вести цілеспрямовану систематичну роботу щодо підвищення мовленнєвої активності дітей, формування та корекції порушень мовлення, розвитку їх мовленнєвих здібностей з використанням ефективніших, доцільних, цікавих для дітей методів, прийомів, засобів, які можуть сприяти появі інтересу в дітей до мовленнєвої діяльності. Але при цьому чітко визначати позицію дорослого і дитини у будь-якому виді діяльності: дорослий - ініціатор спільної діяльності та помічник; дитина - учасник ігор та ініціатор спільної діяльності.

Театральна-мовленнєва діяльність акцентує увагу на мовленнєвому розвитку дошкільників, адже кожен із складників цієї діяльності: сприймання літературних творів засобами театру, театралізована гра, як гра для себе, та інсценування, як підготовлений виступ дітей для глядачів, – виконує свої завдання. Під час роботи над виразністю слів персонажів, підкреслює Р. Жуковська, активізується словник дитини, вдосконалюється звукова культура мовлення, інтонація. Виконуючи роль, дитина зрозуміло, чітко промовляє текст, оволодіває літературним мовленням. У неї покращується діалогічне мовлення, його граматична будова.

Акцентування на мовленнєвих завданнях дає можливість підсилити вплив театралізованої діяльності на опанування дітьми рідної мови, оволодіння різними формами й типами зв'язного мовлення.

Театралізація відіграє особливу роль у житті дитини. А. Кошелева, Л. Стрелкова вважають, що через театралізовану діяльність діти ознайомлюються з навколишнім світом, навчаються правильної звуковимови, виконують різні ігрові завдання, що сприяють інтелектуальному розвитку. Дитина співчуває героям, розділяє їх почуття, живе разом з ними у світі казки.

Варто також зазначити, що саме через театралізовану діяльність:

- діти отримують зразки правильного, красивого, емоційно забарвленого зв'язного мовлення, насиченого влучними образними виразами, фразеологізмами, вживають різні типи зв'язних висловлювань для вирішення

конкретних ігрових комунікативних ситуацій (міркування, пояснення, відтворення казкових діалогів);

- їхнє мовлення стає зрозумілішим, виразним, граматично оформленим. У процесі підготовки та показу вистави в дітей розвивається зв'язне мовлення, яке має емоційно забарвлений характер та передбачає широке вживання вербальних та невербальних засобів виразності (адже під час відтворення художньо-мовленнєвих сюжетів діти засвоюють норму мовлення у її найвищому прояві).

Театралізовані гри спрямовані на розв'язання завдання з усіх напрямків мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку:

- - формування навичок зв'язного мовлення;
- - удосконалення граматичної будови мовлення;
- - формування та корекція звуковимови;
- - розвиток артикуляційної, дрібної та загальної моторики;
- - активізації словника;
- - виховання звукової культури мовлення;
- - навчання грамоти.

Організуючи театралізовані ігри, важливо дотримуватись основних вимог:

- - змістовність і різноманітність тематики;
- - щоденне застосування театралізованих ігор у навчально-виховному процесі;
- - активність дітей на всіх етапах підготовки і проведення ігор;
- - співпраця дітей одне з одним та дорослими.

Цілеспрямована, чітко спланована робота сприяє ефективному вирішенню одного з головних завдань дошкільної освіти на сучасному етапі – набуття мовленнєвої компетенції дитиною, здатною засвоїти інтегроване вміння адекватно й доречно спілкуватись рідною мовою в різних життєвих ситуаціях, дотримуючись загальної культури.

УДК 373.5.016:746.4]:004(045)

Сивульська Н.І.,

вчитель спеціальних дисциплін з професії “Кравець” Тербовлянського НРЦ

З ДОСВІДУ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ СПЕЦДИСЦИПЛІН З ПРОФЕСІЇ «КРАВЕЦЬ»

*„Повноцінними є тільки ті знання, які
дитина здобула власною активністю”*

Йоганн Песталоцці

На сучасному етапі модернізація навчально-виховного процесу покликана сприяти формуванню та розвитку творчої особистості, яка спроможна повноцінно реалізуватися в житті. Для цього їй потрібні певні навички: думати, розуміти сутність речей, аналізувати, осмислювати ідеї, шукати потрібну інформацію, тлумачити її, застосовувати за певних умов.

Результативність реалізації навчальної мети – свідомість, міцність і глибина знань учнів перебуває у прямій залежності від активної зацікавленості предметом, бажання знати його, тобто від рівня мотивації учнів до вивчення предмету. Як зробити урок, заняття не лише пізнавальним, інформативним, але й підтримувати у дітей зацікавленість предметом, заняттям бажання вчитися, зробити урок цікавим, підвищити у школярів мотивацію до навчання?

Шукаючи відповідь на це питання, я дійшла висновку, що зацікавити, вмотивувати учнів до вивчення предмету, заняття можна шляхом уникнення одноманітності, шаблонності в роботі, використання таких форм, методів навчання, які збуджують пізнавальний інтерес і стимулюють самостійне мислення школярів.

Як відомо, вся діяльність дитини складається з окремих послідовних операцій. Спочатку учень сприймає інформацію, а далі мислить на підставі її, дуже важлива зацікавленість у цьому процесі. Причому, всі ці операції взаємопов'язані між собою. Тому вчитель має спрямувати всі свої творчі зусилля на створення системи активних методів навчання, що будуть спрямовані на активізацію мотивації учнів до навчання та їх пізнавальної діяльності.

Одна з передумов вдало проведеного уроку — це створення емоційного настрою навчальних занять. Я пропоную кожний урок починати з повідомлень цікавих фактів, висловів відомих людей, фраз, поетичних рядків, що спонукають учнів до роздумів, сприяють розвитку пізнавальної активності, задають тон роботі. Наприклад, розглянемо епізод уроку у 13 класі з теми «Оздоблення одягу мережкою». Учитель розпочинає урок висловом відомого композитора П. І. Чайковського: *«Натхнення — це гість, який не любить відвідувати лінивих»*, а потім зачитує дітям побажання:

Бажаю усім, щоб до кожного з Вас
Завітало натхнення сьогодні у клас.
І збудило бажання отримати знання,
Щоб потім в житті Ви не шили навмання.
Щоб всім захотілось новеньке пізнати,
Самим навчитись, і інших навчати.
Тож, я Вам бажаю, щоб лінь Ви прогнали
І натхнення щоб кожного дня зустрічали!

Крім емоційного настрою, в методиці проведення уроків та занять використовується ціла низка методів, прийомів, які підвищують інтерес до навчання та активізують навчальну діяльність учнів. Такі методи в педагогіці називають активними.

Активні методи навчання – це такі методи, які забезпечують засвоєння інформації учнями в активній діяльності. Тому до них можна віднести ігрові завдання та інтерактивні технології навчання. Психологічний стан учня в процесі пізнавальної діяльності, його зацікавленість, розуміння мотивації у навчанні залежить від тієї активності, яку він проявляє на уроці.

Працюючи над проблемною темою «Інтерактивне навчання, як інструмент засвоєння нового досвіду», я спираюсь на педагогічний досвід О. Пометун, Л.

Пироженко, які займаються вивченням використання у навчанні інтерактивних технологій. Вивчаючи їх досвід, я зрозуміла, що на сьогодні покликані зробити урок цікавим, пізнавальним, таким, що може розкрити творчий потенціал особистості, дасть змогу постійно підтримувати високий тонус уваги, навчить приймати самостійні рішення саме інтерактивні технології та ігрові завдання.

Робота над даною проблемною темою, впровадження її у власний педагогічний досвід, дали мені змогу переконатися в тому, що вчитель повинен застосовувати нові, особистісно зорієнтовані, в яких посиленій творчо - діяльнісний компонент. Лише в цьому разі учні під керівництвом учителя здобувають (а не отримують) справді необхідні знання, вміння, навички.

Наприклад в 13 класі у розділі «Оздоблення одягу вишивкою» учні розширюють знання про методи проектування та знайомляться з методом комбінування, здійснюють пошук моделей – аналогів, знайомляться з поняттям композиція, символами в вишивці, видами орнаментів, планують послідовність виготовлення виробу, створюють ескіз проектного виробу, добирають матеріали й інструменти для виготовлення проектного завдання, виготовляють проектний виріб і презентують його. На таких уроках та заняттях запорукою успіху стає вміння створити атмосферу пізнання, пошуку, зацікавленості.

Важливим є те, що, застосовуючи елементи інтерактивного навчання на уроках та заняттях, я зрозуміла, що завдяки таким технологіям учні вчаться бути демократичними, критично мислити, співпрацювати, приймати рішення, спілкуватися з іншими.

Основними методами і прийомами інтерактивного навчання є самостійна робота, проблемні та творчі завдання, запитання учнів до вчителя та навпаки. Все це сприяє розвитку творчого, критичного мислення. Хочу зазначити, що використання інтерактивних технологій не є для мене самоціллю, а лише засобом, який сприяє співробітництву на уроці.

Що стосується впровадження даних технологій на уроках, то я, звичайно, використовую не весь їх спектр, а тільки найдоступніші, найзрозуміліші для учнів. Це такі технології як «Мікрофон», «Мозковий штурм», робота в парах, розгадування кросвордів, знайди помилку, незакінчене речення, гра «Снігова грудка», бліц-опитування, «Метод ПРЕС». Наприклад, інтерактивну технологію «Мікрофон» використовую на етапі мотивації навчальної діяльності. Учні мають уявити, що працюють з мікрофоном (ручка, олівець) і, передаючи його один одному, висловити власну думку про те, чого вони очікують від уроку (що дізнатися, чого навчитися, що пригадати), виходячи з теми. В такий же спосіб можна провести етап підсумку уроку, поставивши до учнів питання: чи досягнута мета уроку? чи довідались вони щось нове? Інтерактивну технологію «Метод ПРЕС» застосовую, якщо потрібно учням довести і обґрунтувати свою точку зору, відповідаючи на питання за схемою:

- 1) Я вважаю,...
- 2) Тому що ...
- 3) Отже,

Цю ж технологію можна застосовувати і під час підсумків уроку, коли перед учнями стоїть питання:

- Чого не вдалося досягти на уроці?
- Що було особливо вдалим?

«Метод ПРЕС», пропоную використовувати під час проведення лабораторно-практичних робіт або на заняттях з гуртка, при повторенні правил з охорони праці. Для цього оголошується проблема: «*Спецодяг є обов'язковим на лабораторно-практичних заняттях*».

Етапи методу:

1. Висловіть свою думку, поясніть в чому полягає ваша точка зору Починаючи зі слів Я ВВАЖАЮ ЩО...
2. Під час виконання лабораторно-практичних робіт учні мають бути в спецодязі).
3. Поясніть причину появи цієї думки починаючи зі слів ... ТОМУ ЩО (це є підпунктом загального положення з інструкції по охороні праці).
4. Наведіть додаткові аргументи починаючи з позиції .. НАПРИКЛАД... (працюючи без головного убору волосся може потрапити під рухомі частини швейної машини).
5. Узагальніть свою думку розпочинаючи з позиції ...ОТЖЕ ... ТАКИМ ЧИНОМ (СПЕЦОДЯГ Є ОBOB'ЯЗКОВИМ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ЛАБОРАТОРНО-ПРАКТИЧНИХ РОБІТ).

Також мені допомагають сприяти підвищенню пізнавальної діяльності, мотивації учнів ігрові завдання, які я намагаюся використовувати на своїх уроках частіше (якщо це вмотивовано типом уроку, його завданнями), тому що вони, у поєднанні з іншими формами роботи, сприяють глибшому засвоєнню знань, індивідуалізації навчання, визначенню рівня сформованості вмінь і навичок учнів, розвивають пам'ять, увагу, вміння аналізувати, порівнювати.

Для перевірки домашнього завдання або для повторення вивченого матеріалу використати гру на просторову уяву «*Хмаринки*». В „хмаринках” заховані слова, пов'язані з темою нашого уроку. Роздаю картки-хмаринки з набором букв. З кожної хмаринки виберіть по одній букві і складіть слова, які мають відношення до теми сьогоденного уроку.

Таким чином, використання інтерактивних технологій сприяє розвитку мислячої особистості. По-перше, такі завдання здебільшого є пошуковими. Вони ставлять учня перед необхідністю самостійно знаходити шляхи розв'язання, а отже, розпізнавати, аналізувати мовні факти, зіставляти їх і формулювати висновки. А це розвиває творчі здібності школяра, увагу, ініціативність. По-друге, робота з такими завданнями створює позитивну мотивацію навчання, пробуджує бажання знати. По-третє, самостійно відкриваючи для себе певні мовні явища, учень дістає задоволення, впевненість у своїх здібностях, що зумовлює самореалізацію особистості.

УДК 373.5.016:910]:004(045)

Солонинка Р. Т.,
вчитель географії Терехівлянського НРЦ

**АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
УЧНІВ ПРИ ВИКОРИСТАННІ**

ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ

Одним із способів активізації пізнавальної діяльності учня на уроці є застосування інноваційних технологій. Тому у своїй діяльності я використовую прогресивні методи навчання, які можуть забезпечити високий рівень засвоєння учнями вивченого матеріалу; зробити так, щоб навчання для дітей не було тягарем, а диктувалось їх внутрішньою потребою і бажанням здобувати знання. Безперечним є той факт, що серед таких методів провідне місце займають інформаційні та телекомунікаційні технології. З огляду на це, розширились і складові навчального процесу – до традиційних (вчитель, підручник, дошка) додався комп'ютер. І це не є примхою моди, це вже є потребою. Сучасний учень отримує великий обсяг наукової інформації поза школою, поза уроками. Водночас, він стає вимогливіший до подачі матеріалу. Окрім того, використання інформаційних технологій стимулює інтерес та допитливість учнів.

Вчитель, що володіє комп'ютером, в свою чергу, має унікальну можливість інтенсифікувати навчальний процес, зробити його наочнішим та динамічнішим. При цьому вчитель економить час на підготовку до уроку, сили і засоби.

Теребовлянський НРЦ обладнаний сучасними мультимедійними комплексами, тому у кожного вчителя з'явилася прекрасна можливість оживити, урізноманітнити свої уроки; реалізувати свої доробки, ідеї, презентувати учнівські проекти та творчі роботи.

Для себе, як для вчителя географії, у використанні інформаційних технологій я відкрила масу переваг. І хоч, як показала практика, підготовка до самого уроку з використанням мультимедіа, займає багато часу, я вже можу сказати з впевненістю – воно цього варте. Також, з часом я переконалася, в тому, що на уроці з використанням мультимедійної дошки за менший час встигаєш розкрити більше матеріалу, при цьому учні активно працюють на уроці і краще розуміють навіть найскладніший матеріал.

З метою активізації пізнавальної діяльності та мислення учнів використовуються проблемні питання, прийоми порівняння, аргументації і відстоювання своєї точки зору. В умовах засвоєння великої кількості інформації, особливої ваги набуває прийом виділення головного в навчальному матеріалі, оскільки він допомагає знайти «ядро» нової інформації».

До речі, значна частина комп'ютерних матеріалів, які використовуються на уроках географії, виготовлені самостійно, за допомогою сканера та звичайного, а тепер і цифрового фотоапарату.

Використання комп'ютера на уроці також дає змогу учителю складати тести нового покоління, логічні ланцюжки, тренувальні вправи, головоломки, діаграми, графіки, виконувати практичні та самостійні роботи тощо.

Для розвитку логічного мислення учнів, мною складені невеличкі головоломки та логічні ланцюжки, які записуються не на дошці, а на дискеті, а потім, за допомогою комп'ютера, використовуються на уроці.

Ось деякі з них:

1) закінчіть речення :

а) найдовша паралель;

б) до високорозвинених держав Азії належать ...;

2) заповніть пропуски у реченні :

а) у регіоні Австралія та Океанія налічують понад ... держав;

б) Африка – це най... материк планети.

3) складіть слово і дайте визначення поняття:

а) ф о р м е г і я д а – демографія;

б) р а л т о ф е с і - літосфера

4) логічний ланцюжок (треба відкинути зайве слово і пояснити чому воно зайве)

а) США;

а) Франція;

а) Гамбург;

б) Німеччина;

б) Великобританія;

б) Рим;

в) Індія;

в) Україна;

в) Неаполь;

г) Японія.

г) Італія.

г) Мілан.

5) підбери пару (записано у довільному порядку в дві колонки географічні терміни чи назви. Потрібно стрілками з'єднати відповідні пари)

Країни

Столиці

Канада

Пекін

Китай

Канберра

Австралія

Оттава

Принцип наочності можна розглядати як стимул в організації активної пізнавальної діяльності учнів та опиратися на представлені в засобах наочності образи, моделі, знаки. Комплекс інтерактивних й аудіовізуальних засобів виступає як стимулятор, що спонукує до пізнання, розвитку інтересу, уяви, що створює емоційну сферу навчання.

Бібліотека електронних наочностей з географії (7–11 класи) містить наочні матеріали і медіаоб'єкти кількох категорій:

- фотографії конкретних географічних об'єктів з текстовими коментарями (наприклад, фото вулкана, природних комплексів Землі та ін.);

- схеми, діаграми, таблиці, що відображають будову географічних об'єктів, сутність географічних явищ і процесів, їх якісні й кількісні характеристики (наприклад, схема розповсюдження теплових, кліматичних поясів та повітряних мас);

- анімації та відеороліки, що відображають географічні процеси або явища з текстовими або звуковими коментарями (наприклад, глобальні проблеми людства, сучасні географічні дослідження та ін.);

- інтерактивні картосхеми, конструктори контурних карт, моделі форм рельєфу з текстовими та звуковими коментарями.

Я впевнена, що використання інформаційно-комунікаційних технологій в школі суттєво підвищить якість навчання, сприятиме розвитку навичок та комунікабельності. Використання ІКТ на уроках і в позаурочний час – це необхідність, що дозволяє учителеві і учню більш ефективніше вирішувати поставлені завдання.

Інтерактивні карти – новий тип інтерактивних засобів навчання

За влучним висловом видатного вченого географа Н. Баранського, карта – є альфа й омега (тобто початок і кінець) географії. Від карти будь яке географічне дослідження виходить і до карти приходить, з карти починається й

картою закінчується. За картами й картосхемами складаються описи, географічні побудови, проводяться приблизні виміри.

Сполучений аналіз карт дозволяє виявити географічні закономірності в просторовому розміщенні, співвідношенні, сполученні та взаємодії об'єктів, явищ і процесів на поверхні. Але зміст й інформаційне наповнення географічних карт і картосхем в її традиційній формі не можуть бути змінені за бажанням учителя. Інтерактивні ж карти є новим типом інтерактивних засобів навчання географії. З одного боку, інтерактивні карти мають властивості географічної карти, тобто є зменшеним у масштабі зображенням земної поверхні з використанням особливої мови — умовних знаків. З іншого боку, у них з'являється нова властивість, що наближає їх до геоінформаційних систем — можливість зміни змісту карти. Як приклад візьмемо інтерактивну картосхему «Природні зони світу». Під час виведення на екран ми бачимо тільки фізико-географічну картосхему світу. Але поряд з нею є кнопки, що керують змістом цієї інтерактивної карти. Натисканням мишею на ту чи іншу кнопку можна вивести на карту ареал поширення певних природних зон, наприклад тайги або тундри. У процесі характеристики географічного положення природної зони, наприклад тайги, є можливість спостерігати на карті тільки територію поширення тайги й нічого зайвого. Це безсумнівна перевага, оскільки учні бачать на карті тільки те, про що в цей момент розповідає вчитель. На карті немає більше нічого, що може відволікти увагу.

Можна навести інший приклад – інтерактивний конструктор контурних карт «Геологічний розвиток материка Північна Америка». Натискаючи на кнопки, вчитель керує змістом, виводить на контурну карту Північно-Американську платформу та інші тектонічні структури. За бажання вчитель пропонує учням виконати кілька завдань пізнавального та творчого характеру, враховуючи їх інтелектуальний та індивідуальний рівень підготовки з предмета. Створена картосхема із завданнями роздруковується, примірники роздаються учням. При цьому концентрація уваги учнів зосереджена тільки на виконанні цього завдання. У ході повторення також можна скористатися медіа об'єктами, схемами і діаграмами. Учні повинні впізнати їх та охарактеризувати.

Під час викладання географії дуже часто постає проблема використання на одному уроці кількох географічних карт. За традиційних методів навчання це було проблематично, так як сам процес перевішування карт займає час, та й при цьому звичайна дошка завішена, що унеможлиблює її використання. Завдяки навчальним мультимедійним програмам, я для себе цю проблему вирішила. Наприклад, у 9 класі я використовую мультимедійну програму «Атлас України» (розробка ЗАТ «Інститут передових технологій»), коли на уроці потрібно використати карти «Адміністративно-територіальний поділ», «Формування території України», «Етнографічні землі України», що суттєво економить час уроку. Крім того, навчальні мультимедійні програми з географії дають можливість вчителю мати на дискові «мінікабінет»: це і різноманітні географічні карти, ілюстрації, відео, портрети дослідників та ін.

Для закріплення матеріалу використовую завдання, які створені у програмі «Бібліотека географічних наочностей. Конструктор уроків. 7-11 класи» (ЗАТ

«Мальва», за ред. Топузова О.). Дана програма містить функцію «Конструктор контурних карт», за допомогою якої я створюю карту з помилками, які учні мають виправити. Альтернативним варіантом є створення карти, на якій цифрами позначено певні форми рельєфу, які учні мають назвати. А на наступному уроці вже чиста контурна карта на мультимедійній дошці використовується для опитування учнів географічної номенклатури. Для перевірки рівня засвоєння знань учнями можна використовувати комп'ютері тести як готові (навчальні програми), так і самостійно створені у комп'ютерній оболонці (FIZ-TEST), чи у програмі Power Point. Таким чином, використання мультимедійної дошки може бути доцільним на будь-якому етапі уроку.

Це суттєво полегшує роботу вчителів, і водночас сприяє підвищенню інтересу до вивчення матеріалу.

Основне завдання сучасної системи освіти в тому, щоб побудувати навчально-виховний процес, створивши оптимальні умови для різних груп учнів відповідно до їх можливостей, пізнавальних інтересів, здібностей, потреб.

Завдяки використанню інтерактивних технологій, особливо ІКТ, учні формують власне світобачення, орієнтовно визначають життєву позицію, своє місце в сучасному світі. А це дуже важлива риса, необхідна в сучасному інтенсивному жорсткому світі. Отже, після таких уроків географії учням буде легше адаптуватися до високих вимог нинішнього дорослого життя.

Деяким вчителям іноді складно розкривати себе перед учнями, показувати некомпетентність у деяких питаннях. Проте використання інтерактивних методів дає можливість для фахового росту, для зміни себе, для навчання разом з учнями. Адже після кількох старанно підготовлених уроків викладач зможе відчувати, як змінилося ставлення до нього учнів, а також сама атмосфера у класі - і це послужить додатковим стимулом до роботи з інтерактивними технологіями.

Завдяки урокам, на яких використовують мультимедійні засоби, якісно змінюється відношення учня до географії, як до шкільного предмету, при цьому підвищується навчальна і пізнавальна діяльність на уроці, сприйняття нового матеріалу і його засвоєння.

Отже, використовуючи мультимедійні засоби, учитель інтенсифікує процес навчання, робить його наочнішим і динамічнішим.

Список використаних джерел.

Географічний жестівник: континенти, країни, міста. С. Кульбіда, І. Чепчина, Н. Адамюк, В. Кириченко. — Посібник. — Київ: СПКТБ УТОГ. 2014. — 96 с.

УДК 376-056.2/3:74(045)

Стецула Н.П.,

вчитель трудового навчання Тереховлянського НРЦ

СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ НА УРОКАХ ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ

Трудове виховання підростаючого покоління – одна з основних складових у формуванні особистості нової людини. Людина розвивається духовно й фізично тільки в праці. Без праці вона деградує. Будь-які спроби уникнути продуктивної праці призводять до негараздів і для особистості, і для суспільства. У процесі фізичної праці в учнів розвивається мускулатура різних частин тіла, координація і точність рухів, зграбність, сила, витривалість. Праця сприяє їх розумовому розвитку. Діти, зайняті різними видами праці, кмітливіші, вони стикаються з різними знаряддями праці, матеріалами, дізнаються, про їх призначення, збагачують свій словниковий запас.

Участь школярів у трудових процесах позитивно впливає на їх поведінку, дисциплінує. Завдання виховання і навчання як для загальноосвітньої масової, так і для спеціальної школи єдині, але шляхи їх реалізації набагато складніші при роботі з дітьми, де треба, вирішуючи спільні проблеми, весь час долати наслідки дефекту, вирівнювати аномальний розвиток. Так, наприклад, недорозвинення мови не тільки порушує спілкування, а й певною мірою затримує розвиток сприйняття і цілеспрямованого спостереження, перешкоджає розвитку словесно-логічної пам'яті і мислення. Звичайно, все це по-різному проявляється при різних дефектах, але у всіх випадках потрібно корекційне навчання і виховання.

Основною метою освіти особистості з ООП є підготовка до виконання комплексу ролей, необхідних для самостійного дорослого життя: старанного працівника, дбайливого сім'янина, вірного товариша. Ці цілі спрямовані на досягнення дітьми соціального комфорту і рівних можливостей.

Уроки трудового навчання завжди були важливими та необхідними засобами розвитку психічних та моральних сторін особистості. Заняття трудовою діяльністю завжди були і будуть фізичною та інтелектуальною потребою. Цей предмет тісно пов'язаний з політехнічною підготовкою школярів, яка дає знання основ сучасної техніки, її технологій та знайомить з організацією виробництва. Трудове навчання знайомить школярів з загальними трудовими знаннями та навичками, навчає творчо ставитись до праці.

Для успішного виконання якоїсь роботи необхідними є постановка мети і мотивів діяльності. Мета – це те, що чого прогне людина, чого хоче досягти. Мета буває близька і віддалена. Однак самої лише мети недостатньо, щоб людина включалася в трудову діяльність: потрібний внутрішній поштовх – мотив. Мотив – це спонукальна дія діяльності, пов'язане із задоволенням певної потреби. В ролі мотивів виступають думки, прагнення, почуття людини, в яких проявляється свідомлена потреба.

Для успішного виконання якоїсь роботи, крім наявності цілей та мотивів, потрібно вміти її виконувати. Вміння – це здатність людини продуктивно, якісно і у відповідний час виконувати роботу. Вміння – це складна властивість людини, в неї завжди включаються знання, мислення, увага, самоконтроль, розумові та рухові навички.

Формування готовності до праці поділяються на етапи – своєрідні ступені трудового становлення особистості:

1. Дошкільний період. На цьому етапі відбувається залучення дітей до побутової праці, догляду за тваринами і рослинами, виготовлення іграшок, ознайомлення з працею дорослих, формування переконань щодо необхідності праці, бережливого ставлення до її результатів.

2. Початкова школа. Головне для неї – вироблення елементарних прийомів, умінь і навичок ручної обробки різних матеріалів, вирощування сільськогосподарських культур, ремонту навчально-наочного приладдя, виготовлення іграшок, різних предметів для школи. Учні знайомлять з деякими професіями.

3. Основна школа. Навчання і виховання у ній зосереджується на оволодінні знаннями і практичними вміннями обробки металу та дерева, основами електроніки, металознавства, графічної грамоти на уроках технічної праці, на уроках обслуговуючої праці учні оволодівають знаннями і практичними вміннями з вишивання, в'язання, матеріалознавства, роботи на швейних машинах з різними приводами, пошиття виробів, з основам кулінарії, квітникарства, знайомляться з різними видами декоративно-прикладного мистецтва.

В нашому НРЦ навчаються різні категорії учнів. Це глухі школярі, діти з тяжким порушенням мови, допоміжні класи, в яких часом поєднуються учні з різними діагнозами. Розвиток всієї системи навчання і виховання наших школярів нерозривно пов'язано з пошуками найраціональніших шляхів підготовки цих дітей до життя і праці. Досягти успіхів у трудовому навчанні й вихованні учнів ми намагаємося:

- створюючи умови для подолання психофізичних недоліків школярів, розвитку їх особистості;
- проводячи цілеспрямовану роботу по організації їх трудової діяльності, усвідомленню мети й характеру праці, умов її виконання;
- забезпечуючи моральне виховання, розвиток емоційно-вольової сфери, виховання свідомої поведінки;
- розвиваючи моторику, координованість рухів, пізнавальні процеси в процесі виконання трудових завдань.

Наш НРЦ ставить перед собою такі завдання трудового виховання школярів, як:

- сформувати у дітей позитивне ставлення до праці, як вищої цінності в житті;
- мотивувати дітей до соціальної трудової діяльності;
- виховувати пізнавальний інтерес до трудового навчання, застосовувати свої вміння на практиці та розвивати потреби у творчості;
- навчити школярів різноманітним трудовим навичкам та вмінням;
- виховувати такі моральні якості, як чесність, працьовитість, відповідальність та цілеспрямованість;
- викликати бажання та інтерес до фізичної праці.

На уроках трудового навчання в учнів з ООП розвивається інтерес до праці, формується комплекс умінь і навичок роботи з різними матеріалами. Корекційна функція всіх видів праці забезпечується доцільним підбором

трудових завдань, дозуванням трудових зусиль дітей, спеціальними вправами щодо розвитку і закріплення в учнів процесів аналізу, синтезу, порівняння, запам'ятовування, мовлення, рухів, емоційно-вольової сфери.

Під час виконання трудових завдань завдяки їх предметно-практичному змісту виникають сприятливі передумови для формування самостійної усвідомленої діяльності та корекції недоліків розвитку вихованців з ООП. Виготовлення корисних речей і виконання суспільно значущих трудових завдань підвищують в учнів з ООП інтерес до роботи, сприяють формуванню у дітей соціальних мотивів власної діяльності.

З огляду на зазначене можна стверджувати, що корекційна робота з трудового виховання в системі освітньої діяльності в закладах для дітей з ООП спрямовується на формування стійкого позитивного відношення до праці й розвитку інтересу до обраної професії, прагнення досягти високих показників у трудовій діяльності, дбайливого відношення до суспільної власності й особистої відповідальності за результати своєї і загальної роботи.

В освіті вихованців з ООП особлива роль відводиться корекційно-спрямованому трудовому навчанню, що в свою чергу дозволить їм працевлаштуватися, брати участь у житті і праці трудового колективу, долучатися до соціального і культурного життя сучасного суспільства, гідно влаштувати свій побут відповідно до норм і правил соціуму.

Цінність трудової діяльності для соціалізації дітей з ООП наш колектив розглядає з кількох позицій.

По-перше, оволодіння трудовими навичками. Трудова діяльність дозволяє дитині самостійно забезпечувати собі життєво важливе функціонування; у міру набуття трудових умінь дитина набуває почуття впевненості; зменшується небезпека щодо неможливості вижити без дорослих.

По-друге, трудова діяльність сприяє розвитку рольових якостей, формуванню вміння докладати зусилля для досягнення мети, що надзвичайно важливо для людини, і чим раніше вона починає відчувати задоволення від трудових зусиль, тим оптимістичніше буде дивитися на світ, так як отримає впевненість у своїй здатності долати труднощі.

По-третє, трудова діяльність сприяє розвитку творчості не тільки на рівні уяви, як це відбувається в грі, але і на рівні отримання матеріальних результатів творчості; у трудовій діяльності дитина стає перетворювачем, що піднімає її на вищу сходинку соціалізації в межах наявного віку.

Для того, щоб дитина стала проявляти самостійність, має проводитися підготовча робота. Я на своїх уроках не залишаю без уваги жодного дитячого прояву «Я сам». Я намагаюсь заохочувати прагнення кожного вихованця бути особистістю, бути самостійним і незалежним. Дитині потрібне не тільки ствердження його в колективі однолітків та у відносинах з дорослими, а і відчуття себе як особистості. Наявність певної кількості навичок та умінь викликає у дитини з ООП впевненість у собі, яка так необхідна для подальшого розвитку активності та самостійності.

Формування будь-яких навичок – це не просто педагогічний засіб, і навіть не система таких засобів, а створення таких умов, які б сприяли вихованню у

дитини позитивних звичок. Організація самостійної діяльності дітей особливо актуальна при вихованні будь-якої категорії дітей. Учень має не лише навчитися володіти інструментами праці, але і навчитися працювати в колективі, бути дисциплінованим в праці, дбайливо відноситися до обладнання, до інструментів, матеріалів і т. п. Все це супроводжується осмисленням мотивів своєї поведінки в процесі виконання роботи.

Правильно організована трудова діяльність, формування життєвих компетентностей дає можливість учням нашого Центру досягти такого рівня психологічної, практичної й соціальної підготовки, який допоможе їм стати на шлях самостійного життя і праці. Для дітей з ООП дуже важливо володіти тими компетентностями, які стануть помічниками в самостійному житті і в першу чергу це ті соціальні, комунікативні й полікультурні уміння і навички, без яких жодна людина не може пристосуватися до життя в суспільстві, тобто це формування життєво необхідних компетентностей, які допоможуть їм активно пристосовуватися до соціального середовища. Таким чином, формування в учнів спеціальних шкіл життєво важливих компетентностей сприятиме їхній соціальній адаптації, підготовці дітей з ООП до самостійного життя в суспільстві. Трудова підготовка учнів нашого НРЦ здійснюється на базі шкільних майстерень, які укомплектовані необхідним обладнанням, матеріалами і пристосуваннями.

Одним з механізмів у розв'язанні задач соціалізації дітей з ООП є організація гурткової роботи в закладі. Вже традиційними стали гурткова робота в нашому НРЦ, яку організують вихователі, вчителі трудового навчання і керівники гуртків.

Профорієнтаційна робота є складовою трудового навчання і виховання учнів нашого Центру. Вона є пріоритетним напрямком та спрямована на розв'язання наступних завдань: ознайомлення учнів з професіями; вивчення індивідуальних можливостей учнів для здобуття професій; формування в учнів вміння співвідносити свої можливості й здібності з вимогами, необхідними для здобуття певної професії; забезпечення розвитку професійно важливих якостей особистості, виховання бажання працювати за обраною професією.

Особливу увагу ми приділяємо вихованню в учнів відповідальності у виборі майбутньої професії. Така робота проводиться індивідуально з учнями та батьками. У роботі з батьками звертаємо увагу на психофізичні особливості дитини, успіхи у навчанні, невдачі у трудовій діяльності. Намагаємось готувати батьків до вибору шляхів трудової адаптації учня на основі обраної професії, вказуємо на вироблення єдиних вимог до професійної підготовки та пошуку ефективних засобів виховного впливу на дитину. Ми вважаємо, що важливим компонентом виховання дітей з ООП є формування у них стійких професійних інтересів. Якими б не були психічні, фізичні та мовленнєві обмеження, поряд з ними в учнів є резерв розвитку, використання якого значною мірою сприяє поліпшенню якості їхнього життя, стану перебування в соціумі.

УДК 376-056.263:376-056.264]:004(045)

Федорчук І. Т.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ ТА МОВЛЕННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СУЧАСНИХ КОМП'ЮТЕРНИХ ПРОГРАМ

Суттєвою допомогою у роботі вчителів корекційної роботи з дітьми з вадами слуху, та логопедів з учнями з тяжкими порушеннями мови у Тереховлянському НРЦ є використання комп'ютерних технологій. На даний час в світі проживає 10% людей з вадами слуху, а в Україні проживає близько ста тисяч людей з вадами слуху, а кількість людей вадами слуху та вадами мовлення, для яких потрібно розробляти і розробляються сучасні засоби навчання і спілкування, спеціальні тренажери для роботи над розвитком слухового сприймання та формування вимови відповідно до світового науково-технічного прогресу значно більша.

Розвиток сучасних наукових досягнень, використання мультимедійних технологій створюють умови для розробки та вдосконалення комунікаційних систем для людей з ООП у формах і образах, близьких і зрозумілих для них і для оточуючого середовища. Більшість дітей з вадами слуху страждають більшою чи меншою мірою розладами мовлення, що унеможлиблює, або значно утруднює їх спілкування з оточуючими людьми, затримує розвиток таких дітей. Тому для повноцінної реабілітації дітей з вадами слуху та тяжкими порушеннями мовлення поряд з компенсацією їхніх фізичних недоліків необхідно розвивати розмовно-комунікативні та когнітивні навички.

Використання комп'ютерних технологій в даний час є новим етапом в освітньому процесі. Вчителі-дефектологи, вчителі-логопеди нашого Центру активно включилися в процес і ефективно використовують ІКТ (інформаційно-комп'ютерні технології) в своїй роботі. ІКТ вважаються допоміжними засобами в корекційній роботі, вони є дуже ефективними. На даний час розробляється все більше і більше комп'ютерних програм, логопедичних ігор, завдань, які сприяють збагаченню словника, вдосконаленню граматичної будови мовлення, розвитку зв'язного мовлення дітей, покращують фонематичне сприйняття тощо. Комп'ютерні вправи, ігри включають в структуру корекційних індивідуальних та логопедичних занять, як допоміжний інноваційний елемент. Між вчителем дефектологом, вчителем індивідуальної слухової роботи, вчителем-логопедом і дитиною встановлюється тісний емоційний контакт. Під час проведення занять з дітьми з ООП з використанням сучасних комп'ютерних програм відчувається розкутість цих дітей, підвищується їхня віра в свої сили, значно покращується кінцевий результат їхньої роботи, їхніх старань.

У своїй роботі та роботі колег під час проведення фронтальних та індивідуальних слухових занять використовуємо комп'ютерні програми: «Світ звуків», «Видима мова», «Живий звук» та «Адаптація-лого».

Під час проведення фронтальних занять з розвитку слухо-зоро-тактильного сприймання немовних звуків та усного мовлення часто у своїй роботі використовую комп'ютерний слухомовний тренажер "Світ Звуків". До складу слухомовного тренажера входять два модулі. Перший модуль – "Світ звуків" –

комп'ютерний тренажер, з розвитку та тренування слухового сприймання, що дає можливість розвивати слух дитини на фронтальних слухових та логопедичних заняттях. При роботі на тренажері пропонуються різні види діяльності для вивчення та розпізнавання звуків. В даній програмі звуки співвідносяться з малюнками та об'єднуються за тематикою.

У своїй роботі в нашому центрі вчителі корекційної роботи, вчителі-логопеди використовують програму для:

- формування бази слухових образів;
- розвиток у дітей здатності до спостереження звуків, що їх оточують;
- розвиток уваги;
- розвиток навичок розпізнавання та диференціації звуків навколишнього середовища;
- розвиток інтелектуальних та мовних здібностей дитини.

Другий модуль – “*Видима мова*” я і вчителі корекційної роботи та вчителі-логопеди використовують як допоміжний засіб в роботі над голосоутворенням, формуванням та виправленням порушень звукової сторони мовлення, унікальність якого полягає в можливості візуалізації акустичних компонентів мовлення, аналізу власної мовленнєвої діяльності в режимі реального часу. Робота починається з формування умінь зосереджувати увагу на звукових подразниках, виділяти різні за акустичними ознаками звуки, співставляти, запам'ятовувати та ідентифікувати їх. З цією метою спочатку вчимо дітей розпізнавати за основними акустичними ознаками – силою, тривалістю, висотою не мовленнєві звукові подразники, а за ними і мовленнєві. Особливо цікаво дітям працювати з такими розділами програми, як *Наявність звука, Межі гучності, Темп голосу, складнішими Інтонавання та Тривалість звучання*. Також застосовують у своїй роботі вчителі і складніші види вправ і цієї програми такі як: *Точність відворення фонем, Ланцюжок фонем, Диференціація двох фонем, Диференціація чотирьох фонем*. Ці вправи використовують з дітьми з кращим залишком слуху та з дітьми, які мають вади мовлення. Діти з цікавістю та бажанням виконують вправи і вдосконалюють при цьому мовленнєві навички у цікавій ігровій формі.

УДК 373-5.016 : 57 (045)

Ходинецька М. Й.,
вчитель біології Тербовлянського НРЦ

ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ФОРМ І МЕТОДІВ РОБОТИ НА УРОКАХ БІОЛОГІЇ

Сьогодні висуває до освіти нові вимоги: перед педагогами постають завдання створити найкращі умови для розкриття та розвитку здібностей учнів, зробити так, щоб у них з'явилося бажання та прагнення до оволодіння знаннями. Це дуже важливо для всіх дисциплін, зокрема, і біології, саме тому я

працюю над такою науково-методичною проблемою: «Використання інтерактивних форм і методів роботи на уроках біології».

Завдання досвіду:

- формування в учнів мотивів навчання, позитивного ставлення до нього;
- оволодіння новою інформацією, спрямовану на опанування нових знань та способів навчальних дій;
- “матеріалізація дій” – виконання учнями дій відповідно до навчальних завдань, робота за інструкцією;
- формування вмінь та навичок у стандартних (звернення до алгоритму дій) і нових умовах (виконання дій без інструкції);
- продуктивна пізнавальна діяльність учнів для формування знань, умінь та навичок на творчому рівні.

Практикую нестандартні форми проведення уроку, впроваджую нетрадиційні технології, створюю можливості для оптимального розумового, емоційно-вольового, творчого розвитку глухих дітей. На моїх уроках панує глибока емоційність, атмосфера пошуку, тому серед учнів немає байдужих. Свої уроки урізноманітнюю моделюванням життєвих ситуацій, використовую рольові ігри. Інтерактивне навчання природничих наук здійснюю за принципом педагогіки співпраці, де вчитель є організатором навчання, посередником між учнем і його соціальним досвідом.

Проводжу активну позаурочну та позашкільну роботу, організовую конкурси, інтелектуальні ігри, метою яких є не лише розширення знань учнів, а і виховання любові до природи, доброти, бажання допомогти, захистити тих, хто менший і слабший.

Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів: співнавчання, взаємонавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де і учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами навчання.

Щоб інтерактивне навчання було ефективним, використовую такі прийоми:

- прочитати, продумати, виконати самостійні підготовчі завдання;
- відібрати до уроку або заняття такі інтерактивні вправи, які б дали «ключ» для освоєння теми;
- під час виконання самих вправ даю учням час подумати над завданням, щоб вони його сприйняли серйозно, а не механічно, або «граючись» виконали його;
- на одному занятті використовую одну (максимум - дві) інтерактивну вправу, а не їх калейдоскоп;
- дуже важливим є проведення глибокого обговорення за підсумками інтерактивної вправи, зокрема акцентування уваги й на іншому матеріалі теми;
- проводити швидкі опитування, самостійні домашні роботи з різноманітних матеріалів теми, що не були пов'язані з інтерактивними завданнями.

Для контролю за ходом навчання дотримуюсь таких вимог:

➤ глибоко вивчаю і продумую матеріал, у тому числі додатковий, наприклад, різноманітні тексти, зразки документів, приклади, ситуації, завдання для груп тощо;

➤ старанно планую і розробляю заняття: визначаю хронометраж, ролі учасників, готую питання і можливі відповіді, вибираю критерії оцінки ефективності заняття;

➤ мотивую учнів до вивчення шляхом добору найцікавіших для учнів фактів, проблем, оголошення очікуваних результатів (цілей) заняття і критеріїв оцінки роботи учнів;

➤ передбачаю різноманітні методи для привернення уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни, необхідної для нормальної роботи аудиторії; цьому, зокрема, можуть сприяти вправи розминки, письмовий розподіл ролей в групах тощо.

Кожна дитина має під час уроку почувати себе успішною, отримувати задоволення від навчання. Тому і завдання створює такими, які сприяють створенню ситуації успіху. Інтерактивне навчання біології здійснюється на моїх уроках за принципом педагогіки співпраці, де вчитель є організатором навчання, посередником між учнем і його соціальним досвідом. Воно сприяє створенню умов для активності, ініціативності, творчої діяльності учнів. Під час опрацювання теми здійснюю поетапне формування знань, умінь і навичок учнів, а також реалізую диференційований підхід до змісту і темпу вивчення матеріалу, передбаченого шкільною програмою.

На уроках активно застосовую обговорення, дискусії, роздуми, які дають учням можливість обмінюватися ідеями, враженнями, активізують розумову діяльність, навчають умінню висловлювати власні ідеї та думки, а також почути міркування однокласників, це елементи кооперативного навчання-робота в парах, «Один-удвох – усі разом». Особливо ефективними є методи взаємодіючого навчання (фронтальне навчання): мозковий штурм - форма колективної роботи, яка характеризується спільною спрямованістю мислення і має на меті розробку ідей та підходів до розв'язання певної проблеми, але не їх оцінку. Застосовую групові методи навчання, взаємонавчання («консультаційні центри»), рольові ігри, дослідні проекти, навчальні екскурсії, інтегровані уроки та інші. В ході вивчення нової теми або узагальнення учні малюють схеми, заповнюють таблиці під керівництвом вчителя або самостійно. Результати роботи обговорюються.

Один з видів організації спільної діяльності учнів — робота в групах. Цим забезпечується взаємодія дітей у праці, їх відповідальність один за одного. Види завдань для груп:

➤ групи отримують одне й те саме завдання. Залежно від типу завдання результат своєї роботи група може просто здати вчителю, або ж спікер однієї з груп оголошує результати роботи, інші учні його доповнюють або спростовують. Саме таку форму роботи використовую під час вивчення матеріалу по темах «Кров і органи кровообігу», «Травлення»;

➤ групи отримують різне завдання. Тоді групи (або їх спікери) звітують перед класом або змінюючись по черзі, спікери по колу обходять усі

групи і працюють з кожною. Найдоцільніший цей прийом роботи під час уроків, матеріал до яких перевантажений інформацією (різноманітність рослин, тварин, екологія);

➤ групи отримують різні завдання, які працюють на спільний результат.

Організуючи роботу в групах, я пропоную учням наступні прийоми: «спіймати помилку». Діти шукають помилку групою, сперечаються, радяться. Зробивши певний висновок, група вибирає спікера. Спікер передає результат його виконання перед усім класом. Щоб обговорення не затяглося, зразу визначається на нього час.

Наприклад, при поданні серії формулювань, серед яких зустрічаються і правильні, і неправильні. Задача групи – знайти неправильні, довести їх помилковість і замінити вірними.

Наприклад, під час вивчення теми «Нервова система» використовую таке завдання: виправити допущені помилки в тексті.

В основі будь-якого рефлексу лежить синапс (рефлекторна дуга). Елементарний синапс (рефлекторна дуга) з трьох (двох) нейронів - чутливого та вставного (рухового). Передача імпульсу із чутливого на руховий нейрон відбувається за рахунок спеціальних утворень, що дістали назву медіаторів (синапсів). Медіатори (синапси) – це щілинноподібні контакти аксона нейрона з будь-якою ділянкою іншого нейрона або м'язовою чи секреторною клітиною. Передача збудження в синапсі відбувається за допомогою хімічних речовин, основна частина рефлекторних дуг в організмі складається з двох (трьох) нейронів. До назви вище нейронів приєднується ще й руховий (вставний) нейрон.

При вивченні нових термінів і понять практикую наступні завдання:

➤ обірвіть зайві пелюстки на «ромашці» так, щоб залишена відповідала поняттю, яке записане всередині. Відповідь обґрунтуйте.

➤ використання прийому мозкового штурму.

Добре відомо, що ніщо так не привертає увагу й не стимулює роботу, як цікаве. Як варіант – відтягнута відгадка. На початку уроку я задаю загадку (цікавий факт), відгадка на яку (ключ до розуміння) буде відкрита на уроці під час роботи над новим матеріалом. «Наступного уроку мова піде про дуже небезпечну тварину, - каже вчитель. - Як ви вважаєте, про яку? (Діти відповідають: тигр, акула, вовк...). Ні, – продовжує вчитель, – ця тварина не хижак. Але вона поставила під загрозу знищення багато тварин цілого континенту. Вона сповнила тривою і розгубленістю велику кількість людей. Ця тварина - ... Втім, не будемо поспішати – далі буде...». Наступного уроку учитель відкриє таємницю: ці тварини – кролі! Так-так, вам не почулося – кролі! (далі йде мова про екологічну катастрофу в Австралії, їх роль в біоценозі).

Стимулює творчу активність, дозволяє підвищити зацікавленість кожної дитини до біології використання так званого випереджального завдання, сенс якого в тому, що учні готують свої приклади до нового матеріалу.

На уроках біології часто здійснюю міжпредметні зв'язки. Наприклад, при вивченні теми «Зорова сенсорна система» учні згадують розділ фізики

«Оптика». Даний урок можна провести інтегрований з вчителем фізики, а також «Опорно-рухова система. М'язи» з вчителем фізкультури. Також часто використовую евристичні питання, що містять в собі міжпредметний зв'язок з хімією. Згадуючи, що яблука містять багато заліза, стараюся їх зацікавити такою історією:

Якось зустрілись два черв'ячка. Та й розговорились:

- Щось у тебе дуже поганий вигляд. До речі, які яблука ти їси?
- Які трапляються.
- А я вибираю лише з великим вмістом заліза, тому-то завжди й здоровий?
- І як визначити, скільки заліза в яблуці?
- Дуже просто. Відкушую шматочок і спостерігаю...

Після чого запитую учнів: як ви гадаєте, діти, які спостереження провів і які висновки зробив черв'ячок? (М'якоть яблука набуває рожевого відтінку внаслідок окиснення заліза, що є в ньому міститься. І чим швидше та інтенсивніше відбувається цей процес, тим більший вміст заліза.)

Таким чином, розглядаючи інтерактивні технології, як інноваційні, треба пам'ятати, що будь-яка педагогічна технологія буде недієвою, якщо реальні люди, які її втілюють, не розглядатимуть її як цілісну систему в єдності її компонентів і взаємозв'язків.

УДК 376-056.264:51(045)

Чаплик Ю.,
вчитель математики Тереховлянського НРЦ.

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ З ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Прискорення темпу життя, значний потік знань, що впливає на сучасну людину, потребує від неї вміння швидко знаходити необхідне рішення, використовуючи для цього пошукові методи, користуючись великою кількістю різноманітних джерел інформації. У зв'язку з цим, серед традиційних форм та методик розвивального навчання у педагогічній практиці все частіше використовуються інтерактивні методи. Ця затребуваність пояснюється тим, що таке навчання спрямовано на підвищення пізнавальної активності учнів, посилення сприятливого підходу в навчанні і реалізацію спільної діяльності, націленої на кооперативну обробку навчальної інформації з виробленням нових знань особисто кожним учнем. Суспільству необхідна активна, творча людина, яка спроможна усвідомлено засвоювати соціальні ролі, вміти працювати в команді, бути комунікабельною та вмотивованою на успіх. Особистість, у якої в сучасній школі сформовані всі життєві компетентності, зможе успішно самореалізуватися в соціумі як свідомий громадянин. Ключову роль у цьому процесі відіграє компетентність, термін розглядається як:

- мобільні знання, які постійно оновлюються,

– гнучкі (дієві) методи, які дають можливість використовувати ці знання у конкретній ситуації,

– критичне мислення, яке дозволяє оцінювати окремі ідеї, знання та можливість їх використання.

Математична компетентність — це вміння бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і методи математичного моделювання, вміння будувати математичну модель, досліджувати її методами математики.

У сучасному пізнальному процесі джерелом знань може виступати не лише вчитель, а й комп'ютер, телевізор, відео. Учні з ТПМ мають вміння осмислювати отриману інформацію, трактувати її, застосовувати в конкретних умовах; водночас думати, розуміти суть речей, вміння висловити думку.

Використання сучасних інноваційних технологій, зокрема технології інтерактивного навчання, значною мірою підвищує ефективність навчального процесу, сприяє формуванню математичних компетентностей, поступовому інтелектуальному розвитку учнів, забезпечує оволодіння навичками саморозвитку, можливістю думати, творити. Тому інтерактивні уроки сприяють формуванню пізнавальних та суспільних вмінь, навичок та зразків математичного мислення. За умов такого навчання всі діти в класі отримують можливість говорити, висловлюватись. Вони мають час подумати, обмінятись ідеями з партнером, а потім озвучити свої думки перед класом. Це сприяє розвитку навичок усвідомленого висловлювання, вміння спільного вироблення рішення.

Інтерактивне навчання відкриває для учнів з ТПМ можливості співпраці зі своїми ровесниками, дає змогу реалізувати прагнення людини до комунікації, сприяє досягненню учнями вищих результатів засвоєння знань і формування вмінь. Позитив інтерактивного навчання в тому, що учні засвоюють всі рівні пізнавального процесу від знань до навичок, в класах збільшується кількість учнів, які свідомо засвоюють навчальний зміст тем. Учні з ТПМ займають активну позицію у засвоєнні знань, зростає їхній інтерес в отриманні знань.

До учня компетентності виконують такі функції:

- відображають та розвивають особистісні мотиви учня до об'єкта або процесу;
- характеризують ступінь практичної підготовки учня, його готовності діяти;
- розвивають можливості, готовність розв'язувати будь-які проблеми у повсякденному житті (побутові, соціальні, виробничі);
- визначають дієву грамотність учня, якість його підготовки;
- розвивають усі основні групи особистісних якостей учня.

Згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загально-середньої освіти України, навчальна діяльність має не просто дати людині суму знань, умінь та навичок, а сформуванню її компетентність як загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді, набутих завдяки навчанню.

Математичні компетентності включають такі: процедурну, логічну, дослідницьку та методологічну. Процедурна компетентність – уміння розв’язувати типові математичні задачі. Логічна – передбачає володіння дедуктивним методом доведення та спростування тверджень. Дослідницька компетентність – володіння програмними та Державним стандартом базової і повної, загальної, середньої освіти математичними методами дослідження практичних та прикладних задач. Методологічна компетентність – уміння оцінювати доцільність використання математичних методів для розв’язання практичних та прикладних задач. В умовах інтерактивного навчання на уроках математики в його учасників забезпечуються формування, передусім, таких інтелектуальних умінь, як аналіз, порівняння, виділення головного, а також критичне мислення та здатність приймати відповідальні рішення.

У результаті організації навчальної діяльності учнів з ТПМ, із застосуванням інтерактивних технологій на уроках математики в них розвиваються й ускладнюються сприйняття, пам’ять, мислення та ін. Виявляються такі мисленнєві операції, як аналіз і синтез, абстракція й узагальнення. При використанні різноманітних видів творчої діяльності на уроках в учнів розвиваються здібності та проявляється інтерес до предмета. Велика кількість різноманітних і доступних видів робіт, включених у зміст знань, де застосовуються інтерактивні технології, розвиває увагу, спостережливість, розширює кругозір, знайомить з важливими елементами професійної діяльності, впливає на формування стійких пізнавальних інтересів.

Інтерактивні вправи на уроках математики зорієнтовані на:

- розвиток певної самостійності думок: спонукають учнів до висловлення своєї думки, стимулюють вироблення творчого ставлення до будь-яких висновків, правил тощо. Інтерактивні вправи допомагають замислитися, дослідити факти, проаналізувати алгоритм розв’язків, розуміти їхню суть, перевірити і себе, і свого товариша, знайти помилку;

- спонукають учнів до відстоювання власної думки, створюють ситуацію дискусії, зіткнення думок. Коли в завданнях наявна певна проблемна ситуація, то розв’язання її в умовах інтерактивних технологій активно стимулює діяльність мислення, спрямовану на подолання протиріччя, непорозумінь;

- вироблення критичного ставлення до себе, уміння бачити свої помилки та адекватно ставитися до них; сприяють розвитку таких умінь, як бачити позитивне і негативне не тільки в діях товаришів, а й у власних; порівнювати себе з іншими й ретельно себе оцінювати. Ці вправи сприяють самопізнанню особистості і на цій основі взаєморозумінню вчителів і учнів та розумінню школярами вимог і критичних зауважень учителя;

- розвиток пошукової спрямованості мислення, прагненню до знаходження кращих варіантів вирішення навчальних завдань: передбачають вправи, які ставлять дітей у реальну ситуацію Суть інтерактивного навчання на уроках математики полягає ще й у тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів колективу.

Досвід засвідчує, що проведення нестандартних уроків мають збуджують інтерес школярів до навчання, серед них є: урок-гра, урок-подорож, урок-казка,

урок-аукціон, урок-змагання, вікторини тощо. На таких уроках розвивається математичне мовлення учнів з ТПМ, що сприяє кращому усвідомленню раніше вивченого матеріалу. Однією з ефективних форм організації колективної, парної, групової та індивідуальної самостійної роботи учнів на зазначених уроках математики є систематичне виконання усних вправ на всіх етапах навчання. За їхньою допомогою учні краще розуміють сутність математичних понять, теорем, математичних перетворень.

Усні вправи активізують розумову діяльність учнів, розвивають увагу, спостережливість, пам'ять, мовлення, швидкість реакції. Наявність навичок усної лічби впливає на ступінь відпрацьовування в учнів раціональних і безпомилкових обчислювальних умінь. Під час практичного використання матеріалу звертаю увагу на такі методичні рекомендації щодо:

- добору вправ до уроку (необхідно здійснювати з урахуванням реальних можливостей учнів і наявності часу для цього);
- форм подачі матеріалу, які на уроці необхідно урізноманітнювати.

Варто додати, що виправдовують себе такі прийоми, як усне повідомлення змісту вправи, проектування умови на дошку, використання карток або таблиць, математичні диктанти тощо. У всіх випадках зазначене стимулює мислення учнів, підводить їх до необхідності зіставляти, порівнювати, класифікувати, узагальнювати, конкретизувати, критично ставитися до математичного твердження. Впродовж усього періоду навчання доцільно вимагати від учнів з ТПМ повних і обґрунтованих відповідей на кожне поставлене запитання. Варто пам'ятати, що формування логічної й мовленнєвої культури має бути постійним.

Таким чином, застосування групових форм роботи у поєднанні з інтерактивними методами сприяють формуванню ключових математичних компетентностей у дітей з ТПМ, розвивають потребу здобувати знання, розвивають інтерес, допитливість.

УДК 376-056.2 3 : 172.15 : 51 (045)

Чоп'як І. І.,
вчитель математики Терехівського НРЦ

ОРГАНІЗАЦІЯ РОБОТИ З НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

*Патріотичне виховання – це сфера духовного життя,
яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне,
що любить і ненавидить людина, яка формується.*

В. О. Сухомлинський

Національно-патріотичне виховання сьогодні є одним з найголовніших пріоритетів гуманітарної політики в Україні, визначальним у формуванні духовних цінностей молоді, важливою складовою національної безпеки України. Адже саме духовність і високий рівень свідомості є основою майбутнього політичного, економічного та культурного розвитку нашої

держави. І покликання освітніх закладів полягає у тому, щоб крім міцних знань забезпечити у молодих людей формування духовно багатого та національно свідомого світогляду. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації, до кожної людини.

Виховання у молодих поколінь почуття любові до України, активної громадянської позиції нині визнані проблемами загальнодержавного масштабу. Патріотизм — одна з найважливіших рис всебічно розвиненої особи, він сприяє єднанню українського народу, зміцненню соціально-економічних, духовних, культурних основ розвитку українського суспільства і держави.

На уроках математики національно-патріотичне виховання відбувається опосередковано, через умову математичної задачі відповідно до вікових особливостей учнів.

У 5-7 класах доцільно надавати пріоритет вихованню в учнів любові до України, рідного дому, школи, рідної мови, побуту, традицій шляхом складання і розв'язування задач, в яких мова йде про їх рідний край.

У підручниках для учнів 5-6 класів з математики міститься задачний матеріал, на основі якого можна здійснювати патріотичне виховання, але, на мою думку, в недостатній кількості. Для того, щоб збільшити потенціал патріотичного виховання на уроках математики, необхідно частіше включати в зміст уроку задачі, що викликають почуття гордості за рідну країну і стосуються державності, столиці, прапора тощо. До прикладу:

1. Україна є найбільшою країною, яка повністю лежить в Європі. Загальна площа України — $603\,628\text{ км}^2$, що становить 5,7% європейської території. Яка загальна площа Європи?

2. Площа Тернопільської області дорівнює 13800 км^2 , а площа Тербовлянського району — 1130 км^2 . Який відсоток площі області становить площа району?

3. Площа Тернопільської області дорівнює 13800 км^2 , що становить 2,28% території України. Яка площа території України?

4. Площа Київської області складає $28\,131\text{ км}^2$, а площа Тернопільської області — $13\,823\text{ км}^2$. На скільки площа Київської області більша? Скільки відсотків площі кожної з областей складає від площі України, якщо площа України — $603\,628\text{ км}^2$?

5. В Україні проживає понад 48,4 млн осіб. З них 77,8% становлять українці. Скільки українців проживає на Україні?

6. Загальна протяжність кордонів України 6993 км (із них сухопутних 5638 км). Яка довжина морської ділянки кордону?

7. Станом на 1 лютого 2013 року населення області становило 1 076 632 особи, в тому числі міське — 475 285 осіб. Тернопільщина є однією з 5 областей України, де сільське населення перевищує міське. Скільки сільського населення проживає на території області?

8. Підрахуйте, скільки разів у тексті Гімну України зустрічається кожна голосна буква. Складіть варіаційний ряд і побудуйте відповідну лінійну діаграму.

Доцільними будуть задачі екологічного спрямування, зміст яких сприяє формуванню в учнів дбайливого ставлення до національних багатств і рідної природи. Варто пропонувати учням для розв'язування задачі краєзнавчого характеру, які допомагають виховувати в них бережливе ставлення до природних багатств, повагу до праці і традицій українського народу, любов до власного краю і своєї Батьківщини. Це можуть бути задачі про річки та озера, тварини чи рослини, про історичні споруди та новобудови регіону, в якому проживають учні. Виховний вплив задач краєзнавчого характеру здійснює не сама математика, не її закони і її стиль, а ті дані, які наведені в задачі. Наприклад.

1. Найбільшою водною артерією України є Дніпро — третя за величиною (після Волги і Дунаю) річка Європи. Довжина Дніпра становить 2201 км, у межах України — 981 км. Який відсоток довжини річки знаходиться на території України?

2. Найвища вершина України – гора Говерла (2061 м над рівнем моря), найвища вершина Кримських гір — гора Роман-Кош (1545 м). Яка гора вища і на скільки?

3. Дністер – найдовша з річок України, яка починається і закінчується на її території, друга по довжині ріка України. Її загальна довжина 1362 км, у межах України – 705 км. Яке запитання можна поставити до задачі?

4. Південний Буг – величезна ріка на півдні України, яка протікає виключно по її території. Довжина ріки становить 36,6% від довжини Дніпра (2201 км). Яка довжина Південного Бугу?

5. Найбільшою річкою, яка протікає територією Тербовлянського району, є річка Серет. Загальна довжина — 218 км, а в межах району — 88 км. Який відсоток довжини річки протікає територією району?

6. Ліси на території Тербовлянського району займають площу 9586 га, що становить 8,3% від площі району. Яка площа району?

7. Загальна площа лісового фонду Тернопільської області становить 199,3 тис. га, тобто 13,8% території області. Яка площа області?

8. На територіях та об'єктах природно-заповідного фонду Тернопільщини, який займає 8,73% всієї території області, охороняється 168 рідкісних та зникаючих видів рослин та 169 видів рідкісних тварин. Яка територія природно-заповідного фонду Тернопільщини, якщо площа області становить 13800 км²?

9. Усього в області розвідано 257 родовищ, із них 97 розробляють. Який відсоток родовищ розробляють?

10. На Тернопіллі знаходиться печера «Оптимістична», яка занесена до Книги рекордів Гінесса як найдовша в світі гіпсова печера. Її довжина 216 км. За протяжністю вона поступається лише Мамонтовій печері в США, довжина якої - більше 587 км. Яке запитання можна поставити до задачі?

11. В Україні найбільші в світі запаси марганцевої руди – 2,3 млрд т, що становить близько 11% від усього світового запасу. Який світовий запас марганцевої руди?

Формуванню патріотизму в учнів, зокрема гордості за успіхи держави, сприяють задачі, що містять історичні чи статистичні відомості (загальнодержавні чи регіональні). Цікавими для учнів є задачі, що містять історичні дані регіону, популяризують українську історію, боротьбу українського народу за незалежність, мову та культуру. Коли вміння розв'язувати задачу сплітається з історією, задача стає більш значимою і може стати дійсно цікавою кожному учню. Наприклад.

1. Не завжди Київ був столицею України. З січня 1920 року по червень 1934 року Столицею Української Соціалістичної Радянської Республіки був Харків. Скільки повних років Харків був столицею? Дізнайтеся, які ще міста були столицею України у різні часи.

2. Україна є однією з 9 держав світу, які проектують і будують літаки. Серед найяскравіших здобутків українського літакобудування — найбільший у світі літак АН-225 “Мрія”, а також найпотужніший літак АН-124 “Руслан”. Літак “Мрія”, маса якого 640 т, взяв на борт вантаж у 253 т. У скільки разів маса літака більша за масу вантажу, що він може підняти? Відповідь округліть до десятих.

3. У XV – XVI століттях в Ягелонському (Краківському) університеті одержали освіту 800 українців. Серед них: із Львова – 108, Городка – 19, Кам'янця – 14, Дрогобича – 15, Брод – 5 і т.д. Який відсоток студентів Ягелонського університету у ці часи представляли мешканці інших міст України?

4. Тербовля - одне з найстаріших міст західноукраїнських земель. Уперше Тербовля згадується в Іпатіївському літописі під 1097 роком. Першим князем вважають Василька Ростиславовича. Скільки років Тербовлі?

5. У 1366 році споруджено мурований замок, який став візитною карткою сивочолої Тербовлі. Скільки років замку?

6. Київський національний університет імені Тараса Шевченка – провідний вищий навчальний заклад України. У [1834](#) році Київський університет прийняв перших 62 студентів. Зараз в університеті навчається біля 26000 студентів. Скільки років університету? У скільки разів збільшилася кількість студентів?

7. Львівський національний університет — найстаріший університет України, один з найстаріших університетів Східної Європи. У 2014 р. університет був найпопулярнішим вишем України серед вступників, посівши перше місце за кількістю поданих заяв. Заснований у 1661 році. Скільки років університету?

При перевірці знань можна провести тематичний математичний диктант. Наприклад.

Тема «Стандартний вигляд числа», алгебра 9 клас.

Записати наступні числа у стандартному вигляді:

1. Площа території України становить $604\,000\text{ км}^2$.
2. Населення України становить 45 600 000 осіб (точне значення 45 564 858 осіб станом на 01 березня 2011р).
3. Площа території Тернопільської області - $13\,800\text{ км}^2$.

4. Населення Тернопільської області становить 1 100 000 осіб (точне значення 1 076 632 осіб).

5. Довжина найдовшої річки України – Дніпра — 2 200 000 м (точне значення 2 201 км).

6. Висота найвищої гори України – Говерли – 2062 м.

У старших класах на уроках математики виховання патріотизму здійснюють під час вивчення елементів статистики та опрацювання статистичних даних у вигляді різного роду діаграм. З цією метою слід використовувати реальні досягнення українського народу. Наприклад.

1. За останні роки Україна збільшує виробництво зернових, зокрема – пшениці, і вийшла на третє місце в світі з експорту – 32,3 млн т зерна. Попереду лише США (72,3 млн т) та ЄС (38,5 млн т). Україні вдалося обійти такі визнані “житниці світу”, як Канада (28 млн т), Аргентина (21,9 млн т) і Бразилія (20,1 млн т). За даними задачі побудуйте стовпчасту діаграму.

2. З’ясуйте цифри, що характеризують народжуваність в Україні за кожен рік існування незалежної держави. Побудуйте стовпчасту діаграму. Коли народжуваність була найвищою, а коли найнижчою?

3. У Львівському університеті навчається більше 20 000 студентів, Харківському – понад 15000 студентів, Київському – близько 26000 студентів, Одеському – 14500 студентів, Чернівецькому – 19200 студентів. За даними побудуйте стовпчасту діаграму.

У 10 класі під час вивчення вписаних і описаних багатокутників учням доцільно розповісти про розвиток математики в Київській Русі, зокрема про знахідки в давньоруських курганах. Вони свідчать, що в XII – XIII ст. у Київській Русі були розповсюджені орнаменти різних прикрас. Їх виконували за допомогою металевого зубчастого коліщатка, що мало 24 зубці. Зрозуміло, що для виготовлення такого коліщатка потрібно було вміти поділити коло на 24 рівні частини. Після цього учням слід запропонувати різними способами самостійно розв’язати задачу про поділ кола на 24 частини.

Не варто оминати патріотичний матеріал, що міститься в діючих підручниках для 7-9 класів. Звертаю увагу учнів на прізвища українських математиків, на їхній внесок у розвиток математики. Знайомство зі знаменитими земляками виховує гордість за свою Батьківщину, рідний край. Одне з таких прізвищ – прізвище академіка Всеукраїнської Академії Наук М. П. Кравчука, якого 1938 року безпідставно репресували і заслали на Колиму, де він і загинув. На його пам’ятнику в Києві написано девіз його життя: «*Моя любов – Україна і математика*». Учням бажано якомога більше розповісти про цього та інших справжніх патріотів України.

Навчання має бути емоційним і збуджувати позитивні емоції. Протягом усього часу навчання в школі дитина, а пізніше підліток, молода людина потребують взірця для наслідування. Як показує практика, на уроці створюється сприятлива емоційна обстановка, якщо перед викладом нового матеріалу провести 2-3 хвилинну бесіду про українських учених - математиків, місце математики в житті давніх і сучасних людей.

У сучасних умовах межі виховання розширюються. Доцільно організоване за змістом і формою навчання містить в собі потужний виховний потенціал: формує соціальні настанови та ціннісні орієнтації особистості, її духовні та матеріальні потреби.

Із досвіду роботи можу сказати, що одним із найефективніших засобів пробудження в учнів інтересу до математики є позакласна робота. Вона сприяє підвищенню математичної культури учнів, розвитку їхнього мислення і, взагалі, тих якостей, сукупність яких називається математичними здібностями. Протягом останніх років проводилися такі позакласні заходи: «Змагання веселих і кмітливих», «У світі математики».

Список використаних джерел.

1. Кульбіда С.В. Використання простих нетрадиційних задач на уроках математики у школах для дітей зі зниженим слухом. С. Кульбіда.- Дефектологія. – 2002. – № 2. – С. 16– 18.
2. Кульбіда С.В. Розвиток пізнавальних інтересів на уроках математики у школах для глухих. С. Кульбіда. - Дефектологія. – 2001. – № 2. – С. 27 – 29.

УДК 376-056.2/3(045)

Шмигулець О. М.,
соціальний педагог Тереховлянського НРЦ

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

*Твоє життя буде таким,
як те, що ти зараз робиш,
а не таким, як ти думаєш.*

С. Мрожек

Можна зазначити, що проблема відповідальності знайшла своє відображення у філософії (М. Бердяєв, І. Кант, Ж.-П. Сартр та ін.), яка розглядає сутність людини та співвідношення між її свободою і відповідальністю. Психологи (К. Альбуханова-Славська, І. Бех, О Кононко, М. Савчин) кваліфікують відповідальність, як результат інтеграції всіх психічних функцій особистості та об'єктивного сприйняття нею навколишньої дійсності. Сутність відповідальності – це інтегральна якість особистості, в якій об'єктивно втілюються основні вимоги суспільства до поведінки особистості, а суб'єктивно є своєрідним станом свідомості, який знаходить свій прояв в мотивації вчинків та їх оцінці з точки зору інтересів суспільства.

Найвищим рівнем вихованості відповідальної поведінки є усвідомлення моральної відповідальності перед суспільством, перед батьками, педагогами, ровесниками та самим собою через внутрішні переконання. І досягнення цього рівня має бути метою виховання відповідальної поведінки. Проте формуванню моральних вчинків учнів все ще приділяється недостатньо уваги, що

призводить до випадків безвідповідальності в поведінці, породжує важковиховуваність, ізоляцію особистості учня з ООП.

Але підґрунтям відповідальності є період дітей з особливими освітніми потребами (ООП) від навичок самообслуговування до усвідомлення самостійності та відповідальності, приблизно від року, півтора до семи – дев'яти років, а то й більше. Відповідальне ставлення дитини з ООП до своїх обов'язків може спонукати такими мотивами, як страх, жадібність, корисливість, розважливність, гордість, честолюбство, марнославство, заздрість. Але оскільки такі мотиви не є моральними, то й не дають підстави говорити про засвоєння дитиною з ООП етичної норми «бути відповідальним».

Позитивними ж мотивами відповідального ставлення до дорученої справи можуть слугувати:

- турбота про благо ближнього (розуміння дитиною потреби своїх зусиль для інших), спонукання співчутливості і совісті;
- розуміння доцільності зусиль, цілеспрямованість;
- тримання задоволення від вчасного і старанного виконання доручень.

Як зазначає О. Плахотний, що відповідальність не виникає сама по собі, а зароджується, розвивається і виховується, закріплюється тими суспільними умовами, у яких живе особистість. Це – важкий та тривалий процес, який іде паралельно із формуванням почуття обов'язку та людської гідності.

На формування молодшого школяра, як відповідальної особистості впливає не тільки його включення в діяльність та отримання позитивних результатів (завершеність справи, добросовісне її виконання, отримання задоволення від роботи як самим виконавцем, так і оточуючими людьми), але й характер взаємин молодшого школяра з ООП з людьми.

Тому важливо навчити дитину з ООП вміння суб'єкт-суб'єктної взаємодії: вести діалог, керувати своєю поведінкою, колективно обговорювати підсумки роботи, давати самооцінку своїм діям, застосовувати навички міжособистісної взаємодії – безкорисливо ділитися тим, що маєш (іграшками, їжею, знаннями); проявляти розуміння, настроюватися на переживання іншого, надавати йому посильну допомогу; приносити радість не тільки собі, але й людям, які поруч; брати важчу або більшу частину роботи на себе.

Батьки хочуть бачити свою дитину самостійною, відповідальною, але при цьому не завжди проявляють достатньо зусиль, турботи для формування в неї цієї якості. Батькам, педагогам та вихователям потрібно зважати на той факт, що відповідальність не виникає сама по собі, а зароджується, розвивається і виховується, закріплюється тими суспільними умовами, у яких живе молодший школяр з ООП.

Недостовірний та суперечливий характер інформації, негативні приклади дійсності сприяють формуванню в молодших школярів з ООП помилкових уявлень про етичні норми, припустиме і неприпустиме в їхній поведінці. Тому для вироблення навичок відповідальної поведінки в дітей з ООП молодшого шкільного віку потрібно:

- формувати правильні етичні знання, вміння і навички етичної поведінки;

- розвивати мотиваційну сферу;
- сприяти набуттю позитивного досвіду комунікативної взаємодії;
- формувати механізми саморегуляції поведінки.

Пам'ятаймо, що діти вчаться на прикладах дорослих. Скільки не вчи дитину бути відповідальною, вона все-таки поводитиметься себе так, як батько з матір'ю. Тільки відповідальні батьки можуть виховати відповідальних дітей з ООП. Тому так важливо, щоб дитина з ООП щоденно бачила зразки відповідальної поведінки своїх батьків, вчителів, вихователів.

Найважливішим психологічним фактором підліткового періоду є становлення самосвідомості, важливим моментом якого є почуття дорослості. Суб'єктивно дорослість підлітка з проявом у нього соціальної відповідальності, як можливості та необхідності відповідати за себе, за справу на рівні дорослої людини. Під час перехідного віку у підлітків з ООП турбує «дефект» фізичного чи психічного відхилення, так зване відчуття: «Я не такий, як усі», «Мене оточення не так сприймає», тощо. Існують зовнішні та внутрішні фактори, які справляють вплив на формування відповідальності у підлітків з ООП. До зовнішніх факторів відносяться: вимоги з боку вчителів, батьків, наслідком невиконання яких може бути покарання. До внутрішніх – безпосередня необхідність і розуміння вимог відповідальної поведінки, виконання їх в силу внутрішніх переконань.

Категорія «підлітки-вчителі» найчастіше виникають протиріччя, а особливо у підлітків з ООП. Вчителі дуже часто використовують авторитарний стиль відносин з учнями даної категорії, незважаючи на психологічні зміни, що відбулися у самоусвідомленні підлітків, незважаючи на необхідність переоцінки відносин і вимог. Як наслідок, це призводить до погіршення ставлення до навчання, збільшення критичності відносно в закладі, а в крайніх випадках – до особистісного конфлікту з вчителями.

Для того, щоб змінити ситуацію необхідно, в першу чергу, враховувати психологічні зміни, які відбуваються в підлітковому віці дітей з ООП. Також перейти до дружньо-ділових стосунків, коли поряд з вимогами та поданням прикладу власною поведінкою учням дається можливість висловлювати власну думку, на відмінно від думки вчителя, і відповідати за наслідки своїх вчинків перед собою та оточуючими.

Але стосунки категорії «підлітки-вчителі» не є єдиною складовою процесу формування відповідальної поведінки. Важливими є стосунки з ровесниками та батьками, які можна визначити, як категорії – «підлітки-підлітки» та «підлітки-батьки». Категорія «підлітки-підлітки». Спостереження відносин між підлітками з ООП. Більше уваги приділяється стосункам з протилежною статтю. Але тут виникає конфлікт між бажанням привернути увагу до себе та відсутністю елементарної культури поводження з протилежною статтю. Не володіючи основами цієї культури вони можуть навіть нанести шкоду здоров'ю один одному. Наприклад, занадто сильно вдарити чи штовхнути.

Характерним також є об'єднання підлітків в неформальні групи, як в середині класного колективу, так і за його межами. Підлітки з ООП групуються навколо неформального лідера, який за їхніми уявленнями є авторитетною

особистістю. Тут має місце хибне уявлення про особистість — це той, хто вирізняється із загальної маси учнів з ООП, має яскраво виражені якості організатора, найчастіше спрямовані на створення конфлікту між учнями та вчителями. Це актуалізує потребу класного керівника виявити такого лідера з метою залучення його до процесу виховання відповідальної поведінки та безпосереднього впливу через нього на всю групу. Крім усього вказаного, в підлітковому віці викривляється уявлення про дружбу. Особливо це відбивається на навчальному процесі, що проявляється, наприклад, у списуванні, спробі захистити від покарання за негативний вчинок та ін.

Категорія «підлітки-батьки» одна з найскладніших тому, що існує багато протиріч в уяві про відповідальність. Батьки хочуть обмежити діяльність підлітків, за які вони можуть нести відповідальність, а учні у свою чергу намагаються розширити їх. Уявлення батьків про відповідальність зводяться до того, що їх дитина достатньо доросла, щоб відповідати за свою поведінку вдома, в навчальному закладі і громадських місцях, за допомогу по господарству, за молодших братів чи сестер. Багато батьків вважають, що незалежно від віку вони є недостатньо дорослими, щоб бути самостійними. З цього випливає, що дитина з особливими освітніми потребами росте, і водночас залишається несамотійною. Деякі батьки вважають, що підлітки не несуть ніякої відповідальності, що за навчання, поведінку відповідають лише батьки. Таке відношення батьків може призвести до виникнення відчуття безвідповідальності дитини з ООП за свої вчинки чи спровокувати між батьками, які не визнають право своєї дитини на самостійність, і підлітком, який прагне довести свою здатність відповідати за свої вчинки та поведінку. Досить часто стереотип поведінки в сім'ї переноситься підлітком і на відносини з вчителями та ровесниками.

В учнівській молоді сьогодні домінують культурно-споживацький і рекреативний типи дозвілля, які реалізуються у двох особистісних орієнтаціях: розваги, видовища, пов'язані з отриманням інформації, та задоволення потреб спілкування у неформальних групах. Сьогоднішній світ пропонує безліч спокус для дітей з ООП та майже нічого не вчить.

Тому в першу чергу відповідальність дітей даної категорії повинні формуватися не тільки в спеціальних закладах, але й свій власний приклад мають надавати батьки. У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що *«сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити їй належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального і духовного розвитку»*. Тому необхідно пам'ятати, що перша соціалізація дитини йде саме з сім'ї, батьків і відповідно значну роль у вихованні відповідальності дітей відіграє сама сім'я.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. – К.: ІЗМН, 1998. – 235 с.
2. Виховання естетичної культури школярів. – К., 1998. – 153 с.
3. Ильин В.С. Формирование личности школьника: Целостный процесс. – М.: Педагогика, 1984. – 144 с.

4. Корнєв М., Анненков В. Про деякі стереотипи дозвілля сучасної молоді // Бібліотеки України - юнацтву. Досвід, проблеми, перспективи: Інф. бюллетень. - К., 1995. - Вип. 8-9. - С. 35-37.

5. Психологические условия формирования социальной ответственности школьников: Сб. науч. тр. – М., 1987. – 151 с.

6. Скокова Л. Відмінності у структурі дозвілля молоді // Бібліотеки України — юнацтву. Досвід, проблеми, перспективи: Інформ. бюллетень. – К., 1995. – Вип. 8-9. – С. 50-51.

УДК 37.018.3:376-056.263-056.264(045)

Щуцька О. І.,

заступник директора з навчальної роботи
Теребовлянського НРЦ

ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРЕБОВЛЯНСЬКОГО НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Для дітей з ООП важливим є забезпечення рівних можливостей для отримання якісної загальноосвітньої підготовки. Після прийняття Закону України «Про освіту», «Про загальну середню освіту» у батьків і дітей з'явилася можливість вибору серед різних типів шкіл однієї – найвдалішої. Тому, незалежно від того, чи це буде загальноосвітня школа-інтернат, звичайна школа, НРЦ. Важливо, щоб у закладі була створена життєздатна система безперервного навчання для досягнення високих освітніх рівнів і забезпечення можливостей постійного духовного самовдосконалення особистості і формування інтелектуального потенціалу особистості.

Як зазначено в проекті Концепції розвитку загальної середньої освіти: «Освіта XXI століття» – це освіта для людини, її стрижень – розвивальна, культурологічна доміканта, виховання відповідальності особистості, яка здатна до самоосвіти і саморозвитку, вмє використовувати набуті знання і вміння для творчого розв'язання проблем, критично мислити, опрацьовувати різноманітну інформацію, прагне змінити на краще своє життя і життя своєї країни» [1-3].

У новій філософії освіти стверджується, що реформування шкільної освіти має відбуватися на гуманістичних засадах, зокрема, утвердження головних цінностей освіти: дитина як незмінна педагогічна цінність, і педагог – здатний до її розвитку, соціального захисту, збереження індивідуальності. Відтак, у новій соціально-правовій системі пріоритет надається, власне, дитині та сім'ї, внутрішньо сімейним стосункам та особистісному зростанню. Сім'я є першою об'єднуючою ланкою між дитиною і суспільством, саме вона формує власний спосіб життя, мікрокультуру, основою якої є цінності й елементи культури суспільства та забезпечує своєчасний розвиток дитини з ООП, допомагає їй у досягненні певних успіхів пізнавальної діяльності.

Шляхи дієвості сучасної спеціальної освіти в сучасних умовах ми простежуємо на прикладі Теребовлянського НРЦ м. Теребовлі Тернопільської області та сприяння органів міськради, управління освіти. НРЦ використовує теоретичні і практичні нововведення. Педагоги НРЦ виступають як

безпосередні автори програм, дослідники, рецензенти, експерти, користувачі і пропагандисти нових педагогічних розробок, технологій навчання. Такі надбання допомагають учням з ООП реалізувати себе як суб'єктів власного життя, спілкування та діяльності.

Нам приємно нині констатувати, що головною метою є створення позитивного іміджу НРЦ на основі задоволення освітніх, реабілітаційних, комунікативних потреб учнів з ООП шляхом надання їм якісної загальної середньої освіти.

Відповідно до мети НРЦ вирішує наступні завдання:

- виховання морально, психічно та фізично здорового покоління дітей з ООП;
- забезпечення загальноосвітньої, реабілітаційно-корекційної спрямованості навчально-виховного процесу, лікувально-профілактичної, оздоровчої, спортивної та культмасової роботи;
- створення умов для спеціального освітньо-виховного та розвивального навчання, розвиток психічного, фізичного, патріотичного розвитку, пізнавальної сфери учнів з ОПП;
- розвиток різних форм вербального мовлення (СМ і ЖМ) відповідно до індивідуальних можливостей нечуючої дитини, дитини з ТПМ;
- розвиток в учнів з ООП функцій збережених аналізаторів, формування компенсаторних навичок, в тому числі і візуально-руховими засобами;
- адаптації до практичної діяльності та інтеграції в суспільстві;
- створення максимально сприятливих умов для самовираження особистості з ОПП у різних видах діяльності, розкриття її потенційних можливостей, нахилів здібностей;
- вироблення у молоді з ОПП усвідомленої громадянської позиції, почуття власної гідності, готовності до праці, відповідальності за свої дії;
- розвиток ціннісного потенціалу особистості з ОПП (усвідомлення нової якості знань – знань не для обсягу знань, а для розвитку ціннісного потенціалу особистості);
- забезпечення достатнього рівня інноваційної грамотності всіх учасників НРЦ, які забезпечують розвиток навчально-виховного процесу;
- забезпечення не лише знань інноваційних підходів, розробок, а й усвідомлене і грамотне розуміння їхнього змісту;
- впровадження нових технологій сучасного навчання, які дійсно засвідчили позитиви їхнього використання.

НРЦ намагається вирішувати складні завдання, під час розв'язання яких постійно враховуються інтереси учнів з ОПП, їхніх батьків, громадськості, можливості колективу фахівців, місцеві традиції, соціальне замовлення суспільства, наявність зв'язків з іншими навчальними закладами, в тому числі і загальноосвітніми тощо.

Згідно з Концепцією діяльність НРЦ ґрунтується на таких принципах:

- ✓ відкритості перед громадськістю;
- ✓ посилення відповідальності кожної підсистеми НРЦ за свою діяльність;

- ✓ доступності щодо отримання освітньої інформації, реабілітаційних послуг незалежно від стану мовлення, слуху та здоров'я;
- ✓ гуманізму і дитиноцентризму, що забезпечується доступними і зрозумілими засобами спілкування і навчання (при активній ролі дитини з ОПП);
- ✓ вільного розвитку особистості з ОПП;
- ✓ рівності умов кожної дитини з ОПП для повної реалізації її здібностей, таланту, всебічного розвитку;
- ✓ розвивального характеру навчання;
- ✓ індивідуалізації та диференціації навчання у різних ланках;
- ✓ гнучкості і прогностичності;
- ✓ лого і сурдотехнологічного забезпечення навчально-виховного процесу на засадах використання сучасного високоякісного обладнання;
- ✓ налагодження тісного взаємозв'язку «школа -дитина-родина».

Таким чином, як засвідчує досвід нашого НРЦ, найкраще розкриється педагогічний потенціал взаємодії сім'ї і закладу завдяки організації діяльності як відкритого, єдиного загальноосвітнього середовища, яке об'єднує зусилля сім'ї, школи, громадських організацій – широкого загалу на виховання національно свідомої, всебічно розвиненої особистості з ОПП. Роль та участь батьків є ключовою і у всіх напрямках діяльності НРЦ надзвичайно відповідальною.

Чітко визначаючи принципи діяльності НРЦ ми твердо переконані, що кожен учень з 156 осіб – це унікальна й неповторна індивідуальність. Тому пріоритет вільного розвитку особистості з ОПП є базовим принципом сучасної діяльності і розвитку Тереховлянського НРЦ.

Список використаних джерел:

1. Кульбіда С.В. Українська дактилологія. Дефектологія. – №2. – 2003. – С. 34–36.
2. Кульбіда С.В. Стан використання і вивчення жестової мови. Історія досліджень. С. Кульбіда / Сучасні системи розвитку спеціальної освіти (українсько-канадський досвід. Матеріали міжнародної конференції.- Київ-Едмонтон: Науковий світ, 2005. – 75–83.
3. Kulbida. Use and Study of Sign Language in Ukraine: History of Research / Modern trend of special education development (Canada-Ukraine Experience) / - Papers of the International Conference. Kyiv, May 25 -26, 2004. - Kyiv-Edmonton: Видавництво Науковий світ, 2005. - 173—180.
4. Кульбіда С.В. Поліпшення якості навчання глухих дітей шляхом використання жестової мови : Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – Науково-методичний збірник. – Київ, 2005. – С.333–337.

УДК 373.5.016:94]004(045)

Щуцький В. П,
вчитель історії та правознавства Тереховлянського НРЦ

ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ОПАНУВАННІ МИНУЛОГО НА УРОКАХ ІСТОРІЇ

*«Без знання минулого неможливе
точне поняття про сучасність»*

М. Грушевський

Нові підходи до вивчення історії ХХІ століття базуються на особистісно орієнтованому навчанні, а педагогічні технології спрямовуються на виховання соціально адаптованого, свідомого громадянина України, здатного творчо й виважено розв'язувати проблеми у процесі своєї самореалізації.

При цьому одним з найвагоміших пріоритетів стає формування творчого і критичного мислення учнів, орієнтування не стільки на знання, скільки на засвоєння учнями досвіду самостійної роботи. Це зумовлює необхідність упровадження в освітню практику новітніх технологій, які передбачають навчання, виховання, формування навичок роботи на уроці. Результативність цього процесу досягається використанням сучасних методів, засобів і прийомів, що забезпечують творче оволодіння величезним масивом історичних знань. У такому контексті інформатизація та інформаційні технології надають історичній освіті нетрадиційного характеру. Як правило, сучасна система навчання вимагає від учителя історії охоплення великого обсягу інформації, вона орієнтована на рівні «знання» й «розуміння». Це підштовхує на використання пасивних методів навчання.

Викладання історії та правознавства в навчальному закладі вимагає сьогодні не лише виконання основних функцій вчителя – навчати і виховувати учня, а й, відповідно, навчатись самому. Це вимагає від педагога творчого підходу, особливо у виборі методичних прийомів, засобів, технологій. Можливо, слід звернутись до відомих педагогів, які радили для досягнення ефективності навчання: *«...якомога більше запитувати, опитане засвоювати, засвоїв, запитувати інших – ці три правила дають можливість учневі перемагати вчителя»*. Ян Коменський радив і педагогам, і учням якомога частіше застосовувати саме третє правило, адже «навчаючи інших, ми самі навчаємося».

Сучасні школярі із величезною цікавістю сприймають матеріал уроку, коли я застосовую ІКТ – такий урок набуває високої ефективності і полегшує сприймання для учнів. Основною метою використання ІКТ на уроці історії є досягнення поглибленого розуміння та осмислення навчального історичного матеріалу, образне сприйняття, посилення емоційного впливу історії на особистість учня, його перенесення у період вивчення. Все це відбувається за рахунок карт, схем, навчальних картин, відео- та аудіокоментарів, історичних фільмів, презентацій до уроку, які представлені в електронному варіанті.

Водночас, необхідно враховувати певні особливості учнів з порушеннями слуху. Деякі учні можуть чути, однак сприймають окремі звуки спотворено, особливо початкові і кінцеві звуки у словах. В цьому випадку я постійно стараюся говорити дещо гучніше і чіткіше, добираючи прийнятну для учня гучність. В інших випадках потрібно знизити висоту голосу, оскільки учень не в змозі сприймати на слух високі частоти.

У своїй роботі я використовую якомога більше унаочнень. Слідкую за тим, щоб учень отримував інформацію в повному обсязі. Звукову інформацію необхідно підкріплювати та дублювати зоровим сприйняттям тексту, таблиць, опорних схем тощо. Починаючи розмову з учнем я називаю його на ім'я чи торкаюся його руки. Звертаючись і розмовляючи з учнем, дивлюсь на нього, щоб він міг бачити усі мої рухи (артикуляцію, вираз обличчя, жести, мову тіла). Перед тим, як розпочати повідомлення нового матеріалу, інструкцій щодо виконання завдання тощо, переконуюсь, що учні дивляться на мене і слухають. Якщо необхідно – роблю запис на дошці, а потім, повернувшись обличчям до класу, повторю написане та коментую. Час від часу переконуюсь, що учні мене розуміють. Не вважатиметься нетактовним запитати їх про це. Якщо учні просять щось повторити, пробую перефразувати повідомлення, вживаю короткі прості речення.

Враховуючи вимоги часу, сучасний урок історії вимагає використання комп'ютера для перегляду фільмів, представлення презентацій, аналізу схем, таблиць історичних карт, джерел тощо. Наприклад, вивчаючи тему «Початок Другої Світової війни» в 12-му класі завжди під час вивчення нового матеріалу показую відеофільм «А біль у серці не стиха...», де на прикладі звичайної сільської родини розповідається про життя людей у воєнний період (зі слів очевидиці тих подій). Діти ніби переносяться в той період і стають учасниками подій війни, кожен із них так глибоко проймається цією темою, неначе і справді побував у далекому 1941 році.

Слід зазначити, що відео має бути лаконічним, логічно використовуватися на уроці, обов'язково аналізуватися та обговорюватися, щоб урок не перетворився на кінозал. Варто додати, що і шостий клас полюбить вивчати історію на кінофільмах. Опановуючи ту чи іншу тему, вони вдало порівнюють достовірність історичних фактів та художнього фільму. На мою думку, саме фільми допомагають школярам зобразити в уяві різних історичних персонажів та уточнити хід подій. Вивчаючи тему «Стародавній Єгипет», учні мали можливість переглянути документальний фільм «Єгипетські піраміди».

Під час актуалізації опорних знань я ще готую різні завдання, які учні виконують із задоволенням. Наприклад, користуючись програмою Microsoft Word, складаю схеми, а учні повинні вказати відповідність між даними положеннями. Наприклад при вивченні теми: «Київська держава за часів князя Володимира Великого» використовую подібні завдання:

1. Встановіть відповідність подій з іменами князів:

1) придушення повстання
деревлян	а) Олег
2) перші угоди Русі з
Візантією	б) Ольга
3) дунайські походи	в) Ігор
4) повстання деревлян	г) Святослав
5) Аскольд	д) першим прийняв хрещення на Русі

Щоб ефективніше використовувати час уроку, варто звертатися до електронної презентації, яка істотно полегшує засвоєння матеріалу, адже у

презентації можна використати різноманітні карти, схеми, невеличкі відеоролики та аудіокоментарі. Учні 9-11-х класів, які вже давно знайомі з ІКТ та з можливостями інтернету, допомагають створювати презентації до уроків. Зокрема, найбільше вони люблять створювати презентації до уроків, де вивчається автобіографії різних історичних постатей: Іван Мазепа, Богдан Хмельницький, Михайло Грушевський, Степан Бандера та ін.

З досвіду роботи можу сказати, що високу ефективність мають уроки, на яких використовую прийом коментованого читання підручника, робота з текстами підручників та посібників, історичними документами, малюнками, дидактичними вправами.

Список використаних джерел:

1. Кульбіда С.В. До питання про білінгвальне навчання нечуючих: теорія і практика Жестова мова й сучасність: Збірник наукових праць. – Вип. 1.- Київ: Наукова думка, 2006.- С.16–22.
2. Кульбіда С.В. Освіта ХХІ століття Дефектологія. - № 2. - 2006. - С.54–56.
3. Кульбіда С.В. Поліпшення якості навчання глухих дітей шляхом використання жестової мови : Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – Науково-методичний збірник. – К., 2005. – С.333–337.

УДК 376.056.(045)

Яценко Н. П.,
вчитель жестової мови Терехівлянського НРЦ

КОНСПЕКТ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ ЖЕСТОВОЇ МОВИ НА ТЕМУ “КИЇВ” У 8 КЛАСІ ДЛЯ ГЛУХИХ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОМУ ЦЕНТРІ

Мета: вчити володіти жестовою лексикою даної тематики, вміти знаходити помилки і виправляти за допомогою нових жестів; правильно дактилювати нові слова; навчати застосовувати вивчені жестові позначення у комунікативних ситуаціях; вводити тематичну жестову лексику у речення; формувати уявлення про столицю як головне місто країни; формувати інтерес до навколишнього світу і пізнавальної діяльності; розвивати вміння фантазувати, уявляти, мріяти, пам'ять, увагу, словесно-логічне та наочно-образне мислення; коригувати комунікативно-мовленнєві уміння; виховувати почуття любові та поваги до України; прищеплювати бережливе ставлення до природи, до пам'яток минулого; виховувати почуття прекрасного.

Обладнання та матеріали: мультимедійна дошка, презентація PowerPoint на тему «Київ», презентація PowerPoint із завданнями до теми, таблиця із українською дактильною абеткою, таблички зі словами, зображення Кия, роздатковий матеріал.

Хід уроку

Організаційний момент (Привітання вчителя. Перевірка готовності до уроку).

Мовна хвилинка

- ЯКИЙ ЗАРАЗ УРОК?
- ЯКИЙ СЬОГОДНІ ДЕНЬ ТИЖНЯ? ЯКЕ ЧИСЛО?

- ЯКА ПОГОДА ЗА ВІКНОМ?
- ЯКИЙ У ВАС НАСТРІЙ?

Розминка для пальців.

Відтворення української дактильної абетки в швидкому темпі обома руками з промовлянням.

Актуалізація опорних знань.

Перевірка домашнього завдання: написання жестового диктанту.

Взаємоперевірка та аналіз виконаного завдання.

Мотивація навчальної діяльності учнів.

— Сьогодні на уроці ми будемо думати, говорити, дактилювати, показувати жестами, а ще фантазувати, уявляти та уявно подорожувати.

Повідомлення теми уроку.

МИ ВИРУШИМО У МІСТО КИЇВ — СТОЛИЦЮ НАШОЇ КРАЇНИ. СТОЛИЦЯ — ЦЕ ГОЛОВНЕ МІСТО ДЕРЖАВИ. МИ БУДЕМО ЗНАЙОМИТИСЬ З ІСТОРИЧНИМИ ПАМ'ЯТКАМИ, ДІЗНАЄМОСЯ ПРО МИНУЛЕ ЦЬОГО СТАРОДАВНЬОГО МІСТА. ДІЗНАВШИСЬ ПРО КИЇВ, ВИ ЗРОЗУМІЄТЕ, ЩО ЦЕ МІСТО НЕ ТІЛЬКИ СТАРОДАВНЄ, А І ПРЕКРАСНЕ. І ВСІ ПРЕКРАСНІ ПАМ'ЯТКИ, СПОРУДИ СТВОРИЛИ УКРАЇНЦІ. НАМ Є ЧИМ ПИШАТИСЬ, Є ЩО БЕРЕГТИ.

Робота над новим матеріалом теми.

Вступне слово вчителя

Показ презентації «Київ» та одночасний виклад основного матеріалу теми.

Робота над засвоєнням жестової лексики.

Жестова лексика: КИЇВ, СТОЛИЦЯ, СТАРОДАВНІЙ, ПОДОРОЖУВАТИ, ТУРИСТ, ДНІПРО, ХРЕЩАТИК, КУРСЮЮТЬ СУДНА, МАЙДАН НЕЗАЛЕЖНОСТІ, БАТЬКІВЩИНА-МАТИ, ЗОЛОТІ ВОРОТА, СОФІЇВСЬКИЙ СОБОР, ОПЕРА, УНІВЕРСИТЕТ, МЕТРО, МІСТ.

Вправа №1

Дібрати правильне слово з дужок.

1. Головна вулиця Києва – (Сеченова, Космічна, Хрещатик).
2. В (травні, липні, вересні) на головній вулиці Києва розцвітають (мімози, липи, каштани).
3. Річка (Серет, Дніпро, Південний Буг, Гнізна) поділяє Київ на (Правий та Лівий берег, на Східний та Західний берег).
4. У столиці України є (вісім, дванадцять, сім) найбільших мостів.
5. Головна площа України – це (Софіївська площа, Майдан Незалежності, Контрактова площа).
6. На честь перемоги над (печенігами, половцями, татарами) князь (Володимир, Василько, Ярослав) збудував (Михайлівський Золотоверхий собор, Києво-Печерську лавру, Золоті ворота).

Фізкультхвилинка

Вправа №2. Робота з приказками

Вчитель записує прказку на дошці. Робота над змістом приказки. Завдання учнів – відтворити приказку УЖМ. Запам'ятати послідовність слів у

приказці. Вчитель поступово витирає слова у приказці, учні повинні відтворити ці слова по пам'яті.

1. Язык до Києва доведе.
2. Доведе язык не тільки до Києва, а й до кия.
3. Що впало, те пропало.

Вправа №3

Диференціювати жестові одиниці:

СТОЛИЦЯ – ХРЕСТИТИ (У ВОДІ).
ПАСПОРТ – НАСТРІЙ.
КИЇВ – ЧОРНИЙ.
КРАЇНА – ТЕРИТОРІЯ.
МІСТО – ТУРИСТ.

Узагальнення та систематизація знань.

Вправа «Асоціації».

Вчитель записує на дошці слово «Київ» від цього слова наводить стрілки. Під стрілками учні повинні записати слово-прикметник, яке асоціюється із словом «Київ». Наприклад: Київ красивий, стародавній і т.д.

Підсумки уроку.

- Що ми сьогодні робили? Ми думали, говорили, дактилювали, вивчали жести, фантазували, уявляли, уявно подорожували.
- Що нового ви дізнались на сьогоднішньому уроці?
- Яка інформація про Київ вам була цікавою?

Оцінювання.

Повідомлення домашнього завдання.

Завдання на індивідуальних картках:

- ✓ знайти, записати у зошит та розповісти УЖМ «Легенду про створення Києва».
- ✓ знайти інформацію про заснування київського метрополітену, записати її в зошит та розповісти УЖМ.
- ✓ знайти інформацію про Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка, записати її в зошит та розповісти УЖМ.
- ✓ знайти інформацію про Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, записати її в зошит та розповісти УЖМ.

Список використаних джерел.

1. Іванюшева Н.В., Кульбіда С.В. Українська жестова абетка. Н. Іванюшева, С. Кульбіда. - Науково-метод. посібник (доповн. і доопр.). – Київ: ТОВ «Київська Русь», 2005.- 64 с.
2. Кульбіда С. В. Жестова мова як знакова система / С. В. Кульбіда / Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі : наук.-метод. зб. – Вип. 10. - Київ: Науковий світ, 2009. - С.109 – 113. Режим доступу <http://lib.iitta.gov.ua/1979/1/KulbidaSL2009.4.pdf>
3. Український жестівник для батьків. С.Кульбіда, І. Чегчина, Н. Адамюк, Н. Іванюшева. Жестівник. - НАПН України, Ін-т спец. педагогіки, Лаб. Жестової мови, Укр. т-во глухих. – К.: СІПКТБ УТОГ, 2011. – 380 с.
4. Kulbida, S. (2007). Mistse Zhestovoyi Movy u Shkoli dlia Osib iz Porushenniamy Slukhu [Role of signed language in the School for Individuals with Impaired hearing]. In V. I. Bondar and V. V. Zasenka (Eds.), Dydaktychni and socialno-psykholohichni aspekty korektsijnoi roboty u spetsialnij shkoli [Psychological issues of correctional work in a special school] (pp.82-84). Kyiv: Aktualna Osvita.

наукове видання

***Інклюзивне навчання
в Новій українській школі***

Матеріали конференції

Підписано до друку 16.03.2018 р.
Формат 60x84/16. Друк офсетний.
Гарнітура FreeSerif. Умов. друк. арк.: 13.4
Наклад прим.: 150. Замовлення №1603/18

Видавець: ТОВ «НВП "Інтерсервіс»,
м. Київ, вул. Бориспільська, 9,
Свідоцтво: серія ДК № 3534 від 24.07.2009 р.

Виготовлювач: СПД Андрієвська Л.В.
м. Київ, вул. Бориспільська, 9,
Свідоцтво: серія В03 № 919546 від 19.09.2004 р.